

LENIN

UTVALGTE VERKER I 12 BIND

Imperialismen, det høyeste stadiet i kapitalismen og andre artikler

Oktober

6

Oktober 1914 – April 1917

LENIN
Utvalgte verker i 12 bind

Bind 6

Arbeidere i alle land, foren dere!

LENIN
Utvalgte verker
i 12 bind
Bind 6

Imperialismen, det høyeste
stadiet i kapitalismen
og andre artikler
oktober 1914 — april 1917

FORLAGET OKTOBER A/S
OSLO 1976

LENIN: UTVALGTE VERKER I 12 BIND

Utgitt i samsvar med 4 russiske
utgave fra Marx-Engels-Lenin-instituttet.
Moskva 1946.

Bind 6:

Imperialismen, det høyeste
stadiet i kapitalismen
og andre artikler,
oktober 1914 — april 1917.

©Forlaget Oktober, Oslo 1976

1. opplag, 5000, desember 1976

Trykt hos A/S Duplotrykk

ISBN 82-7094-124-7

Lenins skrifter i dette bindet er oversatt
etter den engelske teksten i Lenin:
Collected Works, volumes 21, 22, 23,
Moskva 1964.

INNHold

FORORD FRA FORLAGET 7

KRIGEN OG DET RUSSISKE
SOSIALDEMOKRATIET 9

OM NASJONALSTOLTHETEN TIL
STORRUSSENE 19

OM PAROLEN OM ET EUROPAS
FORENTE STATER 24

OPPORTUNISMEN OG SAMMENBRUDDET
I DEN ANDRE INTERNASJONALEN 29

IMPERIALISMEN, DET HØYESTE STADIET
I KAPITALISMEN 43

Forord 45

Forord til den franske og den tyske utgava 47

I. Konsentrasjon av produksjon og monopoler 55

II. Bankene og den nye rolla deres 70

III. Finanskapital og finansoligarkiet 87

IV. Kapitaleksporten 103

V. Oppdelinga av verden mellom kapitalistiske
sammenslutninger 108

VI. Oppdelinga av verden mellom stormaktene 117

VII. Imperialismen som et særskilt stadium
i kapitalismen 129

VIII. Kapitalismens snylting og opprætning 141

IX. Kritikk av imperialismen 150

X. Imperialismens plass i historia 164

**DEN PROLETARISKE REVOLUSJONENS
MILITÆRPROGRAM 171**

BREV FRA DET FJERNE 183

Første brev: Den første etappen i den første revolusjonen

NOTER 198

PERSONREGISTER 215

FORORD FRA FORLAGET

Denne boka er et bind i Lenin-serien *Utvalgte verker i 12 bind*, som Forlaget Oktober holder på å utgi.

Dette bindet inneholder skrifter av Lenin fra oktober 1914 til april 1917, perioden for den imperialistiske krigen og den andre revolusjonen i Russland, februar-mars-revolusjonen 1917. Bindet går inn som nummer 6 i serien.

Utvalget i dette bindet og i serien som helhet svarer til det som blei laga av Marx-Engels-instituttet under stalins vegledning i begynnelsen av 1930-åra. Den utgava vi utgir nå, følger den 4. russiske utgava fra 1946.

Notene og personregisteret bak i boka er det forlaget sjøl som står ansvarlig for. Når det gjelder notene nederst på sidene, er Lenins egne noter ført opp uten signatur, mens forlagets noter er merket med — *Red.*

KRIGEN OG DET RUSSISKE SOSIALDEMOKRATIET

Den europeiske krigen som regjeringene og de borgerlige partiene i alle land har forberedt i tiår, er brutt ut. Veksten i opprustninga, den voldsomme opptrappinga av kampen om markedene i det siste — det imperialistiske — stadiet i den kapitalistiske utviklinga i de framskredne landa og de dynastiske* interessene til de mer tilbake-liggende øst-europeiske monarkiene, måtte nødvendigvis frambringe denne krigen og har gjort det. Landområder blir erobra og andre nasjoner undertrykt. Konkurrerende nasjoner blir ødelagt og rikdommene deres røva. Oppmerksomheten til de arbeidende massene blir leda vekk fra de indre politiske krisene i Russland, Tyskland, Storbritannia og andre land. Arbeiderne blir splitta og nasjonalistisk prostituert. Fortroppen deres blir tilintetgjort for å svekke den revolusjonære bevegelsen til proletariatet. Dette er det eneste virkelige innholdet i, betydninga av og meninga med den krigen som pågår nå.

Plikta til å avsløre den sanne meninga med krigen hviler først og fremst på sosialdemokratiet, som skånseløst må avsløre falskheten, sofisteriet** og det «patriotiske» frasemakeriet som blir spredd av de herskende klassene, godseierne og borgerskapet for å forsvare krigen.

I spissen for den ene gruppa av krigførende nasjoner står det tyske borgerskapet. Det bedrar arbeiderklassen og de arbeidende massene ved å forsikre at dette er en krig for å forsvare fedrelandet, friheten og sivilisasjonen,

---

* *Dynastiske*: Av dynast, gresk: makthaver. Dynastiske interesser er interessene til ei herskerslekt, et fyrstehus i et land. — *Red.*

** *Sofisteri*: gresk, ordkløveri, spissfindighet, flisespikkeri.

for frigjøringa av folka som er undertrykt under tsarismen og for å ødelegge den reaksjonære tsarismen. Men i virkeligheten har dette borgerskapet, som krypende lefler med de prøyssiske junkerne* med Wilhelm II i spissen, alltid vært en svært trufast forbundsfelle for tsarismen og en fiende av den revolusjonære bevegelsen til de russiske arbeiderne og bøndene. I virkeligheten er det slik at uansett utfallet av krigen, så vil dette borgerskapet, sammen med junkerne, sette inn alle krefter på å støtte det tsaristiske monarkiet mot en revolusjon i Russland.

I virkeligheten har det tyske borgerskapet starta et røvertokt mot Serbia, men det målet å underkue dette landet og kvele den nasjonale revolusjonen til slaverne i sør. Samtidig sender det størstedelen av de militære styrkene sine mot de friere landa, nemlig Belgia og Frankrike, for å plyndre rikere konkurrenter. I virkeligheten har det tyske borgerskapet, som har spredd fabelen om at det kjemper en forsvarskrig, valgt det øyeblikket som det mente var det beste for en krig, ved å utnytte de siste forbedringene sine på det militærtekniske området, og ved å komme den nye opprustninga som allerede var planlagt og vedtatt av Russland og Frankrike, i forkjøpet.

I spissen for den andre gruppa av krigførende nasjoner står det britiske og franske borgerskapet, som bedrar arbeiderklassen og de arbeidende massene ved å forsikre at de kjemper en krig for å forsvare landa sine, en krig for frihet og sivilisasjon, mot den tyske militarismen og despotismen**. I virkeligheten har dette borgerskapet i lang tid brukt milliarder til å leie troppene til den russiske tsarismen, det mest reaksjonære og barbariske monarkiet i Europa, og til å trene dem opp til angrepet på Tyskland.

I virkeligheten er kampen det britiske og franske borgerskapet fører, retta mot å erobre de tyske koloniene, og å ødelegge en rivaliserende nasjon som har hatt ei raskere

* *Prøyssisk junker* — Tysk adelig storgodseier, den jordeiende klassen som militariserte og samla Tyskland. — *Red.*

** *Despotisme* — gr., monarkisk statsform, enevelde og tyranni. — *Red.*

økonomisk utvikling. For å nå dette edle målet, hjelper de «framskredne» «demokratiske» nasjonene det brutale tsaristregimet med å kvele Polen, Ukraina osv enda verre, og til å knuse revolusjonen i Russland enda grunligere.

Ingen av de krigførende gruppene er den andre underlegen når det gjelder plyndring, grusomheter og de uendelige redslene som krigen fører med seg. Men for å lure proletariatet og lede oppmerksomheten vekk fra den eneste ekte frigjøringskrigen, nemlig en borgerkig mot borgerskapet både i sitt «eget» og i «fremmede» land — for å nå et så opphøyd mål — prøver borgerskapet i hvert land å lovprise betydninga av sin «egen» nasjonale krig ved hjelp av falske fraser om patriotisme. De påstår at de ikke er ute etter å slå fienden for å plyndre og erobre landområder, men etter å «befri» alle andre folk unntatt sitt eget.

Men jo hardere regjeringene og borgerskapet i alle land prøver å splitte arbeiderne og sette dem opp mot hverandre, og jo villere de nytter krigsrett og militærsensur for å nå dette opphøyde målet (tiltak som sjøl nå, under krigen, blir nytta i langt sterkere grad mot den «indre» fienden enn mot den ytre), jo mer tvingende er plikta det klassebevisste proletariatet har til å forsvare klassesolidariteten sin, internasjonalsmen sin og de sosialistiske overbevisningene sine mot den tøylessløse sjåvinismen til de «patriotiske» borgerlige klikkene i alle land. Hvis klassebevisste arbeidere skulle gi opp dette målet, ville det bety at de ga avkall på alle forhåpningene om frihet og demokrati, for ikke å snakke om det sosialistiske målet.

Med en følelse av bitter skuffelse må vi slå fast at de sosialistiske partiene i de viktigste europeiske landa ikke har oppfylt denne plikta. Oppførselen til lederne i disse partiene, særlig i Tyskland, grenser til direkte forræderi mot sosialismens sak. I denne enestående og historisk viktige tida, prøver de fleste av lederne i den nåværende Sosialistiske internasjonale, Den andre (1889—1914), å erstatte sosialismen med nasjonalismen. Takket være oppførselen deres, gikk ikke arbeiderpartiene i disse landa mot den forbryterske handlemåten til regjeringene, men

oppfordra arbeiderklassen til å *identifisere** si stilling med stillinga til de imperialistiske regjeringene. Lederne i Internasjonale utførte et forræderisk handling mot sosialismen ved å stemme for militærbevilgninger, ved å gjenta de sjåvinistiske («patriotiske») slagorda til borgerskapet i sine «egne» land, ved å rettferdiggjøre og forsvare krigen, ved å gå sammen med de borgerlige regjeringene i de krigførende landa, og så videre. De mest innflytelsesrike sosialistlederne og de mest innflytelsesrike organene i den sosialistiske pressa i Europa i dag, står på standpunkter som er sjåvinistiske, borgerlige og liberale, og på ingen måte sosialistiske. Ansvar for denne skjendinga av sosialismen ligger hovedsakelig hos de tyske sosialdemokratene, som var det sterkeste og mest innflytelsesrike partiet i Den andre internasjonale. Men vi kan heller ikke forsvare de franske sosialistene, som har tatt imot ministertaburetter i regjeringa til det samme borgerskapet som forrådde landet sitt og allierte seg med Bismarck for å knuse Kommunen.**

De tyske og østerrikske sosialdemokratene prøver å rettferdiggjøre støtta si til krigen ved å hevde at de dermed kjemper mot den russiske tsarismen. Vi russiske sosialdemokrater erklærer at vi ser på ei slik rettferdiggjøring som reint spillfekteri. I landet vårt har den revolusjonære bevegelsen mot tsarismen igjen fått et enormt omfang i løpet av de siste åra. Denne bevegelsen er alltid blitt leda av arbeiderklassen i Russland. De politiske streikene de siste åra har omfatta millioner av arbeidere, og har hatt som parole å styrte tsarismen og å opprette en demokratisk republikk. I de siste dagene før krigen, under besøket sitt hos Nikolai II, kunne Poincaré, presidenten i Den franske republikken, sjøl se barrikader i gatene i St. Petersburg som russiske arbeidere hadde satt opp. Det russiske proletariatet har ikke veket tilbake for noe offer for å befri menneskeheten fra det skjendige tsaristiske monarkiet. Men vi må

* *Identifisere* — fastslå fullstendig likhet med noe eller noen. — *Red.*

** *Kommunen*: Pariskommunen 1870—71, den første proletariske revolusjonen i historia. Den blei knust av borgerskapet i Frankrike i allianse med Tyskland, som Frankrike var i krig med på det tidspunktet. — *Red.*

si at om det er noe som under visse omstendigheter kan forsinke at tsarismen blir styrta, noe som kan hjelpe tsarismen i kampen den fører mot hele det russiske demokratiet, så er det krigen som pågår nå, som har stilt pengesekken til det britiske, franske og russiske borgerskapet til rådighet for tsarismen for å fremme de reaksjonære måla den har. Hvis det er noe som kan hindre den revolusjonære kampen den russiske arbeiderklassen fører mot tsarismen, så er det oppførselen til de tyske og østerrikske sosialdemokratiske lederne, som den sjåvinistiske pressa i Russland stadig holder opp for oss som et eksempel.

Sjøl om vi antok at det tyske sosialdemokratiet var så svakt at det var tvunget til å avstå fra all revolusjonær virksomhet, skulle det ikke ha gått med i den sjåvinistiske leiren, eller tatt skritt som ga de italienske sosialistene grunn til å si at de tyske sosialdemokratiske lederne vanæra fana til den proletariske Internasjonale.

Partiet vårt, Det russiske sosialdemokratiske arbeiderpartiet, har brakt og vil fortsette å bringe store ofre i forbindelse med krigen. Hele den legale arbeiderpressa vår er blitt undertrykt. De fleste arbeiderforeningene er blitt oppløst, og mange av kameratene våre er blitt arrestert og sendt i forvisning. Likevel så parlamentsrepresentantene våre, den russiske sosialdemokratiske arbeidergruppa i Dumaen*, det som si viktigste sosialistiske plikt å la være å stemme for krigsbevilgningene, og til og med forlate Dumaen. for på det viset å uttrykke protesten sin enda mer kraftfullt. De så på det som si plikt å stemple politikken til de europeiske regjeringene som imperialistisk. Enda regjeringa til tsaren har tidobla tyranniet sitt, utgir de sosialdemokratiske arbeiderne i Russland alt de første illegale oppropa sine mot krigen, og gjør på det viset plikta si overfor demokratiet og Internasjonale.

Det er slik at sammenbruddet i Den andre internasjonale har gitt opphav til en brennende skamfølelse hos

---

* *Dumaen*: Parlamentet som blei oppretta av tsaren i 1905 for å skaffe tsarveldet et breiere klassegrunnlag, dvs. for å tekkes ønskene til det kapitalistiske storborgerskapet i storbyene, og for å dempe misnøyen i folket. Dumaen hadde i virkeligheten lita makt, det var tsaren som pekte ut regjeringa. — *Red.*

revolusjonære sosialdemokrater — som vi ser det hos mindretallet blant de tyske sosialdemokratene og de beste sosialdemokratene i de nøytrale landa*. Det er slik at sosialister både i Storbritannia og Frankrike har heva stemmene mot sjåvinismen til flertallet av de sosialdemokratiske partiene. Det er slik at opportunistene, som vi for eksempel ser dem i det tyske *Sosialistisk månedsblad* (Sozialistische Monatshefte) som lenge har stått på et nasjonalt liberalt standpunkt, med god grunn feirer seieren sin over den europeiske sosialismen. Når det er slik, så gjør de som vakler mellom opportunisme og revolusjonært sosialdemokrati (som «Sentrum» i Det tyske sosialdemokratiske partiet), og de som prøver å dysse ned sammenbruddet i Den andre internasjonale eller skjule det med diplomatiske fraser, proletariatet den verste av alle mulige tjenester.

Vi må tvert imot åpent erkjenne dette sammenbruddet og forstå årsakene til det, for å gjøre det mulig å bygge opp en ny og mer varig sosialistisk enhet mellom arbeiderne i alle land.

Opportunistene har forkasta vedtaka fra kongressene i Stuttgart, København og Basel¹, som forplikta sosialister i alle land til å kjempe mot sjåvinismen under alle tenkelige vilkår, som forplikta sosialistene til å svare på enhver krig som borgerskapet og regjeringene starta, med forsterka propaganda om borgerkrig og sosial revolusjon. Sammenbruddet i Den andre internasjonale, er sammenbruddet for opportunismen. Opportunismen utvikla seg fra særtrekka ved en historisk epoke som er passert (og var såkalt «fredelig»), og den har i de seinere åra i praksis vært herskende innafor Internasjonale. Opportunistene har lenge forberedt grunnen for dette sammenbruddet ved å fornekte den sosialistiske revolusjonen og erstatte den med borgerlig reformisme, ved å avvise klassekampen og at den på visse tidspunkter uunngeelig forvandler seg til borgerkrig og ved å forkynne classesamarbeid. Opportunistene har lagt grunnen for dette sammenbruddet ved å forkynne borgerlig sjåvinis-

* Lenin sikter til erklæringa fra K. Liebknecht, F. Mehring, Rosa Luxemburg og Klara Zetkin 10. september 1914, utgitt den 30.—31. oktober 1914 i sveitsiske aviser. — *Red.*

me under dekke av patriotisme og fedrelandsforsvar, og overse eller avvise den grunnleggende sannheten i sosialismen om at arbeiderne ikke har noe fedreland. Denne sannheten blei satt fram i *Det kommunistiske manifestet** for lenge siden. Oppportunistene har forberedt sammenbruddet i Den andre internasjonale ved å innskrenke seg til et sentimentalt og spissborgerlig standpunkt i kampen mot militariamen, i stedet for å anerkjenne behovet for at proletariatet i alle land må føre en revolusjonær krig mot borgerskapet i alle land. De har gjort det ved at de driver avgudsdyrking av det nødvendige i å utnytte borgerlig parlamentarisme og borgerlig legalitet, og glemme at illegale former for organisasjon og propaganda er tvingende nødvendig i krisetider. Det naturlige «vedhenget» til opportunisten, nemlig den anarkosyndikalistiske strømninga², er like så borgerlig og fiendtlig til det proletariske, dvs. det marxistiske standpunktet. Den har utmerka seg med en ikke mindre skammelig og sjølgod etteraping av de sjåvinistiske slagorda under den nåværende krisa.

Vi kan ikke oppfylle måla for sosialismen på det nåværende tidspunktet, eller oppnå virkelig internasjonal enhet mellom arbeiderne uten et avgjørende brudd med opportunisten, og uten å forklare massene at den uunn-gåelig er en fiasko.

Det må være hovedoppgava for sosialdemokratene i hvert enkelt land å kjempe mot sjåvinismen i dette landet. I Russland har denne sjåvinismen fått herredømmet over de borgerlige liberale (de «konstitusjonelle demokratene»), og deler av narodnikene³ — helt ned til de sosialrevolusjonære⁴ og «høyre»-sosialdemokratene. (Vi bør særlig brennemerke de sjåvinistiske uttalelsene fra for eksempel E. Smirnov, P. Maslov og G. Plekhanov, for de har blitt tatt opp og sterkt utnytta av den borgerlige «patriotiske» pressa.)

Ut fra standpunktet til det internasjonale proletariatet er det i den nåværende situasjonen umulig å avgjøre hvilket nederlag — nederlag for den ene eller for den an-

* Se Karl Marx/Friedrich Engels, *Det kommunistiske partis manifest* (1847—48), Oslo, Forlaget Oktober, 1975. — *Red.*

dre av de to krigførende gruppene av nasjoner — som vil være det minste ondet for sosialismen. Men for oss russiske sosialdemokrater kan det ikke være den minste tvil om at nederlag for det tsaristiske monarkiet, det mest reaksjonære og barbariske av alle regjeringer, som undertrykker størst antall nasjoner og de største befolkningsmassene i Europa og Asia, ville være det minste ondet sett ut fra standpunktet til arbeiderklassen og de arbeidende massene i alle nasjonene i Russland.

Danninga av et republikansk Europas forente stater* må være den øyeblikkelige politiske parolen til sosialdemokratene i Europa. Til forskjell fra borgerskapet som står klar til å «love» hva som helst for å trekke proletariatet med i sjåvinismens hovedstrømning, vil sosialdemokratene forklare at denne parolen er fullstendig falsk og meningsløs uten at de tyske, østerrikske og russiske monarkiene blir styrta på revolusjonært vis.

All den tid Russland er svært tilbakeliggende og ennå ikke har fullført den borgerlige revolusjonen, er det fortsatt oppgava til sosialdemokratene i det landet å oppnå det tre grunnleggende vilkåra for en konsekvent demokratisk reform, nemlig en demokratisk republikk (med

---

* «Kravet om å danne Europas forente stater, slik som det blei framsett i oppropet fra sentralkomiteen — parallelt med appellen om å styrte monarkiet i Russland, Østerrike og Tyskland — skiller seg fra den pasifistiske utlegninga av denne parolen som Kautsky og andre sto for. I nr. 44 av av sentralorganet til partiet vårt, «Sotsial-Demokrat», fins det en redaksjonell artikkel som påviser det økonomisk feilaktige i parolen «Europas forente stater! Enten er dette nemlig et krav som ikke kan bli oppfylt under kapitalismen, i og med at det forutsetter innføring av en planmessig verdensøkonomi med oppdeling av kolonier, innflytelsessfærer o.a. mellom de enkelte landa. Eller så er det et slagord av reaksjonær type, som betyr et forbund av europeiske stormakter med det formålet å oppnå ei mer effektiv undertrykking av koloniene og ei utsugning av Japan og Amerika, som begge to er inne i ei raskere utvikling.» (Denne merknaden føyde redaksjonen i «Sotsial-Demokrat» til Oppropet om krigen fra sentralkomiteen i Det russiske sosialdemokratiske arbeiderpartiet, som blei offentliggjort i august-september 1914 og var skrevet av Lenin. Se Lenin, «Oppgavene for det revolusjonære sosialdemokratiet i den europeiske krigen» i Samla verk, eng. utg. 1974, bind 21, s. 15—19. Den redaksjonelle artikkelen i nr 44 av «Sotsial-Demokrat» som merknaden viser til, er Lenins artikkel «Om parolen om et Europas forente stater», se s.   i denne boka. — Red.)

fullstendig likeverd og sjølråderett for alle nasjoner), beslaglegging av godseiendommene og åttetimers arbeidsdag. Men i alle de framskredne landa har krigen stilt parolen om den sosialistiske revolusjonen på dagsordenen, en parole som er mer tvingende nødvendig, jo mer byrdene fra krigen tynger på skuldrene til proletariatet, og jo mer aktiv den framtidige rolla til proletariatet må bli i gjenoppbygginga av Europa, etter redslene i det nåværende «patriotiske» barbariet under forhold med et voldsomt teknologisk framskritt for storkapitalismen. At borgerskapet nytter krigstidslover for å kneble proletariatet, gjør det påkrevd for proletariatet å skape illegale agitasjons- og organisasjonsformer. La opportunistene «verne om» de legale organisasjonene og betale med forræderi mot overbevisningene sine — de revolusjonære sosialdemokratene vil utnytte de organisatoriske erfaringene og banda til arbeiderklassen for å skape illegale kampformer for sosialismen, former som svarer til ei krisetid, de vil forene arbeiderne med arbeidere i alle land, ikke med det sjåvinistiske borgerskapet i de respektive landa deres. Den proletariske internasjonale er ikke gått under, og den kommer ikke til å gå under. Trass i alle hindringer, vil arbeidermassene skape en ny Internasjonal. Den nåværende triumfen til opportunisten vil få ei kort levetid. Jo større ofre krigen krever, jo klarere kommer det til å bli for arbeidermassene at opportunistene har forrådt arbeidernes sak, og at våpna må bli retta mot regjeringa og borgerskapet i hvert enkelt land.

Forvandlinga av den nåværende imperialistiske krigen til en borgerkrig er den eneste rette proletariske parolen, en parole som gir seg ut fra erfaringene fra Kommunen og som er streka opp i resolusjonen fra Basel (1912). Den er bestemt av vilkåra for en imperialistisk krig mellom høyt utvikla borgerlige land. Uansett hvor vanskelig den forvandlinga kan se ut på et eller annet tidspunkt, så vil sosialistene aldri gi avkall på systematisk, seigt og usvikelig forberedende arbeid i denne retninga nå som krigen nå er blitt ei kjensgjerning.

Bare på denne måten vil proletariatet bli i stand til å frigjøre seg fra avhengigheten sin av det sjåvinistiske borgerskapet, og det vil på et eller annet vis, raskt eller

langsomt, ta avgjørende skritt på veien mot ekte frihet for nasjonene og mot sosialismen.

Lenge leve det internasjonale brorskapet mellom arbeiderne mot sjåvinismen og patriotismen til borgerskapet i alle land!

Lenge leve en proletarisk internasjonal som er befridd for opportunisme!

Sentralkomiteen i Det russiske sosialdemokratiske arbeiderpartiet.

Artikkelen er skrevet før 28. september (11. oktober) 1914. Den blei offentliggjort 1. november 1914, i tidsskriftet *Sotsial-Demokrat*, nr. 33.

OM NASJONALSTOLTHET- EN TIL STORRUSSENE*

Så mye snakk, diskusjon og skråling det er for tida om nasjonalitet og fedrelandet! Liberale og radikale ministre i Storbritannia, en hærske av «framskrittssvennlige» journalister i Frankrike (som har bevist at de er fullstendig enige med de reaksjonære kollegene sine), og en sverm av russiske skriblere, både offisielle kadetter⁵ og progressive (medrekna atskillige narodniker og «marxister») — alle utgyter de lovprisninger om frihet og sjølstendighet for de respektive landa sine, om det store og opphøyde i prinsippet om nasjonal sjølstendighet. Her kan en ikke si hvor skillet går mellom den oppkjøpte lovpriseren til bøddelen Nikolai Romanoff eller de som brutalt undertrykker negrene og inderne, og den alminnelige spissborgeren som driver med strømmen av reindumskap eller ryggesløshet. Det skillet er heller ikke viktig. Vi har å gjøre med en brei og svært djup ideologisk strømning, som har røtter som er nært vevd sammen med interessene til godseierne og kapitalistene i de dominerende nasjonene. Snesevis og hundrevis av millioner blir brukt hvert år til å propagandere ideer som tjener disse klassene. Det er et kjempemesseig kvernbruk som henter krafta si fra alle kilder — fra den overbeviste sjåvinisten Mensjikov, til de som er sjåvinister av opportunistiske grunner eller av ryggesløshet, slike som Plekhanov og Maslov, Rubanovitsj og Smirnø, Kropotkin og Burtsev.

Nå vil også vi, storrussiske sosialdemokrater, prøve å bestemme holdninga vår til denne ideologiske strøm-

* *Storrussere* — betegnelse på den nasjonaliteten som bor i de sentrale delene i Russland. Det var den største nasjonaliteten i dette området. — Red.

ninga. Det ville ikke sømme seg for oss, å glemme den enorme betydninga det nasjonale spørsmålet har, vi som er representanter for en dominerende nasjon lengst øst i Europa og i en stor del av Asia. Det er særlig viktig i et land som med rette er blitt kalt et «fengsel for folka», og i ei tid da kapitalismen vekker ei rekke «nye» nasjoner, lengst øst i Europa og i Asia, store og små, til liv og sjølbewissthet. Og det er særlig viktig på et tidspunkt da det tsaristiske monarkitetet har beordra millioner av storrussere og ikke-russere til våpen for å «løse» ei rekke nasjonale problemer i samsvar med interessene til Rådet for den samla adelen⁶ og Gutsjkov-, Krestovnikov-, Dolgorukov-, Kutler- og Raditsjev-folka.

Er så den nasjonale stolthetsfølelsen fremmed for oss, storrussiske klassebevisste proletarer? Visselig ikke! Vi elsker språket vårt og landet vårt, og vi gjør alt vi kan for å heve de arbeidende massene i *dette* landet (dvs. ni tideler av befolkninga i *dette* landet) opp til et nivå med demokratisk og sosialistisk bewissthet. Det er svært smertefullt for oss å se og føle voldshandlingene, undertrykkinga og fornedringa som det vakre landet vårt nå må gjennomgå i hendene på slakterne til tsaren, adelen og kapitalistene. Vi er stolte over motstanden mot disse voldshandlingene som er kommet fram midt iblant oss, fra storrusserne, at vi *midt iblant* oss frambrakte Raditsjev, desembristene⁷ og de revolusjonærasnotsjintsi-folka⁸ i syttiåra. Vi er stolte over den storrussiske arbeiderklassen som i 1905 skapte det mektige revolusjonære partiet til massene, og over de storrussiske bøndene som er begynt å vende seg mot demokratiet og har tatt til med å styrte presteskapet og godseierne.

Vi husker at den storrussiske demokraten Tsjernisjevski, som viet livet sitt til revolusjonens sak, sa for et halvt hundreår siden: «En ynkelig nasjon, en slavenasjon, de er slaver alle sammen, fra øverst til nederst.⁹» Verken de åpenbare eller de skjulte storrussiske slavene (slaver overfor tsarmonarkiet) liker å huske disse orda. Likevel mener vi at disse orda sprang ut av en sann kjærlighet til landet vårt, en kjærlighet som blei pint av at det ikke fantes en revolusjonær ånd i de storrussiske folkemassene. Det fantes ikke revolusjonær ånd den gangen. Det fins lite av den nå, men den er der allerede. Vi er fulle av

nasjonal stolthet fordi den storrussiske nasjonen *også* har skapt en revolusjonær klasse, fordi den *også* har bevist at den er i stand til å gi menneskeheten store forbilder i kampen for frihet og sosialisme, og ikke bare omfattende pogromer*, en mengde galger, fengslser, store hungersnøder og enorm krypting for prestene, tsaren, godseierne og kapitalistene.

Vi er fulle av nasjonal stolthet, og nettopp derfor hater vi *særlig vår egen* slavefortid (da de adelige godseierne leda bøndene i krig for å slå ned friheten til Ungarn, Polen, Persia** og Kina), og den slaveaktige nåtida vår, der de samme godseierne med støtte av kapitalistene leder oss inn i en krig for å kvele Polen og Ukraina, knuse den demokratiske bevegelsen i Persia og Kina og styrke Romanoff-, Bobrinski og Purisjkevitsj-banden, som er en skam for den storrussiske nasjonale verdigheten vår. Ingen kan bli klandra for at han er født som slave, men en slave som ikke bare unnlater å kjempe for frihet, men som forsvarer og lovpriser slaveriet sitt (f.eks. kaller kvelinga av Polen og Ukraina osv., for et «forsvar av fedrelandet» fra storrusserne si side) — en slik slave er en spyttlikker og en bølle som framkaller en rettmessig følelse av harme, forakt og vemmelse.

«Ingen nasjon som undertrykker andre nasjoner, kan sjøl være fri», sa Marx og Engels, de største talsmennene for konsekvent demokrati på nittenhundretallet, som blei læremestre for det revolusjonære proletariatet. Og fulle av nasjonal stolthet ønsker vi, de storrussiske arbeiderne, for enhver pris et fritt og sjølstendig, et demokratisk, republikansk og stolt Stor-Russland, et Stor-Russland som vil bygge samkvemmet med naboene sine på det menneskelige prinsippet om likhet, og ikke på det føydale prinsippet om privilegier — som er så nedverdiggende for en stor nasjon. Nettopp fordi vi ønsker det, hveder vi: I det tjuende århundret og i Europa (også lengst øst i Europa) er det umulig å «forsvare fedrelandet» på andre måter enn ved å nytte alle revolusjonære midler til å kjempe mot monarkiet, godseierne og kapita-

* *Pogromer* — organiserte voldshandlinger i forfølgelse av en eller annen gruppe. — *Red.*

** *Persia* — i dag Iran. — *Red.*

listene i sitt *eget* fedreland, dvs. de *verste* fiendene til landet vårt. Vi hevder at storrusserne ikke kan «forsvare fedrelandet» på annet vis enn å ønske at tsarismen blir slått i enhver krig, dette som det minste ondet for ni tideler av befolkninga i Stor-Russland. For tsarismen undertrykker ikke bare disse ni tildelene økonomisk og politisk, men den forderver, nedverdiger, vanærer og prostituerer dem også, ved å lære dem til å undertrykke andre nasjoner og til å skjule denne skammen med hyklerske og kvasipatriotiske fraser.

Det kan bli reist ei innvending om at i tillegg til tsarismen og under vingene dens, har ei annen historisk kraft oppstått og blitt sterk. Det er den storrussiske kapitalismen, som utfører framskrittssvennlig arbeid gjennom økonomisk sentralisering og ved å smelte sammen enorme områder. Men denne innvendinga unnskylder ikke, men fordømmer tvert om sosialsjåvinistene våre enda sterkere. De bør bli kalt tsarist-purisjkevitsj-sosialister*, akkurat som Marx kalte lassaleanerne for kongelige prøyssiske sosialister)¹⁰. La oss til og med anta at historia vil avgjøre saka til fordel for storrussisk stornasjonskapitalisme, og være ugunstig for de hundreogen små nasjonene. Det er ikke umulig, for hele historia til kapitalen er ei historie om vold og plyndring, blod og korrupsjon. Vi går ikke for enhver pris inn for å bevare små nasjoner. *Under ellers like forhold*, går vi absolutt inn for sentralisering, og går imot det småborgerlige idealet om føderale forbindelser. Men sjøl om antakelsene våre var sanne, så er det for det første ikke vår sak, eller ei sak for demokrater (for ikke å snakke om sosialister), å hjelpe Romanoff-Bobrinski-Purisjkevitsj til å kvele Ukraina, osv. På sin egen junker-måte utførte Bismarck ei framskrittssvennlig historisk oppgave, men den som på et slikt grunnlag tenker på å forsvare sosialistisk støtte til Bismarck, ville være en fin «marxist»! Videre fremma Bismarck den økonomiske utviklinga ved å samle de oppsplitta tyskerne, som blei undertrykt av andre nasjoner. Men økonomisk blomstring og rask utvikling av Stor-Russland krever at landet blir frigjort fra storrussisk undertrykkelse av andre nasjoner — det er

* *PURISJEKEVITSJ, V. M.* i personregistret bak i boka. — *Red.*

forskjellen som de som tilber de ekte russiske nesten-bismarckene overser.

For det andre, hvis historia kommer til å avgjøre saka til fordel for storrussisk stornasjonskapitalisme, så følger det av dette at den *sosialistiske* rolla til det storrussiske proletariatet, som hoveddrivkrafta i den kommunistiske revolusjonen som kapitalismen avler, vil bli desto større. Den proletariske revolusjonen krever at arbeiderne får ei langvarig opplæring for å kunne anerkjenne *fullt og helt* den nasjonale likheten og brorskapet. Følgelig krever interessene til det storrussiske proletariatet at massene blir systematisk lært opp til å kjempe for fullstendig likhet og sjølråderett for alle nasjoner som er undertrykt av storrusserne, på en besluttsom, konsekvent, modig og revolusjonær måte. Interessene til den storrussiske nasjonalstoltheten (ikke i slavebetyding), faller sammen med de *sosialistiske* interessene til de storrussiske (og alle andre) proletarer. Forbildet vårt vil alltid være Marx, som etter å ha bodd i Storbritannia i tiår og halvveis var blitt engelskmann, krevde frihet og nasjonal sjølstendighet for Irland, i interessene til den sosialistiske bevegelsen til de britiske arbeiderne.

I det andre tenkte tilfellet som vi har tatt opp, vil de hjemmeavla sosialsjåvinistene våre, Plekhanov osv, osv., vise seg å være forrædere. Ikke bare mot sitt eget land — et fritt og demokratisk Stor-Russland, men også mot det proletariske brorskapet mellom alle nasjonene i Russland, dvs. mot sosialismens sak.

Sotsial-Demokrat, nr. 35 12. desember 1914

OM PAROLEN OM ET EUROPAS FORENTE STATER

I nr. 40 av Sotsial-Demokrat¹¹ la vi fram at en konferanse for partigruppene våre i utlandet hadde vedtatt å utsette spørsmålet om parolen «Europas forente stater», i påvente av en diskusjon i pressa om den *økonomiske* sida ved saka.*

På konferansen vår fikk debatten omkring dette spørsmålet en reint politisk karakter. Noe av årsakene til dette var at oppropet fra sentralkomiteen hadde formulert denne parolen som en direkte politisk parole (den «øyeblikkelige *politiske* parolen...») som det står der). Oppropet satte ikke bare fram parolen om et republikansk Europas forente stater, men understreka uttrykkelig at denne parolen er meningsløs og feilaktig «uten at de tyske, østerrikske og russiske monarkiene blir styrta på revolusjonært vis.»

Det ville være helt feilaktig å polemisere mot ei slik framlegging av spørsmålet *innafor grensene* for ei politisk vurdering av denne parolen — dvs. å hevde at den tilslører eller svekker osv. parolen om en sosialistisk revolusjon. Politiske endringer som er av en ekte demokratisk type, og særlig politiske revolusjoner, kan ikke under noen omstendigheter tilsløre eller svekke parolen om en sosialistisk revolusjon. Tvert om bringer alltid slike endringer den nærmere, utvider grunnlaget for den og trekker nye deler av småborgerskapet og de halvproletære massene med i den sosialistiske kampen. På den andre sida er politiske revolusjoner uunngåelige i løpet av den sosialistiske revolusjonen, som ikke må bli sett på som ei enkelt handling, men som en periode med

* Se Lenin, «Konferansen til RSDAP-gruppene i utlandet» (1915) i Samla verk, eng. utg. 1974, bind 21, s. 158-164. *Red.*

stormende politiske og økonomiske omveltninger, med svært skjerpa klassekamp, borgerkrig, revolusjoner og kontrarevolusjoner.

Men mens parolen om et republikansk Europas forente stater er helt uangripelig som en politisk parole — hvis den blir fulgt av at de tre mest reaksjonære monarkiene i Europa med russerne i spissen blir styrta på revolusjonært vis, så gjenstår ennå det svært viktige spørsmålet om det økonomiske innholdet i og betydninga av parolen sett ut fra de økonomiske vilkåra til imperialismen, dvs. kapitaleksporten oppdelinga av verden mellom de «framskredne» og «siviliserte» kolonimaktene, så er et Europas forente stater under kapitalismen enten umulig eller reaksjonært.

Kapitalen er blitt internasjonal og monopolistisk. Verden er blitt skåret i biter av en handfull stormakter, dvs. makter som har hatt lykken med seg i den store plyndringa og undertrykkinga av nasjonene. De fire stormaktene i Europa — Storbritannia, Frankrike, Russland og Tyskland, med ei samla befolkning på mellom 250 og 300 millioner, og et landområde på omtrent 7 millioner kvadratkilometer — rår over kolonier med ei befolkning på *nesten 500 millioner* (494.500.000) og et landområde på 64.600.000 kvadratkilometer, dvs. nesten halve jordoverflata (133. millioner kvadratkilometer utenom polarområdene). Legg de tre asiatiske statene, Kina, Tyrkia og Persia til dette, de som nå er revet i filler av kjeltringer som fører en «frigjøringskrig», nemlig Japan, Russland, Storbritannia og Frankrike. Disse tre asiatiske statene, som kan bli kalt halvkolonier (nå er de i virkeligheten 90 prosent kolonier), har ei samla befolkning på 360 millioner og et landområde på 14,5 millioner kvadratkilometer (nesten halvannen gang så stort landområde som hele Europa).

Videre har Storbritannia, Frankrike og Tyskland investert kapital i utlandet til en verdi av ikke mindre enn 70 milliarder rubler. Jobben med å sikre «den rettmessige» profitten av denne nette summen, en profitt som overstiger 3 milliarder rubler årlig, blir utført av nasjonalkomiteene til millionærene, kjent som regjeringer. Disse rår over hærer og marineflåter og skaffer sønnene og brødrene til millionærene jobber i koloniene og halv-

koloniene som visekonger, konsuler, ambassadører, embetsmenn av alle slag, prester og andre blodsugere.

Slik organiserer ei handfull stormakter plyndringa av nesten en milliard av befolkninga på jorda i epoken med den høyeste utvikla kapitalismen. Noen annen organisering er ikke mulig under kapitalismen. Gi avkall på koloniene, «innflytelsessfærene» og kapitaleksporten? Å tru at det er mulig, er det samme som å ramle ned på nivået til den sutrende prestemannen som hver søndag preker for de rike om de opphøyde prinsippene i kristendommen, og rår over dem til å gi de fattige ... nå ja, om ikke millioner, så i hvert fall noen hundre rubler i året.

Et Europas forente stater under kapitalismen er det samme som overenskomster om delinga av koloniene. Men under kapitalismen fins det ikke noe annet grunnlag og ingen andre prinsipper for deling enn makt. En mangemillionær kan ikke dele «nasjonalinntekt» til et kapitalistisk land med noen på annet vis enn «i forhold til den kapitalen somer investert» (med en bonus i tillegg slik at den største kapitalen kan få mer enn sin del). Kapitalisme er privat eiendomsrett til produksjonsmidlene og anarki i produksjonen. Å slå til lyd for ei «rettferdig» fordeling av inntektene på et slikt grunnlag, er rein proudhonisme*, tåpelig spissborgerlighet. Ingen fordeling kan gjennomføres på annet vis enn «i forhold til styrke», og styrken endrer seg i løpet av den økonomiske utviklinga. Etter 1871 var tempoet i økningen av Tysklands styrke tre eller fire ganger så raskt som Frankrikes og Storbritannias, og styrken til Japan vokste omlag ti ganger så raskt som styrken til Russland. Det fins ikke, og kan ikke finnes, noen annen måte å prøve den virkelige makta til en kapitalistisk stat på, enn ved krig. Krig strir ikke mot grunnlaget for den private eiendomsretten, tvert om så er den et direkte og uunngåelig resultat av dette grunnlaget. En jamn økonomisk vekst i enkelt foretak eller enkeltstater er umulig under kapitalismen. Under kapitalismen fins det ingen andre midler til å gjenopprette likevekta som blir forstyrra med visse mellomrom, enn kriser i industrien og kriger i politikken.

* Se *PROUDHON, Pierre Joseph* i personregisteret bak i boka. — Red.

Sjølvsagt er det mulig med *midlertidige* overenskomster mellom kapitalister og mellom stater. I denne betydninga er et Europas forente stater mulig som en overenskomst mellom de *europaiske* kapitalistene... men hva er formålet? Bare å undertrykke sosialimen i Europa med samla krefter og å forsvare kolonibytet *mot* Japan og USA med samla krefter. USA og Japan er virkelig blitt forfordelt når det gjelder den nåværende oppdelinga av koloniene, og de har vokst voldsomt mye raskere i styrke de siste femti åra enn det tilbakeliggende og monarkistiske Europa som nå er i ferd med å bli senil. Europa som helhet står for økonomisk stillstand sammenlikna med De forente stater i Amerika. På det nåværende økonomiske grunnlaget, dvs. under kapitalismen, ville et Europas forente stater bety at reaksjonen organiserte seg for å hemme utviklinga til Amerika som er raskere. Den tida da demokratiets og sosialismens sak bare blei knytta til Europa, er forbi for alltid.

Et Verdens forente stater (ikke bare for Europa) er en statsform for samling av og frihet for nasjonene som vi forbinder med sosialismen — inntil den fullstendig seieren for kommunismen avskaffer staten fullt og helt, medrekna den demokratiske staten. Men som en enkelt parole, ville neppe parolen om et Verdens forente stater være riktig. For det første fordi den betyr det samme som sosialisme. For det andre fordi den kan bli tolka feilaktig til å bety at seier for sosialismen i et enkelt land er umulig, og den kan også skape feilaktige oppfatninger når det gjelder forbindelsene mellom et slikt land og de andre landa.

Ujamn økonomisk og politisk utvikling er en absolutt lov under kapitalismen. Derfor er seier for sosialismen mulig først i noen eller til og med i et enkelt kapitalistisk land. Etter å ha ekspropriert kapitalistene og organisert sin egen sosialistiske produksjon, vil det seierrike proletariatet i det landet reise seg *mot* resten av verden — den kapitalistiske verden. Det vil trekke de undertrykte klassene i andre land til saka si, oppildne til oppstander mot kapitalistene i de landa, og om det er behov for det til og med nytte væpna makt mot de utbytende klassene og statene deres. Der proletariatet seierrikt har styrta borgerskapet, vil den politiske samfunnsformen være en

demokratisk republikk. Den vil i stadig sterkere grad samle kreftene til proletariatet i en bestemt nasjon eller i bestemte nasjoner, i kampen mot de statene som ennå ikke er gått over til sosialismen. Det er umulig å avskaffe klassene uten at den undertrykte klassen, proletariatet, utøver diktatur. Ei fri samling av nasjoner som har sosialisme er umulig uten en mer eller mindre langvarig og hardnakka kamp fra de sosialistiske republikkene mot de tilbakeliggende statene.

Det er av disse grunnene og etter gjentatte diskusjoner på konferansen til RSDAP*-gruppene i utlandet, og etter den konferansen at redaktørene for det sentrale organet har kommet fram til at parolen om et Europas forente stater er en feilaktig parole.

Sotsial-Demokrat, nr. 44,
23. august, 1915.

---

* *RSDAP-gruppene*: Gruppene til Det russiske sosialdemokratiske arbeiderpartiet. — *Red.*

OPPORTUNISMEN OG SAMMENBRUDDET I DEN ANDRE INTERNASJONALEN.¹²

I

Har virkelig Den andre internasjonale opphørt å eksistere? Dette blir hardnakka benekta av de mest fram-tredende talsmennene for den, som Kautsky og Vander-velde. Synspunktet deres er at det i virkeligheten ikke har skjedd noe som helst, bortsett fra et brudd i forbindel-sene. Alt står bra til.

For å komme fram til sannheten i dette spørsmålet, vil vi ta for oss til *Manifestet fra Baselkongressen*¹³ i 1912, som særlig gikk på den nåværende imperialistiske ver-denskrigen, og som blei godtatt av alle de sosialistiske partiene i verden. Ingen sosialist — merk det — tør i teorien nekte for at det er nødvendig å gjøre ei konkret, historisk vurdering av hver enkelt krig.

Nå når det er brutt ut krig, tør verken de erklærte op-portunistene eller kautskyanerne å forkaste Baselmani-festet, eller å sammenlikne krava i det med oppførselen til de sosialistiske partiene under krigen. Hvorfor? Fordi manifestet avslører begge partene fullstendig.

Det fins ikke et eneste ord i Baselmanifestet om forsvar av fedrelandet, eller om forskjellen mellom en angreps-krig og en forsvarskrig. Det fins ingenting i det hele tatt om det som opportunistene og kautskyanerne* i Tysk-land og i firemaktsalliansen** nå hamrer inn overalt, ved alle veiskiller. Manifestet kunne heller ikke ha sagt noe slikt, fordi det sier utelukker fullstendig bruken av

* Dette viser ikke til personligheten til tilhengerne av Kautsky i Tyskland, men til en internasjonal type pseudo-marxister, som vakler mellom opportunisme og radikalisme, og som i virkeligheten bare er et fikenblad for opportunismen.

** *Firemaktsalliansen* — den imperialistiske alliansen mellom Stor-britannia, Frankrike, Russland og Italia. — *Red.*

slike begreper. Det henviser særs konkret til ei rekke politiske og økonomiske konflikter som i tiår har forberedt grunnen for den nåværende krigen. I 1912 var disse konfliktene helt tydelige, og i 1914 førte de til krig. Manifestet minner om den russisk-østerrikske konfliktene om «hegemoni på Balkan», konflikten mellom Storbritannia, Frankrike og Tyskland (mellom *alle* disse landa!) om deres «erobringsspolitikk i Lille-Asia»***, den østerriksk-italienske konflikten om «herredømme» i Albania, osv. Kort sagt, manifestet definerer alt dette som konflikter som springer ut av «kapitalistisk imperialisme». Følgelig erkjenner manifestet helt klart at denne krigens karakter er røveraktig, imperialistisk, reaksjonær og en slavebindende, med andre ord en karakter som gjør ideen om fedrelandsforsvar til teoretisk tøv og praktisk vas. De store haiene kjemper mot hverandre for å sluke opp «fedrelanda» til andre folk. Manifestet trekker de slutningene som er uunngåelige ut fra uomtvistelige historiske kjensgjerninger: Denne krigen «kan ikke under noe som helst påskudd bli rettferdiggjort med at den er i folkets interesse». Den blir forberedt ut fra «interessene til de kapitalistiske profitene og dynastiernes ambisjoner». Det ville være en «forbrytelse» om arbeiderne «skjød hverandre ned». Dette sier manifestet.

Epoken med kapitalistisk imperialisme er epoken med moden og overmoden kapitalisme, som er i ferd med å bryte sammen og som er moden nok til å vike plassen for sosialismen. Perioden mellom 1789 og 1871 var en periode med progressiv kapitalisme, da det å styrte føydalismen og absolutismen* og frigjøring fra fremmedåket sto på den historiske dagsordenen. «Forsvar av fedrelandet», dvs. forsvar mot undertrykking, var tillatt på dette grunnlaget, og *bare* på dette grunnlaget. Også i dag ville uttrykket kunne bli brukt om en krig *mot* de imperialistiske stormaktene, men det ville være latterlig å

*** *Lille-Asia*: Anatolia, halvøy i Vest-Asia mellom Svartehavet og Middelhavet, utgjør sammen med Øst-Thrakia og deler av Armenia og Kurdistan det nåværende Tyrkia. — *Red.*

* *Absolutismen* — Statsform. Uinnskrenka herredømme, enevelde. — *Red.*

bruke det om en krig *mellom* de imperialistiske stormaktene — en krig som skal avgjøre hvem som får den største delen av Balkan-landa, Lille-Asia, osv. Derfor overrasker det ikke at de «sosialistene» som er talsmenn for «fedrelandsforsvar» under den nåværende krigen, skyr Baselmanifestet, slik som tjuven skyr åstedet for forbrytelsen sin. For manifestet beviser at de er sosialsjåvinister, dvs. sosialister i ord, men sjåvinister i handling, støttespillere for «deres eget» borgerskap når det gjelder å røve andre land og slavebinde andre nasjoner. Å forsvare sitt «eget» fedreland til og med når det med handlingene sine har som mål å slavebinde fedrelanda til andre folk, er sjølve kjerna i sjåvinismen.

Å anerkjenne at en krig blir ført for nasjonal frigjøring, medfører én type taktikk, å anerkjenne at den er en imperialistisk krig, medfører en annen taktikk. Manifestet peker klart på denne andre taktikken. Det sies at krigen «vil føre med seg ei økonomisk og politisk krise», som må bli «utnytta» — ikke for å minske krisa, ikke for å forsvare fedrelandet, men tvert om for å «reise» massene, og «påskynde sammenbruddet for det kapitalistiske herredømmet». Det er ikke mulig å påskynde noe som de historiske vilkåra ennå ikke er modne for. Manifestet erklærer at den sosiale revolusjonen er *mulig*, at vilkåra for den *er blitt modne*, og at den nettopp vil bryte ut *i forbindelse* med krig. Manifestet viser til eksemplene fra *Paris kommunen* og *1905-revolusjonen* i Russland, dvs. eksempler på massestreiker og borgerkrig, og erklærer at «de herskende klassene» frykter «en proletarisk revolusjon». Det er rein svindel å hevde — som Kautsky gjør — at den sosialistiske holdninga til den *nåværende* krigen ikke er blitt klarlagt. Dette spørsmålet blei ikke bare diskutert, det blei avgjort i Basel, der taktikken i den revolusjonære proletariske massekampen blei vedtatt.

Det er fullstendig hyklersk å overse Baselmanifestet i sin helhet, eller de viktigste delene av det, og istedetfor sitere talene til lederne, eller resolusjonene fra forskjellige partier. For disse stammer for det første fra tida *før* Baselkongressen, for det andre var de ikke vedtak godkjent av partiene i hele verden, og for det tredje gikk de på forskjellige *mulige* kriger, men aldri på den

nåværende krigen. Poenget er at epoken med nasjonale kriger mellom de europeiske stormaktene er blitt erstatta av en epoke med imperialistiske kriger mellom dem. Denne kjensgjerninga måtte Baselmanifestet erkjenne offisielt for første gang.

Det ville være fullstendig feilaktig å se Baselmanifestet som en tom trusel, som ei samling plattheter, som opphissa skvalder. De som manifestet avslører, vil gjerne ha det til det. Men det er usant. Manifestet er nettopp resultatet av det store propagandaarbeidet som blei gjennomført i hele epoken med Den andre internasjonale, det er nettopp oppsummeringa av alt det som sosialistene har spredt blant massene i hundre — og tusenvis av taler, artikler og opprop på alle språk. Det bare gjentar det som for eksempel *Jules Guesde* skreiv i 1899, da han tordna mot ministersosialismen* i tilfelle krig: han skreiv om en krig som «kapitalistiske sjørøvere» hadde framkalt (*På vakt* (En Garde!) s. 175). Manifestet bare gjentar det som *Kautsky* kreiv i 1909 i *Veien til makta* (Der Weg zur Macht), der han vedgikk at den «fredelige» epoken var over, og at epoken med kriger og revolusjoner hadde begynt. Å framstille Baselmanifestet som fraser, eller som et mistak, er å se på alt det som sosialistene har gjort i løpet av de siste tjuefem åra som fraser eller mistak. Oppportunistene og kautskyanerne finner motsigelsen mellom manifestet og det at de ikke kan bruke det så utålelig fordi det avdekker de grunnleggende motsigelsene i arbeidet til Den andre internasjonale. Den forholdsvis «fredelige» perioden mellom 1871 og 1914 ga næring til opportunismen — først som ei *stemning*, så som ei *strømning*, før den til slutt blei ei *gruppering eller et lag* blant arbeiderbyråkratiet og de småborgerlige medløperne. Disse elementene kunne bare få kontroll over arbeiderbevegelsen ved at de anerkjente de revolusjonære måla og den revolusjonære taktikken i ord. De kunne bare vinne tilliten til massene ved at de forsikra at alt dette

* *Ministersosialisme* — den opportunistiske taktikken til «sosialister» som deltok i borgerlige regjeringer. Uttrykket oppsto da den franske «sosialisten» Millerand gikk med i den borgerlige regjeringa til Waldeck-Rousseau i 1899. — *Red.*

«fredelige» arbeidet *forberedte* den proletariske revolusjonen. Denne motsigelsen var en byll som måtte briste — og det har den gjort. Spørsmålet er: Er det noen vits i å forsøke å tvinge verkematerien tilbake i organismen for å bevare «enheten» (med verken), slik som Kautsky og co. gjør, eller bør materien bli fjerna så raskt og grundig som mulig — trass i den stikkende smerten prosessen vil forårsake, for å bidra til å gjøre kroppen til arbeiderbevegelsen helt frisk.

De som stemte for krigsbevilgningene, gikk med i regjeringer og talte for fedrelandsforsvar i 1914-15, har opplagt forrådt sosialismen. Bare hyklere vil nekte for det. Vi må forklare dette forræderiet.

II

Det ville være latterlig å se dette spørsmålet som et spørsmål om personer. Hva har det med opportunismen å gjøre, når menn som *Plekhanov*, *Guesde*, osv.? — spør *Kautsky* (*Ny Tid* (Die Neue Zeit), 28. mai 1915). Hva har det med opportunismen å gjøre, når *Kautsky*, osv.? — svarer *Axelrod* på vegne av opportunistene i firemakt-salliansen (*Krisa i sosialdemokratiet* (Die Krise der Sozialdemokratie), Zürich, 1915, s. 21). Dette er helt og holdent en farse. *Om en skal forklare krisa i hele bevegelsen, må en for det første undersøke den økonomiske betydninga av den nåværende politikken, for det andre de ideene som ligger til grunn for den, og for det tredje sambandet mellom den og historia til de forskjellige retningene innafor den sosialistiske bevegelsen.*

Hva er det økonomiske innholdet i forsvarsideologien i krigen i 1914-15? Borgerskapet i *alle* stormakter fører krig for å dele opp og utbytte verden og undertrykke andre nasjoner. Noen smuler av den enorme profitten til borgerskapet kan tilfalle den lille gruppa av arbeiderbyråkrater, arbeideraristokrater og småborgerlige medløpere. Sosialsjåvinismen og opportunismen har det samme klassegrunnlaget, nemlig alliansen mellom en liten del av privilegerte arbeidere og «deres» nasjonale borgerskap *mot* arbeidermassene, alliansen mellom lakeiene for

borgerskapet og borgerskapet *mot* den klassen som borgerskapet utbytter.

*Opportunismen og sosialsjåvinismen har det samme politiske innholdet, nemlig å drive klassesamarbeid, å forkaste proletariatets diktatur, forkaste revolusjonær handling, godta vilkårsløst borgerlig legalitet, ha tiltru til borgerskapet og mistru til proletariatet. Sosialsjåvinismen er en direkte fortsettelse og fullføring av den britiske liberale arbeiderpolitikken, av millerandismen og bernsteiniansimen*¹⁴.

Kampen mellom de to hovedretningene i arbeiderbevegelsen — revolusjonær sosialisme og opportunistisk sosialisme — fyller hele perioden fra 1889 til 1914. Også i dag er det to hovedretninger i krigsspørsmålet i hvert land. La oss legge av den borgerlige og opportunistiske vanen med å vise til personer. La oss ta for oss *retningene* i ei rekke land. La oss ta ti europeiske land: Tyskland, Storbritannia, Russland, Italia, Nederland, Sverige, Bulgaria, Sveits, Belgia og Frankrike. I de åtte første faller skillet mellom den opportunistiske og den revolusjonære retninga sammen med skillet mellom sosialsjåvinister og internasjonister. I Tyskland er festningene til sosialsjåvinistene *Sosialistisk månedsblad* (Sozialistische Monatshefte)¹⁵ og Legien og co. I Storbritannia er det fabianerne¹⁶ og Arbeiderpartiet (Labour Party).¹⁷ (ILP¹⁸ har alltid alliert seg med dem og støtta organet deres, og i denne blokka har det alltid vært svakere enn sosialsjåvinistene, mens tre sjudeler av BSP¹⁹ er internasjonister.) I Russland er denne retninga representert ved *Nasja Zarja*²⁰ (nå *Nasje Djelo*), ved Organisasjonskomiteen²¹ og ved Duma-gruppa leda av Tsjkheidze. I Italia er den representert ved reformistene med Bissolati i spissen, i Nederland ved partiet til Troelstra, i Sverige ved flertallet i partiet som blir leda av Branting, i Bulgaria ved de såkalte «Sjiroki»-sosialistene²², i Sveits ved Greulich og co. I *alle* disse landa er det de revolusjonære sosialdemokratene som har protestert mer eller mindre kraftig mot sosialsjåvinismen. Frankrike og Belgia er to unntak — internasjonismen finnes der også, men er svært svak.

Sosialsjåvinismen er opportunisme i fullendt form.

Den er helt moden for en åpen, ofte vulgær, allianse med borgerskapet og generalstabene. Det er denne alliansen som gir den stor makt og monopol på den legale pressa og på å føre massene bak lyset. *Det er latterlig å fortsette med å se på opportunisten som en foreteelse innafor partiet.* Det er latterlig å tenke på å sette i verk Baselvektet sammen med David, Legien, Hyndman, Plekhanov og Webb. Enhet med sosialsjåvinistene betyr enhet med ens «eget» nasjonale borgerskap, som utbytter andre nasjoner. Det betyr å splitte det internasjonale proletariatet. Dette betyr ikke at det er mulig å bryte øyeblikkelig med opportunistene overalt. Det betyr bare at dette bruddet historisk sett er nært forestående, at det er nødvendig og uunngåelig for proletariatets revolusjonære kamp. Det betyr at historia som har ført oss fra «fredelig» kapitalisme til imperialistisk kapitalisme, har bana veien for dette bruddet. *Volentem ducunt fata, nolentem trahunt.**

III

De smarte representantene for borgerskapet forstår dette svært godt. Det er grunnen til at de er så rause i lovprisingene sine av de nåværende sosialistiske partiene, som blir leda av «forsvarerne av fedrelandet», dvs. av de som forsvarer imperialistisk plyndring. Det er grunnen til at de sosialsjåvinistiske lederne blir belønna av regjeringene sine enten med ministerstillinger (i Frankrike og Storbritannia), eller med et monopol på uhindra legal virksomhet (i Tyskland og Russland). Det er grunnen til at utviklinga i Tyskland — der det sosialdemokratiske partiet var sterkest, og der forvandlinga av det til et nasjonalt-liberalt *kontrarevolusjonært* arbeiderparti har vært klarest — har nådd et stadium der påtalemyndighetene betegner kampen mellom «mindretallet» og «flertallet» som «tilskynding til klassehat»! Det er grunnen til at de flinke opportunistene først og fremst er opp-tatt av å bevare den tidligere «enheten» i de gamle partiene, som gjorde borgerskapet så mange store tjenester i

* Skjebnen leder den villige og sleper med seg den uvillige. — Red.

1914 og 1915. De synspunktene som disse opportunistene i alle land i verden står for blei lagt fram prisverdig åpent av en tysk sosialdemokrat i en artikkel undertegna «Monitor», som blei trykt i det reaksjonære tidsskriftet *Prøyssiske årbøker* (Preussische Jahrbucher)²³ i april 1915. Monitor mener at det ville være en stor fare for borgerskapet om sosialdemokratene gikk *enda lenger til høyre*. Det må holde på karakteren sin som et arbeiderparti med sosialistiske idealer. For den dagen det gir dette på båten, vil det oppstå et nytt parti som vil ta opp programmet som det gamle partiet har forkasta, og formulerte det enda mer radikalt». (*Prøyssiske årbøker*, 1915, nr. 4, s. 50-51).

Monitor traff spikeren på hodet. Det er nettopp dette de britiske liberalerne og de franske radikalerne alltid har ønska, nemlig fraser med en revolusjonær klang for å føre massene bak lyset og få dem til å stole på Lloyd George-, Sembat-, Renaudel-, Legien- og Kautsky-folka, menn som er i stand til å forkynne «fedrelandsforsvar» under en røverkrig.

Men Monitor er bare talsmann for en variant av opportunisme, nemlig den åpne, grove og kyniske varianten. Andre handler fordekt, med list og er «ærlige». Engels sa en gang at de «ærlige» opportunistene var den største faren for arbeiderklassen.²⁴ Her er ett eksempel.

Kautsky skreiv følgende i *Ny Tid* (26. november 1915): «Motstanden mo flertallet vokser, stemninga blandt massene er opposisjonell... Etter krigen (først *etter* krigen? — *N.L.*) kommer klassemotsetningene til å bli så skarpe at radikalismen igjen vil få overtaket blant massene... Etter krigen (først *etter* krigen? — *N.L.*) kommer vi til å bli trua med at radikale elementer forlater partiet og strømmer inn i et anti-parlamentarisk (?? det må bety utenomparlamentarisk) masseaksjonsparti ... slik vil partiet vårt bli splitta i to ytterleire som ikke har noe til felles.» For å holde på enheten prøver *Kautsky* å overtale flertallet i Riksdagen (der Reichstag) til å la mindretallet få holde noen få radikale taler i nasjonalforsamlinga. Det betyr at *Kautsky* ønsker å bruke noen få radikale taler i nasjonalforsamlinga til å forsone de revolusjonære massene med opportunistene, som ikke har «noe til felles» med revolusjonen, som

lenge har hatt ledelsen av fagforeningene, og som nå — på grunnlag av det nære forbundet med borgerskapet og regjeringa — også har erobra ledelsen i partiet. Er det noen avgjørende forskjell mellom dette og «programmet» til Monitor? Ingen som helst, unntatt noen honningsøte fraser som prostituerer marxismen.

På et møte i Riksdagen 18. mars 1915 advarte kautskyaneren *Wurm* mot «å stramme tøylene for hardt. Motstanden blant arbeidermassene mot flertallet i gruppa vokser, vi må holde oss til det marxistiske (?! trulig en trykkfeil: les «det monitorske») sentrum» (*Klassenkampf gegen den Krieg! Material zum Fall Liebknecht*. Als Manuskript gedruckt*, s. 67). Slik ser vi at *massenes* revolusjonære stemning blei erkjent som ei *kjensgjerning* på vegne av *alle* kautskyanerne (det såkalte Sentrum) *så, tidlig som i mars 1915!!* Men åtte og en halv måned seinere trer Kautsky igjen fram med et forslag om å «forsone» de militante massene med det opportunistiske, kontrarevolusjonære partiet — og det ønsker han å gjøre med noen få fraser som hører revolusjonære ut!!

Krig er ofte nyttig for å avsløre det som er råttent, og kaste vrak på det tradisjonelle.

La oss sammenlikne de britiske fabianerne med de tyske kautskyanerne. Her er det som en *ekte* marxist, Friedrich Engels, skreiv om de førstnevnte den 18. januar 1893: «... en gjeng karrierister som har vett nok til å innse at den sosiale revolusjonen er uunngåelig, men som umulig kan overlate denne kjempeoppgave bare til det primitive proletariatet... Frykt for revolusjonen er det grunnleggende prinsippet deres» (Brev til Sorge.)

Og 11. november 1893 skreiv han: «... disse hovmodige borgerne som så vennlig nedlater seg til å frigjøre proletariatet ovafra, hvis proletariatet bare ville være fornuftig nok til å forstå at en slik primitiv og uuttanna masse ikke kan frigjøre seg sjøl og ikke kan få til noe, uten vennlig assistanse fra disse flinke juristene, skribentene og sentimentale gamle fruentimmerne». (Brev til Sorge).

---

* *Klassekamp mot krigen. Materiale om Liebknechtsaka*. Bare trykket for privat sirkulasjon. — *Red.*

I teorien ser Kautsky ned på fabianerne, slik fariseeren forakter en ussel synder, for han sverger til «marxismen». Men hva er den faktiske forskjellen mellom dem? Begge undertegna Baselmanifestet og begge behandla det slik Wilhelm II behandla Belgias nøytralitet. Mens Marx hele livet sitt refsa de som prøvde å kvele den revolusjonære ånden til arbeiderne.

Opp mot de revolusjonære marxistene har Kautsky satt fram den nye teorien sin om «ultraimperialismen». Med det mener han at «rivaliseringa mellom de nasjonale finanskapitalene» kommer til å bli erstatta av «felles utbytting av verden fra den internasjonale finanskapitalen» (*Die Neue Zeit*, 30. april 1915). Men han legger til: «Ennå har vi ikke tilstrekkelig med opplysninger for å kunne avgjøre om denne nye fasen av kapitalismen er mulig.» På grunnlag av ei rein formodning om en «ny fase» som han ikke engang tør erklære for avgjort «mulig», forkaster oppfinneren av denne «fasen» både sine egne revolusjonære erklæringer og de revolusjonære oppgavene og den revolusjonære taktikken til proletariatet. Han forkaster dem *nå*, i en krise-«fase» som *alt har brutt ut*, fasen med krig og ei skjerpning av klassemotsetningene som en tidligere ikke har opplevd maken til! Er ikke dette fabianisme på sitt mest avskyelige?

Axelrod, lederen for de russiske kautskyanerne, sier «Det vesentlige i problemet med å gjøre den proletariske frigjøringsbevegelsen internasjonal, er å gjøre den daglige kampen internasjonal». For eksempel «må arbeidervern og forsikringslovgivning bli et mål for den internasjonale organisasjonen og virksomheten til arbeiderne». (Axelrod: *Krisa i sosialdemokratiet*, Zürich 1915, s. 39-40) Det er ikke bare Legien, David og herr og fru Webb som helt opplagt ville skrive under på en slik «internasjonalisme», men til og med Lloyd George sjøl og Neumann, Briand og Miljukov. Akkurat som i 1912, er Axelrod klar til å utbasunere de mest revolusjonære fraser om den svært fjerne framtida, dersom den framtidige Internasjonalen «står fram (mot regjeringene i tilfelle krig) og reiser en revolusjonær storm». Så modige vi er! Men når det gjelder å støtte og utvikle den begynnende revolusjonære gjæringa blant massene *nå*, seier Axelrod at denne taktikken med revolusjonær masse-

aksjon «ville være rettfærdiggjort i en viss grad om vi sto på terskelen til en sosial revolusjon, som var tilfellet f.eks. i Russland i 1901, da studentdemonstrasjonene innevarsla at de avgjørende slaget mot absolutismen sto for døra». Men nå er alt dette «utopi», «bakunisme»*, osv. Dette er helt i ånden til Kolb, David, Südekum og Legien.

Det som kjære gamle Axelrod glømmer, er at i 1901 visste ingen, og ingen kunne vite, at det første «avgjørende slaget» ville finne sted fire år seinere — merk det, *fire* år seinere — og at det ville bli «uavgjort». Ikke desto mindre var det bare vi revolusjonære marxister som hadde rett den gangen. Vi latterliggjorde Kritsjevski- og Martynov-folka, som oppfordra til et øyeblikkelig angrep. Vi rådde bare arbeiderne til å sparke ut opportunistene overalt og til å gjøre alle anstrengelser for å støtte, skjerpe og utvide demonstrasjonene og de andre revolusjonære masseaksjonene. Situasjonen i Europa nå likner absolutt på denne situasjonen. Det ville være absurd å oppfordre til et «øyeblikkelig» angrep, men det ville være en skam å kalle seg sjøl for sosialdemokrat og ikke rå arbeiderne til å bryte med opportunistene og til å gjøre alle anstrengelser for å styrke, utdjupe, utvide og skjerpe den gryende revolusjonære bevegelsen og de første demonstrasjonene. Revolusjonen faller aldri fiks ferdig ned fra himmelen, og når ei revolusjonær gjæring starter, kan ingen si om og når den vil føre til en «virkelig», «ekte» revolusjon. Kautsky og Axelrod gir arbeiderne gamle, utbrukte og kontrarevolusjonære råd. Kautsky og Axelrod mater massene med håp om at den *framtidige* Internasjonale sikkert vil bli revolusjonær, men dette gjør de bare for å beskytte, kamuflere og skjønne male det *nåværende* herredømmet til de kontrarevolusjonære elementene — Legien-, David-, Vandervelde- og Hyndman-folka. Er det ikke opplagt at «enhet» med Legien og co. er det beste midlet for å forberede den «framtidige» revolusjonære Internasjonale?

«Det ville være vanvidd å streve for å omdanne verdenskrigen til en borgerskig,» erklærer *David*, lederen for de tyske opportunistene (*Sosialdemokratiet* og ver-

* Se *BAKUNIN, Mikhail* i personregistret bak i boka. — *Red.*

denskrigen (Die Sozialdemokratie und der Weltkrieg), 1915, s. 172), som svar på oppropet fra sentralkomiteen i partiet vårt 1. november 1914. I dette oppropet står det *inter alia**:

«Uansett hvor vanskelig ei slik omdanning kan synes på et gitt tidspunkt, så vil sosialister aldri gi opp det systematiske, vedvarende og usvikelige forberedende arbeidet for dette, nå når krigen er blitt ei kjensgjerning.»**

(Dette avsnittet blir også gjengitt av David, s. 171.) En måned før boka til David kom ut, offentliggjorde partiet vårt de resolusjonene som definerer «de systematiske forberedelsene» slik: 1) Nekte å stemme for krigsbevilgninger, 2) avbryte klassefreden, 3) danne illegale organisasjoner, 4) støtte solidaritetsmanifestasjoner i skyttergravene, 5) støtte alle revolusjonære masseaksjoner²⁵.

David er nesten like modig som Axelrod. I 1912 mente han ikke at det var «vanvidd» å henvise til Pariskommunen i tilfelle krig.

Plekhanov, en typisk talsmann for Entente-sosialsjåvinistene, tar det samme standpunktet til revolusjonær taktikk som David. Han kaller den en «farseaktig drøm». Men hør på den erklærte opportunisten *Kolb*, som skreiv: «Følgene av taktikken til tilhengerne av Liebknecht ville være at kampen innafor den tyske nasjonen blei brakt til kokepunktet» (*Sosialdemokratiet ved veiskillet* (Die Sozialdemokraten am Scheidewege), s. 50).

Men er ikke en kamp som er brakt til kokepunktet nettopp borgerkrig?

Om taktikken til sentralkomiteen vår, som stort sett faller sammen med taktikken til Zimmerwald-venstre,²⁶ var «vanvidd», «drømmerier», «eventyrpolitikk», «bakuninisme» — som David, Plekhanov, Axelrod, Kautsky og andre har hevda — så kunne den aldri føre til en «kamp innafor en nasjon», for ikke å snakke om en

* *Inter alia* — latin, betyr «mellom annet». — *Red.*

** Se «Krigen og det russiske sosialdemokratiet» s. 9 — 18. — *Red.*

kamp som er brakt til kokepunktet. Ikke noen steder i verden har anarkistiske fraser ført til en kamp innafor en nasjon. Men kjensgjerningene viser at nettopp i 1915 øker den revolusjonære gjæringa blant massene som et resultat av krisa som krigen har frambrakt, og det sprer seg streiker og politiske demonstrasjoner i Russland, streiker i Italia og Storbritannia og hungersdemonstrasjoner og politiske demonstrasjoner i Tyskland. Er ikke dette begynnelsen til revolusjonære massekamper?

Summen av og innholdet i det praktiske programmet til sosialdemokratiet i denne krigen er å støtte, utvikle, utvide og skjerpe revolusjonær masseaksjon, og opprette illegale organisasjoner. For uten illegale organisasjoner fins det ingen måter å fortelle sannheten til folkemassene på, sjøl i de «frie» landa. Alt annet er enten løgner eller reint skvalder, uansett hvordan det er utsmykka med opportunistiske og pasifistiske teorier.*

Når vi blir fortalt at denne «russiske taktikken» (uttrykket til David) ikke passer for Europa, svarer vi vanligvis med å peke på kjensgjerningene. 30. oktober besøkte en delegasjon av kvinnelige kamerater i Berlin partiledelsen i Berlin, og uttalte at «nå når vi har et stort organisasjonsapparat, er det mye lettere å spre illegale brosjyrer og flygeblad og å organisere «forbudte møter», enn det var under Anti-sosialistloven...²⁸ Det er ikke metoder og midler som mangler, men åpenbart viljen» (*Bern Dagblad*²⁹ (Berner Tagwacht) 1915, nr. 271).

Hadde disse dårlige kameratene blitt ført på villspor av de russiske «sekteristene», osv.? Er disse kameratene som er talsmenn for de virkelige *massene*, eller er det Legien og Kautsky? Legien, som i meldinga si 27. januar 1915 raste mot den «anarkistiske» ideen om å danne undergrunnsorganisasjoner, eller Kautsky, som er blitt så

* På den internasjonale kvinnekongressen som blei holdt i Bern i mars 1915, framholdt talsmennene for sentralkomiteen i partiet vårt sterkt at det var helt nødvendig å opprette illegale organisasjoner. Dette blei avvist. De britiske kvinnene lo av dette forslaget, og priste den britiske «friheten». Men noen få måneder seinere kom britiske aviser, som *Arbeiderlederen*²⁷ (Labour Leader) ut med blanke sider, og så kom nyhetene om politiangrep, beslaglegging av brosjyrer, arrestasjoner, og drakoniske (umenneskelige — *Red.*) dommer over kamerater som hadde talt om fred i Storbritannia — og bare om fred!

kontrarevolusjonær at han 26. november — *fire* dager før den demonstrasjonen i Berlin der det deltok 10.000 mennesker — forkasta gatedemonstrasjoner som «eventyrpolitikk»!!

Vi har fått nok av tomt preik og prostituert «marxisme» a la Kautsky! Etter tjuefem år med Den andre internasjonale, etter Baselmanifestet, vil ikke arbeiderne lenger tru på fine ord. Opportunismen er overmoden, den er blitt til sosialsjåvinisme og har en gang for alle desertert til den borgerlige leiren. Den har brutt de åndelige og politiske banda til sosialdemokratiet. Den vil også bryte de organisatoriske banda. Arbeiderne krever allerede «illegale» flygeblad og «forbudte» møter, dvs. undergrunnsorganisasjoner for å støtte den revolusjonære massebevegelsen. Bare når «krig mot krigen» blir ført etter disse linjene, opphører den å være tomt prat og blir sosialdemokratisk arbeid. Trass i alle vansker, tilbakeslag, mistak, illusjoner og avbrudd vil dette arbeidet føre menneskeheten fram til den seierrike proletariske revolusjonen.

Gitt ut i januar 1916 i *Varselet* (Verbote) nr. 1 Undertegna: *N. Lenin*.

Gitt ut i samsvar med teksten i VARSELET.

IMPERIALISMEN, DET HØYESTE STADIET I KAPITALISMEN.

EN POPULÆR OVERSIKT

Н. ЛЕНИНЪ (ВЛ. ИЛЬИНЪ).

ИМПЕРІАЛИЗМЪ, КАКЪ НОВѢЙШІЙ ЭТАПЪ КАПИТАЛИЗМА.

(Популярный очеркъ)

СКЛАДЪ ИЗДАНИЯ:

Книжный складъ и магазинъ „Жизнь и Знаніе“
Петроградъ, Поварской пер., 2, кв. 9 и 10. Тел. 227—42
1917 г.

Omslaget på den russiske utgava av «Imperialismen, det høyeste stadiet i kapitalismen», 1917.

IMPERIALISMEN, DET HØYESTE STADIET³⁰ I KAPITALISMEN.

EN POPULÆR OVERSIKT

Skrevet i januar-juli 1916. Første gang utgitt i 1917 som brosjyre i Petrograd.

FORORD.

Den brosjyra som her blir lagt fram for leseren, blei skrevet våren 1916 i Zürich. Med de vilkåra som jeg var nødt til å arbeide under der, var det sjølsagt slik at jeg savna en del fransk og engelsk litteratur og særlig var mangelen på russisk litteratur alvorlig. Men jeg nytta det engelske hovedverket om imperialismen, nemlig boka til J.A. Hobson, med all den oppmerksomheten som jeg mener det verket fortjener.

Brosjyra blei skrevet med tanke på den tsaristiske sensuren. Derfor var jeg ikke bare tvunget til å innskrenke meg strengt til en reint teoretisk — særlig økonomisk — analyse av kjensgjerninger, men jeg måtte formulere de få nødvendige politiske iakttakelsene med stor varsomhet, ved å antyde og ved å bruke et allegorisk* språk — det forbannede Æsop-språket** — som tsarismen tvang alle revolusjonære til å ty til hver gang de tok pennen fatt for å skrive et «legalt» verk.

I disse frihetens dager er det ille å lese på nytt igjen de avsnitta i brosjyra som blei forvrenget, innskrenka og pressa sammen i ei jernhard skrustikke på grunn av sensuren. At den imperialistiske epoken er terskelen til den sosialistiske revolusjonen, at sosialsjåvinismen (sosialisme i ord, sjåvinisme i handling) er det absolutte for-

* *allegorisk*: gr., billedlig. — *Red.*

** *Æsop-språk*: dvs. artikler skrevet i en tildekket form, i fabel-form. Uttrykket stammer fra den greske fabeldikteren Æsop. — *Red.*

ræderi mot sosialismen — fullstendig desertering til borgerskapet si side, at denne splittelsen i arbeiderbevegelsen henger sammen med de objektive vilkåra under imperialismen, osv. — når det gjelder alle disse sakene måtte jeg snakke på et «slavespråk», og jeg må henvise den leseren som er interessert i emnet til de artiklene jeg skreiv i utlandet mellom 1914 og 1917. Det vil komme ei ny utgave av disse snart. En bør være særlig oppmerksom på et avsnitt på sidene 119—120.* For å vise leseren — men tilslørt slik at sensorene kunne godta det — hvor skamløst usanne kapitalistene og sosialsjåvinistene som har gått over på deres side (og som Kautsky går så inkonsekvent** imot), er i spørsmålet om annekteringer***, for å vise hvordan de uten å skamme seg dekker over annekteringene til kapitalistene *sine*, blei jeg tvunget til å bruke Japan som eksempel! Den oppmerksomme leser vil lett erstatte Japan med Russland, og Korea med Finland, Polen, Kurland, Ukraina, Khiva, Bukhara, Estland og andre områder som er bebodd av andre folkeslag enn storrussere.

Jeg håper at denne brosjyra vil hjelpe leseren til å forstå det grunnleggende økonomiske spørsmålet, nemlig spørsmålet om den økonomiske kjerna i imperialismen, for om det ikke blir studert, vil det være umulig å forstå og vurdere moderne krig og moderne politikk.

Petrograd, 26. april 1917.

Forfatteren.

* Se s. 164 i denne boka. — *Red.*

** *Inkonsekvent* — lat., ulogisk, som motsier seg sjøl, ikke følgeriktig. — *Red.*

*** *Annektering* — lat., ta i besittelse, tilegne seg, innlemme med makt. — *Red.*

FORORD TIL DEN FRANSKE OG DEN TYSKE UTGAVA³¹

I

Som jeg nevnte i forordet til den russiske utgava, blei denne brosjyra skrevet i 1916, med tanke på den tsaristiske sensuren. Jeg er ikke i stand til å omarbeide hele teksten på det nåværende tidspunktet, og kanskje dette heller ikke ville være klokt, siden hovedformålet med boka var, og fortsatt er, å legge fram et *helhetsbilde* av det kapitalistiske verdenssystemet slik det er forbundet internasjonalt i begynnelsen av det tjuende århundret — på terskelen til den første imperialistiske verdenskrigen, og å gjøre dette på grunnlag av et sammenfatta borgerlig statistisk materiale som ikke kan bli imøtegått, og på grunnlag av innrømmelser fra borgerlige vitenskapsmenn i alle land.

Til en viss grad vil det til og med være nyttig for mange kommunister i framskredne kapitalistiske land å overbevise seg sjøl ved denne brosjyras eksempel — som er *legal ut fra synspunktet til den tsaristiske sensuren* — om at det er mulig og nødvendig å nytte også de minste levninger av den legaliteten som ennå står til rådighet for kommunistene i for eksempel dagens Amerika eller Frankrike, etter de seineste massearrestasjonene av kommunister. Dette er mulig og nødvendig for å forklare den fullstendige falskheten i de sosialpasifistiske³² synspunktene og håpet om «verdensdemokrati». Det viktigste av det som bør bli lagt til denne sensurerte brosjyra, skal jeg prøve å legge fram i dette forordet.

II

Jeg har bevist i denne brosjyra at krigen i 1914—18 var imperialistisk (det vil si en erobnings-, røver- og plyndringskrig) fra begge partene. Det var en krig for å dele opp verden, for å dele og nyoppdele koloniene og innflytelsessfærene til finanskapitalen, osv.

Bevisa for det som var den virkelige samfunnsmessige eller snarere den virkelige klassekarakteren til krigen,

kan en sjølsagt ikke finne i den diplomatiske krigshistoria, men i en analyse av den *objektive* stillinga til de herskende *klassene* i *alle* de krigførende landa. For å skildre denne objektive stillinga må en ikke bruke eksempler eller isolerte kjensgjerninger (for foreteelsene i det samfunnsmessige livet er så utrolig sammensatte at det alltid er mulig å velge ut et hvilket som helst antall eksempler eller isolerte kjensgjerninger for å bevise en hvilken som helst påstand), men en må ta *alle* kjensgjerningene på *grunnlag* av det økonomiske livet i *alle* de krigførende landa og i *hele* verden.

Det er nettopp ugjendrivelige sammenfatta kjensgjerninger av dette slaget som jeg gjenga da jeg framstilte *oppdelinga av verden* i 1876 og 1914 (i kapittel VI), og *oppdelinga av jernbanene* i verden i 1890 og 1913 (i kapittel VII). Jernbaner er et resultat av de grunnleggende kapitalistiske industriene, kull, jern og stål, et resultat av og den mest slående oversikten over utviklinga av verdenshandelen og den borgerlig-demokratiske sivilisasjonen. I kapitlene som går foran de nevnte, viser jeg hvordan jernbanene er forbundet med storindustrien, med monopoler, syndikater*, karteller**, truster***, banker og finansoligarkiet****. Den ujamne fordelinga av jernbanene og den ujamne utviklinga deres, oppsummerer faktisk den moderne monopolkapitalismen i verdensmålestokk. Og denne oppsummeringa beviser at imperialistiske kriger er fullstendig uunngåelige under et *slikt* økonomisk system, *så lenge* som det eksisterer privat eiendomsrett til produksjonsmidlene.

Å bygge jernbaner synes å være et enkelt, naturlig, demokratisk, kulturelt og siviliserende foretak. Det er

* *Syndikat* — gr., sammenslutning av foretak eller finansfyrster for å kunne beherske markedet. — *Red.*

** *Kartell* — overenskomst mellom bedrifter om å regulere pris-, produksjons- eller omsetningsforholda for å motvirke følgene av den innbyrdes frikonkurransen. — *Red.*

*** *Trust* — ei sammenslutning av økonomiske foretak som oppgir sjølstendigheten sin for å skape monopol under felles ledelse, og dermed kunne regulere produksjons- og markedsforholda og bestemme prisene. *Red.*

**** *Oligarki* — gr., fåmannsvelde. — *Red.*

det som er oppfatninga til de borgerlige professorene som blir betalt for å skildre kapitalistisk slaveri i gilde farger. Det mener også de småborgerlige filistrene*. Men i virkeligheten har de kapitalistiske banda som i titusentalls forskjellige knutepunkter binder disse foretaka til den private eiendomsretten til produksjonsmidlene i alminnelighet, omdanna denne jernbanebygginga til et instrument for å undertrykke *en milliard* mennesker (i koloniene og halv-koloniene) — det vil si mer enn halvparten av befolkninga på kloden, de som bor i de avhengige landa, og også lønnsslavene til kapitalen i de «siviliserte» landa.

Privateiendom grunnlagt på arbeidet til småeieren, fri konkurranse, demokrati — alle slagorda som kapitalistene og pressa deres bedrar arbeiderne og bøndene med, hører den fjerne fortida til. Kapitalismen har vokst til et verdenssystem der en handfull «framskredne» land undertrykker kolonier og kveler det overveldende flertallet av befolkninga i verden økonomisk. Og dette «byttet» blir delt mellom to eller tre mektige verdensrøvere som er væpna til tennene (Amerika, Storbritannia, Japan), og som trekker hele verden med i krigen *sin* for å dele byttet *sitt*.

III

Brest-Litovsk-freden³³ som blei diktert av det monarkistiske Tyskland, og den følgende enda mer brutale og avskyelige Versailles-freden³⁴ som blei diktert av de «demokratiske» republikkene Amerika og Frankrike, samt at det «frie» Storbritannia, har ytt menneskeheten en svært verdifull tjeneste. De har avslørt både imperialismens betalte penneknekter og de småborgerlige reaksjonære, som enda de kaller seg pasifister og sosialister, sang lovsanger til «wilsonismen»³⁵, og insisterte på at fred og reformer var mulig under imperialismen.

De titalls millioner døde og lemlesta som krigen etterlot seg — en krig som skulle avgjøre om det var den britiske eller den tyske gruppa av finansrøvere som skulle

* *Filister*: tysk, spissborger. — *Red.*

få størst bytte — og disse to «fredstraktatene», åpner raskere enn noen gang før øynene på millioner og titalls millioner mennesker som blir tråkka ned, undertrykt, bedratt og ført bak lyset av borgerskapet. Slik oppstår det ei verdensomspennende revolusjonær krise fra den universelle ruinen som krigen har skapt, og denne krisa kan ikke ende med noe annet enn en proletarisk revolusjon og seier for den, uansett hvor lange og vanskelige stadiene i den kommer til å bli.

Basel-manifestet til Den andre internasjonale, som i 1912 ga ei vurdering av nettopp den krigen som brøt ut i 1914, og ikke av krig i alminnelighet (det fins forskjellige slags kriger, medrekna revolusjonære kriger) — dette manifestet er i dag et monument som til fulle viser fram den skammelige bankerotten og det skammelige forræderiet til heltene i Den andre internasjonale.

Det er grunnen til at jeg gjengir dette manifestet som et tillegg til denne utgava, og om og om igjen ber jeg leseren merke seg at heltene i Den andre internasjonale unngår de avsnitta i dette manifestet som nøyaktig, klart og bestemt snakker om forbindelsen mellom den forestående krigen og den proletariske revolusjonen, like iherdig som en tjuv unngår åstedet for forbrytelsen sin.

IV

I denne brosjyra har jeg viet særlig oppmerksomhet på å kritisere kautskyanismen, ei internasjonal ideologisk retning som er representert i alle land i verden av de «mest framtreddende teoretikerne», lederne av Den andre internasjonale (Otto Bauer og Co. i Østerrike, Ramsay MacDonald og andre i Storbritannia, Albert Thomas i Frankrike, osv., osv.), og av en vrimmel av sosialister, reformister, pasifister, borgerlige demokrater og prester.

Denne ideologiske retninga er på den ene sida et produkt av oppløsninga og opprætninga i Den andre internasjonale, og på den andre sida er den den uunn-gåelige frukten av ideologien til småborgerskapet, som har en livsstil som holder dem fanga i borgerlige og demokratiske fordommer.

De synspunktene som Kautsky og hans like har, er ei fullstendig forkasting av de samme revolusjonære marxistiske prinsippene som denne skribenten var talsmann for i tiår, særlig — forresten — i kampen han førte mot den sosialistiske opportunisten (til Bernstein, Millerand, Hyndman, Gompers, osv.). Derfor er det ikke en rein tilfældighet at tilhengerne av Kautsky over hele verden nå har forent seg i praktisk politikk med de ytterliggående opportunistene, (gjennom Den andre, eller gule internasjonale) og med de borgerlige regjeringene (gjennom koalisjonsregjeringer* der sosialister tar del).

Den voksende proletariske revolusjonære verdensbevegelsen i alminnelighet, og den kommunistiske bevegelsen særskilt, kan ikke klare seg uten en analyse og ei avsløring av de teoretiske feila til kautskyanismen. Og dette gjelder enda mer fordi pasifisme og «demokrati» reint allment ennå er svært utbredt over hele verden. Disse strømningene krever ikke å være marxistiske i det hele tatt, men som Kautsky og Co. dekker de over hvor djupe motsigelsene i imperialismen er, og at den revolusjonære krisa som den er årsak til, er uunngåelig. Det er en plikt for partiet til proletariatet å bekjempe disse tendensene, og trekke småeierne som blir ført bak lyset av borgerskapet, og millionene av arbeidende mennesker som lever under mer eller mindre småborgerlige livsvilkår, bort fra det.

V

Jeg må si noen få ord om kapittel VIII, «Kapitalismens snylting og opprætning». Som jeg allerede har påpekt i teksten, så har Hilferding, eks-«marxist» og nå våpenbror til Kautsky og en av hovedtalsmennene for borgerlig reformistisk politikk i Tysklands uavhengige sosialdemokratiske parti,³⁶ tatt ett skritt tilbake i dette spørsmålet sammenlikna med den *åpent* pasifistiske og reformistiske engelskmannen Hobson. Den internasjonale splittelsen i hele arbeiderbevegelsen er nå helt tydelig (Den andre og Den tredje internasjonale). Den kjensgjerninga at det

* *Koalisjonsregjering* — regjering der det deltar flere partier. — *Red.*,

nå raser væpna kamp og borgerkrig mellom de to retningene er også klar — støtta som mensjevikene³⁷ og de sosialrevolusjonære gir Koltsjak og Denikin* i Russland mot bolsjevikene, kampen som Scheidemann- og Noske-folka har ført sammen med borgerskapet mot spartakistene³⁸ i Tyskland, det samme skjer i Finland, Polen, Ungarn osv., osv. Hva er det økonomiske grunnlaget for denne verdenshistoriske foreteelsen?

Det er nettopp kapitalismens snylting og oppråtning som kjennetegner det høyeste historiske utviklingstrinnet dens, dvs. imperialismen. Som denne brosjyra viser, har kapitalismen nå skilt ut en *handfull* (mindre enn en tidel av befolkninga på kloden, mindre enn en femtedel om en rekner så «gavmild» og liberalt som mulig) uvanlig rike og mektige stater som ganske enkelt plyndrer verden ved «kupongklipping».** Kapitaleksporten gir ei inntekt på åtte til ti millioner franc i året, rekna i førkrigspriser og ifølge borgerlig førkrigsstatistikk. Nå kaster den sjølsagt mye mer av seg.

Det er opplagt at det er *mulig å bestikke* arbeiderlederne og det øverste laget av arbeideraristokratiet på grunnlag av slik enorm *superprofitt* (superprofitt fordi den er oppnådd i tillegg til den profitten som kapitalistene presser ut av arbeiderne i sitt «eget» land). Og det er nettopp det kapitalistene i de «framskredne» landa gjør. De bestikker dem på tusen forskjellige måter, direkte og indirekte, åpent og skjult.

Dette laget av borgerliggjorte arbeidere, eller arbeideraristokratiet, som er helt spissborgerlige i leve-måten sin, når det gjelder størrelsen på inntektene sine og i hele livssynet sitt, er den viktigste støtta til Den andre internasjonale, og i våre dager den viktigste *sosiale* (ikke militære) *støtta for borgerskapet*. For de er de virkelige *agentene til borgerskapet i arbeiderklassens bevegelse*, arbeiderløytnantene til kapitalistklassen, virkelige kanaler for reformisme og sjåvinisme. I

* Se Lenin, «Alle opp til kamp mot Denikin» og «Brev til arbeiderne og bøndene i samband med seieren over Koltsjak i *Utvalgte verker*, bind 11, s. 9 — 28 og 29 — 36, Oktober 1976. — *Red.*

** *Kupongklipping*: dvs. å leve av investert kapital, uten å ta del i produksjonen, leve av renter, dividender osv. — *Red.*

borgerkrigen mellom proletariatet og borgerskapet tar de uunngåelig, og i et betydelig antall, side for borgerskapet, for «Versaillerne» mot «kommunardene».*

Hvis vi ikke forstår de økonomiske røttene til denne foreteelsen og den politiske og sosiale betydninga den har, kan vi ikke ta ett skritt mot løsninga av de praktiske problemene til den kommunistiske bevegelsen og den forestående sosiale revolusjonen.

Imperialismen er terskelen til den sosiale revolusjonen til proletariatet. Dette er blitt stadfesta i verdensmålestokk siden 1917.

6. juli, 1920.
N. Lenin

---

* «Versaillerne» mot «kommunardene» — Lenin sikter her til kampen mellom borgerskapet og proletariatet under Pariskommunen, 1870-71. Borgerskapet hadde hovedkvarteret sitt i Versailles, og tilhengerne av Kommunen blei kalt kommunarder. — *Red.*

I løpet av de siste femten til tjue åra, særlig etter den spansk-amerikanske krigen (1898) og anglo-boerkrigen (1899-1902), har den økonomiske og også den politiske litteraturen i de to hemisfærene* oftere og oftere brukt ordet «imperialisme» for å beskrive den nåværende æraen. I 1902 blei det gitt ut ei bok i London og New York av den engelske økonomen J. A. Hobson, *Imperialismen*. Denne forfatteren som har et borgerlig sosialreformistisk og pasifistisk standpunkt, som i si kjerne er det samme som det standpunktet eks-marxisten Karl Kautsky nå har, gir en svært god og omfattende beskrivelse av de viktigste økonomiske og politiske særtrekka ved imperialismen. I 1910 kom det ut et verk i Wien av den østerrikske marxisten Rudolf Hilferding, *Finanskapitalen* (Russisk utgave, Moskva 1912). Trass i den feilen forfatteren gjør i pengeteorien og trass i at han har ei viss hang til å forsone marxismen med opportunismen, så gir dette verket en svært verdifull teoretisk analyse av «den siste fasen i den kapitalistiske utviklinga», som undertittelen lyder. Det som er blitt sagt om imperialismen i løpet av de siste få åra, særlig i det enorme antallet tidsskrift- og avisartikler og også i resolusjoner — for eksempel fra Chemnitz³⁹ og Baselkongressene som fant sted høsten 1912, har faktisk knapt gått ut over de ideene som er satt fram, eller mer nøyaktig, oppsummert av de to forfatterne som er nevnt ovafor.

Seinere skal jeg kort, og så enkelt som mulig, forsøke å vise forbindelsene og forholdet mellom de økonomiske hovedtrekka ved imperialismen. Jeg vil ikke være i stand til å ta for meg de ikke-økonomiske sidene ved spørsmålet, uansett hvor mye de fortjener å bli behandla. Henvisninger til litteratur og andre noter, som kanskje ikke interesserer alle leserne, kan en finne bak i brosjyra⁴⁰.

* *Hemisfære* — halvkule, halvpert av jordkloden. — *Red.*

I. KONSENTRASJON AV PRODUKSJON OG MONOPOLER

Den enorme veksten i industrien og den bemerkelsesverdige raske konsentrasjonen av produksjonen i stadig større foretak, er en av de mest karakteristiske trekkene ved kapitalismen. Moderne produksjonstillinger gir svært fullstendige og nøyaktige data om denne prosessen.

I Tyskland utgjorde for eksempel storforetak, dvs. de foretaka som sysselsetter mer enn 50 arbeidere, tre av 1000 industriforetak i 1882, seks av 1000 i 1895 og ni av 1000 i 1907. Av hver 100. arbeider sysselsatte denne gruppa foretak henholdsvis 22,30 og 37. Men konsentrasjonen av produksjonen er enda mer intens enn konsentrasjonen av arbeidere, fordi arbeidet er mye mer produktivt i de store foretaka. Dette viser tallene for dampmaskiner og elektriske motorer. Om vi tar det som i Tyskland blir kalt industri i vid forstand, det vil si medrekne handel, transport, osv., får vi følgende bilde: 30.588 store foretak av alt i alt 3.265.623, det vil si 0.9 prosent. Disse foretaka sysselsetter 5.700.000 arbeidere av alt i alt 14.400.000, dvs. 39.4 prosent. De bruker 6.600.000 hestekrefter damp av alt i alt 8.800.000, dvs. 75.3 prosent, og 1.200.000 kilowatt elektrisk energi av alt i alt 1.500.000, dvs. 77.2 prosent.

Mindre enn en hundredel av det samlede antallet foretak bruker *mer enn tre fjerdedeler* av all damp- og elektrisk kraft! 2.970.000 småforetak (som sysselsetter opp til fem arbeidere) utgjør 91 prosent av alle foretaka, men bruker bare 7 prosent av all damp- og elektrisk kraft! Titalls tusen store foretak er alt, millioner av små er ingenting.

I 1907 fantes det 586 bedrifter i Tyskland som sysselsatte tusen arbeidere eller mer, nesten *en tidel* (1.380.000) av det totale antallet arbeidere som er sysselsatt i industrien, og de forbrukte *nesten en tredjedel* (32 prosent) av all damp- og elektrisk kraft.* Som vi skal se, gjør pengekapitalen og bankene denne overlegenheten til en handfull av de største foretaka enda mer overveldende, i den mest bokstavelige forstanden av ordet, dvs. millioner

* Tallene er tatt fra *Tyske Årbøker* (Annalen des deutschen Reichs), Zahn 1911.

av små, mellomstore og til og med noen store «eiere» er i virkeligheten fullstendig underlagt noen hundre millionær-finansfyrster.

I et annet framskredent moderne kapitalistisk land, De forente stater i Amerika, er veksten i konsentrasjonen av produksjonen enda større. Her skiller statistikken ut industri i snever forstand av ordet og deler inn foretaka etter verdien av den årlige produksjonen deres. I 1904 fantes det 1900 store foretak med en produksjon til en verdi av en million dollar og mer (av 216.180, dvs. 0.9 prosent). Disse foretaka sysselsatte 1.400.000 arbeidere (av 5.500.000, dvs. 25.6 prosent), og verdien av produksjonen deres kom opp i 5.600.000.000 dollar (av 14.800.000.000 dollar, dvs. 38 prosent). Fem år seinere, i 1909, var de tilsvarende tall: 3.060 foretak (av 268.491, dvs. 1.1. prosent) sysselsatte 2.000.000 arbeidere (av 6.600.000, dvs. 30.5 prosent) med en produksjon til en verdi av 9.000.000.000 dollar. (av 20.700.000.000 dollar, dvs. 43.8 prosent).*

Nesten halvparten av den samla produksjonen til alle foretaka i landet blei utført av *en hundredel* av disse foretaka! Disse 3.000 kjempeforetaka omfatter 258 industrigreiner. Av dette kan en se at konsentrasjon i seg sjøl på et visst stadium i utviklinga av den, fører rett til monopol, for et snes kjempeforetak eller deromkring kan lett få i stand en overenskomst. Og på den andre sida skaper den svære størrelsen på foretaka konkurransehindringer og monopol tendenser. Denne omdanninga av konkurranse til monopol er en av de viktigste — om ikke den viktigste — forteelsen i moderne kapitalistisk økonomi, og vi må behandle den mer i detalj. Men først må vi oppklare en mulig misforståelse.

Amerikansk statistikk snakker om 3.000 kjempeforetak i 250 industrigreiner, som om det bare var et dusin av de aller største foretaka i hver grein av industrien.

Men dette er ikke tilfelle. Det fins ikke storforetak i hver eneste industrigrein, og dessuten er såkalt *kombinasjon* av produksjonen et svært viktig trekk ved kapitalismen i sitt høyeste utviklingsstadium. Kombinasjon

* Statistisk materiale fra De forente stater i 1912 (*Statistical Abstract of the United States 1912*, s. 202).

vil si at ulike industrigreiner er samla i ett enkelt foretak, og disse industrigreinene representerer enten de trinna som følger etter hverandre i foredlinga av råstoff (for eksempel smelting av jernmalm til råjern, bearbeiding av råjern til stål, og så kanskje produksjon av stålvarer) — eller så er de hjelpeindustrier for hverandre (for eksempel utnytting av avfall eller av biprodukter, produksjon av emballasje, osv.).

«Kombinasjon», skriver Hilferding, «utjamner konjunktursvingningene i handelen, og sikrer derfor en mer stabil profitttrate for de kombinerte foretaka. For det andre forårsaker kombinasjon at handelen blir avskaffa. For det tredje gjør den tekniske forbedringer mulig, og følgelig tilegnelsen av superprofitt som ligger over den som de 'reine' (dvs. ikke-kombinerte) foretaka oppnår. For det fjerde styrker den stillinga til de kombinerte foretaka i forhold til de 'reine' foretaka, det styrker dem i konkurransekampen i perioder med alvorlig depresjon, da fallet i prisene på råstoff ikke holder tritt med fallet i prisene på tilvirka varer».*

Den tyske borgerlige økonomen Heymann, som har skrevet ei bok som særlig tar for seg «blanda», det vil si kombinerte, foretak i den tyske jernindustrien, sier: «Reine foretak forsvinner, de blir knust mellom den høye prisen på råstoff og den lave prisen på det ferdige produktet.» Slik får vi følgende bilde: «Det som blir igjen, er på den ene sida de store kullkompaniene som produserer millioner av tonn årlig og som er sterkt organisert i kullsyndikatet sitt, og på den andre sida de store stålfabrikkene som er nært forbundet med kullgruvene og som har sitt eget stålsyndikat. Disse kjempeforetaka som produserer 400.000 tonn stål i året, og har en enorm produksjon av malm og kull, som produserer ferdige stålvarer og sysselsetter 10.000 arbeidere som bor i husa til kompaniet, disse kjempeforetaka som i noen tilfeller har egne jernbaner og havner, er de typiske representantene for den tyske jern- og stålindustrien. Og konsentrasjonen går stadig videre. Enkeltforetak blir større og større. Et stadig økende antall foretak i en eller flere forskjellige industrier slutter seg sammen i kjem-

* *Finanskapitalen*, russ. utg., s. 286-87.

peforetak og blir støtta og leda av et halvt dusin store Berlin-banker. Når det gjelder den tyske gruveindustrien, så er sannheten i læra til Karl Marx om konsentrasjon blitt bevist fullt og helt — men dette dreier seg om et land der industrien er beskytta av tolltariffer og fraktrater. Den tyske gruveindustrien er moden for ekspropriering.»*

Dette er den konklusjonen en borgerlig økonom — som unntaksvis er samvittighetsfull — måtte komme fram til. En må merke seg at han synes å plassere Tyskland i en særskilt kategori fordi industrien her er beskytta av høy toll. Men dette er et forhold som bare trapper opp konsentrasjon og danninga av monopolistiske produsentsammenslutninger, karteller, syndikater, osv. Det er svært viktig å merke seg at konsentrasjon også fører til monopol i frihandelslandet Storbritannia, sjøl om det skjer noe seinere og kanskje i en annen form. Professor Hermann Levy skriver følgende i sitt spesielle forskningsarbeid kalt *Monopoler, karteller og truster*, som bygger på opplysninger om den økonomiske utviklinga i Storbritannia:

«I Storbritannia er det størrelsen på foretaket og det høye tekniske nivået det har, som rommer en monopolistisk tendens. En av grunnene til dette er den store kapitalinvesteringa pr. foretak, som fører til økte krav til ny kapital for de nye foretaka og derved gjør det vanskeligere for dem å starte opp. Dessuten (og dette synes vi er et viktigere punkt), hvert nytt foretak som ønsker å holde tritt med kjempeforetaka som er blitt danna gjennom konsentrasjon, ville her produsere en så svær mengde av overskuddsvarer at det bare ville kunne selge dem lønnsomt ved at etterspørselen økte enormt. Ellers ville dette overskuddet tvinge prisene ned til et nivå som ville være ulønnsomt både for det nye foretaket og for monopolsammenslutningene.» Storbritannia skiller seg fra andre land — der beskyttelsestoll letter opprettelsen av karteller — ved at monopolistiske produsentsammenslutninger, karteller og truster i de fleste tilfellene bare

* Hans Gideon Heymann, *De blanda foretaka i den tyske jern-stor-industrien* (Die gemischten Werke im deutschen Grosseisengewerbe), Stuttgart 1904, s. 256, 278.

oppstår når tallet på de viktige konkurrerende foretaka er blitt redusert til «et par dusin eller så». «Her viser innflytelsen fra konsentrasjonen seg krystallklart, når det gjelder danninga av store industrimonopoler innafor et helt industriområde».*

For et halvt hundreår siden da Marx skreiv *Kapitalen*, så det for det overveldende flertallet av økonomer ut som om fri konkurranse var en «naturlov». Den offisielle vitenskapen prøvde å tie i hjel arbeidene til Marx, som ved en teoretisk og historisk analyse av kapitalismen hadde vist at fri konkurranse fører til konsentrasjon av produksjonen, som i sin tur — på et visst utviklingstrinn — fører til monopol. I dag er monopol blitt ei kjensgjerning. Økonomer skriver fjell av bøker der de beskriver de forskjellige ytringene av monopol, og holder fram med å erklære i kor at «marxismen er tilbakevist». Men kjensgjerninger er standhaftige saker, som det engelske ordtaket sier, og vi må rekne med dem om vi liker det eller ikke. Kjensgjerningene viser at forskjeller mellom kapitalistiske land, f.eks. når det gjelder tollbeskyttelse eller frihandel, bare gir opphav til ubetydelige variasjoner i formen på monopolene eller tidspunktet for når de oppstår. Og de viser at det at det oppstår monopoler som et resultat av konsentrasjonen av produksjonen, er en allmenn og grunnleggende lov på det nåværende utviklingsstadiet i kapitalismen.

For Europa kan tidspunktet da den nye kapitalismen avgjort fortrenget den gamle, bli fastlagt nokså nøyaktig — det var begynnelsen av det tjuende århundret. I et av de nyeste samleverkene om historia om «danninga av monopoler», leser vi:

«Det kan bli gitt isolerte eksempler på kapitalistisk monopol fra perioden før 1860. Her kunne vi oppdage kimen til de formene som er så vanlige i dag. Men alt dette representerer utvilsomt forhistoria til kartellene. Den virkelige begynnelsen til moderne monopol går tidligst tilbake til sekstiåra. Den første viktige perioden i utviklinga av monopol starta med den internasjonale industrielle depresjonen i syttiåra og varte til begynnelsen

* Hermann Levy, *Monopole, Kartelle und Truste*, Jena 1909, s. 286, 290, 298.

av nittiåra.» «Om vi undersøker dette spørsmålet i europeisk målestokk, vil vi finne at utviklinga av frihandelen nådde toppen i seksti- og syttiåra. Det var da Storbritannia fullførte bygginga av den gammeldagse kapitalistiske organisasjonen sin. I Tyskland hadde denne organisasjonen gått inn i en voldsom kamp med handverk og hjemmeindustri og hadde begynt å skape seg sine egne eksistensformer.»

«Den store revolusjonen starta med krakket i 1873, eller snarere med depresjonen som fulgte etter, og som med knapt merkbare avbrytelser i de tidlige åttiåra og den uvanlige voldsomme men kortvarige høykonjunkturen rundt 1889, markerer tjueto år av europeisk økonomisk historie.» «Under den kortvarige høykonjunkturen i 1889-90 gikk en i stort omfang over til kartellsystemet for å trekke fordeler av de gunstige forretningsvilkåra. En dårlig overveid politikk pressa prisene enda raskere i været enn om det ikke hadde eksistert karteller, og nesten alle disse kartellene forsvant æresløse i krakket. Det fulgte en ny femårsperiode med dårlig handel og lave priser, men det rådde en ny ånd i industrien — depresjonen blei ikke lenger sett på som noe en måtte ta for gitt, den blei ikke sett på som annet enn en pause før et nytt oppsving.

Kartellbevegelsen gikk inn i sin andre epoke: I stedet for å være en overgangsforeteelse er kartellene blitt en av grunnsteinene i det økonomiske livet. De vinner det ene området av industrien etter det andre, først og fremst råstoffindustrien. I begynnelsen av nittiåra hadde kartellsystemet — gjennom å organisere kokssyndikatet etter en modell som kullsyndikatet seinere blei danna på grunnlag av — alt tilegna seg en kartellteknikk som knapt er blitt forbedra. For første gang foregikk det store oppsvinget på slutten av det nittende århundret og krisa i 1900-03 helt og holdent under egiden* til kartellene, i hvert fall i gruve- og jernindustrien. Og mens det den gangen syntes som noe nytt, tar nå allmennheten det for gitt at store områder av det økonomiske livet som en allmenn regel er blitt utelukka fra området for fri konkurranse.»**

* *Egiden* — gr., egentlig skjold, betyr her beskyttelse, vern. — *Red.*

** Th. Vogelstein, Den økonomiske organiseringa av den kapitalistiske

Hovedstadiene i historia til monopolene er altså følgende: 1) 1860-70, det høyeste stadiet, toppunktet i utviklinga av fri konkurranse. Nesten umerkelige tilløp til monopoler, de er i kimestadiet. 2) Etter krisa i 1873 var det en lang periode med utvikling av karteller, men de er ennå unntaket. Ennå er de ikke varige. De er fortsatt en overgangsforeteelse. 3) Høykonjunkturen mot slutten av det nittende århundret og krisa i 1900-03. Karteller blir en av grunnsteinene i hele det økonomiske livet. Kapitalismen er blitt omdanna til imperialismen.

Karteller blir enige om salgsvilkår, betalingsdatoer osv. De deler markedene mellom seg. De fastsetter den varemengden som skal bli produsert. De fastsetter prisene. De deler profitten mellom de forskjellige foretaka, osv.

Tallet på karteller i Tyskland blei anslått til omlag 250 i 1896 og 385 i 1905, de omfatta omlag 12000 firmaer.* Men det er allment anerkjent at disse talla er for lave. Ut fra statistikken for tysk industri for 1907, som vi gjenga ovafor, der det opplagt at nettopp disse 12.000 svært store foretaka sikkert rår over mer enn halvparten av den dampkrafta og elektriske krafta som blir brukt i landet. I De forente stater i Amerika blei tallet på truster anslått til 185 i 1900 og 250 i 1907. Amerikansk statistikk deler opp alle industriforetak i dem som tilhører enkeltpersoner og dem som tilhører private firmaer eller selskaper. De sistnevnte utgjorde i 1904 23.6 prosent og i 1909 25.9.

industrien og monopoldannelser, i *Grunnriss av sosialøkonomien* (Die finanzielle Organisation der kapitalistischen Industrie und die Monopolbildungen, in Grundriss der Sozialökonomik), del VI, Tübingen 1914. Jfr. også *Organisasjonsformene i jern- og tekstilindustrien i England og USA* (Organisationsformen der Eisenindustrie und Textilindustrie in England und Amerika), bind I, Leipzig 1910, av samme forfatter.

* Dr. Riesser, *De tyske storbankene og konsentreringa av dem sett i sammenheng med utviklinga av hele økonomien i Tyskland* (Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration im Zusammenhänge mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft im Deutschland), 4. opplag, 1912, s. 149. Robert Liefmann: *Karteller og truster og den videre utviklinga av den nasjonaløkonomiske organiseringa* (Kartelle und Trusts und die Weiterentwicklung der Volkswirtschaftlichen Organisation), 2. opplag, 1910, s. 25.

prosent, dvs. mer enn en fjerdedel av alle industriforetak i landet. I 1904 sysselsatte de 70.6 prosent og i 1909 75.6 prosent, dvs. mer enn tre fjerdedeler av alle lønnsarbeidere. Produksjonen deres hadde på disse to tidspunkta en verdi av 10.900.000.000 dollar og 16.300.000.000 dollar, dvs. henholdsvis 73.7 prosent og 79.0 prosent av det totale.

Til tider samler karteller og truster sju eller åtte tideler av den totale produksjonen i en bestemt grein av industrien i hendene sine. Rhinen-Westfalenkullsyndikatet samla 86.7 prosent av den samla kullproduksjonen i området da det blei grunnlagt i 1893, og i 1910 samla det allerede 95.4 prosent.* Det monopolet som blei danna slik, sikrer enorme profitter og fører til at det blir danna tekniske produksjonsheter av enorm størrelse. Det berømte Standard Oil Company i De forente statene blei grunnlagt i 1900: «Det har en registrert kapital på 150.000.000 dollar. Det utstedte vanlige aksjer for 100.000.000 dollar og preferanseaksjer** for 106.000.000 dollar. Fra 1900 til 1907 blei det utbetalt følgende dividender** på de sistnevnte aksjene: 48, 48, 45, 44, 36, 40, 40, 40 prosent i de respektive åra, dvs. i alt 367.000.000 dollar. Fra 1882 til 1907 blei 606.000.000 dollar fordelt i dividender av en total nettoprofitt på 889.000.000 dollar. Resten blei satt av som reserve- kapital.»***. «I 1907 sysselsatte de for-

* Dr. Friz Kestner, *Organisasjonstvangen. En undersøkelse av kampene mellom karteller og de som står utafor.* (Der Organisationszwang. Eine Untersuchung über die Kämpfe zwischen Kartellen und Aussen-seitern), Berlin 1912, s. 11.

** *Preferanseaksjer* — aksjer som gir eieren fortrinnsrett til utbytte framfor andre aksjonærer. (Kommer eg. av latin: preferere, dvs. foretrekke). — *Red.*

*** *Dividende* – lat., utbytte, den delen av overskuddet som deltakerne i et interessentselskap får, blir særlig brukt om utbytte av aksjer. — *Red.*

**** R. Liefmann, *Interessent- og finansieringsselskaper. En studie den moderne kapitalismen og aksjesystemet* (Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen), 1. opplag, Jena 1909, s. 212.

skjellige fabrikkene til United States Steel Corporation ikke mindre enn 210.180 mennesker. Det største foretaket i den tyske gruveindustrien, Gelsenkirchener Bergwerksgesellschaft, hadde i 1908 en stab på 46.048 arbeidere og kontoransatte».* I 1902 produserte United States Steel Corporation alt 9.000.000 tonn stål.** Produksjonen til selskapet utgjorde i 1901 66.3 prosent, og i 1908 56.1 prosent av totalproduksjonen av stål i De forente statene.*** Malmproduksjonen var henholdsvis 43.9 og 46.3 prosent.

Rapporten fra Den amerikanske regjeringskommisjonen for truster slår fast: «At de er konkurrentene sine overlegne, skyldes størrelsen på foretaka deres og det utmerkede tekniske utstyret deres. Siden tobakktrusten blei stifta har den viet alle anstrengelsene sine til å erstatte manuelt arbeid med mekanisk arbeid i så stort omfang som mulig. Med dette målet for øye har den kjøpt opp alle patenter som har noe med tobakksproduksjon å gjøre, og den har brukt svære summer til dette formålet. Mange av disse patentene var i begynnelsen ikke til noen nytte, og de måtte utvikles videre av ingeniørene som var ansatt av trusten. Mot slutten av 1906 blei det oppretta to datterselskaper som bare skulle skaffe patenter. Med det samme målet for øye har trusten oppretta sine egne støperier, maskinverksteder og reparasjonsverksteder. En av disse bedriftene, den i Brooklyn, sysselsetter gjennomsnittlig 300 arbeidere. Her blir det eksperimentert med oppfinnelser i samband med produksjon av sigaretter, cerutter, snus, tinnfolie til emballasje, esker, osv.

---

* R. Liefmann, *Interessent- og finansieringsselskaper. En studie den moderne kapitalismen og aksjesystemet* (Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen), 1. opplag, Jena 1909, s. 212.

** Dr. S. Tschierschky, *Kartell und Trust*, Göttingen, 1903, s. 13.

*** Th. Vogelstein, *Organisasjonsformene*, s. 275.

Her blir også oppfinnelsene forbedra.»* «Andre truster ansetter i tillegg det som blir kalt utviklingsingeniører, som har som oppgave å finne opp nye produksjonsmetoder og å teste tekniske forbedringer. United States Steel Corporation gir store bonuser til arbeiderne og ingeniørene sine for alle oppfinnelser som øker den tekniske effektiviteten eller minsker produksjonskostnadene.»**

I den tyske storindustrien, dvs. den kjemiske industrien, som har utvikla seg så enormt i løpet av de siste par tiåra, er stimuleringa av teknisk utvikling organisert på det samme viset. I 1908 hadde konsentrasjonsprosessen av produksjonen alt ført til to hoved«grupper», som på sitt vis også var en slags monopoler. Til å begynne med utgjorde disse gruppene «tosidige forbund» av to par store fabrikker som hver hadde en kapital på mellom tjue og tjueen millioner mark — på den ene sida den tidligere Meisterfabrikken i Höchst og Casellafabrikken i Frankfurt am Main, og på den andre sida anilin- og sodafabrikken i Ludwigshafen og den tidligere Bayerfabrikken i Elberfeld. I 1905 inngikk så den ene av disse gruppene, og i 1908 den andre gruppa, hver sin avtale med enda en stor fabrikk. Resultatet var at det blei danna to «trippelforbund», hver med en kapital på fra førti til femti millioner mark. Og disse «forbunda» har alt begynt å «nærme» seg hverandre og nå «en forståelse» om priser, osv.***

Konkurransen blir forvandla til monopol. Resultatet er et enormt framskritt når det gjelder å gjøre produksjonen samfunnsmessig. Særlig blir den tekniske oppfinnings- og forbedringsprosessen gjort samfunnsmessig.

---

* *Rapport om tobakksindustrien fra kommisæren for sammenlutninger*, Washington 1909, s. 266, gjengitt etter Dr. Paul Tafel, *De nordamerikanske trustene og betydninga deres for det tekniske framskrittet* (Die nordamerikanischen Trusts und ihre Wirkungen auf den Fortschritt der Technik), Stuttgart 1913, s. 48.

** Dr. P. Tafel, samme bok, s. 49.

*** Riesser, det tidligere siterte verket, 3. utgave, s. 547 ff. Avisene (juni 1916) rapporterer at det er danna en ny kjempetrust som kombinerer den kjemiske industrien i Tyskland.

Dette er noe helt forskjellig fra den gamle frie konkurransen mellom produsenter, som var spredt og uten kontakt med hverandre, og som produserte for et ukjent marked. Konsentrasjonen har nådd det punktet da det er mulig å gjøre et omtrentlig overslag over alle råstoffkildene (for eksempel jernmalmforekomstene) i et land, og til og med — som vi skal se — i flere land, eller i hele verden. Det blir ikke bare laga slike overslag, men disse kildene blir erobra av kjempemessige monopol-sammenslutninger. Det blir laga et omtrentlig overslag over markedskapasiteten også, og sammenslutningene «deler» markedene mellom seg etter avtaler. Faglært arbeid blir monopolisert, de beste ingeniørene blir ansatt. Transportmidlene blir erobra — jernbaner i Amerika, skipsfartsselskaper i Europa og Amerika. Kapitalismen i sitt imperialistiske stadium fører direkte til at produksjonen blir gjort samfunnsmessig i svært vid utstrekning. Den trekker så å si kapitalistene mot deres vitende og vilje inn i en ny slags samfunnsorden, en overgangsorden mellom fri konkurranse og fullstendig sosialisering.

Produksjonen blir samfunnsmessig, men tilegnelsen forblir privat. De samfunnsmessige produksjonsmidlene forblir privateiendom for noen få. Den allmenne ramma for formelt anerkjent frikonkurranse blir beholdt, og åket noen få monopolister har på resten av befolkninga blir hundre ganger tyngre, mer byrdefullt og utålelig.

Den tyske økonomen Kestner har skrevet ei bok som særlig er viet «kampen mellom kartellene og 'outsiderne'», dvs. kapitalistene utafor kartellene. Han kalte verket sitt *Organiseringstvang*, sjøl om han burde ha skrevet om tvunget underkastning under de monopolistiske sammenslutningene, for å framstille kapitalismen i dens rette lys. Det er lærerikt å kaste et blick i det minste på den lista over metoder som de monopolistiske sammenslutningene tyr til nå for tida, i den seineste, den siviliserte kampen for «organiseringa»:

- 1) De stopper tilførselen av råstoff (...«en av de viktigste metodene for å tvinge fram lydighet overfor kartellet»).
- 2) De stopper tilførselen av arbeid gjennom «allianser» (dvs. gjennom avtaler mellom kapitalistene og fagforeningene, der de sistnevnte bare tillater medlemmene sine å arbeide i kartellforetak).
- 3) De stopper for-

syninger. 4) De stenger handelsmarkeder. 5) De oppretter avtaler med kjøperne, der disse forplikter seg til bare å handle med kartellene. 6) De setter systematisk ned prisene (for å ruinere firmaer som står «utafor», dvs. de som nekter å underkaste seg monopolistene. Det blir brukt millioner for å selge varer under kostpris over et visst tidsrom. Det var tilfeller da prisen på bensin på denne måten blei satt ned fra 40 til 22 mark, dvs. nesten med halvparten!). 7) De stopper kreditter. 8) De går til boikott.

Her har vi ikke lenger konkurranse mellom store og små, mellom teknisk utvikla og tilbakeliggende foretak. Vi ser her at monopolistene kveler dem som ikke underkaster seg dem under åket og diktatet deres. Denne prosessen blir gjenspeilt slik i hodet på en borgerlig økonom:

«Sjøl på det reinte økonomiske området,» skriver Kestner, «finner det sted ei viss endring fra handelsvirksomhet i den gamle betydninga av ordet, til organisatorisk-spekulativ virksomhet. Det er ikke lenger den handelsmannen som har teknisk og kommersiell erfaring som oppnår den største suksessen — han som gjennom denne erfaringa blir i stand til å berekne behova til kjøperen, og som er i stand til å oppdage og — så og si — «vekke» et skjult behov. Det er det spekulative geniet (!) som oppnår den største suksessen, han som på forhand veit hvordan han skal anslå, eller til og med bare følge, den organisatoriske utviklinga og mulighetene for visse forbindelser mellom enkeltforetak og bankene...»

Omsatt til vanlig menneskespråk betyr dette at utviklinga av kapitalismen har nådd et stadium der vareproduksjonen — sjøl om den ennå «rår» og fortsatt blir sett på som grunnlaget for det økonomiske livet — i virkeligheten er blitt undergravd, og der storparten av profitten går til «geniene» i finansmanipulering. Grunnlaget for disse manipuleringene og denne svindelen er samfunnsmessig produksjon. Men det enorme framskrittet for menneskeheten som har gjort denne sosialiseringa mulig, kommer... spekulantene til gode. Vi skal senere se hvordan reaksjonære, småborgerlige kritikere av kapitalistisk imperialism «av disse grunnene» drømmer om å vende tilbake til «fri», «fredelig» og «ærlig» konkurranse.

«Den forlenga hevinga av prisene som skjer fordi det blir danna karteller,» sier Kestner, «er til nå bare blitt iakttatt når det gjelder de viktigste produksjonsmidlene, særlig kull, jern og kalium, men aldri når det gjelder ferdigvarer. På samme vis har profittøkinga på grunn av denne hevinga av prisene blitt avgrensa til industrier som produserer produksjonsmidler. Vi må føye til denne iakttakelsen at de industriene som foredler råstoff (og ikke halvfabrikata), ikke bare sikrer seg fordeler fra kartell-danning i form av høy profitt, til skade for ferdigvare-industrien, men de har også sikra seg ei *herskerstilling* over den sistnevnte som ikke fantes under fri-konkurransen.»*

De orda jeg har understreka, avslører kjerna i den saka som de borgerlige økonomene så motvillig og så sjelden innrømmer, og som dagens forsvarere av opportunismen, leda av Kautsky, så iherdig forsøker å unngå og feie vekk. Herredømme, og volden som er forbundet med det, dette er de forholda som er typiske for den «siste fasen i den kapitalistiske utviklinga». Det er dette som uunngåelig måtte bli resultatet, og som er blitt resultatet, av at det er danna allmektige økonomiske monopoler.

Jeg skal gi enda et eksempel på de metodene som kartellene nytter. Der det er mulig å erobre alle eller de viktigste råstoffkildene, er det særlig lett å opprette karteller og danne monopoler. Men det ville være galt å anta at det ikke oppstår monopoler i andre industrier, der det er umulig å rane til seg råstoffkildene. For eksempel kan sementindustrien finne råstoffet sitt overalt. Likevel, i Tyskland er også denne industrien sterkt prega av karteller. Sementprodusentene har danna regionale syndikater: Det sør-tyske, Det Rhinen-Westfalenske osv. De fastsatte prisene er monopolpriser: 230 til 280 mark for ei vognlast, mens kostprisen er 180 mark! Foretaka betaler ut fra 12 til 16 prosent i dividende — og en må ikke glemme at «geniene» i moderne spekulasjon veit hvordan de skal stikke store fortjenester i lomma i tillegg til det de tar ut i dividende. For å hindre konkurranse i en så lønnsom industri, tyr monopolistene til og med til forskjellige

* Kestner, det tidligere siterte verket, s. 254.

knept: De sprer falske rykter om den dårlige stillinga for industrien deres. Det blir trykt anonyme advarsler i avisene, som den følgende: «Kapitalister! Ikke invester i kapitalen deres i sementindustrien!» Og endelig kjøper de opp «outsidere» (de som står utafor syndikatene) og betaler dem erstatninger på 60.000, 80.000 og til og med 150.000 mark.* Monopoler hogger seg vei overalt, uten skrupler når det gjelder midlene som varierer fra å betale en «beskjeden» sum for å kjøpe ut konkurrenter til det amerikanske påfunnet med å «ta i bruk» dynamitt mot dem.

Påstanden om at karteller kan avskaffe kriser, er en fabel som blir spredt av borgerlige økonomer som for enhver pris ønsker å sette kapitalismen i et gunstig lys. Tvert om søker og styrker monopolet som blir skapt i visse industrigreiner, det anarkiet som er uløselig forbundet med kapitalistisk produksjon *som en helhet*. Den ujamne utviklinga i jordbruket og i industrien, som er typisk for kapitalismen rent allment, blir større. Den privilegerte stillinga til den mest kartellordna industrien, den såkalte *tungindustrien*, særlig kull og jern, forårsaker «en enda større mangel på samordning» i andre industrigreiner. Dette innrømmer Jeidels, som har skrevet et av de beste arbeidene om «forholdet mellom de tyske storbankene og industrien».**

«Jo mer utvikla et økonomisk system er,» skriver Liefmann, en skamløs forsvarer for kapitalismen, «jo mer tyr det til risikofylte foretak, eller foretak i andre land, til slike som trenger lang tid på å utvikle seg, eller endelig til slike som bare er av lokal betydning.»*** Den økte risikoen er i det lange løp forbundet med en enorm økning i kapitalen, som faktisk flyter over breddene sine, flyter utenlands osv. Samtidig fører den svært hurtige

* L. Eschwege: «Sement», i *Die Bank*, 1909, 1, s. 115 ff.

** Jeidels: *Forholdet mellom de tyske storbankene og industrien, særlig når det gjelder jernindustrien* (Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie mit besonderer Berücksichtigung zur Eisenindustrie), Leipzig 1905, s. 271.

*** Liefmann: *Interessent- og finansieringsselskaper*, s. 434.

takta i den tekniske utviklinga til at misforholdet mellom de forskjellige områdene av nasjonaløkonomien blir større, det fører til anarki og kriser. Liefmann er nødt til å vedgå at: «Menneskeheten vil sannsynligvis komme til å oppleve flere viktige tekniske revolusjoner i den nære framtida, som også vil påvirke organiseringa av det økonomiske systemet» ...elektrisitet og luftfart... «Som en allmenn regel utvikler spekulasjonen seg i stor målestokk i slike perioder med grunnleggende økonomisk forandring.» ...*

Kriser av alle slag — oftest økonomiske kriser, men ikke bare disse — øker i sin tur tendensen til konsentrasjon og til monopol i utstrakt grad. I samband med dette, er de følgende refleksjonene som Jeidels gjør seg om betydninga av krisa i 1900, overmåte lærerike. Og vi har alt sett at den markerte et vendepunkt i historia til det moderne monopollet:

«Under krisa i 1900 fantes det side om side med kjempebedriftene i de grunnleggende industriene mange bedrifter som var organisert etter prinsipper som vi i dag ville kalle forelda, de «reine» (ikke-kombinerte) som oppsto på høyden av det industrielle oppsvinget. Prisfallet og den synkende etterspørselen satte disse «reine» foretaka i en utrygg situasjon, men det berørte ikke de kombinerte kjempeforetaka i det hele tatt, eller det berørte den bare for ei svært kort tid. Som et resultat av dette førte krisa i 1900 til en enda større konsentrasjon av industrien enn krisa i 1873. Den sistnevnte krisa medførte også ei slags utvelgning av de best utstyrte foretaka, men på grunn av nivået i den tekniske utviklinga på den tida, kunne ikke denne utvelgninga sette de firmaene som kom framgangsrikt ut av krisa i ei monopolstilling. Det fins i høy grad et slikt varig monopol i kjempeforetaka i den moderne jern-, stål- og elektrisitetsindustrien, på grunn av den svært kompliserte teknikken, den vidtrekkende organisasjonen og kapitalstørrelsen deres, og det fins i mindre grad i maskinindustrien, i visse greiner av den metallurgiske industrien, transportvesenet, osv.»**

* Samme sted, s. 465—66.

** Jeidels, det tidligere siterte verket, s. 108.

Monopol! Dette er det siste ordet i den «siste fasen i kapitalistisk utvikling». Men vi vil bare ha et utilstrekkelig, ufullstendig og dårlig grep om den virkelige makta og betydninga av moderne monopoler, om vi ikke tar den rolla som bankene spiller med i betraktninga.

II. BANKENE OG DEN NYE ROLLA DERES.

Hovedfunksjonen og den opprinnelige funksjonen til bankene er å tjene som mellommenn i å formidle betalinger. Ved å gjøre dette omdanner de passiv pengekapital til aktiv, det vil si til kapital som gir profit. De samler alle salgs pengeinntekter og stiller dem til rådighet for kapitalistklassen.

Etter som bankvirksomheten utvikler seg og blir konsentrert i et lite antall institusjoner, vokser bankene fra å være beskjedne mellommenn til å bli mektige monopoler, som hersker over nesten hele pengekapitalen til alle kapitalistene og de små forretningsfolka og også over størstedelen av produksjonsmidlene og råstoffkildene i landet det gjelder og i ei rekke land. Denne omdanninga av tallrike beskjedne mellommenn til en handfull monopolister, er en av de grunnleggende prosessene i utviklinga av kapitalismen til kapitalistisk imperialisme. Derfor må vi først av alt undersøke konsentrasjonen av bankvirksomheten.

I 1907—08 kom de samla innskudda i de tyske aksjebankene som hver hadde en kapital på mer enn en million mark, opp i 7 milliarder mark. I 1912—13 var disse innskudda alt oppe i 9,8 milliarder mark, ei økning på 40 prosent på fem år. Av økninga på 2,8 milliarder blei 2,75 milliarder delt mellom 57 banker, som hver hadde en kapital på mer enn ti millioner mark. Fordelinga av innskudda mellom store og små banker var som følger:*

---

* Alfred Lansburgh, *Det tyske bankvesenet gjennom fem år* («Fünf Jahre deutsches Bankwesen»), i *Die Bank*, 1913, nr. 8, s. 728.

Prosent av det samla innskuddet

19 store Berlin- banker		I de andre 48 bankene med en kapital på mer enn 10 million- er mark	I 115 banker med en kapital på 1-10 millioner mark	I små banker (med en kapi- tal på mindre enn en million mark)
1907-08	47	32.5	16.5	4
1912-13	49	36.0	12	3

De små bankene blir pressa ut av de store bankene, og bare ni storbanker samler nesten halvparten av det samla innskuddet i hendene sine. Men vi har utelatt mange viktige detaljer, for eksempel at tallrike små banker i virkeligheten er blitt omdanna til filialer for de store bankene, osv. Jeg kommer til å ta opp dette seinere.

Mot slutten av 1913 anslo Schulze-Gaevernitz innskudda i de ni store Berlinbankene til 5.1 milliarder mark, av alt i alt om lag 10 milliarder mark. Ved å ta hensyn til ikke bare innskudda, men den samla bankkapitalen, skreiv denne forfatteren: «Mot slutten av 1909 kontrollerte disse ni store Berlinbankene, *sammen med de tilknytta bankene sine*, 11,3 milliarder mark, det vil si om lag 83 prosent av den samla tyske bankkapitalen. Deutsche Bank, som *sammen med de tilknytta bankene sine* kontrollerer nesten 3 milliarder mark, representerer den største og også den mest desentraliserte kapitalakkumuleringa* i den gamle verden, på linje med Den prøyssiske statsjernbaneadministrasjonen.»**

Jeg har streka under henvisninga til de «tilknytta» bankene fordi det er et av de viktigste særtrekka ved moderne kapitalistisk konsentrasjon. De store foretaka, og særlig bankene, sluker ikke bare de små fullstendig, men de «annekterer» dem også, underkaster dem seg, bringer dem inn i sin «egen» gruppe eller sitt eget «kon-

* Akkumulering — lat., opphoping, ansamling. — Red.

** Schulze-Gaevernitz, Den tyske kredittbanken («Die deutsche Kreditbank»), i *Grunnriss av sosialøkonomien*, Tübingen 1915, s. 12, 137.

sern» (for å bruke et teknisk uttrykk) ved å skaffe seg «interesser» i kapitalen deres, ved å kjøpe opp eller bytte aksjer, ved kredittsystem osv., osv. Professor Liefmann har skrevet et omfangsrikt «verk» på om lag 500 sider, som skildrer moderne «holding-* og finansselskaper»**, men han legger dessverre til svært tvilsomme «teoretiske» refleksjoner til et råmateriale som ofte er ufordøyd. De resultatene som dette «holding»-systemet fører til når det gjelder konsentrasjon, blir best illustrert i den boka som er skrevet om tyske storbanker av Riesser, som sjøl er bankmann. Men la oss komme med et konkret eksempel på «holding»-systemet før vi undersøker opplysningene hans.

Deutsche Bank-gruppa er en av de største, om ikke den største, av de store bankgruppene. For å spore opp hovedlinjene som forbinder alle bankene i denne gruppa, må vi skille mellom interesser av første, andre og tredje grad, eller — og det går for det samme — mellom avhengighet (fra de mindre bankene si side til Deutsche Bank) av første, andre og tredje grad. Vi får da dette bildet:**

---

* *Holdingselskap* — (eng. 'holding company') — kontrollselskap som eier aksjer i andre selskaper med det formålet å beherske disse. — *Red.*

** R. Liefmann, *Interessent- og finansieringsselskaper. En studie av den moderne kapitalismen og aksjesystemet* (Beteiligungs- und Finanzierungs-gesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen), 1. oppl., Jena 1909, s. 212.

** Alfred Lansburgh: *Interessentsystemet i det tyske bankvesenet* (Das Beteiligungssystem im deutschen Bankwesen), i *Die Bank*, 1910, 1, s. 500.

Deutsche Bank har interesser i:

	Direkte avhengig eller 1. avhengighetsgrad	2. avheng- ighetsgrad	3. avheng- ighetsgrad
Hele tida	1 17 andre banker	9 av de 17 har inter- esser i 34 andre ban- ker	4 av de 9 har interes- ser i 7 and- re banker
For en ubestemt periode	i 5 andre banker	—	—
Av og til	i 8 andre banker	5 av de 8 har inter- esser i 14 andre ban- ker	2 av de 5 har interes- ser i 2 and- re banker
Til sammen	i 30 andre banker	14 av de 30 har in- teresser i 48 andre banker	6 av de 14 har interes- ser i 9 and- re banker

Medrekna i de åtte bankene som «av og til» er avhengig av Deutsche Bank etter «første grad», er tre utenlandske banker: en østerriksk (Wiener Bankverein) og to russiske (Sibirs handelsbank og Den russiske banken for utenlandshandel). Alt i alt omfatter Deutsche Bank-gruppa — direkte eller indirekte, delvis eller fullstendig — 87 banker, og den samla kapitalen — sin egen og den som tilhører andre som den kontrollerer — er anslått til mellom to og tre milliarder mark.

Det er opplagt at en bank som står i spissen for ei slik gruppe og som inngår avtaler med et halvt dusin andre banker som bare er ubetydelig mindre enn den sjøl, for å utføre uvanlig store og profitable finansoperasjoner — slik som flytende statslån*, allerede har vokst ut av rolla

* *Flytende lån* — et kortsiktig lån for å dekke løpende utgifter til et bestemt prosjekt, uten en fastsatt tilbakebetalingsdato. Banken som låner ut har ikke sjøl kapital til å dekke hele lånet, men påtar seg å skaffe den. — *Red.*

som «mellommann» og er blitt ei sammenslutning av en handfull monopolister.

Hvor raskt konsentrasjonen av bankvirksomheten skjedde i Tyskland ved århundreskiftet, viser de følgende opplysningene som vi i forkorta form gjengir fra Riesser:

Seks store Berlinbanker

År	Filialer i Tyskland	Innskuddsbanker og vekslingskontorer	Faste interesser i tyske aksjebanker	Institusjoner totalt
1895	16	14	1	42
1900	21	40	8	80
1911	104	276	63	450

Vi ser den raske ekspansjonen av et tett nettverk av kanaler som dekker hele landet og sentraliserer all kapital og alle inntekter, og som omdanner tusenvis på tusenvis av spredte økonomiske foretak til en eneste kapitalistisk nasjonaløkonomi og så til en kapitalistisk verdensøkonomi. Den «desentraliseringa» som Schulze-Gaevernitz — som talsmann for dagens borgerlige politiske økonomi — snakker om i avsnittet som vi nettopp har gjengitt, betyr i virkeligheten at et økende antall økonomiske enheter som tidligere var forholdsvis «uavhengige» eller snarere strengt lokale, nå blir underordna et enkelt senter. I virkeligheten er det *sentralisering*, styrking av rolla, betydninga og makta til monopolistiske giganter.

I de eldre kapitalistiske landa er dette «banknettverket» enda tettere. I Storbritannia og Irland var det i 1910 i alt 7151 bankfilialer. Fire storbanker hadde mer enn 400 filialer hver (fra 447 til 689), fire hadde mer enn 200 filialer hver og elleve mer enn 100 hver.

I Frankrike utvida *tre* svært store banker, Crédit Lyonnais, Comptoir National og Société Générale, operasjonene og filialnettet sitt på det viset:*

* Eugen Kaufmann: *Det franske bankvesenet* (Das französische Bankwesen), Tübingen 1911, s. 356 og 362.

Antall filialer og kontorer				Kapital (i mill franc)	
	I provins- ene	I Paris	Totalt	Egenkapi- tal	Innskudd brukt som kapital
1870	47	17	64	200	427
1890	192	66	258	265	1245
1909	1033	196	1229	887	4363

For å vise «forbindelsene» til en moderne storbank gir Riesser følgende tall på antall brev som blei sendt og mottatt av Disconto-Gesellschaft, en av de største bankene i Tyskland og i verden (med en kapital på 300 millioner mark i 1914):

	Mottatte brev	Sendte brev
1852	6.135	6.292
1870	85.800	87.513
1900	533.102	626.043

Antallet konti i den store Parisbanken Crédit Lyonnais økte fra 28.535 i 1875 til 633.539 i 1912.*

Disse enkle tall viser kanskje bedre enn lange avhandlinger hvordan konsentrasjonen av kapital og veksten i bankomsetning på en grunnleggende måte endrer betydninga av bankene. Spredte kapitalister blir om-danna til en enkelt felleskapitalist. Når en bank fører kontokuranter** for noen få kapitalister, utfører den faktisk bare en reint teknisk hjelpeoperasjon. Men når denne operasjonen får enormt omfang, finner vi at en handfull monopolister underordner alle operasjonene i

* Jean Lescure, *Sparing i Frankrike* (L'épargne en France), Paris 1914, s. 52.

** *Kontokurant* — løpende mellomregneskap, utskrift av det løpende mellomregneskapet mellom et firma og dets forretningsforbindelser. — *Red.*

hele det kapitalistiske samfunnet — både handelsmessige og industrielle — under sin vilje. For bankforbindelsene deres, kontokurantene og de andre finansoperasjonene setter dem i stand til for det første å *fastslå nøyaktig* den økonomiske stillinga til de forskjellige kapitalistene. Deretter blir de i stand til å *kontrollere* dem, øve innflytelse på dem ved å innskrenke eller øke, lette eller hindre kreditter. Og til sist kan de *fullstendig avgjøre* skjebnen deres, bestemme inntekta deres, frarøve dem kapital eller tillate dem å øke kapitalen sin raskt og i enormt omfang, osv.

Vi har nettopp nevnt kapitalen til Disconto-Gesellschaft i Berlin på 300 millioner mark. Denne økningen i kapitalen til banken var en av episodene i kampen om herredømmet mellom to av de største Berlinbankene — Deutsche Bank og Disconto. I 1970 var den førstnevnte ennå en nybegynner og hadde en kapital på bare 15 millioner mark, mens den andre hadde en kapital på 30 millioner mark. I 1908 hadde den førstnevnte en kapital på 200 millioner, mens den andre hadde 170 millioner. I 1914 økte den førstnevnte kapitalen sin til 250 millioner og den andre økte kapitalen sin til 300 millioner gjennom å slå seg sammen med en annen storbank av ypperste slag, Schaaffhausenscher Bankverein.

Og sjølsagt gikk denne kampen om herredømmet hand i hand med at det stadig hyppigere ble inngått avtaler av en stadig mer varig karakter mellom de to bankene. Det som følger nedafor er de slutningene som denne utviklinga påtvinger bankspesialister som ser på økonomiske spørsmål fra et standpunkt som slett ikke går ut over grensene for den mest moderate og forsiktige borgerlige reformismen.

Som en kommentar til at Disconto-Gesellschaft økte kapitalen til 300 millioner mark, skreiv det tyske tidskriftet *Die Bank*: «Andre banker kommer til å følge den samme veien, og på sikt vil de tre hundre menneskene som i dag styrer Tyskland økonomisk, gradvis bli redusert til femti, tjuefem eller enda færre. En kan ikke vente at dette siste skrittet mot konsentrasjon vil innskrenke seg til bankvirksomhet. De nære forbindelsene

som fins mellom enkeltbanker fører naturlig til at de industrisyndikatene som disse bankene støtter blir ført sammen... En vakker dag vil vi våkne opp, og til vår overraskelse ikke se annet enn truster foran oss, og vi vil måtte se i øynene at det er nødvendig å erstatte private monopoler med statsmonopoler. Men vi har ikke noe å klandre oss sjøl for, annet enn at vi har latt ting følge sin egen kurs, litt påskynda av aksjemanipuleringer.»*

Dette er et eksempel på maktesløsheten i borgerlig journalistikk, som bare skiller seg fra borgerlig vitenskap ved at denne er mindre ærlig og strever med å tilsløre kjerna i saka så en ikke ser skogen for bare trær. Når en blir «overraska» over resultatene av konsentrasjonen, når en «klandrer» regjeringa i det kapitalistiske Tyskland eller det kapitalistiske «samfunnet» («oss sjøl»), når en frykter at innføringa av obligasjoner og aksjer kan «påskynde» konsentrasjonen, på samme vis som den tyske «kartell»-spesialisten Tschierschky frykter de amerikanske trustene og «foretrekker» de tyske kartellene fordi de «kanskje ikke påskynder det tekniske og økonomiske framskrittet så voldsomt som trustene»** — er ikke alt dette et tegn på maktesløshet?

Men kjensgjerninger er kjensgjerninger. Det fins ikke truster i Tyskland, det fins «bare» karteller — men Tyskland er *styrt* av ikke mer enn tre hundre kapitalmagnater, og tallet på disse minker hele tida. I alle tilfeller skjerper og påskynder bankene i stor grad prosessen med kapitalkonsentrasjon og danninga av monopoler i alle kapitalistiske land, trass i alle forskjellene i banklovene deres.

Banksystemet «har virkelig form — men bare form — av universell bokføring og fordeling av produksjonsmidlene i samfunnsmessig omfang», skreiv Marx i *Kapitalen* for et halvt hundreår siden (Russ. overs., bind III, del II, s. 144). Talla som vi har gjengitt om veksten i bankkapitalen, om økninga i tallet på filialer og kontorer til de største bankene, økninga i tallet på kontiene deres,

* A. Lansburgh, «Banken med de 300 millionene» (Die Bank mit den 300 Millionen), i *Die Bank*, 1914, 1. s. 426

** S. Tschierschky, *Karteller og truster*, Göttingen 1903, s.128.

osv., viser et konkret bilde av denne «universelle bokføringa» for *hele* kapitalistklassen. Og ikke bare for kapitalistene, for bankene samler alle slags pengeinntekter, sjøl om det bare er for ei kort tid — fra små forretningsfolk, kontorister og et lite øvre lag av arbeiderklassen. Det som fra en formell synsvinkel *vokser* fram av de moderne bankene — disse tre til seks av de største bankene i Frankrike og seks til åtte i Tyskland, som kontrollerer millioner på millioner — er ei universell fordeling av produksjonsmidler.» Men *innholdsmessig* er fordelinga av produksjonsmidler slett ikke «universell», men privat, dvs. den er i samsvar med interessene til storkapitalen, og først og fremst den store monopolkapitlen, som driver spillet sitt under vilkår der massene lever på sultegrensa, der hele utviklinga av jordbruket sakker håpløst etter utviklinga av industrien, mens det innafor industrien sjøl er slik at «tungindustrien» krever ytelser fra alle andre industrigreiner.

Når det gjelder sosialiseringa av den kapitalistiske økonomien begynner sparebankene og postkontorene å konkurrere med bankene. De er mer «desentraliserte», dvs. innflytelsen deres strekker seg over flere områder, til fjernere steder, til breiere deler av befolkninga. Her er opplysningene en amerikansk kommisjon som sammenlikna veksten i innskudd i banker og sparebanker samla*:

Innskudd (i milliarder mark)

	Storbritannia		Frankrike		Tyskland		
	banker	sparebanker	banker	sparebanker	banker	kreditt selskaper	spare banker
1880	8.4	1.6	?	0.9	0.5	0.4	2.6
1888	12.4	2.0	1.5	2.1	1.1	0.4	4.5
1908	23.2	4.2	3.7	4.2	7.1	2.2	13.9

Fordi sparebankene betaler ei rente på 4 og 4½ prosent på innskudd, må de søke «lønnsomme» investeringer for

* Statistikk fra Den nasjonale pengekommisjonen, gjengitt i *Die Bank*, 1910, 1, s. 1200

kapitalen sin, de må drive med vekslar, pantelån, osv. Grensene mellom bankene og sparebankene «blir mer og mer utviska». Handelskammeret i Bochum og Erfurt for eksempel, krever at sparebankene skal ha «forbud» mot å drive med «rein» bankvirksomhet, slik som å diskontere vekslar.* De krever at «bank»-operasjonene til postkontorene skal bli innskrenka.** Bankmagnatene ser ut til å være redde for at statsmonopolet skal lure seg inn på dem fra et uventa hold. Men vi trenger ikke nevne at denne frykten ikke er noe annet enn et uttrykk for rivalisering — så å si — mellom to avdelingssjefer på samme kontor. For på den ene sida er de millionene som er overlatt sparebankene til sjuende og sist i virkeligheten kontrollert av *nettopp de samme* bankkapitalmagnatene, mens statsmonopoltet i det kapitalistiske samfunnet på den andre sida bare er et middel for å øke og garantere inntekta til millionærene i ei eller anna industrigrein som er på randen av konkurs.

Endringa fra den gamle typen kapitalisme der fri konkurranse var framherskende, til den nye kapitalismen der monopolet hersker, kommer blant annet til uttrykk i at børsen blir mindre og mindre viktig. Tidsskriftet *Die Bank* skriver: «Børsen har for lenge siden opphørt å være det uunnværlige omløpsmiddelet som den var tidligere, da bankene ennå ikke var i stand til å plassere hovedtyngden av nye emisjoner*** hos kundene sine.»****

«Jo større banken er og jo mer framgangsrik konsentrasjonen av bankvirksomheten er, jo sannere blir ordtakket 'hver bank en børs'»***** «Mens børsen tidligere, i syttiåra, i blomstrende ungdommelig livsglede» (ei «spiss-

* Å diskontere vekslar — kjøpe eller selge en veksle som ennå ikke er forfalt, mot fradrag av forskuddsrente (*diskonto*) for den tida vekslen ennå har å løpe. — *Red.*

** *Die Bank*, 1913, s. 811, 1022 og 1914, s. 713.

*** *Emisjoner* — utstedelser av obligasjoner, aksjer osv. — *Red.*

**** *Die Bank*, 1914, 1, side 316.

***** Dr. Oscar Stille, *Penge- og bankvesenet* (Geld- und Bankwesen), Berlin, 1907, s. 169.

findig» hentydning til børskrakket i 1873, skandalene i samband med etableringa av selskaper⁴¹, osv.), «åpna epoken med industrialiseringa av Tyskland, så kan bankene og industrien nå for tida 'greie seg sjøl'. Herredømmet storbankene våre har over børsen ... er ikke noe annet enn et uttrykk for den fullstendig organiserte tyske industristaten. Mens området for de økonomiske lovene som fungerer automatisk blir innskrenka på denne måten, og mens området for bevisst regulering fra bankenes side blir betydelig utvida, så har det nasjonale-økonomiske ansvaret til noen få ledende overhoder økt betydelig», skriver den tyske professoren Schulze-Gaevernitz*, en forsvarer av den tyske imperialismen. Han blir sett på som en autoritet av imperialistene i alle land, og han prøver å glatte over «den ubetydelige detaljen» at bankenes «bevisste regulering» av det økonomiske livet består i at offentligheten blir utplyndra av en handfull «fullt ut organiserte» monopolister. Oppgava til en borgerlig professor er ikke å avdekke hele mekansimen eller avsløre intrigene til bank-monopolistene, men snarere å legge dem fram i et gunstig lys.

På det samme viset prøver Riesser, en enda mer autoritativ økonom som sjøl er bankmann, å bortforklare uomtvistelige kjensgjerninger med meningsløse fraser: «...børsen mister mer og mer det trekket som helt og fullt er nødvendig for nasjonaløkonomien som en helhet, og særlig for sirkuleringa av verdipapirer — nemlig å være ikke bare et svært nøyaktig måleinstrument, men også en nesten automatisk regulator av de økonomiske bevegelsene som løper sammen i den.»**

Med andre ord så er den gamle kapitalismen, frikonkurranskapitalismen med den uunnværlige regulatoren sin, børsen, i ferd med å dø. En ny kapitalisme er kommet for å ta plassen dens, en kapitalisme som har trekk som tydelig viser at den er en overgangsforeteelse, ei blanding av fri konkurranse og

* Schulze-Gaevernitz, «Den tyske kredittbanken» i *Grunnriss av sosialøkonomien*, Tübingen 1915, s. 101.

** Riesser, det tidligere siterte verket, 4. utg., s. 629.

monopol. Det spørsmålet som naturlig reiser seg er: *Hva er denne nye kapitalismen «i ferd med å utvikle seg til»?* Men de borgerlige lærde menn er redde for å reise dette spørsmålet.

«For tretti år siden utførte forretningsfolk som konkurrerte fritt med hverandre, ni tideler av det ikke-manuelle arbeidet i samband med forretningsdrifta si. Nå for tida blir ni tideler av dette 'hjernearbeidet' utført av *funksjonærer*. Bankvirksomhet står i spissen for denne utviklinga.»* Denne innrømmelsen fra Schulze-Gaevernitz fører oss enda en gang til spørsmålet: Hva er det denne nye kapitalismen, kapitalismen i dens imperialistiske stadium, er i ferd med å utvikle seg til?

Blant de få bankene som ennå står i spissen for hele den kapitalistiske økonomien, som et resultat av konsentrasjonsprosessen, kan en naturligvis iaktta en stadig tydeligere tendens til overenskomster mellom monopolistene, til en *banktrust*. I Amerika er det ikke ni, men *to* svært store banker som kontrollerer en kapital på elleve milliarder mark** — bankene til mangemillionære Rockefeller og Morgan. I Tyskland blei innlemminga av Schaaffhausenscher Bankverein i Disconto-Gesellschaft, som jeg henviste til ovafor, kommentert i følgende ordelag i Frankfurt avis⁴² *Frankfurter Zeitung*, et organ for børsinteressene:

«Bankkonsentrasjonsbevegelsen snevrer inn kretsen av institusjoner som det er mulig å få kreditt fra, og den gjør følgelig storindustrien stadig mer avhengig av et lite antall grupper innafor bankvirksomhet. Med henblikk på de nære forbindelsene mellom industri- og finansverdenen, så er bevegelsesfriheten til industriselskaper som trenger bankkapital innskrenka. Derfor ser storindustrien med blanda følelser på den økende trustdanninga innafor bankvirksomheten. Vi har faktisk gjentatte ganger sett begynnelsen på visse overenskomster mellom de enkelte store bankselskapene som har som mål å begrense konkurranse.»***

* Schulze-Gaevernitz, «Den tyske kredittbanken», i *Grunnriss av sosialøkonomien*, Tübingen 1915, s. 151.

** *Die Bank*, 1912, 1, s. 435.

*** Gjengitt av Schulze-Gaevernitz, i det tidligere siterte verket, s. 155.

På nytt og på nytt er det siste ordet i utviklinga av bankvirksomheten — monopol.

Når det gjelder de nære forbindelsene mellom bankene og industrien, så er det nettopp på dette området at den nye rolla til bankene kanskje er mest følbare. Når en bank diskonterer en veksel for et firma, åpner en kontokurant* for det, osv., så minker disse operasjonene hver for seg slett ikke sjølstendigheten til firmaet, og banken spiller ingen annen rolle enn en beskjeden mellommann. Men når slike operasjoner blir mangedobla og blir en fast praksis, når bankene «samler» enorme kapitalbeløp i hendene sine, når den løpende kontokuranten til et bestemt firma setter banken i stand til å skaffe seg fyldige og detaljerte opplysninger om den økonomiske stillinga til kunden sin — og det er dette som skjer, så er resultatet at industrikapitalisten blir mer og mer avhengig av banken.

Samtidig blir det oppretta en personalunion, så å si, mellom bankene og de største industri- og handelsforetaka. De smelter sammen gjennom oppkjøp av aksjer, gjennom utnevning av bankdirektører til styret (eller direksjonen) i industri- og handelsforetak, og omvendt. Den tyske økonomen Jeidels har samla svært detaljerte data om denne formen for konsentrasjon av kapital og foretak. Seks av de største Berlinbankene var representert ved direktørene sine i 344 industriselskaper og av styremedlemmene sine i 407 andre, til sammen i 751 bedrifter. I 289 av disse selskapene hadde de enten to av representantene sine i hvert av styrene, eller så hadde de styreformannsstillinga. Disse industri- og handelsselskapene finner vi i de forskjelligste industrigreiner: forsikring, transport, restaurantvirksomhet, teaterbransjen, kunstindustrien, osv. På den andre sida satt (i 1910) femten av de største industriherrene i styrene for disse seks bankene, innbefatta Krupp-direktøren, direktøren for det mektige «Hapag» (Hamburg-Amerika-linja), osv., osv. Fra 1895 til 1910 deltok hver av disse seks bankene i

---

* *Kontokurant* — løpende mellomregnskap, utskrift av det løpende mellomregnskapet mellom et firma og dets forretningsforbindelser. — *Red.*

utstedelsene av aksjer og obligasjoner i flere hundre industriselskaper (tallet varierer fra 281 til 419).*

«Personalunionen» mellom bankene og industrien blir utfyllt av «personalunionen» mellom dem og regjeringa. «Styreverv», skriver Jeidels, «blir fritt tilbudt folk med titler, også til tidligere statstjenestemenn, som kan gjøre mye for å lette (!) forbindelsene med myndighetene.» ...«Vanligvis fins det et parlamentsmedlem eller et medlem av bystyret i Berlin i styret til en stor bank.»

Bygginga og utviklinga, så å si, av de store kapitalistiske monopolene går derfor framover med full fart på alle «naturlige» og «overnaturlige» måter. Det blir systematisk utvikla ei slags arbeidsdeling blant de flere hundre finanskongene som hersker over det moderne kapitalistiske samfunnet.

«Samtidig som virkefeltet til visse store industriherrer blir utvida (ved at de blir med i styrene i banker, osv.), og lederne for provinsbankene blir tildelt bestemte industriområder, skjer det ei økt spesialisering blant direktørene i storbankene. Allment sagt er denne spesialiseringa bare forståelig når bankvirksomheten blir drevet i stort omfang, og særlig når den har utstrakte forbindelser med industrien. Denne arbeidsdelinga skjer langs to linjer: På den ene sida blir forbindelsene med industrien som en helhet overlatt til en direktør, som hans særlige arbeidsområde. På den andre sida påtar hver direktør seg oppsynet med flere særskilte foretak, eller med ei gruppe foretak i samme industrigrein eller som har tilsvarende interesser... (Kapitalismen har alt nådd stadiet med organisert *oppsyn* med enkeltforetak.) Én spesialiserer seg på tysk industri (Vest-Tyskland er den mest industrialiserte delen av Tyskland). Andre spesialiserer seg på forbindelser med fremmede stater og utenlandsk industri, på opplysninger om personligheten til industriherrene, og andre igjen på spørsmål, osv. Dessuten blir hver bankdirektør ofte tildelt et særskilt område eller ei særskilt industrigrein. En arbeider i hovedsak med styrene i elektrisitetselskaper, en annen med kjemiske fabrikker, bryggeri- eller sukkerroefabrikker, en tredje med noen få isolerte industriforetak, men samtidig ar-

* Jeidels, samme bok. Riesser, samme bok.

beider han i styrene for forsikringsselskaper... Kort sagt, det kan ikke være noen tvil om at veksten i omfanget og mangfoldet i operasjonene til storbankene blir fulgt av økt arbeidsdeling blant direktørene deres. Formålet (og resultatet), så å si, er å heve dem noe over rein bankvirksomhet og gjøre dem til bedre eksperter og bedre til å vurdere de allmenne problema i industrien og de særegne problema til hver industrigrein, og slik gjøre dem mer handlekraftige innafor bankens industrielle innflytelsesfære. Dette systemet blir utfyllt av at bankene prøver å velge folk som er eksperter på industrisaker til styrene sine, dvs. industriherrer, tidligere embetsmenn og særlig slike som har drevet i jernbanen eller i gruvedrift,» osv.*

Vi finner det samme systemet i fransk bankvirksomhet, bare i en litt annen form. For eksempel har en av de tre største franske bankene, Crédit Lyonnais, organisert et finansforskningsbyrå (*service des études financières*), som har over femti ingeniører, statistikere, økonomer, jurister, osv. permanent ansatt. Dette koster fra seks til sju hundre tusen franc i året. Byrået er delt inn i åtte avdelinger: Ei avdeling spesialiserer seg i å samle opplysninger om industriforetak, ei anna studerer allmenn statistikk, ei tredje jernbane- og dampskipsselskaper, ei fjerde verdipapirer, ei femte finansrapporter, osv.**

Resultatet er på den ene sida den stadig økende sammensmeltinga — eller sammenvoksinga som N.I. Bukharin treffende kaller det — av bank- og industrikapitalen. Og på den andre sida er resultatet at bankene vokser til virkelig «universelle» institusjoner. Når det gjelder dette spørsmålet, finner jeg det nødvendig å gjengi nøyaktig de orda som Jeidels brukte, som er den som har studert emnet grundigst:

«En undersøkelse av alle industriforbindelsene avslører den universelle *karakteren* til de finansinstitusjonene som arbeider for industrien. Ulik andre slags banker, og i motsetning til det kravet som av og til blir uttrykt i litteraturen om at bankene burde spesialisere seg

* Jeidels, det tidligere siterte verket, s. 157.

** En artikkel av Eug. Kaufmann om franske banker, i *Die Bank*, 1909, 2, s. 851 ff.

i en type forretninger eller i ei grein av industrien for å hindre at grunnen forsvinner under føttene deres — strever de store bankene for å gjøre forbindelsene sine med industriforetak så allsidige som mulig når det gjelder område og industrigrein. Og de strever for å fjerne u-jamnheten i fordelinga av kapital mellom områdene og industrigreinene som oppstår ut fra den historiske utviklinga til enkeltforetak.» «Det fins en tendens til å gjøre forbindelsene med industrien allmenne, og en annen til å gjøre dem varige og nære. I de seks storbankene er begge disse tendensene virkeliggjort — ikke fullt ut, men i betydelig utstrekning og i like stor grad.»

I industri- og handelskretser blir det ganske ofte klaga over «terrorismen» til bankene. Og det er ikke overraskende å høre slike klager, for de store bankene «bestemmer», som vi skal se av eksemplet som følger. 19. november 1901 skreiv en av de store, såkalte «D»-bankene i Berlin (navna på de fire største bankene begynner med bokstaven D) et brev til direktøren i Det tyske sentral-nordvestlige sementsyndikatet i følgende ordelag: «Som det går fram av den notisen som De offentliggjorde i ei viss avis den 18. i denne måneden, så må vi rekne med at det er mulig at den neste generalforsamlinga i syndikatet Deres, som vil bli holdt den 30. i denne måneden, kan komme til å vedta tiltak som sannsynligvis vil medføre endringer i foretaket Deres som vi ikke kan godta. Vi beklager djupt at vi derfor er nødt til å trekke tilbake den kreditten som vi hittil har innvilga Dem... Men dersom den omtalte neste generalforsamlinga ikke vedtar tiltak som vi ikke kan godta, og dersom vi får passende garantier mot slikt i framtida, er vi fullt ut villige til å åpne forhandlinger med Dem om innvilgning av nye kreditter.»*

I grunnen er dette den gamle sytinga fra småkapitalen over at den blir undertrykt av storkapitalen, men i dette tilfellet var det et helt syndikat som kom inn under kategorien «små»-kapital! Den gamle kampen mellom små- og storkapital blir tatt opp igjen på et nytt og umåtelig mye høyere utviklingsstadium. En kan forstå at foretaka

* Dr. Oscar Stillich: *Penge- og bankvesenet* (Geld- und Bankwesen), Berlin 1907, s. 148.

til de store bankene, verdt mange millioner, kan øke det tekniske framskrittet med midler som umulig kan bli sammenlikna med dem i fortida. For eksempel oppretter bankene egne tekniske forskningsinstitutter, og sjølsagt nyter bare «vennlige» industriforetak godt av arbeidet deres. Til denne kategorien hører Forskningsinstituttet for elektriske jernbaner, Sentralbyrået for vitenskapelig og teknisk forskning, osv.

Direktørene for storbankene kan sjøl ikke unngå å se at det blir skapt nye vilkår for nasjonaløkonomien, men de står maktesløse overfor disse foreteelsene.

«Enhver som i de seinere åra har iaktatt endringene i forpliktelsene ved ei direktørstilling og et styreverv i de store bankene,» skriver Jeidels, «må ha merka seg at makta gradvis går over i hendene på menn som mener at det er nødvendig og av økende betydning at storbankene griper aktivt inn i den allmenne utviklinga av industrien. Uenighetene om dette øker mellom disse nye mennene og de gamle bankdirektørene, både på det forretningsmessige og ofte på det personlige planet. Saka står om hvorvidt bankene som kredittinstitusjoner vil eller ikke vil bli skadelidende på grunn av dette inngrepet i industrien, om de ofrer utprøvde prinsipper og en sikker profitt for å ta del i en virksomhet som ikke har noe til felles med rolla deres som mellommenn når det gjelder å skaffe kreditt, og som leder bankene inn på et område der de mer enn noen gang er utsatt for de blinde kreftene i konjunktursvingningene i handelen. Dette er oppfatninga til mange av de eldre bankdirektørene, mens de fleste unge mennene ser det å gripe aktivt inn i industrien som like nødvendig som det som skapte de store bankene og den moderne industri/bankvirksomheten, samtidig med den moderne storindustrien. De to partene er bare enige på ett punkt: At det verken fins faste prinsipper eller et konkret mål for de nye virksomhetene til de store bankene.»*

Den gamle kapitalismen har hatt sin tid. Den nye kapitalismen står for en overgang til noe. Sjølsagt er det håpløst å leite etter «faste prinsipper og et konkret mål» for å «forsone» monopol med fri konkurranse. Det som

* Jeidels, det tidligere siterte verket, s. 183 — 84.

disse praktiske menn vedgår, har en helt annen klang enn de offisielle lovprisingene av herligheten til den «organiserte» kapitalismen, som blir framført av forsvarene av den, Schulze-Gaevernitz, Liefmann og liknende «teoretikere».

Nøyaktig når blei de «nye virksomhetene» til de store bankene endelig oppretta? Jeidels gir oss et ganske nøyaktig svar på dette viktige spørsmålet:

«Forbindelsene mellom bankene og industriforeta — med deres nye innhold, nye former og nye organer, nemlig storbankene som er organisert både på et sentralisert og et desentralisert grunnlag — var knapt noen karakteristisk økonomisk foreteelse før i nittiåra. I en forstand kan begynnelsen i virkeligheten bli skutt fram til året 1897, da de viktige «sammensmeltingene» fant sted, og da den nye formen for desentralisert organisering for første gang blei innført for å samsvare med industripolitikken til bankene. Dette startpunktet kunne kanskje bli satt enda seinere, for det var krisa i 1900 som økte og forsterka konsentrasjonsprosessen av industrien og bankvirksomheten så enormt, som befesta den prosessen, og som for første gang omforma forbindelsen med industrien til det foreliggende monopolet til de store bankene, og gjorde denne forbindelsen mye nærere og mer aktiv.»*

Følgelig markerer det tjuende århundret vendepunktet fra den gamle til den nye kapitalismen, fra herredømmet til kapitalen i alminnelighet til herredømmet til finanskapitalen.

III. FINANSKAPITAL OG FINANSOLIGARKIET.

«En stadig økende del av kapitalen i industrien,» skriver Hilferding, «tilhører ikke lenger de industriherrene som bruker den. De får bare bruksretten til den gjennom bankene, som i forholdet til industriherrene representerer eierne av kapitalen. På andre sida er banken tvunget til å plassere en økende del av kapitalen sin i industrien. Slik blir bankieren i stadig større grad forvandla til en in-

* Samme bok, s. 181.

dustrikapitalist. Denne bankkapitalen, dvs. kapital i pengeform, som slik faktisk blir omdanna til industrikapital, kaller jeg 'finanskapital'. «Finanskapital er kapital som blir kontrollert av bankene og brukt av industriherrene.»*

Denne definisjonen er ufullstendig for så vidt som den ikke sier noe om ei svært viktig kjensgjerning, nemlig om økninga i konsentrasjonen av produksjon og kapital til en slik grad at konsentrasjonen fører, og har ført til monopol. Men gjennom hele boka, og særlig i de kapitlene som står foran det denne definisjonen er tatt fra, understreker Hilferding den rolla som *kapitalistiske monopoler* spiller.

Historia om hvordan finanskapitalen oppsto og innholdet i dette begrepet, er nettopp konsentrasjonen av produksjon, monopolene som oppstår av dette og at bankene smelter sammen eller vokser sammen med industrien.

Nå må vi beskrive hvordan «forretningsoperasjonene» til kapitalistiske monopoler under de allmenne vilkåra med vareproduksjon og privateiendom, uunngåelig fører til herredømme for et finansoligarki. En bør merke seg at tyske — og ikke bare tyske — borgerlige lærde, som Riesser, Schulze-Gaevernitz, Liefmann og andre, er alle forsvarere av imperialismen og finanskapitalen. I stedet for å avdekke «mekanismen» i danninga av et oligarki, metodene som blir brukt, størrelsen på de «uskyldige og syndige» inntektene til oligarkiet, forbindelsene det har til parlamentene, osv., osv. — tilslører eller bortforklarer de den. De viker unna disse «irriterende spørsmålene» med pompøse og vage talemåter, appeller til bankdirektørenes «ansvarsbevissthet», med lovsanger om «pliktfølelsen» til prøyssiske embetsmenn. De studerer alvorlig smådetaljene i fullstendig latterlige lovforslag i parlamentet om «kontroll» og «regulering» av monopoler, driver teoretisk harespill med for eksempel den følgende «lærde» definisjonen, som professor Liefmann har kommet til: «*Handel er en beskjeftigelse som*

---

* Hilferding, *Finanskapital*, Moskva 1912 (på russisk), s. 338-339.

har oppkjøp, lagring og tilførsel av varer som mål.»* (Med kursiv og feite typer i professorens eget verk)... Ut fra dette ville det følge at det fantes handel allerede blant de primitive menneskene, og at den vil finnes under sosialismen!

Men de avskyelige kjensgjerningene om det avskyelige styret til finansoligarkiet er så grelt at det i alle kapitalistiske land, i Amerika, Frankrike og Tyskland, har sprunget opp en hel litteratur om dette oligarkiet. Den blir skrevet ut fra et *borgerlig* standpunkt, men gir likevel et nokså sant bilde og sann kritikk — småborgerlig sjølsagt — av dette oligarkiet.

«Holdingsystemet», som vi alt kort har vist til ovafor, blir ofra stor oppmerksomhet. Den tyske økonomen Heymann, som trulig var den første som gjorde oppmerksom på dette, framstiller kjerna i systemet på dette viset:

«Ledelsen i konsernet kontrollerer hovedselskapet (bokstavelig: moderselskapet)), det sistnevnte hersker over underselskapene («datterselskapene»), som i sin tur kontrollerer enda andre underselskaper («datterdatter selskaper»), osv. På dette viset er det mulig å herske over enorme produksjonsområder med en forholdsvis liten kapital. For når det er slik at det å ha 50 prosent av kapitalen alltid er nok til å kontrollere et selskap, trenger ledelsen av konsernet bare en million for å kontrollere åtte millioner i datterdatterselskapene. Og om denne 'sammenføyninga' blir utvida, er det mulig å kontrollere seksten millioner, trettito millioner, osv., med en million.»**

I virkeligheten viser erfaringene oss at det er nok å eie 40 prosent av aksjene i et selskap for å bestemme over forretningsdrifta i selskapet***, fordi det er umulig for et visst antall små, spredte aksjonærer å være til stede på generalforsamlinger, osv. De borgerlige sofistene og de opportunistiske såkalte «sosialdemokratene» venter

* R. Liefmann, det tidligere siterte verket, s. 476.

** Hans Gideon Heydemann, *De blanda foretaka i den tyske jernstorindustrien*, Stuttgart 1904, s. 68-69.

*** Liefmann, *Interessentselskaper* osv., s. 258 i den første utgava.

(eller sier at de venter) ei «demokratisering av kapitalen» og ei styrking av rolla til og betydninga av småproduksjonen osv. fra «demokratiseringa» av eiendomsretten til aksjene, men i virkeligheten er dette en av måtene finansoligarkiet øker makta si på. Og sagt i forbifarta: Det er derfor loven gir høve til å utstede aksjer med mindre pålydende i de mer framskredne eller i de eldre og mer «erfarne» kapitalistiske landa. I Tyskland gir ikke loven høve til å utstede aksjer som lyder på mindre enn ett tusen mark, og magnatene i den tyske finansverdenen ser misunnlig på Storbritannia, der utstedelse av ettpundsaksjer (= 20 mark, om lag 10 rubler) er tillatt. Siemens, en av de største industriherrene og «finanskongene» i Tyskland, fortalte der Reichstag* 7. juni 1900 at «ettpundsaksjen er grunnlaget for den britiske imperialismen.»** Denne kjøpmannen har en mye djupere og mer «marxistisk» forståelse av imperialismen enn en viss berykta skribent som blir rekna som en av grunnleggerne av den russiske marxismen,⁴³ og som trur at imperialismen er en uvane i en viss nasjon...

Men «holdingsystemet» tjener ikke bare til å øke makta til monopolistene enormt. Det gjør dem også i stand til å ty til alle slags skumle og skitne knep for å bedra publikum uten å frykte straff, for formelt er ikke direktørene for «moderselskapet» ansvarlig overfor loven for «datterselskapet» som liksom skal være «uavhengig», og *gjennom det* kan «få til» *alt*. Her er et eksempel som er tatt fra det tyske tidsskriftet *Die Bank* for mai 1914:

«Fjærstålselskapet i Kassel blei sett på som et av de mest lønnsomme foretaka i Tyskland for noen år siden. På grunn av dårlig ledelse falt dividendene til selskapet fra 15 prosent til null. Det viser seg at styret, uten å samrå seg med aksjonærene, hadde lånt ut *seks millioner mark* til et av «datterselskapene» sine, Hassiaselskapet, som hadde en nominell** kapital på bare noen hundre tusen mark. Denne overdragelsen som var på nesten tre ganger kapitalen til «moderselskapet», blei aldri nevnt i

* *Der Reichstag*, Riksdagen, det tyske parlamentet. — *Red.*

** Schulze-Gaevernitz i *Grunnriss av sosialøkonomien*, V, 2, s. 110.

*** *Nominell* — lat., på papiret, bare i navnet. Motsatt reell. — *Red.*

selskapets statusoppgjør. Å utelate dette var helt lovlig og kunne bli dyssa ned i to hele år fordi det ikke strir mot noe punkt i loven for selskaper. Styreformannen, som hadde undertekna dette falske statusoppgjøret som den ansvarlige i ledelsen, var og er fortsatt formann i handelskammeret i Kassel. Aksjonærene fikk bare vite om lånet til Hassiaselskapet lenge etterpå, da det hadde vist seg å være et mistak»... (forfatteren burde ha satt dette ordet i anførselstegn.)... «og da fjærstålaksjene sank nesten 100 prosent, fordi de som kjente til saka kvitta seg med dem...»

Dette typiske eksemplet på taskenspilleri med statusoppgjør som er helt vanlig i aksjeselskaper, forklarer hvorfor styrene deres er villige til å foreta risikable transaksjoner med mye lettere hjerte enn enkeltstående forretningsfolk. Moderne oppsettingsmåter for statusoppgjør gjør det ikke bare mulig å skjule tvilsomme forretninger for den vanlige aksjonæren, men også å la de folka som er mest innblanda slippe unna følgene av feilslåtte spekulasjoner ved å selge aksjene sine i tide, mens den enkeltstående forretningsmannen risikerer skinnet sitt i alt han gjør...

Statusoppgjøre til mange aksjeselskaper får oss til å tenke på palimpsestene fra middelalderen, der den synlige påskrifta først måtte bli viska ut for å avdekke ei anna påskrift under den, som viste det som virkelig sto i dokumentet. (Palimpsester er pergamentdokumenter der det opprinnelige budskapet er strøket ut, og et annet skrevet over det.)

Den enkleste og derfor vanligste framgangsmåten for å gjøre statusoppgjør uleselige, er å dele et enkelt foretak opp i forskjellige deler ved å opprette «datterselskaper» — eller ved å innlemme dem i foretaket. Fordelen ved dette systemet for forskjellige formål, enten de er lovlige eller ulovlige, er så opplagte at store selskaper som ikke nytter dem virkelig er unntak.»*

Som et eksempel på et enormt monopolistisk selskap som i omfattende grad nytter dette systemet, bruker forfatteren det berømte Allgemeine Elektrizitäts-Gesell-

* L. Eschwege, «Datterselskaper» (Tochtergesellschaften»), i *Die Bank*, 1914, 1, s. 545.

schaft (AEG som jeg kommer til å henvise til igjen senere). I 1912 blei det anslått at dette selskapet hadde aksjer i 175 til 200 andre selskaper. Det hadde sjølsagt herredømme over dem og kontrollerte dermed en samla kapital på omlag 1,5 milliarder mark.*

Ingen av reglene for kontroll, offentliggjøring av statusoppgjør, oppsetting av statusoppgjør etter en bestemt form, offentlig revisjon av regnskap, osv., er til noen nytte — disse tinga som velmenende professorer og tjenestemenn, dvs. de som er gjennomsyra av gode forsetter om å forsvare og skjønne male kapitalismen, fører fram for offentligheten. For privateiendommen er hellig, og ingen kan få forbud mot å selge, kjøpe, bytte eller pantsette aksjene, osv.

På grunnlag av de talla som E. Aghad gir, kan vi vurdere i hvilket omfang dette «holdingsystemet» har utvikla seg i de store russiske bankene. Han var funksjonær i den russisk-kinesiske banken i femten år, og i mai 1914 ga han ut ei bok med den ikke helt korrekte tittelen *Storbanker og verdensmarkedet*.** Forfatteren deler de store russiske bankene opp i to hovedgrupper: a) Banker som kommer inn under «holdingsystemet», og b) «uavhengige» banker — der «uavhengig» imidlertid tilfeldig blir brukt i betydninga uavhengig av utenlandske banker. Forfatteren deler den første gruppa opp i tre undergrupper: 1) tyske interesser, 2) britiske interesser og 3) franske interesser, idet han ser på «interessene» og herredømmet til de store utenlandske bankene i det landet som er nevnt. Forfatteren deler kapitalen til bankene inn i «produktivt» investert kapital (industri- og handelsforetak), og «spekulativt» investert kapital (på børsen og i finansoperasjoner). Han antar altså, ut fra det småborgerlige reformistiske standpunktet sitt, at det under kapitalismen er mulig å skille den første investeringsformen fra den andre og avskaffe den andre formen.

* Kurt Heinig, *Utviklinga av elektrisitetstrusten* (Der Weg des Elektrotrusts), i *Die Neue Zeit*, 1912, 30. årg., 2, s. 484.

** E. Aghad, *Storbanker og verdensmarkedet. Den økonomiske og politiske betydninga til storbanker på verdensmarkedet, ut fra den innflytelsen de har på den russiske nasjonaløkonomien og de tysk-russiske*

Her er talla han gir:

Bankaktiva
(ut fra oversiktene for oktober-november 1913)

Grupper av russiske banker	Investert kapital		
	Produktivt	Spekulativt	I alt
a 1) Fire banker: Den sibirske handelsbank, Den russiske bank, Den internasjonale banken og Diskontobanken	413.7	859.1	1.272.8
a 2) To banker: Handels- og industribanken, og Den russisk-britiske	239.3	169.1	408.4
a 3) Fem banker: Den russisk-asiatiske, St. Petersburgs privatbank, Azov-Don, Moskva forbundsbank, og Den russisk-franske handelsbanken	711.8	661.2	1.373.0
(11 banker) Totalt.....a) =	1.364.8	1.689.4	3.054.2
b) Åtte banker: Moskva kjøpmannsbank, Volga-Kama, Junker & Co, St. Petersburgs handelsbank (tidligere Wavelberg), Moskvabanken (tidl. Rjabusjinsky), Moskva Diskonto, Moskva handelsbank, Moskva privatbank	504.2	391.1	895.3
(19 banker) Totalt	1.869,0	2.080.5	3.949.5

I følge disse talla tilhørte *mer enn tre fjerdedeler* — mer enn 3 milliarder av disse om lag 4 milliarder rublene som utgjør «arbeids»kapitalen til de store bankene — banker som i virkeligheten bare var «datterselskaper» til utenlandske banker, og hovedsakelig Parisbankene (den berømte trioen Union Parisienne, Paris et Pays-Bas og forbindelsene (Grossbanken und Weltmarkt. Die wirtschaftliche und politische Bedeutung der Grossbanken im Weltmark unter Berücksichtigung ihres Einflusses auf Russlands Volkswirtschaft und die deutsche-russischen Beziehungen), Berlin 1914.

Société Générale) og Berlinbankene (særlig Deutsche Bank og Disconto-Gesellschaft). To av de største russiske bankene, Russisk bank for utenrikshandel og St. Petersburgs internasjonale handelsbank, økte mellom 1906 og 1912 kapitalen sin fra 44 til 98 millioner rubler og reservene sine fra 15 millioner til 39 millioner rubler «ved å nytte tre fjerdedeler tysk kapital». Den første banken tilhører Deutsche Bank-konsernet i Berlin, og den andre tilhører Berlinerbanken Disconto-Gesellschaft. Den ærverdige Aghad er djupt opprørt over at Berlinbankene sitter med aksjemajoriteten, slik at de russiske aksjonærene derfor er maktesløse. Det landet som eksporterer kapital, skummer sjølsagt fløten. For eksempel satt Deutsche Bank i Berlin med aksjene i portefølje* i et helt år, før den la aksjene i Den sibirske handelsbanken ut på Berlinmarkedet. Da solgte den dem til en kurs på 193 for 100, det vil si til nesten det dobbelte av den nominelle verdien deres. Dermed «fikk» den en profitt på nesten seks millioner rubler. Dette kaller Hilferding «meklerprofitt».

Forfatteren vår anslår den samla «kapasiteten» til de viktigste St.Petersburgbankene til 8,235 milliarder rubler, godt over 8 milliarder, og «interessene» — eller snarere i hvilken grad utenlandske banker dominerer dem — vurderer han slik: Franske banker 55 prosent, britiske 10 prosent, tyske 35 prosent. Forfatteren rekner at 3,687 milliarder rubler av den samla virksomme kapitalen på 8,235 milliarder rubler, eller over 40 prosent, tilfaller Produgol⁴⁴ og Prodametsyndikatene og syndikatene i olje-, den metallurgiske og sementindustrien. Slik har sammensmeltinga av bank- og industrikapitalen tatt sjumilsskritt også i Russland — på grunn av danninga av kapitalistiske monopoler.

Finanskapitalen, som er konsentrert på noen få hender og som utøver et virkelig monopol, presser ut enorme profitter som stadig blir større ved å opprette selskaper, å utstede aksjer, statslån, osv. Den styrker herredømmet til finansoligarkiet og krever inn bidrag fra hele samfunnet til beste for monopolistene. Her er et eksempel blant en mengde andre på «forretnings»-metodene til de

* *Portefølje* — eg. fransk og betyr v. sket, dokumentmappe. Her betyr det at banken satt med aksjene i velv. *Ked.*

amerikanske trustene som Hilferding gjengir. I 1887 oppretta Havemeyer Sukkertrusten ved å slå sammen femten mindre firma, som hadde en samla kapital på 6.500.000 dollar. Passe «utvanna», som amerikanerne sier, blei kapitalen til trusten erklært å være 50 millioner dollar. Denne «overkapitaliseringa» rekner med den framtidige monopolprofitten, på samme vis som United States Steel Corporation rekner med sin framtidige monopolprofitt ved å kjøpe opp så mange jernmalmfelt som mulig. Og Sukkertrusten innførte virkelig monopolpriser, som sikra den slik profitt at den kunne betale ut 10 prosent dividende på en kapital som var «utvanna» sjudobbelt, *eller om lag 70 prosent av den kapitalen som faktisk blei investert da trusten blei danna!* I 1909 var kapitalen til Sukkertrusten på 90 millioner dollar. På tjueto år har den økt kapitalen sin med mer enn det tidoble.

I Frankrike fikk herredømmet til «finansoligarkiet» (*Mot finansoligarkiet i Frankrike*, tittel på ei velkjent bok av Lysis, den femte utgava blei gitt ut i 1908) en form som bare var litt annerledes. Fire av de mektigste bankene har et «absolutt monopol», ikke et relativt, når det gjelder å utstede obligasjoner. I virkeligheten er dette en «trust av storbanker». Og monopol sikrer monopolprofitt på utstedelse av obligasjoner. Vanligvis får ikke et låntakerland mer enn 90 prosent av lånesummen, de resterende 10 prosentene går til bankene eller andre mellommenn. Profitten som bankene gjorde på det russisk-kinesiske lånet på 400 millioner franc, var på 8 prosent. På det russiske lånet (i 1904) på 800 millioner franc var profitten 10 prosent, og på det marrokanske lånet (1904) på 62.500.000 franc var den 18,75 prosent. Kapitalismen som begynte utviklinga si med liten ågerkapital*, ender utviklinga si med kjempemessig ågerkapital. «Franskmennene», sier Lysis, «er de europeiske ågerkarlene.» Alle vilkåra for det økonomiske livet blir endra på en grunnleggende måte av denne omvandlinga av kapitalismen. Med ei stabil befolkning og en stabil industri, handel og skipsfart kan «landet» bli rikt gjennom

* *Ågerkapital* — lånekapital der renta er uvanlig høy. Jamfør ågerstat (utsugerstat) og ågerkarl (utsuger) s. 7.

åger. «Femti personer som representerer en kapital på åtte millioner franc, kan kontrollere 2 milliarder franc som er satt inn i fire banker.» «Holdingsystemet», som vi alt kjenner, fører til samme resultatet. For eksempel utsteder en av de største bankene, Société Générale, 64.000 obligasjoner for «datterselskapet» sitt, De egyptiske sukkerraffinerier. Obligasjonene blir utstedt til 150 prosent, dvs. at banken tjener 50 centimes* pr. franc. Dividendene til det nye selskapet viste seg å være oppdikta, «publikum» tapte fra 90 til 100 millioner franc. «En av direktørene for Société Générale var medlem av direksjonen i sukkerraffineriet.» Det overrasker ikke at forfatteren blir drevet til den slutninga at «den franske republikken er et finansmonarki», «den er et fullstendige herredømme for finansoligarkiet, som kontrollerer pressa og regjeringa.»**

Den uvanlige høye profittraten som blir oppnådd ved utstedelse av obligasjoner — som er en av hovedfunksjonene til finanskapitalen — spiller ei svært viktig rolle i utviklinga og befestinga av finansoligarkiet. «Det fins ikke en eneste forretning av dette slaget i landet som sjøl tilnærmelsesvis innbringer profitt som er på linje med den en oppnår ved å gi utenlandslån,» sier det tyske tidskriftet *Die Bank****.

«Ingen bankoperasjon innbringer profitt som kan bli sammenlikna med den en oppnår ved utstedelse av verdipapirer!» Ifølge *Den tyske økonomen* var den årlige gjennomsnittsprifitten ved utstedelse av industriaksjer som følger:

1895:	38,6%
1896:	36,1%
1897:	66,7%
1898:	67,7%
1899:	66,9%
1900:	55,2%

* Centime — 1/100 franc. — Red.

** Lysis, *Mot finansoligarkiet i Frankrike* (Contre l'oligarchie financière en France), 5. utgave, Paris 1908, s. 11, 12, 26, 39, 40, 48.

*** *Die Bank*, nr. 1913, nr. 7, s. 630.

«I de ti åra fra 1891 til 1900 blei det «tjent» *mer enn en milliard* mark på utstedelse av tyske industriaksjer.»*

I perioder med høykonjunktur i industrien er profitten på finanskapital enorm, men i depresjonstider går små og usolide forretninger dukken, og de store bankene skaffer seg «interesser» i dem ved å kjøpe dem opp for en slikk og ingenting, eller tar del i lønnsomme opplegg for å «omdanne» og «omorganisere» dem. I «omdanninga» av foretak som har gått med tap, blir aksjekapitalen nedskrevet, det vil si at profitten blir fordelt på en midre kapital og fortsetter å bli berekna på dette mindre grunnlaget. Eller — dersom inntekta har falt til null — trekker en inn ny kapital som sammen med den eldre og mindre lønnsomme kapitalen vil gi en passende avkastning. «Tilfeldigvis», legger Hilferding til, «har disse reorganiseringene og omdanningene ei dobbelt betydning for bankene. For det første som lønnsomme transaksjoner, og for det andre som høve til å sikre seg kontroll over bedrifter som er i vansker.»**

Her er et eksempel. Union Gruveselskap i Dortmund blei danna i 1872. Aksjekapitalen som blei utstedt var på nesten 40 millioner mark, og markedsprisen på aksjene steig til 172 etter at det blei gitt 12 prosent dividende det første året. Finanskapitalen skumma fløten og tjente en bagatell på om lag 28 millioner mark. Hovedgarantisten for dette selskapet var det svært store tyske Disconto-Gesellschaft, som oppnådde en kapital på 300 millioner mark på en så vellykka måte. Seinere falt dividendene til Union til null, og aksjonærene måtte gå med på at kapitalen blei «nedskrevet», det vil si på å miste noe av den for ikke å miste alt. Ved en serie «omdanningar» blei mer enn 73 millioner mark strøket i bøkene til Union i løpet av tretti år. «Nå eier de opprinnelige aksjonærene i selskapet bare 5 prosent av den nominelle verdien av aksjene deres»,*** men bankene «tjente noe» på hver eneste «omdanning».

* Stillich, samme bok, s. 143. Se også W. Sombart, *Den tyske nasjonaløkonomien i det 19. århundret* (Die deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert), 2. oppl. 1909, s. 526, bilag 8.

** *Finanskapitalen*, s. 172.

*** Stillich s. 138 og Liefmann, s. 55.

Spekulasjon i tomter i forstedene til storbyer som vokser raskt, er en særlig lønnsom operasjon for finanskapitalen. Monopolet til bankene smelter her sammen med monopolet på grunnrente og med monopolet på kommunikasjonsmidlene, fordi den økte prisen på grunneiendom og mulighetene for å selge dem lønnsomt i parseller* osv., i hovedsak er avhengig av gode kommunikasjonsmidler til bykjerna. Og disse kommunikasjonsmidlene er i hendene på store selskaper som er forbundet med disse samme bankene gjennom holdingsystemet og fordelinga av styreverv. Den tyske skribenten L. Eschwege — bidragsyter til *Die Bank*, som har gjort en særskilt undersøkelse av eiendomsmekling og pantelån — kaller det resultatet vi får for en «sump». Nemlig vanvittig spekulasjon i byggetomter i forstedene og sammenbrudd for entreprenørforetak som Berlinfirmaet Boswau og Knauer. Berlinfirmaet som sopte inn så mye som 100 millioner mark ved hjelp av den «sunne og solide» Deutsche Bank — som sjølsagt handla gjennom holdingsystemet, dvs. hemmelig bak kulissene — og kom ut av det med et tap på «bare» 12 millioner mark. Videre: Ruin for småeiere og for arbeidere som ikke får noenting fra de oppdikta entreprenørfirmaene, bedragerske avtaler med det «ærlige» Berlinpolitiet og administrasjonen for å få kontroll over utstedelsen av tomteskjøter, bygge-løyver osv., osv.**

«Amerikansk moral», som de europeiske professorene og det velmenende borgerskapet så hyklersk beklager, har i finanskapitalens tidsalder blitt moralen til bokstavelig talt hver eneste storby i alle land.

I begynnelsen av 1914 blei det snakka om å danne en «transporttrust» i Berlin, dvs. om å opprette et «interessesefellesskap» mellom de tre transportselskapene i Berlin: den elektriske byjernbanene, sporveisselskapet og busselskapet. «Vi har vært klar over,» skreiv *Die Bank*, «at denne planen har vært overveid helt siden det blei kjent at aksjemajoriteten i busselskapet var blitt overtatt

* *Parsell* — jordlott, del som er skilt ut fra en større landeiendom. — *Red.*

** *Die Bank*, 1913, s. 952. L. Eschwege, *Sumpen* (Der Sumpf), samme sted, 1912, I, 5.223 og ff.

av de to andre transportselskapene... Vi kan helt og fullt tru de som forfølger dette målet når de sier at ei sammen-slåing av transporttjenestene vil sikre økonomien, noe som på sikt delvis vil komme publikum til gode. Men spørsmålet blir kinkigere fordi bankene står bak den transporttrusten som blir danna, og de kan, om de ønsker det underordne transportmidlene eiendoms-meklingsinteressene sine — fordi de har monopolisert transportmidlene. For at en skal bli overbevist om det fornuftige i en slik spådom, trenger vi bare å minne om at interessene til den storbanken som oppmuntra danninga av Det elektriske jernbaneselskapet, alt var innblanda da det blei danna. Det vil si: Interessene til dette transportforetaket var vevd sammen med eiendomsinteressene. Poenget er at den østre linja til denne jernbanen skulle gå over grunneiendom som banken solgte med en enorm profitt for seg sjøl og flere forretningskompanjonger, da det var klart at linja skulle bli bygd.»*

Straks et monopol er danna og kontrollerer milliarder, trenger det seg inn *overalt* i det offentlige livet, uansett styreform og alle andre «detaljer». I tysk økonomisk literatur finner en vanligvis ei krypende lovprising av ubestikkeligheten til det prøyssiske byråkratiet, og hint til den franske Panama-skandalen⁴⁵ og den politiske korrupsjonen i Amerika. Men det er ei kjensgjerning at *sjøl* borgerlig litteratur stadig vekk må gå langt ut over området for bankoperasjoner i streng forstand. Slik omtaler den for eksempel «tiltrekningskrafta til bankene», når den viser til at offentlige tjenestemenn i økende grad tar jobb i bankene: «Er en statstjenestemann som innerst inne håper på en behagelig jobb i Behrenstrasse ubestikkelig»** (Behrenstrasse er ei gate i Berlin der Deutsche Bank har hovedkontoret sitt.) I 1909 skreiv utgiveren av *Die Bank*, Alfred Lansburg, en artikkel med tittelen «Den økonomiske betydninga av bysantinisme»***. Der viser han bl.a. til Wilhelm II's reise til Palestina, og til

* «Transporttrusten» («Verkehrstrust»), i *Die Bank*, 1914, s. 89.

** «Strømmen til banken» («Der Zug zur Bank»), i *Die Bank*, 1909, 1, s. 79.

*** *Bysantisme* — moralsk forfall framkalt av overdreven luksus. — *Red.*

«det øyeblikkelige resultatet av denne reisa, nemlig at Bagdad-jernbanene blei bygd — det skjebnesvangre 'store produktet av tysk foretaksomhet'. Det har mer av ansvaret for 'innringinga' enn alle de politiske brølerene våre til sammen.»** (Med innringning mener han politikken Edward VII førte for å isolere Tyskland og omringe landet med en imperialistisk anti-tysk allianse.) I 1911 skreiv Eschwege, som jeg alt har vist til og som er bidragsyter til samme tidsskrift, en artikkel kalt «Plutokrati** og byråkrati». Der avslørte han bl.a. saka om den tyske tjenestemannen Völker. Völker var et nidkjært medlem av kartellkomiteen, og han fikk ei innbringende stilling i det største kartellet, Stålsyndikatet — det kom fram noe seinere liknende saker, som på ingen måte var tilfeldige, tvang denne borgerlige forfatteren til å innrømme at «den økonomiske friheten som den tyske forfatninga garanterer, er blitt ei meningsløs frase på mange områder av det økonomiske livet». Han innrømmet også at under det eksisterende herredømmet til plutokratiet «kan sjøl ikke den mest omfattende politiske frihet redde oss fra å bli forvandla til en nasjon av et ufritt folk.»***

Når det gjelder Russland, skal jeg innskrenke meg til ett eksempel. For noen år siden kunngjorde alle avisene at Davidov, direktøren for kredittavdelinga i finansdepartementet, hadde sagt opp stillinga si for å begynne i en viss storbank med ei lønn som ifølge kontraktene ville komme opp i over en million rubler i løpet av noen år. Kredittavdelinga er en institusjon som har som oppgave å «samordne virksomhetene til alle kredittinstitusjonene i landet», og som gir tilskudd til bankene i St. Petersburg og Moskva på mellom 800 og 1000 millioner rubler.****

Det er karakteristisk for kapitalismen i alminnelighet at eiendomsretten til kapital er skilt fra det å bruke kapital i produksjonen, at pengekapital er skilt fra industri- eller produktiv kapital og at rentenisten som bare lever av inntekt fra pengekapital, er skilt fra entre-

* Samme sted, s. 301

** *Plutokrati* — gr., rikmannsvelde, fåmannsvelde. — Red.

*** Samme sted, 1911, 2, s. 825 og 1913, 2, 2, s. 962.

**** E. Agahd, det tidligere siterte verket, s. 202

penøren og fra alle som er direkte involvert i å administrere kapital. Imperialismen, eller herredømmet til finanskapitalen, er det høyeste stadiet i kapitalismen, og her får dette skillet et enormt omfang. At finanskapitalen er alle andre former for kapital overlegen, betyr at rentenisten og finansoligarkiet har makta. Det betyr at et lite antall økonomisk «mektige» stater skiller seg ut fra resten. En kan bedømme omfanget av denne prosessen ut fra statistikken over emisjoner, dvs. utstedelse av alle slags verdipapirer.

I Melding fra Det internasjonale statistikinstituttet, har A. Neymarck* offentliggjort svært omfattende, fullstendige og sammenliknende tall som dekker utstedelsen av verdipapirer over hele verden, tall som gang på gang er blitt delvis gjengitt i den økonomiske litteraturen. Han gir de følgende summene for fire tiår:

Samla utstedelser i milliarder franc i tiåret

1871—1880	76.1
1881—1890	64.5
1891—1900	100.4
1901—1910	197.8

I 1870-åra var det samla antallet utstedelser for hele verden høyt, særlig på grunn av lån som blei gitt i samband med Den fransk-prøyssiske krigen⁴⁶ og oppsvinget i danninga av selskaper i Tyskland etter krigen. Som helhet var økninga relativt sett ikke særlig rask i de tre siste tiåra av det nittende århundret, og først i det første tiåret av det tjuende århundret kan en se ei enorm økning på nesten 100 prosent. Derfor markerer begynnelsen av det tjuende århundret vendepunktet, ikke bare i veksten av monopoler (karteller, syndikater, truster) som vi alt har omtalt, men også i veksten av finanskapitalen.

Neymarck anslår totalsummen av utstedte verdipapirer i omløp i verden i 1910 til om lag 815 milliarder franc. Idet

* *Bulletin de l'institut internationale de statistique*, del XIX, bok II, La Haye 1912. Data om små stater, den andre rubrikken er anslått ved å legge 20 prosent til talla for 1902.

han trekker fra beløp som kan ha blitt telt dobbelt i denne summen, reduserer han den til 575 — 600 milliarder. Den fordeler seg slik på de forskjellige landa (jeg legger 600 milliarder til grunn):

Økonomiske verdipapirer i omløp i 1910
(i milliarder franc)

Storbritannia	142	} 497	Holland	12.5
De forente stater	132		Belgia	7.5
Frankrike	110		Spania	7.5
Tyskland	95		Sveits	6.25
Russland	31		Danmark	3.75
Østerrike-Ungarn	24		Sverige,	
Italia	14		Norge,	
Japan	12		Romania osv.	2.5
			Til sammen	600

Av disse talla ser vi med en gang at de fire rikeste kapitalistiske landa skiller seg klart ut. Hvert av dem sitter med verdipapirer på beløp som varierer fra om lag 100 til 150 milliarder franc. Av disse fire landaa er to, Storbritannia og Frankrike de eldste kapitalistiske landa, og har, som vi skal se, de fleste koloniene. De to andre, De forente stater og Tyskland er de kapitalistiske landa som står i spissen når det gjelder utviklingstakta og graden av omfanget av kapitalistiske monopoler i industrien. Til sammen eier disse fire landa 479 milliarder franc, det vil si nesten 80 prosent av finanskapitalen i verden. På et eller annet vis er nesten hele resten av verden i større eller mindre grad debitor* til og underordna disse internasjonale bankier-landa, disse fire «søylene» for verdensfinanskapitalen.

Særlig er det viktig å undersøke den rolla som kapital-eksporten spiller i danninga av det internasjonale nettet av avhengighet av forbindelser til finanskapitalen.

* *Debitor*, lat. skyldner, en som skylder penger. Motsatt kreditor. — *Red.*

IV. KAPITALEKSPORT

Eksport av *varer* var typisk for den gamle kapitalismen, da fri konkurranse herska uinnskrenka. Det som er typisk for det siste stadiet av kapitalismen, når monopolene hersker, er eksporten av *kapital*.

Kapitalismen er vareproduksjon på sitt høyeste utviklingsnivå, der også arbeidskraft blir en vare. Veksten i byttet innenlands, og særlig i internasjonalt bytte, er et karakteristisk trekk ved kapitalismen. Den ujamne og sprangvise utviklinga av de enkelte foretaka, de enkelte industrigreinene og de enkelte landa er uunngåelig under det kapitalistiske systemet. England blei et kapitalistisk land før alle andre, og på midten av det nittende århundret — etter å ha innført frihandel — gjorde det krav på rolla som «verkstedet i verden». Det skulle forsyne alle land med ferdigvarer, og de skulle til gjengjeld holde det med råstoff. Men i den siste fjerdedelen av det nittende århundret var *dette* monopolet allerede undergravd, for andre land beskytta seg med «verne»toll og utvida seg til sjølstendige kapitalistiske stater. På terskelen til det tjuende århundret ser vi at det blir danna en ny type monopoler: For det første monopolistiske sammenslutninger av kapitalister i alle land med utvikla kapitalisme, for det andre får noen svært rike land ei monopolstilling — nemlig de landa der akkumuleringa av kapital har nådd kjempemessige dimensjoner. I de framskredne landa har det oppstått et enormt «kapitaloverskudd».

Vi trenger ikke engang nevne at om kapitalismen kunne ha utvikla jordbruket, som i dag overalt sakker forferdelig etter industrien, om den kunne ha heva levestandarden til massene, som trass i det forbløffende tekniske framskrittet fortsatt er halvt utsulta og overalt lider under fattigdom, så kunne det ikke være snakk om et overskudd på kapital. Dette «argumentet» blir svært ofte satt fram av småborgerlige kritikere av kapitalismen. Men om kapitalismen gjorde alt dette, så ville den ikke være kapitalisme. For både ujamn utvikling og et eksistensnivå for massene der de halvveis sulter, er grunnleggende og uunngåelige vilkår og forutsetninger for denne produksjonsmåten. Så lenge kapitalismen forblir det den er, kommer ikke overskuddskapitalen til å bli nytta til å

heve levestandarden for massene i et bestemt land, for det ville bety ei senking av profitten for kapitalistene. Men den kommer til å bli utnytta til å øke profitten ved å eksportere kapital til utlandet, til tilbakeleggende land. I disse tilbakeleggende landa er profitten vanligvis høy, for det er lite kapital, prisen på jord er forholdsvis lav, lønningene er lave, råstoff er billig. Kapitaleksporten er gjort mulig ved at ei rekke tilbakeleggende land alt er blitt trukket inn i det kapitalistiske verdenssamkvemmet. Viktige jernbaner er enten blitt eller blir bygd i disse landa, det er skapt grunnlagsvilkår for industriell utvikling, osv. Behovet for å eksportere kapital oppstår fordi kapitalismen er blitt «overmoden» i noen få land, og (på grunn av at jordbruket er så tilbakeleggende og massene så fattige) kan ikke kapitalen finne noe område for «lønnsom» investering.

Her er omtrentlige tall som viser hvor mye kapital som blei investert av de tre viktigste landa.*

Kapital investert i utlandet
(I milliarder franc)

År	Storbritannia	Frankrike	Tyskland
1862	3.6	—	—
1872	15.0	10 (1869)	—
1882	22.0	15 (1880)	?
1893	42.0	20 (1890)	?
1902	62.0	27—37 (1890)	12.5
1914	75—100.0	60	44.0

Denne tabellen viser at kapitaleksporten først får enorme dimensjoner ved begynnelsen av det tjuende århundret. Før krigen kom kapitalen som blei investert i utlandet av de tre viktigste landa opp i mellom 175 og 200 milliarder franc. Med et beskjedent utbytte på 5 prosent skulle inn-

* Hobson, *Imperialisme*, London 1902, s. 58. Riesser, det tidligere siterte verket, s. 395 og 404. P. Arndt i *Verdensøkonomisk Arkiv* (Weltwirtschaftliches Archiv), bind 7, 1916, s. 35. Neymarck i *Melding fra det nasjonale statistikk instituttet*. Hilferding, *Finanskapitalen*, s. 492. Lloyd George, Tale i Underhuset 4. mai 1915, gjengitt i *Daily Telegraph*, 5. mai, 1915. B. Harms, *Problemer i verdensøkonomien* (Probleme der Weltwirtschaft), Jena 1912, s. 235 ff. Dr. Siegmund

tekten av denne summen komme opp i fra 8 til 10 milliarder franc i året — et godt grunnlag for den imperialistiske undertrykkinga av de fleste landa og nasjonene i verden, for den kapitalistiske snyltinga til ei handfull rike stater!

Hvordan er denne kapitalen som blir investert i utlandet fordelt på de forskjellige landa? *Hvor* blir den investert? Vi kan bare gi et omtrentlig svar på disse spørsmåla, men det er tilstrekkelig til å kaste lys over visse allmenne forhold og sammenhenger ved den moderne imperialismen.

**Omtrentlig fordeling av
utenlandsk kapital
(omkring 1910)
(I milliarder mark)**

	Storbritannia	Frankrike	Tyskland	I alt
Europa	4	23	18	45
Amerika	37	4	10	51
Asia, Afrika og Australia	29	8	7	44
I alt	70	35	35	140

Hovedområdene for investering av britisk kapital er de britiske koloniene, som også er svært store i Amerika (Kanada for eksempel), for ikke å nevne Asia, osv. I dette tilfellet er enorm kapitaleksport nært forbundet med store kolonier. Hva det betyr for imperialismen, skal jeg ta opp seinere. Når det gjelder Frankrike er situasjonen en annen. Fransk kapitaleksport blir hovedsakelig investert i Europa, først og fremst i Russland (minst ti

Schilder, *Utviklingstendensene i verdensøkonomien (Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft)*, Berlin 1912, bind I, s. 150. George Paish, «Kapitalinvesteringene til Storbritannia osv» i *Tidsskriftet for det kongelige statistiske selskapet* s. 221 b s. 167 ff. George Diouritch, *Ekspansjonen til de tyske bankene i utlandet sett i samband med den økonomiske utviklinga i Tyskland* (L'Expansion des banques allemandes à l'étranger, ses rapports avec le développement économique de L'Allemagne), Paris 1909, s. 84.

milliarder franc). Dette er i hovedsak *låne*kapital, regjeringslån, og ikke kapital som blir investert i industriforetak. Ulik britisk koloniimperialisme, kan fransk imperialism bli kalt ågerimperialisme. Når det gjelder Tyskland, har vi her en tredje type. Koloniene er ubetydelige, og den tyske kapitalen som blir investert i utlandet blir nesten jamnt fordelt mellom Europa og Amerika.

Kapitaleksporten påvirker og øker i stor utstrekning utviklinga av kapitalismen i de landa den blir eksportert til. Mens kapitaleksporten derfor til en viss grad kan bremse utviklinga i de kapitaleksporterende landa, kan den bare gjøre det ved å utvide og utdjupe den videre utviklinga av kapitalismen over hele verden.

De kapitaleksporterende landa er nesten alltid i stand til å oppnå visse «fordeler». Karakteren av disse fordelene kaster lys over det særegne ved finanskapitalens og monopolenes epoke. For eksempel sto avsnittet som følger i Berlittidsskriftet *Die Bank*, i oktober 1913:

«En komedie som kunne vært Aristofanes* verdig, blir nå spilt på det internasjonale kapitalmarkedet. Tallrike fremmede land, fra Spania til Balkanstatene, fra Russland til Argentina, Brasil og Kina, kommer åpent eller fordekt inn på det store pengemarkedet med krav om lån, noen ganger svært pågående. Pengemarkedet er ikke helt lyst for tida, og det politiske perspektivet er ikke lovende. Men ikke et eneste pengemarked tør avslå et lån av frykt for at naboen kan komme en i forkjøpet og gå med på å innvilge et lån og sikre seg en eller annen gjen-tjeneste. I disse internasjonale transaksjonene greier kreditorene** nesten alltid å sikre seg noen tilleggsfordeler: en gunstig klausul i en handelsavtale, en kullstasjon, en kontrakt på å bygge ei havn, en feit konsesjon*** eller en våpenordre.»****

* *Aristofanes* (ca. 450 — 385 f. Kr.) — kjent komediedikter i det gamle Aten. — *Red.*

** *Kreditor* — Fordringshaver, långiver. Det motsatte av debitor. — *Red.*

*** *Konsesjon* — lat., tillatelse, bevilling, samtykke av offentlig myndighet til å drive økonomisk virksomhet. — *Red.*

**** *Die Bank*, 1913, 2, s. 1024.

Finanskapitalen har skapt monopolenes epoke, og monopolene innfører monopolistiske prinsipper overalt: utnyttelse av «forbindelser» for å gjøre lønnsomme forretninger tar plassen for konkurransen på det frie markedet. Det vanligste er å kreve at delene av det innvilga lånet skal bli brukt til kjøp i kreditorlandet, særlig til ordrer på krigsutstyr eller på skip, osv. I løpet av de to siste tiåra (1890 — 1910) har Frankrike svært ofte tydd til denne metoden. Kapitaleksport blir dermed et middel til å oppmuntre vareeksport. I denne forbindelse tar forretninger mellom særlig store firmaer en form som «grenser til korrupsjon», som Schilder* «mildt» sier det. Krupp i Tyskland, Schneider i Frankrike, Amstrong i Storbritannia er eksempler på firmaer som har nære forbindelser med mektige banker og regjeringer, og som en ikke lett kan «overse» når et lån blir ordna.

Da Frankrike innvilga Russland lån, «pressa» det Russland i handelsavtalen av 16. september 1905 ved å stille som vilkår visse innrømmelser fram til 1917. Frankrike gjorde det samme i handelsavtalen med Japan av 19. august 1911. Tollkrigen mellom Østerrike og Serbia, som varte fra 1906 til 1911 med et opphold på sju måneder, var delvis forårsaka av at Østerrike og Frankrike konkurrerte om å forsyne Serbia med krigsutstyr. I januar 1912 slo Paul Deschanel fast i Deputerkammeret** at fra 1908 til 1911 hadde franske firmaer levert krigsutstyr til Serbia til en verdi av 45 millioner franc.

En rapport fra konsulen for Østerrike-Ungarn i Sao Paulo (Brasil) slår fast: «Den brasilianske jernbanen blir i hovedsak bygd med fransk, belgisk, britisk og tysk kapital. I finansoperasjonene i samband med bygginga av denne jernbanen stiller landa som er innblanda som vilkår ordrer på det jernbaneutstyret som trengs.»

Derfor kan en bokstavlig talt si at finanskapitalen spinner nettet sitt i alle land i verden. Bankene som er grunnlagt i koloniene og filialene deres spiller ei viktig rolle. Tyske imperialister ser misunnelige på de «gamle»

* Schilder, det tidligere siterte verket, s. 346, 350, 371.

** *Deputerkammeret* — Den folkevalgte delen av den franske nasjonalforsamlinga. — *Red.*

kolonilanda, som særlig har vært «framgangsrike» når det gjelder dette. I 1904 hadde Storbritannia 50 kolonibanker med 2279 filialer (i 1910 var tallet 72 banker med 5449 filialer). Frankrike hadde 20 banker med 136 filialer, Nederland 16 med 68 filialer og Tyskland hadde «bare» 13 med 70 filialer.* De amerikanske kapitalistene er på si side sjalu på engelskmennene og tyskerne: «I Sør-Amerika», klaget de i 1915, «har fem tyske banker førti filialer, og fem britiske banker har sytti filialer... Storbritannia og Tyskland har i de siste tjuefem åra investert omlag fire milliarder dollar i Argentina, Brasil og Uruguay, og som resultat av dette har de tilsammen 46 prosent av all handelen med disse tre landa.»**

De kapitaleksporterende landa har delt verden mellom seg i symbolsk forstand. Men finanskapitalen har ført til en *virkelig* oppdeling av verden.

V. OPPDELINGA AV VERDEN MELLOM KAPITALISTISKE SAMMENSLUTNINGER

Monopolistiske kapitalistsammenslutninger, karteller, syndikater og truster delte først opp hjemmemarkedet mellom seg og tilrana seg industrien i sitt eget land mer eller mindre fullstendig. Men under kapitalismen er hjemmemarkedet uunngåelig knytta sammen med det utenlandske markedet. Kapitalismen skapte for lenge siden et verdensmarked. Etter hvert som kapitaleksporten økte og etter hvert som de utenlandske og kolonimessige forbindelene og «innflytelsessfærene» til de store monopolistsammenslutningene blei utvida på alle vis, har tingene «naturlig» utvikla seg mot en internasjonal over-

* Riesser, det tidligere siterte verket, 4. utg., s. 375. Diouritch, s. 283

** *Årsbøkene til Det amerikanske akademiet for statsvitenskap og samfunnsvitenskap*, bind LIX, mai 1915, s. 301. I det samme bindet leser vi på s. 331 at den velkente statistikeren Paish i det siste nummeret av finanstidsskriftet *Statistiker* (The Statist) anslår kapitaleksporten fra Storbritannia, Tyskland, Frankrike, Belgia og Nederland til 40 milliarder dollar, dvs. 200 milliarder franc.

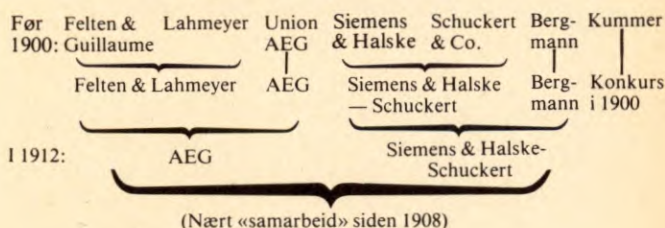
enskomst mellom disse sammenslutningene og mot dan-
ninga av internasjonale karteller.

Dette er et nytt stadium i konsentrasjonen av kapital
og produksjon i verden, og uten sammenlikning høyere
enn de tidligere stadiene. La oss se hvordan dette super-
monopolet utvikler seg.

Den elektriske industrien er svært typisk for de seineste
tekniske resultatene og svært typisk for kapitalismen på
slutten av det nittende århundret og i begynnelsen av det
tjuende århundret. Denne industrien har utvikla seg mest
i de to mest framskredne av de nye kapitalistiske landa,
De forente stater og Tyskland. I Tyskland satte krisa i
1900 særlig stor fart i konsentrasjonen. På den tida var
bankene smelta sammen med industrien i ganske stor
grad. I løpet av krisa framskyndte og forsterka bankene
veldig at forholdsvis små foretak blei ruinert og oppslukt
av de store. «Bankene», skriver Jeidels, «nekta å gi ei
hjelpende hand nettopp til de foretaka som trengte
kapital mest, og de fremma først et avsindig oppsving og
så et håpløst nederlag for de selskapene som ikke hadde
vært knytta nært nok til dem.»*

Resultatet av dette var at konsentrasjonen i Tyskland
etter 1900 gikk framover med sjumilssteg. Fram til 1900
hadde det vært sju eller åtte «grupper» i den elektriske
industrien. Hver av disse besto av forskjellige selskaper
(alt i alt var det 28), og hver gruppe blei støtta av 2 til 11
banker. Mellom 1908 og 1912 blei alle disse gruppene
slått sammen til to, eller ei gruppe. Det følgende skje-
maet viser denne prosessen:

Grupper i den elektriske industrien

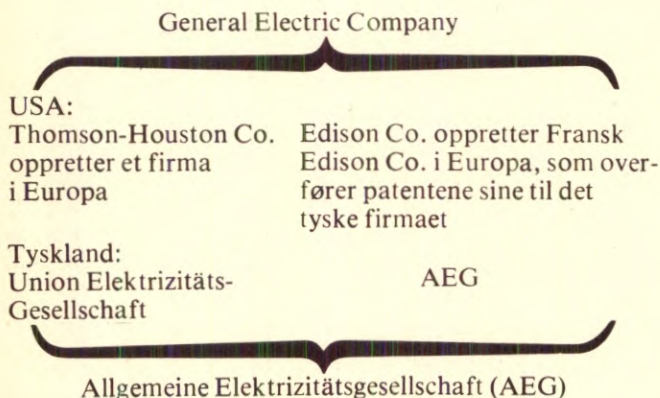

* Jeidels, samme bok, s. 232.

Det berømte AEG (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft), som vokste fram på denne måten, kontrollerer 175 til 200 selskaper (gjennom «holding»-systemet) og en samla kapital på om lag *1,5 milliarder* mark. Bare når det gjelder direkte agenturer i utlandet, har det trettifire i mer enn ti land, og tolv av dem er aksjeselskaper. Så tidlig som i 1904 blei størrelsen på den kapitalen som var investert av tysk elektrisk industri anslått til 233 millioner mark. Av denne summen var 62 millioner investert i Russland. Det er overflødig å nevne at AEG er et enormt «kombinert foretak» — det har ikke mindre enn seksten fabrikkasjonsselskaper — som produserer de forskjellige vareslag fra kabler og isolatorer til biler og fly.

Men konsentrasjonen i Europa utgjorde også en del av konsentrasjonen i Amerika, som utvikla seg slik:

Slik blei det danna *to* elektrisitets-«stormakter»: «Det fins ikke noen elektriske selskaper i verden som er *fullstendig* uavhengig av dem,» skreiv Heinig i artikkelen sin «Utviklinga av elektrisitetstrusten». Vi kan få ei omtrentlig, men langt fra fullstendig oversikt over omsetninga til og størrelsen på foretaka i de to «trustene» ut fra disse tall:

		Omsetning (I millioner mark)	Antall ansatte	Nettoprofit (I millioner mark)
Amerika: General	1907	252	28.000	35.4
Electric Co. (GEC)	1910	298	32.000	45.6
Tyskland: Allgemeine				
Elektrizitätsgesell-	1907	216	30.700	14.5
schaft (AEG)	1911	362	60.800	21.7

Og så, i 1907, inngikk den tyske og den amerikanske trusten en oveenskomst der de delte verden mellom seg. Konkurransen mellom dem opphørte. Det amerikanske General Electric Company (GEC) «fikk» USA og Canada. Det tyske Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft (AEG) «fikk» Tyskland, Østerrike, Russland, Nederland, Danmark, Sveits, Tyrkia og Balkan-landa. Det blei inngått særavtaler, som sjølsagt var hemmelige, når det gjaldt inntrenginga fra «datterselskapa» i nye industrigreiner og i «nye» land som ennå ikke var fordelt formelt sett. De to trustene skulle utveksle oppfinnelser og eksperimenter.*

Vanskene med å konkurrere mot denne trusten er sjølsagte, for den er faktisk en eneste verdensomfattende trust som kontrollerer en kapital på flere milliarder, med «filialer», agenturer, representanter, forbindelser, osv., i hvert eneste hjørne av verden. Men oppdelinga av verden mellom to mektige truster forhindrer ikke ei *nyoppdeling*, hvis styrkeforholdet endrer seg som følge av ujamn utvikling, krig, krakk, osv.

Oljeindustrien gir et lærerikt eksempel på et forsøk på ei slik nyoppdeling, på kampen for nyoppdeling.

«Oljeverdensmarkedet», skreiv Jeidels i 1905, «er ennå i dag delt mellom to store finansgrupper — American Standard Oil Co. til Rockefeller, og Rothschild og Nobel som kontrollerer interessene i de russiske oljefeltene i Baku. De to gruppene er knytta nært sammen. Men i

* Riesser, det tidligere siterte verket. Diouritch, det tidligere siterte verket, s. 239. Kurt Heinig, det tidligere siterte verket.

flere år har fem fiender trua monopolet deres»*: 1) Utømminga av de amerikanske oljefeltene, 2) konkurransen fra Mantsjevfirmaet i Baku, 3) de østerrikske oljefeltene, 4) de rumenske oljefeltene, 5) de oversjøiske oljefeltene, særlig i de nederlandske koloniene (de svært rike firmaene Samuel og Shell, som også er knytta til britisk kapital). De tre siste gruppene er knytta til de tyske storbankene, leda av den svære Deutsche Bank. Disse bankene utvikla for eksempel oljeindustrien i Romania uavhengig og systematisk, for å skaffe seg «sjøl» fotfeste. I 1907 blei den utenlandsinvesterte kapitalen i oljeindustrien i Romania anslått til 185 millioner franc, 74 millioner av den var tysk kapital.**

Så begynte en kamp om «oppdelinga av verden», som den faktisk blir kalt i den økonomiske litteraturen. På den ene sida ønska Rockefeller-«oljetrusten» å få kloa i *alt*. Den oppretta et «datterselskap» i *sjølve* Nederland og kjøpte opp oljefeltene i Nederlandsk India** for å rette et slag mot hovedfienden sin, den engelsk-nederlandske Shell-trusten. På den andre sida tok Deutsche Bank og de andre tyske bankene sikte på å «beholde» Romania «for seg sjøl» og forene det med Russland mot Rockefeller. Rockefeller hadde langt mer kapital og et utmerka transport- og distribusjonssystem. Kampen måtte ende, og den endte i 1907, med et fullstendig nederlag for Deutsche Bank, som blei stilt overfor valget: Enten å avvikle «oljeinteressene» sine og tape millioner, eller å underordne seg. Den valgte å underordne seg, og inngikk en svært lite fordelaktig overenskomst med «oljetrusten». Deutsche Bank gikk med på at «den ikke skulle prøve på noe som kunne skade amerikanske interesser». Det blei imidlertid tatt ett forbehold: Overenskomsten skulle oppheves om Tyskland oppretta et statlig oljemonopol.

Så begynte «oljekomedien». Von Gwinner, en av de tyske finanskongene og en av direktørene i Deutsche Bank, starta en kampanje for et statlig oljemonopol gjennom privatsekretæren sin, Strauss. Kjempeapparatet til den svære tyske banken og alle de omfattende «for-

* Jeidels, det tidligere siterte verket, s. 193.

** Diouritch, det tidligere siterte verket, s. 245.

*** I dag Indonesia — *Red*.

bindelsene» den hadde blei satt i sving. Pressa rant over av «patriotisk» harme over «åket» til den amerikanske trusten, og 15. mars 1911 vedtok der Reichstag nesten enstemmig et forslag som ba regjeringa om å presentere et lovforslag om oppretting av et oljemonopol. Regjerin-ga greip denne «populære» ideen, og spillet til Deutsche Bank, som håpte å narre den amerikanske motstanderen sin og bedre vilkåra sine gjennom et statsmonopol, så ut til å være vunnet. De tyske oljemagnatene hadde alt store vyer om enorme profitter, som ikke ville bli mindre enn profitten fra de russiske sukkerraffineriene... Men for det første krangla de tyske storbankene seg imellom om hvordan de skulle dele byttet. Disconto-Gesellschaft avslørte de griske målsettingene til Deutsche Bank. Og for det andre blei regjeringa redd, stilt overfor utsiktene til en kamp med Rockefeller. For det var svært tvilsomt om Tyskland kunne være sikker på å få olje fra andre kilder (den rumenske produksjonen var liten). For det tredje blei bevilgningene for 1913 på en milliard mark til krigs-forberedelsene i Tyskland, vedtatt nettopp på dette tids-punktet. Oljemonopolprosjektet blei utsatt. «Oljetrusten» til Rockefeller gikk foreløpig seirende ut av kam-pen.

Berlintidsskriftet *Die Bank* skreiv i denne forbindelsen at Tyskland bare kunne bekjempe oljetrusten ved å opp-rette et elektrisitetsmonopol og omforme vannkraft til billig elektrisitet. «Men,» la forfatteren til, «elektrisitets-monopolet vil komme når produsentene trenger det, det vil si når det neste store krakket i elektrisitetsindustrien står for døra, og når de kjempemessige, kostbare kraft-stasjonene ikke lenger kan drive med fortjeneste — disse stasjonene som nå blir bygd overalt av private elektrisi-tetskonsern, som alt oppnår visse rettigheter fra byer, stater, osv. Når disse ikke lenger kan drive med for-tjeneste, må en begynne å nytte vannkraft. Men det vil være umulig å omforme den til billig elektrisitet på statens bekostning. Det må også bli overlatt til et «privat monopol som er kontrollert av staten», fordi den private industrien alt har inngått ei rekke kontrakter og har stilt vilkår om store erstatninger... Slik gikk det med nitrat-monopolet, slik er det med oljemonopolet og slik vil det gå med elektrisk kraft-monopolet. Det er på tide at stats-

sosialistene våre, som lar seg blende av et vakkert prinsipp, til slutt forstår at i Tyskland har monopolene aldri hatt som mål eller som resultat å tjene forbrukeren, eller i det hele tatt å gi en del av grunnleggerprofitten til staten. De har bare hatt som mål å lette gjenopplivinga av den private industrien som var på randen av konkurs, på statens bekostning.»*

Slik lyder de verdifulle innrømmelsene som de tyske økonomene er tvunget til å komme med. Her ser vi klart hvordan private og statlige monopoler er vevd sammen i finanskapitalens epoke, hvordan de begge bare er forskjellige ledd i den imperialistiske kampen mellom de store monopolistene for oppdelinga av verden.

Også i handelsskipsfarten har den enorme utviklinga av konsentrasjonen endt med ei oppdeling av verden. I Tyskland har to mektige selskaper kommet i forgrunnen: Hamburg-Amerika og Norddeutscher Lloyd, som hver har en kapital på 200 millioner mark (i aksjer og obligasjoner) og skipstonnasje til en verdi av 185 til 189 millioner mark. På den andre sida blei International Mercantile Marine Co. danna 1. januar 1903 i USA. Den er kjent som Morgan-trusten. Den samla ni amerikanske og britiske dampskipsselskaper og hadde en kapital på 120 millioner dollar (480 millioner mark). Så tidlig som i 1903 inngikk de tyske kjempene og den amerikansk-britiske trusten en overenskomst om å dele opp verden, og følgelig profitten. De tyske selskapene gikk med på at de ikke skulle konkurrere i den engelsk-amerikanske trafikken. Hvem som skulle få «tildelt» hvilke havner, blei nøye fastlagt, det blei satt opp en felles kontrollkommisjon, osv. Denne overenskomsten blei inngått for tjue år, med det kloke forbeholdet at den skulle oppheves i tilfelle krig.**

Historia om danninga av Det internasjonale jernbaneskinne-kartellet er også svært lærerik. Det første forsøket fra de britiske, belgiske og tyske produsentene av jernbaneskinner på å danne et slikt kartell, blei gjort så tidlig som i 1884 — under en alvorlig depresjon i industrien. Produsentene blei enige om at de ikke skulle

* *Die Bank*, 1912, 1, s. 1036. 1912, 2, s. 629. 1915, 1, s. 388.

** Riesser, det tidligere siterte verket, s. 125.

konkurrere med hverandre på hjemmemarkedene i de landa som var med, og de delte det utenlandske markedet etter disse kvotene: Storbritannia 66 prosent, Tyskland 27 prosent, Belgia 7 prosent. India blei helt forbeholdt Storbritannia. Det blei erklært felles krig mot et britisk firma som sto utafor kartellet, og kostnadene av den blei dekket ved et prosenttillegg på alt salg. Men i 1886 brøt kartellet sammen, da to britiske firmaer trakk seg ut. Det er karakteristisk at en ikke kunne få til noen avtale under perioden med høykonjunktur som fulgte.

I begynnelsen av 1904 blei det tyske stålsyndikatet dannet. I november 1904 blei det internasjonale jernbanskinne-kartellet gjenoppliva, med disse kvotene: Storbritannia 53.5 prosent, Tyskland 28.83 prosent, Belgia 17.67 prosent. Frankrike blei med seinere og fikk 4.8 prosent, 5.8 prosent og 6.4 prosent i henholdsvis det første, andre og tredje året. Dette fikk landet ut over 100 prosent-grensa, dvs. av i alt 104.8 prosent, osv. I 1905 gikk United States Steel Corporation inn i kartellet, deretter Østerrike og Spania. «For tida,» skreiv Vogelstein i 1910, «er oppdelinga av verden fullført, og de store forbrukerne, særlig de statlige jernbanene, kan nå som dikteren hvile seg i Jupiters himmel* fordi verden er blitt oppdelt uten at interessene deres er blitt tatt vare på.»**

La meg også nevne Det internasjonale sinksyndikatet, som blei oppretta i 1909 og som nettopp har fordelt produksjonen mellom fem fabrikkgrupper: tyske, belgiske, franske, spanske og britiske. Og også Den internasjonale dynamittrusten, som er, som Liefmann sier, «en helt moderne, nær allianse mellom alle de tyske produsentene av sprengstoff. Dette syndikatet har så å si delt hele verden mellom seg og de franske og amerikanske dynamittprodusentene, som er organisert på liknende vis.»***

Liefmann rekna ut at i 1897 var Tyskland alt i alt med i førti internasjonale karteller, mens tallet i 1910 var om lag hundre.

Visse borgerlige skribenter (nå også med tilslutning fra

* *Jupiter* — den øverste guden i den romerske mytologien. — *Red.*

** Vogelstein, *Organisasjonsformer*, s. 100.

*** Liefmann: *Karteller og truster*, 2. oppl., s. 161.

Karl Kautsky, som fullstendig har forlatt det marxistiske standpunktet han hadde for eksempel i 1909) har gitt uttrykk for at internasjonale karteller, som et av de mest slående uttrykk for internasjonaliseringa av kapitalen, gir håp om fred mellom nasjonene under kapitalismen. Teoretisk sett er denne oppfatninga fullkomment meningsløs, mens den praktisk sett er flisespikkeri og et uærlig forsvar for en opportunisme av verste slag. Internasjonale karteller viser hvor langt kapitalistiske monopoler har utvikla seg, og de viser *målet* for kampen mellom de forskjellige kapitalistsammenslutningene. Denne siste omstendigheten er den viktigste, den aleine viser oss den historisk-økonomiske betydninga av det som skjer. For *kampfornene* kan forandre seg og gjør det hele tida i samsvar med skiftende, forholdsvis særegne og tidsbegrensa årsaker, men *innholdet* i kampen, *klasseinnholdet* i den, *kan* avgjort *ikke* forandre seg så lenge det fins klasser. Sjølsagt er for eksempel det tyske borgerskapet — som Kautsky i virkeligheten har gått over til med de teoretiske argumentene sine (jeg skal behandle dette seinere) — interessert i å forkludre *innholdet* i den nåværende økonomiske kampen (oppdelinga av verden), og i å understreke snart den ene, snart den andre kampformen. Kautsky gjør den samme feilen. Sjølsagt tenker vi ikke bare på det tyske borgerskapet, men på borgerskapet over hele verden. Kapitalistene deler ikke opp verden fordi de er særskilt ondskapsfulle, men fordi konsentrasjonsgraden som er nådd tvinger dem til å ta i bruk denne metoden for å oppnå profitt. Og de deler den opp «i samsvar med kapitalen», «ut fra styrke», fordi det ikke kan finnes noen annen oppdelingsmetode under vareproduksjonen og kapitalismen. Men styrken skifter med graden av økonomisk og politisk utvikling. For å forstå det som skjer, er det nødvendig å kjenne til hvilke spørsmål som blir avgjort av styrkeendringer. Spørsmålet om disse endringene er «reint» økonomiske eller *ikke-økonomiske* (f.eks. militære) er sekundært, og det kan ikke endre det minste på de grunnleggende synspunktene på den siste epoken i kapitalismen. Å erstatte spørsmålet om *innholdet* i kampen og overenskomstene mellom kapitalistsammenslutningene med spørsmålet om kamp- og avtaleformen (i

dag fredelig, i morgen krig, neste dag krig igjen), er å synke ned til å drive med flisespikkeri.

Epoken for det siste stadiet i kapitalismen viser oss at det oppstår visse forbindelser mellom kapitalistsammenlutningene *på grunnlag av* den økonomiske oppdelinga av verden. Og ved siden av og i samband med dette, oppstår det visse forbindelser mellom politiske allianser, mellom stater, på grunnlag av den territoriale* oppdelinga av verden, av kampen for kolonier, av kampen for «innflytelsessfærer».

VI. OPPDELINGA AV VERDEN MELLOM STORMAKTENE.

I boka si om «den territoriale utviklinga av de europeiske koloniene», gir geografen A. Supan** følgende korte oppsummering av denne utviklinga ved slutten av det nittende århundret:

Områder i prosent som tilhører de europeiske kolonimaktene (medrekna USA)

	1876	1900	Øking eller minking
Afrika	10.8	90.4	+ 79.6
Polynesia	56.8	98.9	+ 42.1
Asia	51.5	56.6	+ 5.1
Australia	100.0	100.0	—
Amerika	27.5	27.2	÷ 0.3

«Det karakteristiske trekket ved denne perioden,» avslutter han, «er derfor oppdelinga av Afrika og Polynesia.» I Asia og Amerika fins det ikke noen områder som ikke er okkupert, det vil si områder som ikke tilhører noen stat. Derfor er det nødvendig å forsterke konklusjonen til

* *Territorial* — lat., som angår et landområde. — *Red.*

**A. Supan, *Den territoriale utviklinga av de europeiske koloniene* (Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien), 1906, s. 254.

Supan, og si at det karakteristiske trekket ved den perioden som vi undersøker, er den endelige oppdelinga av jordkloden. Den er ikke endelig i den forstand at *nyoppdelinger* er umulige, tvert om — nyoppdelinger er mulige og uunngåelige. Men den er endelig i den forstanden at kolonipolitikken til de kapitalistiske landa har *fullført* rovet av områder på planeten vår som ikke er okkupert. For første gang er verden fullstendig oppdelt, slik at *bare* nyoppdeling er mulig i framtida, dvs. at i stedet for å gå fra å være et område uten eier til en «eier», kan det nå bare gå fra en «eier» til en annen.

Derfor går vi gjennom en særskilt epoke med kolonipolitikk i verden, som er svært nært knytta til det «siste utviklingsstadiet i kapitalismen», til finanskapitalen. Derfor må vi først av alt ta for oss disse kjensgjerningene mer detaljert, for å finne ut så nøye som mulig det som skiller denne epoken fra dem som går foran, og hvordan situasjonen er nå. For det første reiser det seg her to spørsmål når det gjelder kjensgjerninger: Kan vi iaktta ei opptrapping av kolonipolitikken, ei skjerpning av kampen for kolonier nettopp i epoken til finanskapitalen? Og hvordan er verden delt opp når det gjelder dette nå?

Den amerikanske forfatteren Morris gjør et forsøk på å oppsummere opplysningene om kolonieiendommene til Storbritannia, Frankrike og Tyskland i forskjellige perioder av det nittende århundret i boka si om koloniseringshistoria.* Dette er et kort sammendrag av de resultatene han har kommet fram til:

Kolonieiendom

År	Storbritannia		Frankrike		Tyskland	
	Areal (mill. m ²)	Befolkn. (mill.)	Areal (mill. m ²)	Befolkn. (mill.)	Areal (mill. m ²)	Befolkn. (mill.)
1815—30	?	126.4	0.02	0.5	—	—
1860	2.5	145.1	0.2	3.4	—	—
1880	7.7	267.9	0.7	7.5	—	—
1899	9.3	309.0	3.7	56.4	1.0	14.7

* Henry C. Morris: *The History of Colonization*, New York 1900, bind II, s. 88, bind I, s. 419, bind II, s. 403.

For Storbritannia var perioden mellom 1860 og 1880 en periode med voldsom utviding av kolonierobringene. De siste tjue åra av det nittende århundret var også svært betydelige i så måte. For Frankrike og Tyskland sitt vedkommende er perioden for utviding av koloniområda nettopp disse tjue åra. Ovafor så vi at utviklinga av den førmonopolistiske kapitalismen som er kapitalismen der frikonkurransen dominerer, nådde grensene sine i 1860- og 1870-åra. Nå ser vi at det er *nettopp etter den perioden* at det fantastiske «oppsvinget» i kolonierobringer tar til, og at kampen for den territoriale oppdelinga av verden blir umåtelig skarp. Derfor er det heva over all tvil at kapitalismens overgang til det monopolkapitalistiske stadiet, til finanskapital, *er forbundet* med at kampen for å dele opp verden blir skjerpa.

I verket sitt om imperialismen framhever Hobson åra 1895—1900 som epoken med økt «ekspansjon» for de viktigste europeiske statene. Etter det han anslår, tok Storbritannia i løpet av disse åra et område på 3.700.000 kvadratmiles* med 57.000.000 innbyggere. Frankrike tok 36.000.000 kvadratmiles med 36.500.000 innbyggere, Tyskland 1.000.000 kvadratmiles med 14.700.000 innbyggere, Belgia 900.000 kvadratmiles med 30.000.000 og Portugal 800.000 kvadratmiles med 9.000.000 innbyggere. Jakta mellom alle de kapitalistiske statene etter kolonier på slutten av det nittende århundret, og særlig etter 1880-åra, er ei allment kjent kjensgjerning i den diplomatiske og den utenrikspolitiske historia.

I den mest blomstrende perioden for frikonkurransen i Storbritannia, dvs. mellom 1840 og 1860, var de ledende britiske borgerlige politikerne *imot* kolonipolitikk. De mente at frigjøring av koloniene, at de skulle bli fullstendig skilt fra Storbritannia, ikke var til å unngå og at det var å ønske. I artikkelen «Moderne britisk imperialism»** som blei gitt ut i 1898, viser M. Beer at Disraeli — en statsmann som allment var for imperialismen — hadde erklært i 1852: «Koloniene er møllesteiner rundt halsen på oss.» Men mot slutten av det nittende århundret var Cecil Rhodes og Joseph Chamberlain, som

* 1 mile = 1609,34 meter. — Red.

** Die Neue Zeit XVI, I, 1898, s. 302.

åpent forsvarte imperialismen, øyeblikkets helter! De anvendte den imperialistiske politikken på svært kynisk vis.

Det er ikke uten interesse å legge merke til at alt den gangen så disse ledende britiske borgerlige politikerne forbindelsen mellom det en kan kalle de reinte økonomiske og de samfunnsmessig-politiske røttene til den moderne imperialismen. Chamberlain gikk inn for imperialismen som en «sann, klok og økonomisk politikk», og pekte særlig på den konkurransen som Storbritannia møtte fra Tyskland, Amerika og Belgia på verdensmarkedet. Frelsa ligger i monopol, sa kapitalistene mens de danna kartell, syndikat og truster. Frelsa ligger i monopol, lød ekkoet fra de politiske lederne til borgerskapet, mens de skyndte seg å tilegne seg de delene av verden som ennå ikke var delt ut. Journalist Stead, som var en nær venn av Cecil Rhodes, forteller oss at Cecil Rhodes uttrykte de imperialistiske synsmåtene sine til ham i 1895 i disse vendingene: «I går var jeg i East End i London (et arbeiderklassestrøk), der jeg var til stede på et møte for arbeidsløse. Jeg hørte på de ville talene, som bare var rop om 'brød! brød!', og på hjemveien grunna jeg over dette opptrinnet. Jeg blei mer overbevist om betydninga av imperialismen enn noen gang... Den store ideen min er ei løsning av det samfunnsmessige problemet. For å redde 40.000.000 innbyggere i kongeriket Storbritannia og Nord-Irland, må vi kolonistatsmenn skaffe nytt land. Her kan overskuddsbefolkninga slå seg ned, og her kan vi få nye markeder for varene som blir produsert i fabrikkene og gruvene. Som jeg alltid har sagt, er imperiet et spørsmål om brød og smør. Om dere ønsker å unngå borgerkrig, må dere bli imperialister.»*

Dette blei sagt i 1895 av millionæren og finanskongen Cecil Rhodes, mannen som bærer hovedansvaret for Boerkrigen. Det er sant at forsvaret hans for imperialismen er primitivt og kynisk, men innholdsmessig skiller det seg ikke fra «teorien» som herrerne Maslov, Südekum, Potresov, David, grunnleggeren av den russiske marxismen** og andre framfører. Cecil Rhoden noe ærligere sosialsjåvinist...

* Samme bok, s. 304.

** Dvs. Plekhanov. — *Red.*

For å gi et så nøyaktig bilde som mulig av den territoriale oppdelinga av verden og av de endringene som har funnet sted når det gjelder dette i løpet av de siste tiåra, skal jeg nytte de opplysningene som Supan gir i det verket som jeg alt har sitert, om kolonieiendommene til alle verdensmaktene. Supan tar for seg åra 1876 og 1900, jeg skal ta for meg året 1876. Det er et riktig passende valgt år, for det er nettopp på den tida en kan si at det førmonopolistiske stadiet i den vest-europeiske kapitalismen i hovedsak er fullendt. Så skal jeg ta for meg året 1914, og i stedet for talla til Supan, skal jeg gjengi den nyere statistikken til Hübner, i *Geografiske og statistiske tabeller*. Supan gir bare tall for koloniene, men for å gi et fullstendig bilde av oppdelinga av verden, trur jeg det er nyttig å legge til noen korte opplysninger om land som ikke er kolonier, og om halvkolonier. I denne gruppa plasserer jeg Iran, Kina og Tyrkia. Det første av disse landa er allerede nesten fullstendig en koloni, det andre og det tredje er i ferd med å bli det. Da får vi dette sammendraget:

Kolonieiendommene til stormaktene
(mill. kvadratkilometer og mill. innbyggere)

	Kolonier				Metropolland		Tilsammen	
	1876		1914		1914		1914	
	Areal	Bef.	Areal	Bef.	Areal	Bef.	Areal	Bef.
Storbri-								
tannia	22.5	251.9	33.5	393.5	0.3	46.5	33.8	440.0
Russland	17.0	15.9	17.4	33.2	5.4	136.2	22.8	169.4
Frankrike	0.9	6.0	10.6	55.2	0.5	39.6	11.1	95.1
Tyskland	—	—	2.9	12.3	0.5	64.9	3.4	77.2
USA	—	—	0.3	9.7	9.4	97.0	9.7	106.7
Japa	—	—	0.3	19.2	0.4	53.0	0.7	72.2
<i>Tilsammen for</i>								
<i>6 stormakter</i>	40.4	273.8	65.0	523.4	16.5	437.2	81.5	960.6
Koloniene til andre makter (Belgia, Nederland, osv.)							9.9	45.3
Halvkoloniale land (Persia, Kina, Tyrkia)							14.5	361.2
Andre land							28.0	289.9
<i>Samla for hele verden</i>							133.9	1657.0

Ut fra disse talla ser vi klart hvor «fullstendig» oppdelinga av verden var på grensa mellom det nittende og det tjuende århundret. Etter 1876 økte kolonieiendommene til enorme dimensjoner — med mer enn femti prosent, fra 40 mill. kvadratkilometer til 65 mill. kvadratkilometer for de seks største maktene. Økinga er på 25 mill. kvadratkilometer, femti prosent mer enn arealet til metropollanda* (16.5 mill. kvadratkilometer). I 1876 var det tre land som ikke hadde noen kolonier, og et fjerde — Frankrike — hadde nesten ingenting. I 1914 hadde disse fire maktene tilegna seg kolonier med et areal på 14.1 mill. kvadratkilometer, dvs. på nytt om lag en halv gang mer enn landområdet i Europa, med ei befolkning på nesten 100 mill. Ujamnheten i graden av utviding av koloniområder er svært stor. Om vi for eksempel sammenlikner Frankrike, Tyskland og Japan, som ikke er særlig forskjellige når det gjelder landområde og befolkning, ser vi at det første landet har tilegna seg et nesten tre ganger så stort koloniområde som de to andre til sammen. Også når det gjelder finanskapital var Frankrike kanskje flere ganger rikere enn Tyskland og Japan til sammen ved begynnelsen av den perioden som vi undersøker. I tillegg til og på grunnlag av reint økonomiske vilkår, virker også geografiske og andre vilkår på omfanget på kolonieiendommene. Utjenningsprosessen i verden, utjenninga av de økonomiske vilkåra og levevilkåra i de ulike landa har vært svært sterk i de siste tiåra som resultat av presset fra storindustrien, varebytte og finanskapitalen. Men vi finner ennå betydelige forskjeller. Og blant de seks landa vi har nevnt, finner vi for det første unge kapitalistiske land (USA, Tyskland, Japan), som har gått umåtelig raskt framover, for det andre finner vi land med ei lang kapitalistisk utvikling (Frankrike og Storbritannia), der frammarsjen i det siste har vært mye langsommere enn i de landa som blei nevnt først. Og for det tredje finner vi et land som økonomisk sett er svært tilbakestående (Russland), der den moderne kapitalistiske imperialismen så å si er vikla inn i et særskilt tett nett av førkapitalistiske forhold.

Ved sida av kolonieiendommene til stormaktene har vi

* *Metropolland* — «Moderland», de landa som har kolonier. — *Red.*

satt småkoloniene til de små landa. De kan vi kalle de neste måla for ei mulig og sannsynlig «nyoppdeling» av koloniene. Disse småstatene greier å holde på koloniene sine stort sett bare fordi stormaktene blir slitt mellom motstridende interesser, fordi det er rivalisering mellom dem osv. Det hindrer dem i å bli enige om delinga av byttet. De «halvkoloniale» statene gir eksempler på overgangsformer som en kan finne på alle områder i naturen og samfunnet. Finanskapitalen er ei så stor kraft, en kan si ei så avgjørende kraft i alle økonomiske og internasjonale forhold, at den til og med er i stand til å legge under seg stater som politisk er fullt ut sjølstendige. Det gjør den også. Dette skal vi snart se eksempler på. Det er sjølsagt mest «lettvint» for finanskapitalen med slik underkuing som innebærer tap av politisk sjølstendighet hos de underkua landa og folka, og finanskapitalen kan trekke ut størst profitt fra slik underkuing. I denne sammenhengen er de halv-koloniale landa typiske eksempler på «mellomstadiet». Det er naturlig at kampen om disse halvvegs avhengige landa blei særskilt bitter i finanskapitalens epoke, da resten av verden alt var oppdelt.

Det fantes kolonipolitikk og imperialismen før dette siste stadiet i kapitalismen, og til og med før kapitalismen. Rom var bygd opp på slavehold, dreiv kolonipolitikk og praktiserte imperialismen. Men «allmenne» avhandlinger om imperialismen som overser eller stiller i bakgrunnen den grunnleggende forskjellen mellom samfunnsmessige og økonomiske system, er nødt til å løse seg opp i flau fraser eller skryt, slik som sammenlikninga «Rom var stort, men Storbritannia er større»*. Sjøl den kapitalistiske kolonipolitikken på *tidligere* stadier av kapitalismen er i kjerna forskjellig fra kolonipolitikken til finanskapitalen.

Hovedtrekket ved det siste stadiet i kapitalismen er at det blir dominert av monopolsammenslutninger av store arbeidskjøpere. Disse monopolgrupperingene er tryggest forankra når *alle* råstoffkildene er erobra av ei gruppe.

* C. P. Lucas, *Stor-Roma og Storbritannia* (Greater Rome and greater Britain), Oxford 1912, eller Evelyn Baring, jarl av Cromer, Gammel og ny imperialismen (Ancient and modern Imperialism), 1910.

Vi har sett hvor ivrige internasjonale kapitalistsammenslutninger er i strevet for å gjøre det uråd for rivalene sine å konkurrere med seg. De kjøper for eksempel opp jernmalmfelt, oljefelt osv. Det er bare kolonieiendommer som gir monopolene fullstendig trygghet mot alle tenkelige utfall i kampen mot konkurrentene, når en rekner med den muligheten at konkurrentene forsvarer seg ved hjelp av en lov som oppretter et statsmonopol. Jo mer kapitalismen blir utvikla, jo sterkere merkes knapphet på råvarer, jo hardere blir konkurransen og jakta på råstoffkilder over hele verden og jo mer halsløs blir striden for å skaffe seg kolonier.

«En kan slå fast», skriver Schilder, «sjøl om noen mener det virker sjølmotsigende, at i den framtida vi mer eller mindre har oversikt over er det mer sannsynlig at veksten av byer og industri blir hemma av knapphet på råvarer til industrien enn av knapphet på mat».

Som eksempel kan en ta den økende knappheten på tømmer, der prisen stadig stiger, og knappheten på lær og råstoff til tekstilindustrien. «Produsentsammenslutningene strever for å skape likevekt mellom jordbruk og industri i hele verdensøkonomien. Som et eksempel kan vi nevne Den internasjonale føderasjonen av bomullsspinnerforbunda (The International Federation of Cotton Spinners' Associations) i flere av de viktigste industrilanda som blei danna i 1904, og Den europeiske føderasjonen av linspinneforbund (The International Federation of Flax Spinners' Associations), som blei danna etter det samme mønstret i 1910.»*

Sjølsagt prøver de borgerlige reformistene, blant dem særlig de som i dag følger Kautsky, å minske betydninga av slike kjensgjerninger ved å hevde at «en kan» skaffe seg råstoff på det åpne markedet uten en «kostbar og farlig» kolonipolitikk, og at tilførselen av råstoff «kan bli» økt enormt ved at en «ganske enkelt» bedrer vilkåra i jordbruket i sin alminnelighet. Men slike argumenter blir forsøk på å rettferdiggjøre imperialismen, og forsøk på å male den i vakre farger. For de overser hovedtrekket ved det siste stadiet i kapitalismen, nemlig monopolene. Frie markeder blir mer og mer noe som hører fortida til.

* Schilder, det tidligere siterte verket, s. 38—42.

Monopolistiske syndikater og truster innskrenker dem for hver dag som går, og ei «ganske enkel» bedring av vilkåra i jordbruket betyr å bedre vilkåra til massene, å heve lønnene og minske profitten. Hvilke andre steder enn i fantasien til sentimentale reformister fins det truster som kan bry seg med vilkåra til massene i stedet for å erobre kolonier?

Finanskapitalen er ikke bare interessert i råstoffkildene som alt er oppdaga, men også i mulige kilder. Den tekniske utviklinga i dag skjer svært raskt, og den jorda som er ubrukelig i dag kan være fruktbar i morgen om en bruker nye metoder (en stor bank kan utstyre en egen ekspedisjon av ingeniører, jordbruksekspertar, osv. for å finne disse nye metodene) og om en investerer store kapitalbeløp. Dette gjelder også for leiting etter mineraler, nye metoder for å foredle og utnytte råstoff, osv., osv. Derfor strever finanskapitalen uunngåelig etter å utvide det økonomiske territoriet sitt, og til og med territoriet sitt helt allment. Trustene kapitaliserer eiendommen sin til to og tre ganger verdien den har, når de tar med i betraktninga den «potensielle» (og ikke nåværende) profitten den kan gi og de seinere resultatene av monopol. På samme vis strever finanskapitalen allment for å ta så store landområder som mulig av alle slag, overalt og med alle midler. De tar potensielle råstoffkilder med i vurderinga, og de er redde for å bli etter i den voldsomme kampen om de siste restene av ufordelte områder, eller i nyoppdelinga av de områdene som alt er blitt oppdelt.

De britiske kapitalistene setter inn alle krefter for å utvikle bomullsdyrking i *sin* koloni, Egypt. (I 1904 blei det dyrka bomull på 600.000 hektar jord av i alt 2.300.000, eller på mer enn en fjerdedel.) Russerne gjør det samme i kolonien *sin*, Turkestan. På det viset har de et bedre utgangspunkt til å slå utenlandske konkurrenter, monopolisere råstoffkildene og lage en mer økonomisk og lønnsom tekstiltrust, der *alle* produksjonsprosessene og tilvirkningsprosessene av bomull kan bli «kombinert» og samla i hendene på ei eiergruppe.

De interessene som fremmes gjennom kapitaleksport, gir kraft til å erobre kolonier også, for på kolonimarkedet er det lettere å anvende monopolmetoder (av og til er det de eneste metodene en kan anvende) for å få

vekk konkurranse, sikre kontrakter, skaffe de nødvendige «forbindelsene» osv.

Den ikke-økonomiske overbygninga som vokser opp på finanskapitalens grunnlag, som er politikken og ideologien til finanskapitalen, setter fart i strevet etter kolonierobringer. «Finanskapitalen ønsker ikke frihet, den ønsker herredømme», som Hilferding gjør helt rett i å si. En borgerlig fransk forfatter som faktisk utvikler og utbygger tankene til Cecil Rhodes, de vi gjenga ovafor*, skriver at en må legge de samfunnsmessige årsakene for moderne kolonipolitikk til de økonomiske årsakene: «På grunn av at livet blir mer og mer innvikla, og på grunn av vanskene som ikke bare hviler på arbeidermassene, men også på mellomklassene, hoper det seg opp utålmodighet, irritasjon og hat i alle landa i den gamle sivilisasjonen som blir en trusel mot den offentlige orden. Energien som blir slynga ut gjennom den bestemte klassekanalen, må bli brukt i utlandet for å avlede en eksplosjon hjemme.»**

Siden vi snakker om kolonipolitikk i epoken med kapitalistisk imperialisme, må det nevnes at finanskapitalen og den tilsvarende utenrikspolitikken, som rett og slett er kampen til stormaktene om økonomisk og politisk deling av verden, forårsaker ei rekke *overgangs*-former for statlig avhengighet. Det er ikke bare de to hovedgruppene land — de som eier koloniene og koloniene sjøl — som er typisk for denne epoken. Også ulike former for avhengige land er typiske. Formelt sett er de politisk uavhengige, men i virkeligheten er de fanga i et nett av økonomisk og diplomatisk avhengighet. Vi har alt vist til en avhengighetsform — halvkolonien. Argentina er et eksempel på en annen form.

«Sør-Amerika, og særlig Argentina,» skriver Schulze-Gaevernitz i verket sitt om britisk imperialisme, «er så finansielt avhengig av London at en bør beskrive det som

* se s. 120 i dette bindet — *Red.*

** Wahl, *Frankrike i koloniene* (La France aux colonies), gjengitt i Henri Russier, *Oppdelinga av Oseania* (Le partage de l'Océanie), Paris 1905, s. 165.

nesten en britisk handelskoloni.»* Idet han tar utgangspunkt i rapportene til konsulen for Østerrike-Ungarn i Buenos Aires fra 1909, anslår Schilder størrelsen på den britiske kapitalen som er investert i Argentina til 8.75 milliarder franc. Det er ikke vanskelig å forestille seg hvilke sterke band den britiske finanskapitalen (og den trufaste «vennen» diplomatiet) på det viset får til det argentinske borgerskapet, til de sirklene som kontrollerer hele økonomien og det politiske livet i det landet.

Portugal viser en annen form for økonomisk og diplomatisk avhengighet. Portugal er en sjølstendig suveren stat, men i virkeligheten har landet vært et britisk protektorat** i mer enn to hundre år, siden den spanske arvefølgekrigen (1701—14). Storbritannia har beskyttet Portugal og de portugisiske koloniene for å styrke si ega stilling i kampen mot rivalene sine, Spania og Frankrike. Til gjengjeld har Storbritannia fått handelssærretter, fortrinnsvilkår for å innføre varer og særlig kapital i Portugal og de portugisiske koloniene, rett til å nytte havnene og øyene til Portugal, de portugisiske telegraflinjene, osv., osv.*** Slike forhold har alltid eksistert mellom små og store stater, men i epoken med imperialismen er de blitt et allment system. De utgjør en del av de samla «verdensoppdelings»-forholda og blir ledd i kjeden av operasjonene til verdensfinanskapitalen.

For å bli ferdig med spørsmålet om oppdelinga av verden, må vi legge til denne iakttagelsen. Dette spørsmålet blir reist åpent og bestemt i amerikansk litteratur etter den spansk-amerikanske krigen, og i den engelske litteraturen etter Boerkrigen, mot slutten av det nittende århundret og begynnelsen av det tjuende. Tysk litteratur, som svært sjalu har vokta på «britisk imperialismen», har

* Schulze-Gaevernitz, *Britisk imperialismen og engelsk frihandel i begynnelsen av det 20. århundret* (Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des 20-ten Jahrhunderts), Leipzig 1906, s. 318. Sartorius v. Waltershausen sier det samme i *Det nasjonal-økonomiske systemet for kapitalinvesteringer i utlandet* (Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Ausland), Berlin 1907, s. 46.

** *Protektorat* — Landområde som har stilt seg/er stilt under en annen stats overhøyhet. — *Red.*

*** Schilder, det tidligere siterte verket, bind I, s. 160 — 61.

systematisk tatt denne kjensgjerninga med i vurderinga. Ikke bare disse landa reiser spørsmålet, det er også blitt reist i den franske borgerlige litteraturen, så breitt og bestemt som det er tenkbart ut fra det borgerlige standpunktet. La meg sitere historikeren Driault som skreiv følgende i boka si, *Politiske og samfunnsmessige problemer på slutten av det nittende århundret*, i kapitlet «Stormaktene og oppdelinga av verden»: «I løpet av de siste få åra har alle de frie områdene på kloden, med unntak av Kina, blitt okkupert av de europeiske maktene og Nord-Amerika. Dette har alt ført til flere konflikter og forrykninger i innflytelsessfærene, og det gir bud om enda forferdeligere omveltninger i nær framtid. For det er nødvendig å skynde seg. De nasjonene som ennå ikke har forsynt seg, risikerer å aldri få sin del og ikke få ta del i den veldige utbyttinga av kloden som vil bli et av de viktigste trekka ved det neste århundret (dvs. det tjuende). Derfor har hele Europa og Amerika i det siste blitt smitta av en feberaktig koloniekspansjon, «imperialisme», som er det trekket som det er mest verdt å merke seg på slutten av det nittende århundret.» Og forfatteren legger til: «I denne delinga av verden, i den rasende jakta på skatter og de store markedene på kloden, er den forholdsvis styrken til de imperiene som blei grunnlagt i det nittende århundret, fullstendig ute av samsvar med den plassen som nasjonene som grunnla dem, har i Europa. De herskende maktene i Europa, de som avgjør skjebnen til denne verdensdelen etter eget hode, er *ikke* like framherskende i verden som helhet. Og fordi den kolonimessige styrken, håpet om å kontrollere rikdommer som ennå ikke er blitt vurdert, opplagt kommer til å påvirke styrkeforholdet mellom de europeiske maktene, så vil kolonispørsmålet — «imperialismen» om en vil — tillempe de politiske vilkåra i sjølve Europa mer og mer, slik de alt har gjort.»*

---

* J.-E. Driault, *Politiske og samfunnsmessige problemer* (Problèmes politiques et sociaux), Paris 1907, s. 299.

VII. IMPERIALISMEN SOM ET SÆRSKILT STADIUM I KAPITALISMEN.

Nå må vi prøve å oppsummere og sette sammen det som er blitt sagt ovafor om emnet imperialisme. Imperialismen steig fram som utviklinga og den direkte fortsettelsen av de grunnleggende kjennetegna ved kapitalismen i alminnelighet. Men kapitalismen blei først kapitalistisk imperialisme på et bestemt og svært høyt stadium av utviklinga si, da visse av de grunnleggende kjennetegna ved den begynte å endre seg til si motsetning. Det skjedde da trekka ved overgangsepoken fra kapitalisme til et høyere samfunnsmessig og økonomisk system hadde tatt form og vist seg på alle områder. Økonomisk sett er hovedsaka i denne prosessen at kapitalistisk frikonkurranse blir erstatta av kapitalistisk monopol. Frikonkurranse er grunntrekket til kapitalisme og vareproduksjon allment, og monopol er det stikk motsatte av frikonkurranse. Men vi har sett at frikonkurransen er blitt omdanna til monopol foran øynene våre. Videre har vi sett at den skaper storindustri og presser ut småindustrien, erstatter storindustri med enda større industri, og at dette fører konsentrasjonen av produksjon og kapital til det punktet der monopolet har vokst fram, og fortsatt vokser fram, nemlig som karteller, syndikater og truster. Vi har sett at kapitalen til et dusin banker eller så smelter sammen med dem, og at disse bankene manipulerer milliarder. Samtidig som monopolene har vokst fram av frikonkurransen, så fjerner de den ikke, men eksisterer over og ved sida av den. Dermed gir de opphav til ei rekke svært skarpe og krasse motsetninger, gnisninger og konflikter. Monopolet er overgangen fra kapitalisme til et høyere system.

Om det var nødvendig å gi en så kort definisjon som mulig av imperialismen, ville vi si at imperialismen er det monopolistiske stadiet av kapitalismen. En slik definisjon ville inneholde det som er viktigst, for på den ene sida er finanskapital bankkapitalen til noen få svært store monopolistiske banker, og denne bankkapitalen er smelta sammen med kapitalen til industriherrenes monopolistsammenslutninger. På den andre sida er oppdelinga av verden overgangen fra en kolonipolitikk som kunne

bre seg uten hindringer til områder som ennå ikke var tatt av noen kapitalistisk makt, til en kolonipolitikk med monopolherredømme over alle områdene i verden — en verden som er blitt fullstendig oppdelt.

Men sjøl om svært korte definisjoner er greie fordi de oppsummerer hovedpunktene, er de like fullt utilstrekkelige fordi svært viktige trekk ved den tingen som blir definert må utledes særskilt. Vi må ikke glemme at alle definisjoner har verdi bare på visse vilkår og under gitte forhold. De kan aldri omfatte alle ledda i den fullstendige utviklingskjeden for en ting. Men likevel må vi gi en definisjon av imperialismen som omfatter de følgende fem av de grunnleggende trekkene:

1. Konsentrasjonen av produksjon og kapital har utvikla seg til et så høyt stadium at det har skapt monopol som spiller en avgjørende rolle i det økonomiske livet.
2. Bankkapitalen smelter sammen med industrikapitalen og på grunnlag av denne «finanskapitalen» blir det skapt et finansoligarki.
3. Kapitaleksporten, til forskjell fra vareeksporten, blir umåtelig viktig.
4. Internasjonale monopolistiske kapitalistsammenslutninger tar form og deler verden mellom seg.
5. Oppdelinga av territoriet i hele verden mellom de største kapitalismaktene er fullført.

Imperialisme er kapitalisme på det utviklingssteget da finanskapitalens og monopolenes herredømme er oppretta; da kapitaleksporten er blitt utprega viktig; da de internasjonale trustene har begynt å dele verden mellom seg; og da oppdelinga av hele verdens territorium mellom de største kapitalismaktene er fullført.

Definisjonen ovafor er avgrensa til de grunnleggende reint økonomiske omgrepa. Seinere skal vi se at imperialismen kan og må defineres annerledes dersom vi også tar hensyn til den plassen i historia dette stadiet av kapitalis-

men har i forhold til kapitalismen allment, eller forholdet mellom imperialismen og de to hovedretningene i arbeiderbevegelsen. Det vi må merke oss på dette punktet, er at imperialismen slik den blei tolka ovafor, uten tvil representerer et særskilt stadium i utviklinga av kapitalismen. For å sette leseren i stand til å få ei så velgrunna oppfatning av imperialismen som mulig, har jeg med overlegg prøvd å gjengi så mye som mulig fra *borgerlige* økonomer. De har vært nødt til å innrømme de kjensgjerningene om det siste stadiet i den kapitalistiske økonomien som det absolutt ikke går an å reise strid om. Med det samme målet for øye har jeg gjengitt detaljerte statistikker, som setter en i stand til å se i hvilken grad bankkapitalen osv. har vokst, for å se nøyaktig på hvilken måte omdanninga fra kvantitet til kvalitet, fra utvikla kapitalisme til imperialismen kommer til uttrykk. Det er sjølsagt unødvendig å si at alle grensene i naturen og samfunnet er avhengige av gitte vilkår og kan forandre seg, og det ville være latterlig om en for eksempel kringla om det bestemte året eller tiåret da imperialismen «avgjort» rydda rom for seg. Når det gjelder definisjonen av imperialismen, er vi likevel særlig nødt til å ta kamp med Karl Kautsky, den viktigste marxistiske teoretikeren i epoken til den såkalte Andre internasjonale — det vil si for de tjuefem åra mellom 1889 og 1914. De grunnleggende ideene som blir uttrykt i definisjonen vår, blei angrepet med stor styrke av Kautsky i 1915, og også i november 1914. Da sa han at imperialismen ikke må bli sett på som en «fase» eller et stadium i økonomien, men som en politikk, en bestemt politikk som finanskapitalen «foretrak». Imperialismen måtte ikke «identifiseres» med «dagens kapitalisme». Om imperialismen skal bli forstått som «alle fenomen i dagens kapitalisme» — karteller, subsidiering og toll, herredømmet til finansfolka og kolonipolitikken — så ville spørsmålet om imperialismen bli redusert til den «platteste tautologi»*, fordi da «er imperialismen

* *Tautologi* — gr., en delvis unødvendig, men ofte forsterkende gjentakning av samme tanke med forskjellige ord. I en «platt tautologi» blir ikke tanken engang omtalt med forskjellige ord, intetsigende (f.eks. A er A, det våte er vått) — *Red.*

sjølsagt en livsnødvendighet for kapitalismen», og så videre. Den beste måten å legge fram ideen til Kautsky på, er å gjengi hans egen definisjon av imperialismen, som er stikk i strid med innholdet i de ideene som jeg har satt fram. (De innvendingene som kommer fra de tyske marxistene som har forsvart liknende ideer allerede i mange år, har for Kautsky lenge vært kjent som innvendingene til ei bestemt retning innafor marxismen.)

Definisjonen til Kautsky er slik:

«Imperialismen er et produkt av den høyt utvikla industrielle kapitalismen. Den består i at enhver industrikapitalistisk nasjon strever etter å legge alle store *jordbruksområder* (understreka av Kautsky) under sin kontroll, eller å annektere dem, uten hensyn til hvilke nasjoner som bor der.»*

Denne definisjonen er ikke til noen nytte fordi den ensidig, dvs. vilkårlig, bare skiller ut det nasjonale spørsmålet (sjøl om det e svært viktig i seg sjøl og i forhold til imperialismen), den forbinder vilkårlig og *unøyaktig* dette spørsmålet *bare* med industrikapitalen i de landa som legger andre nasjoner under seg, og på et like vilkårlig og unøyaktig vis kjører den annekteringa av jordbruksområder fram i forgrunnen.

Imperialisme er strev etter å underlegge seg land — det går den *politiske* delen av definisjonen til Kautsky ut på. Den er riktig, men svært ufullstendig, for politisk er imperialismen allment sett strev i retning av vold og reaksjon. Men for øyeblikket er vi interessert i den *økonomiske* sida ved spørsmålet, som Kautsky *sjøl* innfører i definisjonen *sin*. Unøyaktighetene i definisjonen til Kautsky er grelle. Det karakteristiske trekket ved imperialismen er *ikke* industri-, *men* finanskapital. Det er ikke tilfeldig at det i Frankrike var nettopp den uvanlig raske utviklinga av *finanskapitalen*, og svekkinga av industrikapitalen, som fra åttiåra og utover forårsaka ei ytterliggående skjerpning av landevinnings-(koloni)-politikken. Det karakteristiske trekket ved imperialismen er nettopp at den *ikke bare* strever etter å annektere jordbruksområder, men til og med svært industrialiserte

* *Die Neue Zeit*, 1914, 2, (Årg. 32), s. 909, 11. sept. 1914. Jfr. 1915, 2, s. 107 og de følgende sidene.

områder (tyskerne sikler etter Belgia, franskmennene sikler etter Lorraine). Det er fordi 1) kjensgjerninga at verden alt er oppdelt, tvinger dem som tenker på ei nyoppdeling til å gripe etter *alle slags* områder, og 2) et vesentlig trekk ved imperialismen er rivaliseringa mellom flere stormakter for å få hegemoni, dvs. for å erobre territorier, ikke så mye direkte til seg sjøl som for å svekke motstanderen og undergrave hegemoniet *hans*. (Belgia er særlig viktig for Tyskland som en base for operasjoner mot Storbritannia, Storbritannia trenger Bagdad som en base for operasjoner mot Tyskland, osv.)

Kautsky viser især — og gang på gang — til engelske skribenter som han påstår har gitt ordet «imperialisme» ei reint politisk betydning, slik som han, Kautsky, forstår det. Vi tar opp verket til den engelske skribenten Hobson, *Imperialismen*, som kom ut i 1912, og der leser vi:

«Den nye imperialismen skiller seg fra den gamle, for det første fordi den erstatter drømmen om et eneste, voksende imperium med teori om og praksis for konkurrerende imperier, der hvert imperium blir motivert av den samme trangten til politiske utvidelser og handelsgevinster, og for det andre ved at finans- eller investeringsinteressene dominerer handelsinteressene.»*

Vi ser at Kautsky tar fullstendig feil når han viser til engelske skribenter allment (om han da ikke mener de vulgære engelske imperialistene, eller de som åpent forsvarer imperialismen). Mens Kautsky hevder at han fortsatt forsvarer marxismen ser vi at han i virkeligheten tar et skritt tilbake sammenlikna med den *sosialliberale* Hobson, som *mer riktig* tar to «historisk konkrete» trekk ved moderne imperialisme med i vurderinga (definisjonen til Kautsky er et hån mot det å være historisk konkret!): 1) Konkurransen mellom *flere* imperialistmakter, og 2) finansmannens dominerende rolleover kjøpmannen. Hvis det i hovedsak er et spørsmål om industriland som legger jordbruksland under seg, så blir rolla til kjøpmannen stilt i forgrunnen.

Definisjonen til Kautsky er ikke bare gal og umarxistisk. Den tjener som grunnlag for et helt system av synspunkter som betyr et brudd med marxistisk teori og

* Hobson, *Imperialismen*, 1902, s. 324.

marxistisk praksis over hele linja. Jeg skal henvise til dette seinere. Den striden om ord som Kautsky reiser, om det siste stadiet i kapitalismen bør bli kalt imperialism eller det finanskapitalistiske stadiet, er bare tøv. Det hjelper ikke samme hva en kaller det. Kjerna i saka er at Kautsky skiller den imperialistiske politikken fra det imperialistiske økonomiske systemet og snakker om å underlegge seg annet land som om det er en politikk som finanskapitalen «foretrekker». Han setter det opp mot en annen borgerlig politikk, som han påstår er mulig på det samme grunnlaget som er finanskapitalen. Da følger det at monopol i økonomien er forenlike med ikke-monopolistiske, ikke-voldelige, ikke-anneksjonistiske metoder i politikken. Da følger det at den territoriale oppdelinga av verden som blei fullført i løpet av nettopp denne epoken til finanskapitalen og som utgjør grunnlaget for de nåværende særegne rivaliseringsformene mellom de største kapitalistiske statene, er forenlig med en ikke-imperialistisk politikk. Resultatet er ei tilsløring og ei svekking av de mest grunnleggende motsigelsene i det siste stadiet til kapitalismen, i stedet for ei avsløring av hvor djupe motsigelsene er. Og resultatet er borgerlig reformisme i stedet for marxisme.

Kautsky polemiserer mot Cunow, den tyske apologeten for imperialism og underlegging av fremmed land, som hevder klønete og kynisk at imperialismen er kapitalismen i dag, at utviklinga av kapitalismen er uunngåelig og progressiv, og at vi alle derfor burde krype for den og ære den! Dette likner på den karikaturen av russiske marxister som narodnikerne* trakk opp i 1894-95. De hevda: Hvis marxistene trur at kapitalismen er uunngåelig i Russland, at den er progressiv, så burde de åpne et vertshus og begynne å pøse inn kapitalismen der! Det svaret Kautsky gir Cunow er dette: imperialismen er ikke kapitalismen av i dag, det er bare en av formene for dagens kapitalisme. Denne politikken kan og bør vi kjempe mot — kjemp mot imperialism, underlegging av fremmed land osv.

Svaret synes nokså rimelig, men i virkeligheten er det et mer oppfinnsomt og mer maskert (og derfor farligere)

* Se note 2 — *Red.*

forsvar for forsoning med imperialismen. En «kamp» mot politikken til trustene og bankene som ikke rører ved det økonomiske systemet som er grunnlaget for trustene og bankene, er rein borgerlig reformisme og pasifisme. Det er et velvillig og uskyldig uttrykk for fromme ønsker. Å gå utenom de motsigelsene som fins og gløkke de viktigste av dem i stedet for å avsløre dem helt til botns — slik er teorien til Kautsky, som sjølsagt ikke har noe til felles med marxismen. Sjølsagt kan en slik «teori» bare tjene det formålet å gå inn for enhet med folk av Cunows type!

«Fra et reint økonomisk synspunkt», skriver Kautsky, «er det ikke umulig at kapitalismen ennå vil gjennomgå en ny fase, fasen der kartellpolitikken utvides til utenrikspolitikken, den ultraimperialistiske fasen.»* Med andre ord en fase med superimperialisme, med ei samling av de imperialistiske systemene i hele verden uten kamp mellom dem, en fase med kapitalisme uten kriger, en fase med «felles utbytting av verden ved den internasjonalt samla finanskapitalen.»**

Vi må ordne opp med denne «teorien om ultraimperialisme» seinere, for å vise i detalj hvor endelig og totalt den bryter med marxismen. Nå må vi undersøke de eksakte økonomiske kjensgjerningene om dette, i samsvare med den allmenne planen for dette verket: Er «ultraimperialisme» mulig «ut fra et reint økonomisk synspunkt», eller er det ultratøv?

Hvis det reint økonomiske synspunktet er ment som en «rein» abstraksjon, reduserer alt som kan sies seg sjøl til denne påstanden: Utviklinga går mot monopol, følgelig mot en eneste verdensøkonomi, mot en eneste verdenstrust. Dette er udiskutabelt, men det er også like fullstendig meningsløst som utsagnet om at «utviklinga går mot» produksjon av matvarer i laboratorier. I denne forstanden er «teorien» om ultraimperialisme ikke mindre latterlig enn en «teori om ultrajordbruk» ville være.

Men om vi diskuterer de «reint økonomiske» vilkåra

* *Die Neue Zeit*, 1914, 2, (Årg. 32), s. 911, 11. sept. 1914. Jfr. 1915, 2, s. 107 og de følgende sidene.

** *Die Neue Zeit*, 1915, 1, s. 144, 30 april 1915.

for epoken til finanskapitalen som en historisk konkret epoke som begynte ved overgangen til det tjuende århundret, så er det beste svaret en kan gi på disse livløse abstraksjonene om «ultraimperialisme» (som utelukker har et svært reaksjonært mål, nemlig å avlede oppmerksomheten fra djudda i de antagonismene *som fins*), å stille dem opp mot den konkrete økonomiske virkeligheten i verdensøkonomien i dag. Det fullstendig meningsløse snakket til Kautsky om ultraimperialisme oppmuntrer blant annet den grunnleggende feilaktige ideen som bare gir dem som unnskylder og forsvarer imperialismen vann på mølla, nemlig at finanskapitalens styre *minsker* ujamnheten og motsigelsene som er innebygd i verdensøkonomien, mens det i virkeligheten *øker* dem.

R. Calwer har i den lille boka si, *Ei innføring i verdensøkonomien**, gjort et forsøk på å oppsummere de viktigste, reinte økonomiske kjensgjerningene som kan sette en i stand til å danne seg et konkret bilde av de indre forholda i verdensøkonomien ved overgangen til det tjuende århundret. Han deler verden opp i fem «økonomiske hovedområder» på denne måten: 1) Sentral-Europa (hele Europa unntatt Russland og Storbritannia), 2) Storbritannia, 3) Russland, 4) Øst-Asia, 5) Amerika. Han plasserer koloniene i «områdene» til de statene de tilhører, og «utelater» noen få land som ikke er blitt fordelt områdemessig, slik som Iran, Afghanistan og Arabia i Asia, Marokko og Abyssinia** i Afrika, osv.

---

* R. Calwer, *Einführung in die Weltwirtschaft*, Berlin 1906.

** *Abyssinia* — i dag Etiopia. — *Red.*

Her er ei kort oppsummering av de økonomiske dataene han gir om disse områdene:

Økonomiske hovedområder	Areal (i mill. kv.km.)	Befolkning (i mill.)	Transport		Handel Import og eksport (i mill. mark)	Industri-produksjon (i mill. tonn)		
			Jernbaner (i mill.)	Handelsflåte (i mill. tonn)		Kull	Jern	Antall bomulls-spøler i mill.
1) Sentral-Europa	27.6 (23.6)	388 (146)	204	8	41	251	15	26
2) Storbritannia	28.9 (28.6)*	398 (355)	140	11	25	249	9	51
3) Russland	22	131	63	1	3	16	3	7
4) Øst-Asia	12	389	8	1	2	8	0.02	2
5) Amerika	30	148	379	6	14	245	14	19

*Talla i parantes viser landområdet og befolkningstallet til koloniene.

Vi finner tre områder med høyt utvikla kapitalisme (høyt utvikla transportmidler, handel og industri): Det sentral-europeiske, det britiske og det amerikanske området. Blant disse er det tre stater som behersker verden: Tyskland, Storbritannia og USA. Imperialistisk rivalisering og kampen mellom disse landa er blitt svært skjerpa fordi Tyskland bare har et ubetdelig landområde og få kolonier. Danninga av «Sentral-Europa» er fortsatt noe som ligger i framtida. Det er i ferd med å bli født midt under en desperat kamp. For øyeblikket er det politisk splittelse som preger hele Europa. I de britiske og amerikanske områdene er på den andre sida den politiske konsentrasjonen høyt utvikla, men det er et stort misforhold mellom de enorme koloniene til den ene og de ubetydelige koloniene til den andre. Men først nå begynner kapitalismen å utvikle seg i koloniene. Kampen om Sør-Amerika blir mer og mer skjerpa.

Det fins to områder der kapitalismen er lite utvikla: Russland og Øst-Asia. I det første området er det ei svært spredt befolkning, i det andre er den svært tett, i det

første er den politiske konsentrasjonen sterk, i det andre fins den ikke. Oppdelinga av Kina er førstnå såvidt begynt, og kampen om Kina mellom Japan, USA, osv. skjerper seg hele tida.

Tenk om vi sammenlikner denne virkeligheten — det enorme mangfoldet i økonomiske og politiske vilkår, det umåtelige misforholdet i utviklingsnivået i de forskjellige landa osv., og de voldsomme kampene mellom de imperialistiske statene — med den dumme lille fabelen til Kautsky om «fredelig» ultraimperialisme. Er ikke dette et reaksjonært forsøk fra en skremt spissborger på å gjøemme seg for den harde virkeligheten? Er ikke de internasjonale kartellene, som Kautsky innbiller seg er kimene til «ultraimperialisme» (liksom en «kan» framstille produksjonen av tabletter i et laboratorium som kimen til ultrajordbruk), et eksempel på oppdelinga *og nyoppdelinga* av verden, på overgangen fra fredelig oppdeling til ikke-fredelig oppdeling og omvendt? Er ikke amerikansk og annen finanskapital, som med tysk deltaking delte hele verden fredelig for eksempel i det internasjonale jernbanekartellet eller i den internasjonale handelsskipsfartstrusten — er ikke de nå opptatt med *ei nyoppdeling* av verden på grunnlag av et nytt styrkeforhold som blir endra med *alt annet enn* fredelige metoder?

Finanskapitalen og trustene minsker ikke forskjellene i vekstempoet i de forskjellige delene av verden, de øker dem. Når styrkeforholdet blir endra, hvilke andre løsninger på motsigelsene kan en da finne *under kapitalismen* enn *maktbruk*? Jernbanestatistikken* gir bemerkelsesverdig nøyaktige opplysninger om de forskjellige vekstratene til kapitalismen og finanskapitalen i verdensøkonomien. I de siste tiåra av den imperialistiske utviklinga har den samla lengden av jernbanene endra seg slik:

---

* Statistisk årbok for Tyskland, 1915. Jernbanearkivet, 1892. Mindre detaljer om fordelinga av jernbaner i koloniene til de forskjellige landa i 1890, måtte bli anslått omtrentlig.

Jernbaner (i tusen kilometer)

	1890	1913	
Europa	224	346	+ 122
USA	268	411	+ 143
Alle koloniene	82	210	+ 128
Sjølstendige og halvveis sjølstendige stater i	125	347	222
Asia og Amerika			
	43	137	+ 94
<i>Til sammen</i>	617	1104	

Vi ser at utviklinga av jernbaner har vært raskest i koloniene og i de sjølstendige (eller halvveis sjølstendige) statene i Asia og Amerika. Som vi veit hersker finanskapitalen til de fire eller fem største kapitaliststatene uinnskrenka her. Tohundretusen kilometer ny jernbane i koloniene og i de andre landa i Asia og Amerika representerer en kapital på mer enn 40 milliarder mark. Disse pengene er nettopp blitt investert på særs gunstige vilkår, med særgarantier om et godt utbytte og med lønnsomme ordrer på stålverk, osv., osv.

Kapitalismen vokser raskest i koloniene og i de oversjøiske landa. Blant de siste dukker det fram nye imperialistiske makter (for eksempel Japan). Kampen mellom de verdensimperialistiske maktene skjerper seg mer. Det bidraget som finanskapitalen hever fra de mest lønnsomme koloni- og oversjøiske foretaka øker. Ved delinga av dette «byttet» går en uvanlig stor del til land som ikke alltid topper lista over rask utvikling av produktivkreftene. Når det gjelder de største landa, sammen med koloniene deres, er den samla jernbanelengden slik:

(i 1000 kilometer)

	1890	1913	
USA	268	413	+ 145
Det britiske samveldet	107	208	+ 101
Russland	32	78	+ 46
Tyskland	43	68	+ 25
Frankrike	41	63	+ 22
<i>Til sammen for 5 makter</i>	491	830	+ 339

Følgelig er om lag 80 prosent av alle jernbanene konsentrert i hendene på de fem største maktene. Men konsentrasjonen av *eiendomsretten* til disse jernbanene, konsentrasjonen av finanskapital, er umåtelig mye større. De franske og britiske millionærene eier for eksempel enormt mange aksjer og obligasjoner i amerikanske, russiske og andre jernbaner.

Takket være koloniene sine har Storbritannia økt lengden på jernbanene «sine» med 100.000 kilometer, fire ganger så mye som Tyskland. Og likevel er det godt kjent at utviklinga av produktivkreftene i Tyskland, særlig utviklinga av kull- og jernindustrien, uten sammenlikning er raskere i denne perioden enn i Storbritannia — for ikke å snakke om i Frankrike og Russland. I 1892 produserte Tyskland 4,9 milliarder tonn råjern, og Storbritannia produserte 6,8 milliarder tonn. I 1912 produserte Tyskland 17,6 milliarder tonn, og Storbritannia 9 milliarder tonn. Tyskland er derfor Storbritannia overveldende overlegen når det gjelder dette.* Spørsmålet er: Hvilke andre midler enn krig kan en bruke *under kapitalismen* for å overvinne misforholdet mellom utviklinga av produktivkreftene og akkumuleringa av kapital på den ene sida, og «innflytelsessfærene» til finanskapitalen på den andre?

VIII. KAPITALISMENS SNYLTING OG OPPRÅTNING

Nå må vi ta for oss enda ei svært viktig side ved imperialismen som vanligvis ikke blir tillagt tilstrekkelig betydning i de fleste diskusjonene om dette emnet. En av manglene ved marxisten Hilferding er at han har tatt et skritt tilbake på dette punktet, jamført med ikke-marxisten Hobson. Jeg tenker på snyltinga, som er karakteristisk for imperialismen.

---

* Jfr. også Edgar Crammon: «De økonomiske forbindelsene mellom det britiske og det tyske imperiet» («The Economic Relations of the British and German Empires»), i *Tidsskriftet til det kongelige statistikkselskapet* (The Journal of the Royal Statistical Society), juli 1914, s. 777, ff.

Som vi har sett, er monopolet det djupeste økonomiske grunnlaget for imperialismen. Dette er kapitalistisk monopol, dvs. monopol som har vokst ut av kapitalismen, og som eksisterer i de vanlige omgivelsene til kapitalisme, vareproduksjon og konkurranse, og det eksisterer i en stadig og uløselig motsigelse til disse vanlige omgivelsene. Men ikke desto mindre er det nødt til å unnfange som alle monopoler en tendens til stagnasjon og forfall. Siden det blir innført monopolpriser, sjøl midlertidig, så forsvinner til en viss grad drivkrafta for teknisk og følgelig alt annet framskritt. Videre oppstår den *økonomiske* muligheten til å bremse teknisk framskritt med overlegg. For eksempel så har en viss Owens i Amerika funnet opp en maskin som revolusjonerte flaskeproduksjonen. Det tyske flaskeprodusentkartellet kjøpte patenten til Owens, la den til side og lot være og bruke den. Joda, visst er det slik at monopolet aldri kan avskaffe konkurransen på verdensmarkedet under kapitalismen fullstendig eller for et særlig langt tidsrom (og dette er jo nettopp en av grunnene til at teorien om ultraimperialismen er så tåpelig). Joda, mulighetene for å minske produksjonskostnadene og øke profitten ved å innføre tekniske forbedringer, virker i retning av forandring. Men *tendensen* til stagnasjon og forfall, som er typisk for monopolet, fortsetter å virke og får overtaket i noen industrigreiner, i noen land, i visse tidsrom.

Eiendomsmonopolet til svært store og rike kolonier, eller kolonier som ligger svært gunstig til, virker i samme retninga.

Videre er imperialismen ei enorm opphopping av pengekapital i noen få land. Som vi har sett, kommer den opp i 100—150 milliarder franc i verdipapirer. Derfor ser vi den uforholdsmessige veksten i en klasse eller snarere i et lag med rentenister, dvs. folk som lever av å «klippe kuponger». De tar ikke del i noe foretak i det hele tatt og har latskapen som yrke. Kapitaleksporten, som er en av de vesentligste økonomiske vilkåra for imperialismen, isolerer rentenistene enda mer fullstendig fra produksjonen og setter snylterstemplet på hele det landet som lever av å utbytte arbeidet i flere oversjøiske land og kolonier.

«I 1893», skriver Hobson, «kom den britiske kapitalen som blei investert i utlandet opp i om lag 15 prosent av den samla formuen til Kongedømmet Storbritannia og Nord-Irland».* La meg minne leseren om at i 1915 var denne kapitalen økt to og en halv gang. «Aggressiv imperialism», sier Hobson seinere, «som er så dyr for skattebetalerne, som er så lite verdt for produsenten og handelsmannen... er ei kilde til stor profitt for den som investerer... Den årlige inntekta som Storbritannia har fra den samla utenlands- og kolonihandelen sin, importen og eksporten, er anslått til 18 millioner pund sterling (om lag 170 millioner rubler) i 1899 av Sir R. Giffen, når en rekner 2,5 % av ei årssomsetning som alt i alt kommer opp i 800 millioner pund sterling.» Enda så stor denne summen er, kan den ikke forklare den aggressive imperialismen til Storbritannia. Den blir snarere forklart av de 90—100 millionene pund sterling som er utbyttet fra den «investerte» kapitalen, nemlig inntektene til rentenistene.

Inntekta til rentenistene er *fem ganger større* enn inntekta av utenrikshandelen i den største «handels»-nasjonen i verden. Dette er kjerna i imperialismen og den imperialistiske snyltinga.

Det er årsaken til at begrepet «renteniststat» (Rentnerstaat) eller ågerstat, begynner å bli alminnelig brukt i den økonomiske litteraturen som tar for seg imperialismen. Verden er blitt delt opp i en handfull ågerstater og et enormt flertall av debitorstater. Schulze-Gaevernitz sier at «øverst på lista over utenlandsinvesteringer kommer de investeringene som er plassert i politisk avhengige eller allierte land: Storbritannia gir lån til Egypt, Japan, Kina og Sør-Amerika. Krigsflåten spiller rolla som skattefut i nødsfall. Den politiske makta til Storbritannia beskytter landet mot misnøyen fra debitorene.»** Sartorius von Waltershausen setter opp Nederland som mønster på en «renteniststat» i boka si «*Det nasjonaløkonomiske systemet med kapitalinvesteringer i utlandet*», og peker på at Storbritannia og

* Hobson, det tidligere siterte verket, s. 59, 60.

** Schulze-Gaevernitz, *Den britiske imperialismen*, s. 320 ff.

Frankrike nå er i ferd med å bli slike land.* Schilder mener at fem industristater, nemlig Storbritannia, Frankrike, Tyskland, Belgia og Sveits, avgjort har blitt utprega «kreditorland». Han tar ikke med Nederland på denne lista, ganske enkelt fordi det landet er «lite utvikla industrielt»**. De forente stater er bare kreditor overfor de amerikanske landa.

»Storbritannia», sier Schulze-Gaevernitz, «blir gradvis omdanna fra en industristat til en kreditorstat. Trass i den absolutte økinga i industriproduksjonen og eksporten av industrivarer, er det ei økning i den forholdsmessige betydninga av inntekta fra renter og aksjeutbytte, utstedelse av verdipapirer, provisjoner og spekulasjoner for hele nasjonaløkonomien. Etter mi mening er det nettopp dette som danner det økonomiske grunnlaget for det imperialistiske overtaket. Kreditoren er knytta fastere til debitoren enn selgeren er til kjøperen.»*** Når det gjelder Tyskland, så skreiv utgiveren av Berlinertidsskriftet *Die Bank*, A. Lansburgh, følgende i 1911, i en artikkel kalt «Tyskland — en renteniststat»: «Folk i Tyskland står klare til å spotte den hangen til å bli rentenister som en finner blant folk i Frankrike. Men de glemmer at når det gjelder borgerskapet, så er forholda i Tyskland i ferd med å bli mer og mer lik de franske.»****

Renteniststaten er en stat med snyltende og opprâtnende kapitalisme, og dette forholdet kan ikke unngå å virke på alle de samfunnsmessige og politiske vilkåra i det landet det gjelder helt allment, og særskilt på de to grunnleggende strømingene i arbeiderbevegelsen. For å vise dette på en så klar måte som mulig skal jeg sitere Hobson. Han er et ytterst «pålitelig» vitne, siden han ikke kan bli mistenkt for å helle mot «marxistisk ortodoksi»***** På den andre sida er han engelskmann og svært godt kjent med situasjonen i det landet som har

* Sartorius von Waltershausen, *Det nasjonaløkonomiske systemet* osv., Berlin 1907, bok 4.

** Schilder, det tidligere siterte verket s. 393.

*** Schulze-Gaevernitz, det tidligere siterte verket, s. 122.

**** *Die Bank*, 1911, 1. s. 10-11.

***** *Ortodoksi* — gr., det å holde fast ved den autoriserte læra, dettroenhet. — *Red.*

flest kolonier, størst finanskapital og mest imperialistisk erfaring.

Med friske inntrykk fra Boerkrigen framstiller Hobson sammenhengen mellom imperialismen og «finansmennenes» interesser, den voksende profitten de får fra kontrakter, leveranser, osv., og skriver: «Sjøl om lederne for denne avgjorte snylterpolitikken er kapitalister, så virker de samme motivene tiltrekkende på særskilte grupper blant arbeiderne. I mange byer er svært viktige industrigreiner avhengige av regjeringa når det gjelder arbeidsplasser eller kontrakter. Imperialismen i metall- og skipsbyggingssentrene skyldes ikke minst denne kjennsgjerninga». Ifølge synspunkta til denne forfatteren, er det to typer vilkår som har svekka de gamle imperiene: 1) «økonomisk snylting» og 2) oppbygginga av en hær som er rekruttert fra de avhengige folkeslaga. «Først er det den vanemessige økonomiske snyltinga som de herskende statene har brukt på provinsene, koloniene og de avhengige områdene sine for å berike sin egen herskerklasse og bestikke lavere klasser til å holde seg i ro». Og jeg vil legge til at den økonomiske muligheten for slik bestikkelse, uansett hvilken form den tar, krever høy monopolprofitt.

Om den andre årsaken skriver Hobson: «Et av de merkeligste kjennetegna på hvor blind imperialismen er, er hvor skjodesløst likeglad Storbritannia, Frankrike og andre imperienasjoner er når de gir seg ut på denne farefulle avhengigheten. Storbritannia har gått lengst. De fleste av de kampene som vi har vunnet det indiske riket vårt med, er blitt utkjempa av de innfødte. I India, og i den seinere tida i Egypt, er store stående styrker satt under britisk kommando, og nesten alle kampene i samband med de afrikanske dominionene* våre, er blitt utkjempa for oss av de innfødte.»

Hobson gir følgende økonomiske vurdering av utsiktene til å dele Kina: «Størstedelen av Vest-Europa ville da få samme utseende og karakter som visse deler av Sør-England, Rivieraen og de delene av Italia og Sveits som er prega av turisme og rikmannsvillaer, allerede har. Det

* *Dominion* — engelsk betegnelse på de britiske koloniene som har sjølstyre og egen parlamentarisk regjering. — *Red.*

blir små klynger av rike aristokrater som hever aksjeutbytte og pensjoner fra Det fjerne østen, ei noe større gruppe akademikerhandlangere og handelsmenn, og en stor mengde personlige tjenestefolk og arbeidere som er ansatt i transportvesenet og i de siste ledda i produksjonen av lite holdbare forbruksvarer. Alle de livsviktige industrigreinene ville forsvinne, hovednæringsmidlene og industrivarer ville flyte inn som skatt fra Asia og Afrika... Vi har tenkt oss muligheten av en enda større allianse mellom de vestlige statene i framtida, en europeisk føderasjon av stormakter, som slett ikke fremmer verdenssivilisasjonens sak. En slik føderasjon vil snarere kunne framkalle den umåtelige faren som et vestlig snyltersamfunn er. Det vil si at ei gruppe framskredne industrinasjoner har en overklasse som trekker ut enorme skatter fra Asia og Afrika som de underholder store tamme masser med handlangere med. Det er da folk som ikke lenger driver og produserer næringsmidler innafor landbruket og industriproduksjonen, men som blir nytta til personlige tjenester eller underordna industriproduksjon under kontroll av et nytt finansaristokrati. De som vil blåse av en slik teori (det ville være bedre å si framtidsutsikter) som noe som ikke fortjener å bli tenkt over, bør undersøke de økonomiske og samfunnsmessige forholda i visse strøk av Sør-England i dag, som alt nå er redusert til slike forhold. Og de bør tenke over den enorme utvidinga av dette systemet som kan tenkes hvis Kina blir underkasta økonomisk kontroll av liknende grupper av finansfolk, investorer og politiske og forretningsmessige embetsmenn. De ville tappe det største profittreservoaret verden noensinne har kjent, for å bruke det opp i Europa. Situasjonen er altfor innvikla, spillet til verdenskreftene er altfor ubereknelig, til å gjøre denne eller noen som helst annen enkelt tolkning av framtida svært sannsynlig. Men de kreftene som styrer den vesteuropeiske imperialismen i dag, beveger seg i denne retninga, og om de ikke møter motstand eller blir avleda, så går de i retning av ei slik fullbyrding.»*

Forfatteren har helt rett: *Hvis* de imperialistiske kreftene ikke hadde møtt motstand, ville de ha ført nettopp

* Hobson, det tidligere siterte verket, s. 103, 205, 144, 335, 386.

til det han har skildra. Betydninga av et «Europas forente stater» i den nåværende imperialistiske situasjonen, er riktig vurdert. Men han skulle ha lagt til at også *innafor* arbeiderbevegelsen driver opportunistene, som for øyeblikket er i framgang i de fleste landa, og «arbeider» systematisk og standhaftig nettopp i denne retninga. Imperialismen betyr oppdeling av verden og utbytting av andre land foruten Kina. Imperialismen betyr høy monopolprofitt for en handfull av de rikeste landa, og gjør det økonomisk mulig å bestikke de øvre laga av proletariatet og gjennom det å fostre, forme og styrke opportunisten. Men vi må ikke miste av syne de kreftene som gjør motstand mot imperialismen allment og mot opportunisten særskilt, og som den sosial-liberale Hobson naturligvis ikke makter å oppfatte.

Den tyske opportunisten Gerhard Hildebrand*, som en gang blei ekskludert fra partiet fordi han forsvarte imperialismen, og som i dag godt kunne vært leder av det såkalte «sosialdemokratiske» partiet i Tyskland, utfyller Hobson på en utmerka måte. Han går inn for et «Vest-Europas forente Stater» (uten Russland) med en «felles» aksjon ... mot de afrikanske negrene og mot den «store islamittiske bevegelsen», for å opprettholde en «mektig hær og flåte» mot en «kinesisk-japansk koalisjon», osv.

Framstillinga av den «britiske imperialismen» i boka til Schulze-Gaevernitz, avslører de samme snylteraktige trekka. Nasjonalinntekta til Storbritannia blei omtrent fordobla fra 1865 til 1898, mens inntekta «fra utlandet», økte *nidobbelt* i det samme tidsrommet. Mens «fortjenesten» til imperialismen ligger i at den «lærer opp negrene i flid som vane» (ikke uten tvang sjølsagt), ligger «faren» ved imperialismen i at «Europa kommer til å skyve byrdene med det fysiske slitet — først landbruks- og gruvearbeidet, deretter det tyngste industriarbeidet — over på de fargede folkeslaga, og sjøl nøye seg med rolla som rentenist. Kanskje vil Europa bane veien for den økonomiske og seinere den politiske frigjøringa til de fargede folkeslaga på denne måten.»

* Gerhard Hildebrand, *Industriherredømmet og industrisocialismen blir smadra* (Die Erschütterung der Induschafft und des Industri-socialismus), 1910., s. 229 ff.

I England blir stadig mer land tatt ut av produksjonen og nytta til sport og fornøyer for de rike. Når det gjelder Skottland, den mest aristokratiske lekeplassen i verden, blir det sagt at «landet lever på fortida si og herr Carnegie (den skotskætta amerikanske mangemillionæren)». England bruker opp 14.000.000 pund sterling i året (nesten 130 millioner rubler) på hesteveddeløp og revejakt. Det fins om lag en million rentenister i England. Prosentandelen av befolkning sysselsatt i produksjon i forhold til det samla folketallet er på vei ned:

	Befolkninga i England og Wales (i mill.).	Arbeidere i grunnleggende industri-greiner (i mill.)	Prosent av den samla befolkninga
1851	17,9	4,1	23
1901	32,5	4,9	15

Borgeren som studerer den «britiske imperialismen først i det tjuende hundreåret» er nødt til å skille systematisk mellom det «*øvre laget*» av arbeidere, og det «*lavere laget med egentlige proletarer*», når han snakker om den britiske arbeiderklassen. Det øvrre laget utgjør hovedtyngden av medlemmene i kooperativ, fagforeninger, sportsklubber og atskillige religiøse sekter. Valgsystemet er også tillempa for dette laget, et valgsystem som i Storbritannia ennå er «*innskrenka nok til å holde det lavere laget med egentlige proletarer utafor*»! For å kunne framstille vilkåra for den britiske arbeiderklassen i et rosenrødt skjær, er det bare dette øvre laget, som utgjør et mindretall av proletariatet, som blir omtalt vanligvis. For eksempel heter det at «arbeidsløshets-problemet er i hovedsak et London-problem, og et problem for de lavere laga av proletariatet, som *politikkerne regner for lite viktig...*»* Han burde ha sagt : Som de borgerlige politikkerne og de «sosialistiske» opportunistene regner for å ha liten betydning.

Et av særtrekka ved imperialismen som er knytta til de

* Schulze-Gaevernitz, *Den britiske imperialismen*, s. 301.

kjensgjerningene jeg skildrer, er nedgangen i utvandringa fra de imperialistiske landa, og den økende innvandringa til disse landa fra de mer tilbakestående landa, der lønna er lavere. Som Hobson slår fast, har utvandringa fra Storbritannia gått ned siden 1884. I det siste året var tallet på utvandrere 242.000, mens tallet var 169.000 i 1900. Utvandringa fra Tyskland nådde høydepunktet mellom 1881 og 1890, med et samla antall utvandrere på 1.453.000. I løpet av de to følgende tiåra falt tallet til 544.000 og til 341.000. På den andre sida økte tallet på arbeidere som kom inn i Tyskland fra Østerrike, Italia, Russland og andre land. I følge folketellinga fra 1907, var det 1.342.294 utlendinger i Tyskland, og av disse var 440.800 industriarbeidere og 257.329 landarbeidere.* I Frankrike er arbeiderne i gruveindustrien for «en stor del» fremmedarbeidere: Polakker, italienere og spanjoler.** I USA er innvandrerne fra Øst- og Sør-Europa ansatt i de dårligst betalte jobbene, mens amerikanske arbeidere utgjør den største andelen av formenn eller de høytlønna arbeiderne.*** Imperialismen har en tendens til å skape privilegerte grupper blant arbeiderne også, og skille dem fra den breie massen av proletariatet.

Vi må merke oss at i Storbritannia viste den tendensen seg som imperialismen har til å splitte arbeiderne, styrke opportunisten blant dem og forårsake midlertidig forfall i arbeiderbevegelsen, mye tidligere enn på slutten av det nittende århundret og begynnelsen av det tjuende. To viktige særtrekk ved imperialismen var alt iaktatt i Storbritannia midt på nittenhundretallet — nemlig enorme koloniområder og ei monopolstilling på verdensmarkedet. Marx og Engels fulgte systematisk denne forbindelsen mellom opportunisten i arbeiderbevegelsen og de imperialistiske trekka ved den britiske kapitalismen gjennom atskillige tiår. Engels skreiv for eksempel til Marx den 7. oktober 1858: «Det engelske proletariatet

* *Statistikk for Det tyske Riket* (Statistik des Deutschen Reichs), bind 211.

** Henger, *Kapitalinvesteringene til franskmennene* (Die Kapitalsanlage der Franzosen), Stuttgart, 1913.

*** Hourwich, *Innvandring og arbeid* (Immigration and Labour), New York, 19 B.

blir faktisk mer og mer borgerlig, slik at denne, den mest borgerlige av alle nasjoner, åpenbart til sjuende og sist ender opp med et borgerlig aristokrati og et borgerlig proletariat *i tillegg til* borgerskapet. For en nasjon som utbytter hele verden, er dette sjølsagt til en viss grad mulig å forsvare». Nesten et kvart århundre seinere, i et brev datert den 11. august 1881, snakker Engels om de «verste engelske fagforeningene, som finner seg i å bli leda av folk som er kjøpt opp av borgerskapet, eller i hvert fall betalt av dem». I et brev til Kautsky den 12. september 1882, skreiv Engels: «Du spør meg hva de engelske arbeiderne mener om kolonipolitikken. Vel, akkurat det samme som de mener om politikk reint allment. Det fins ikke noe arbeiderparti her, det fins bare konservative og liberale radikalere, og arbeiderne deltar muntert i festen fra monopolet som England har over verdensmarkedet og koloniene.»* (Engels uttrykte liknende ideer i pressa i forordet sitt til den andre utgava av *Vilkåra for arbeiderklassen i England* (The Condition of the Working Class in England), som kom ut i 1892).

Dette viser årsaker og virkninger klart. Årsakene er: 1) Dette landet utbytter hele verden, 2) dette landet har ei monopolstilling på verdensmarkedet, 3) dette landet har kolonimonopol. Virkningene er: 1) Et lag av det britiske proletariatet blir borgerlig, 2) et lag av proletariatet lar seg lede av folk som er kjøpt opp, eller i hvert fall betalt, av borgerskapet. Imperialismen i begynnelsen av det tuende århundre fullbyrda delinga av verden mellom ei handfull stater, og hver av disse utbytter i dag (det vil si tar ut superprofitt fra) en del av «hele verden», som bare er litt mindre enn den som England utbytta i 1858. Hver av disse landa har ei monopolstilling på verdensmarkedet, takket være truster, karteller, finanskapital og kreditor-debitorforhold. Hvert av dem har til en viss grad et kolonimonopol (vi har sett at av de

---

* Briefwechsel von Marx und Engels, bind II, s.290, IV., s. 433 og Karl Kautsky, *Sosialisme og kolonipolitikk* (Sozialismus und Kolonialpolitik), Berlin 1907, s. 79. denne brosjyra blei skrevet av Kautsky i de dagene som er så uendelig langt borte — da han ennå var marxist.

samla 75.000.000 kvadratkilometrene som utgjør hele koloniverdenen, tilhører 65.000.000 kvadratkilometer eller 86 prosent seks makter, og 61.000.000 kvadratkilometer eller 81 prosent, tilhører tre makter).

Det typiske trekket ved den nåværende situasjonen er at slike økonomiske og politiske vilkår som er nødt til å øke uforsonligheten mellom opportunismen og de allmenne og livsviktige interessene til arbeiderbevegelsen, er framherskende. Imperialismen har vokst fra ei kime til det dominerende systemet. De kapitalistiske monopolene sitter på lederplassen i økonomien og politikken. Delinga av verden er fullbyrda. På den andre sida, i stedet for at Storbritannia, har monopol aleine, ser vi at noen få imperialistiske makter kjemper om retten til å få del av dette monopolen, og denne kampen er typisk for hele perioden i begynnelsen av det tjunde århundret. Opportunismen kan ikke lenger ha fullstendig herredømme i arbeiderbevegelsen i et land over flere tiår, slik som i Storbritannia i den andre halvdel av forrige århundret. Men den har vokst seg moden, overmoden og råttne i flere land, og har fullstendig smelta sammen med den borgerlige politikken i form av «sosialsjåvinismen».*

IX. KRITIKK AV IMPERIALISMEN

Med kritikk av imperialismen i vid forstand av ordet mener vi den holdninga de ulike klassene i samfunnet har til den imperialistiske politikken i forbindelse med klassenes allmenne ideologi.

Finanskapital i enorme mengder er samla på noen få hender, og den utgjør et umåtelig vidstrakt og tett nett av forhold og forbindelser. Ikke bare små og mellomstore, men til og med svært små kapitalister og arbeidsherrer er underordna dette nettet. Dette på den ene sida, og den stadig striere kampen mot grupper av finansmenn fra an-

---

* Den russiske sosialsjåvinismen av den åpne typen, representert ved Potresov-, Tsjkhenkeli- og Maslovfolka osv., så vel som av den tildekkte typen (representert ved Tsjkheidze, Skobelev, Axelrod, Martov, osv.) oppsto også ut fra en russisk variant av opportunismen, nemlig likvidasjonismen.

dre nasjonalstater på den andre sida, gjør at de eiendomsbesittende klassene går helt over på imperialismens side. Tegnene i tida er at en finner en «allmenn» entusiasme over framtidsutsiktene for imperialismen, et rasende forsvar for den, og at den blir malt i de gildeste farger. Den imperialistiske ideologien trenger også inn i arbeiderklassen. Det fins ingen kinesisk mur som skiller den fra de andre klassene. Lederne av det såkalte «sosialdemokratiske» partiet i Tyskland av i dag blir med rette kalt «sosialimperialister», det vil si sosialister i ord og imperialister i handling. Men så tidlig som i 1902, merka Hobson seg at det eksisterte «fabianske imperialister» i Storbritannia, som tilhørte det opportunistiske Fabianske Selskapet (Fabian Society).*

Borgerlige lærde og skribenter ender som regel med å forsvare imperialismen i en noe tilslørt form. De tåkelegger det fullstendige overherredømmet til imperialismen og de djuptgående røttene den har. De strever for å skyve særegne og underordna detaljer i forgrunnen, og gjør sitt beste for å lede oppmerksomheten vekk fra det vesentlige, ved hjelp av helt og holdent vanvittige «reform»-prosjekter, slik som politiovervåkning av trustene og bankene, osv. Det er mer sjeldent å se kyniske og likeframme imperialister som er freidig nok til å innrømme hvor latterlig ideen om å reformere de grunnleggende trekka ved imperialismen er.

Her er et eksempel. I magasinet *Oversikt over verdensøkonomien* prøver de tyske imperialistene å følge de nasjonale frigjøringsbevegelsene i koloniene, og sjølsagt især i de koloniene som tilhører andre land enn Tyskland. De merker seg uroa og protestbevegelsene i India, bevegelsen i Natal (Sør-Afrika), i det nederlandske Østindia, osv. En av dem kommenterer en engelsk rapport fra en konferanse som blei holdt 28.—30. juni 1910, med representanter fra forskjellige undertrykte nasjoner og raser, for folk i Asia, Afrika og Europa som er under utenlandsk herredømme. Han skriver følgende når han skal vurdere talene som blei holdt på denne konferansen: «Vi blir fortalt at vi må kjempe mot imperialismen, at de

* Se note 16. — Red.

herskende statene må anerkjenne retten som undertrykte folkeslag har til sjølstendighet, at en internasjonal domstol må overvåke at avtalene som blir inngått mellom stormaktene og svake folkeslag blir overholdt. Lenger enn til å uttrykke disse fromme ønskene, går de ikke. Vi ser ikke noen antydning til at man forstår at imperialismen er uatskillelig knytta sammen med kapitalismen i si nåværende form, og at en åpen kamp mot imperialismen derfor (!!!) vil være håpløs, kanskje med mindre kampen blir innskrenka til protester mot visse av de grufulle utskeielsene».* Siden reformer på grunnlag av imperialismen er en drøm og et «fromt ønske», siden de borgerlige talsmennene for de undertrykte nasjonene ikke går «utover dette», så kan den borgerlige talsmannen for en undertrykkernasjon gå «utover dette», men *baklengs*, til ydmyk tilbedelse av imperialismen under dekke av å være «vitenskapelig». Det er også en slags «logikk»!

Spørsmåla om hvorvidt det er mulig å reformere grunnlaget for imperialismen, om en skal gå framover mot ei videre opptrapping og utdjupeing av de motsetningene den skaper, eller baklengs mot å dempe ned disse motsetningene, er grunnleggende spørsmål i kritikken av imperialismen. Siden de særegne politiske trekka ved imperialismen er reaksjon overalt og økt nasjonal undertrykking som skyldes undertrykkinga fra finansoligarki og avskaffinga av frikonkurransen, oppsto det en småborgerlig-demokratisk opposisjon mot imperialismen i begynnelsen av det tjuende århundre i nesten alle de imperialistiske landa. Det var ikke bare slik at Kautsky lot være å gå imot, eller var ute av stand til å gå i mot denne småborgerlige reformistiske opposisjonen, som virkelig er reaksjonær i det økonomiske grunnlaget sitt, men han smelta sammen med den i praksis. Og det er nettopp her Kautsky og den breie internasjonale kautskyanske strømninga bryter med marxismen.

I De forente stater skapte den imperialistiske krigen som blei ført mot Spania i 1898, opposisjonen av «anti-

* *Oversikt over verdensøkonomien* (Weltwirtschaftliches Archiv), bind II, s. 193

imperialister», den siste mohikaner⁴⁷ fra det borgerlig demokratiet, som erklærte at denne krigen var «kriminell». De så på underlegginga av fremmede områder som et brudd på grunnloven. De erklærte at behandlinga av Aguinaldo, lederen for de innfødte filipinerne (amerikanerne lovte ham sjølstendighet for landet, men seinere landsatte de tropper der og annekterte landet) var et «sjåvinistisk forræderiet». Og de siterte Lincoln: «Når den hvite mann styrer seg sjøl, da er det sjølstyre, men når han styrer seg sjøl og andre også, da er det ikke lenger sjølstyre, men despotisme.»* Men så lenge all denne kritikken veik tilbake for å anerkjenne det uslitelige bandet mellom imperialismen og trustene, og derfor mellom imperialismen og grunnlaget for kapitalismen, så lenge kritikken vegra seg for å gå sammen med de kreftene som er skapt av storkapitalen og utviklinga av den — forblei den et «fromt ønske».

Dette er også hovedsakelig den holdninga som Hobson inntar i kritikken sin av imperialismen. Hobson foregreip Kautsky da han protesterte mot «det uunngåelige ved imperialismen»-argumentet, og da han hevda at det var nødvendig å «øke forbruksevnen» til folket (under kapitalismen!). Det småborgerlige synspunktet i kritikken av imperialismen, av allmakta til bankene, av finansoligarkiet, osv., blir tatt opp av de forfatterne jeg ofte har sitert — slike som Aghad, A. Lansburgh, L. Eschwege, og blant de franske forfatterne, av Victor Berard, som har skrevet ei overflatisk bok som heter *England og imperialismen*, som kom ut i 1900. Ingen av disse forfatterne gjør noe krav på å være marxister. Alle setter imperialismen opp mot frikonkurransen og demokratiet, fordømmer jernbaneprosjektet i Bagdad som noe som fører til konflikter og krig, setter fram «fromme ønsker» om fred, osv. Dette gjelder også for A. Neymarck som setter opp statistikken over utbyttet fra aksjer og andeler internasjonalt. Etter å ha telt opp de milliarder franc som representerer «internasjonale» verdipapirer, utbryter han i 1912: «Er det mulig å tru at

* J. Patoulliet, *Den amerikanske imperialismen* (L'impérialisme américaine), Dijon 1904, s. 272.

freden kan bli rokka ved... at noen vil ta risken på å starte en krig — stilt overfor disse enorme talla?*

Det er ikke overraskene at borgerlige økonomer er så naive. Det er i det hele tatt i *deres interesser* å spille så naive, og å snakke «alvorlig» om fred under imperialismen. Men hva er det som blir igjen av marxismen til Kautsky, når han stilte seg på de samme borgerlige, reformistiske standpunkta i 1914, 1915 og 1916, og slo fast at «alle er enige» (imperialister, pseudososialister og sosialpasifister) når det gjelder spørsmålet om freden? I stedet for en analyse av imperialismen og ei avsløring av hvor djupt motsigelsene i den er, finner vi ikke noe annet enn et reformistisk «fromt ønske» om å feie disse motsigelsene til side, å unngå dem.

Her er et eksempel på den økonomiske kritikken som Kautsky gir av imperialismen. Han tar for seg statistikken over den britiske eksport- og importhandelen med Egypt for åra 1872 og 1912, og det ser ut som denne eksport- og importhandelen har vokst saktere enn britisk utenrikshandel i sin helhet. Ut fra dette slutter Kautsky at «vi ikke har noen grunn til å anta at veksten i den britiske handelen med Egypt ville vært mindre uten den militære okkupasjonen, nemlig som et resultat av virkninga av de økonomiske kreftene aleine.» «Trangen kapitalen har til å ekspandere... kan bli best fremma ved et fredelig demokrati, ikke ved imperialismens voldelige metoder.»**

Dette argumentet til Kautsky, som blir gjentatt i alt og et av den russiske våpendrageren hans (og den russiske beskytteren for sosial-sjåvinistene), herr Spektator⁴⁸ utgjør grunnlaget i den kautskyanske kritikken av imperialismen, og det er derfor vi må ta den opp mer detaljert. Vi skal starte med et sitat fra Hilferding, for det er hans slutninger Kautsky stadig vekk, blant annet i april 1915, har erklært som «samstemmig vedtatt av alle sosialistiske teoretikere».

* *Informasjonsbulletin fra det internasjonale statistiske byrået* (Bulletin de l'Institut International de Statistique), bind XIX, bok II, s. 25.

** Kautsky, *Nasjonalstaten, den imperialistiske staten og statsforbund* (Nationalstaat, imperialistischen Staat undt Staatenbundt), Nurnberg, 1915, s. 72, 70.

«Det er ikke proletariatet si oppgave», skriver Hilferding. «å sette den mer progressive kapitalistiske politikken opp mot politikken fra perioden med frihandel og fiendskap mot staten som nå er passert. Svaret fra proletariatet på den økonomiske politikken finanskapitalen fører på imperialismen, kan ikke være frihandel, men sosialisme. Målet for proletarisk politikk kan ikke i dag være idealet om å gjenopprette frihandelen — som nå er blitt et reaksjonært ideal — men å avskaffe konkurransen fullstendig ved å avskaffe kapitalismen.**

Kautsky har brutt med marxismen når han hveder et «reaksjonært ideal», «fredelig demokrati», «virkningene av de økonomiske kreftene aleine», i en periode med finanskapital. For dette idealet sleper oss *objektivt* sett bakover, fra monopolet til ikke-monopolistisk kapitalisme, og er en reformistisk svindel.

Handelen med Egypt (eller med enhver annen koloni eller halvkoloni) «ville ha vokst mer» *uten* militær okkupasjon, uten imperialismen og uten finanskapitalen. Hva betyr dette? At kapitalismen ville ha utvikla seg raskere hvis frikonkurransen ikke hadde blitt innskrenka av monopolene allment, eller av finanskapitalens «forbindelser» og åk (dvs. også monopolet) eller av den monopolistiske eiendomsretten som enkelte land har til kolonier?

Argumentet til Kautsky kan ikke bety noe annet, og *denne* «betydninga» er meningsløs. La oss anta at frikonkurranse, uten noe slags monopol, *ville* ha utvikla kapitalismen og handelen raskere. Men jo raskere handelen og kapitalismen blir utvikla, jo større blir konsentrasjonen av produksjonen og kapital, som *gir opphav til* monopolet. Og monopolene har *allerede* oppstått — nettopp *ut fra* frikonkurransen! Sjøl om monopolene nå har begynt å hemme framskrittet, så er ikke dette noe argument til fordel for frikonkurranse, som er blitt umulig etter at den gav opphav til monopolet.

Samme hvilken vei en snur og vender på argumentet til Kautsky, så finner en ikke noe annet i det enn reaksjon og borgerlig reformisme.

Sjøl om vi retter opp dette argumentet, og sier som

* *Finanskapitalen*, s. 567

Spectator, at koloniernes handel med Storbritannia nå utvikler seg saktere enn handelen deres med andre land, så redder ikke dette Kautsky. For det er *også* monopol, *også* imperialism som rammer Storbritannia, bare at det er et annet lands monopol og imperialism (USA, Tyskland). Det er kjent at kartellene har gitt opphav til en ny og særegen form for beskyttelsestoll, dvs. at varer som egner seg til eksport, blir beskytta (Engels nevnte dette i bind III av *Kapitalen*). Det er også kjent at kartellene og finanskapitalen har et underlig system, nemlig systemet med å «eksportere varer til underpriser», eller «dumping» som engelskmennene kaller det: Innafor et gitt land selger kartellene varene sine til høye monopolpriser, mens de selger dem til en mye lavere pris i utlandet, for å danke ut konkurrentene, for å øke sin egen produksjon til det ytterste, osv. Hvis den tyske handelen med de britiske koloniene utvikler seg raskere enn handelen mellom koloniene og Storbritannia, så beviser det bare at den tyske imperialismen er yngre, sterkere og bedre organisert enn den britiske imperialismen. Den er overlegen. Men det beviser overhodet ikke at frihandelen er «overlegen», for dette er ikke en kamp mellom frihandel og beskyttelse og koloniavhengighet. Det er en kamp mellom to rivaliserende imperialismes, to monopoler, og to grupper med finanskapital. Den tyske imperialismens overleghet over den britiske, er mektigere enn muren med kolonigrenser og beskyttelsestoll. Å bruke det som «argument» for frihandel og «fredelig demokrati» er platt. Det vil si å gløkke de vesentlige trekke og kjennetegna ved imperialismen, og å sette småborgerlig reformisme i stedet for marxisme.

Det er interessant å merke seg at til og med den borgerlige økonomen A. Lansburgh, som har en kritikk av imperialismen som er like småborgerlig som Kautskys, likevel kom nærmere ei mer vitenskapelig undersøkning av handelsstatistikken. Han jamførte ikke et enkelt, tilfeldig valgt land, og en enkelt koloni med de andre landa, men han undersøkte eksporthandelen til et imperialistisk land: 1) med land som er økonomisk avhengige av det landet, og låner penger av det, og 2) med land som er økonomisk uavhengige. Han kom fram til følgende resultater:

Eksporthandelen til Tyskland (i mill. mark)

		1899	1908	økning i %
For land som er økonomisk avhengige av Tyskland	Romania	48,2	70,8	47
	Portugal	19,0	32,8	73
	Argentina	60,7	147,0	143
	Brasil	48,7	84,5	73
	Chile	28,3	52,4	85
	Tyrkia	29,9	64,0	114
	Samla	234,8	451,5	92
For land som er økonomisk uavhengige av Tyskland	Storbritannia	651,8	997,4	53
	Frankrike	210,2	437,9	108
	Belgia	137,2	322,8	135
	Sveits	177,4	401,1	127
	Australia	21,2	64,5	205
	Nederlandsk	8,8	40,7	363
	Østindia			
	Samla	1.206,6	2.264,4	87

Lansburgh trakk ikke slutninger, og derfor klarte han merkelig nok ikke å se at om talla *beviste* noe som helst, så beviste de at *han tar feil*. Eksporten til et land som er økonomisk avhengig av Tyskland har vokst *raskere* om enn lite, enn eksporten til land som er økonomisk uavhengige. (Jeg understreker *om*, for talla til Lansburgh er langt fra fullstendige).

Idet han følger sammenhengen mellom eksport og lån, skriver Lansburgh:

«I 1890-91 ga de tyske bankene et lån til Romania. De tyske bankene hadde allerede i åra før betalt ut forskudd på dette lånet. Det blei i hovedsak brukt til å kjøpe jernbaneutstyr i Tyskland. I 1891 var den tyske eksporten til Romania oppe i 55 millioner mark. Året etter falt den til 39.4 millioner mark, og etter å ha svingt litt opp og ned, til 25.4 mill. mark i 1900. Bare i de helt siste åra har eksporten til Romania igjen kommet opp på nivået fra 1891, takket være to nye lån.

Den tyske eksporten til Portugal steig, etter låna fra 1888-89, til 21.100.000 (1890), men så falt den i de to åra etter til 16.200.000 og 7.400.000, og kom opp på det gamle nivået sitt først i 1903.

Talla for den tyske handelen med Argentina er enda mer slående. Låna blei gitt i 1888 og 1890, og den tyske eksporten til Argentina nådde 60.700.000 mark (1889). To år seinere utgjorde den bare 18.600.000 mark, mindre enn en tredjedel av de gamle talla. Først i 1901 kom den opp på og gikk forbi nivået fra 1889, og da bare som et resultat av at staten og de kommunale instansene ga nye lån, med forskudd for å bygge kraftstasjoner og med andre kreditt-transaksjoner.

Eksporten til Chile steig til 45.200.000 mark (i 1892) som en følge av lånet i 1889, og den falt året etter til 22.500.000 mark. Et nytt chilensk lån fra de tyske bankene i 1906 blei fulgt av ei økning i eksporten til 84.700.000 mark i 1907, men bare for å falle igjen, til 52.400.000 mark i 1908.»*

Ut fra disse kjensgjerningene avleder Lansburgh den morsomme småborgermoralen om hvor ustabil og ustadig eksporthandelen er når den er knytta til lån, hvor ille det er å investere kapital i utlandet i stedet for å utvikle hjemmeindustrien «naturlig» og «harmonisk», at de millionene i bakhsjisj** som Krupp må betale for å skaffe garantier for lån til utlandet, er så «kostbare», osv. Men kjensgjerningene sier oss klart: Økningen i eksporten er knytta sammen med *nettopp disse* svin-deltriksa til finanskapitalen, som ikke bryr seg om borgerlig moral, men som flår oksen to ganger! Først sikrer finanskapitalen seg profitten fra lånet, deretter sikrer den seg profitten fra det samme lånet som låneren nytter for å kjøpe fra Krupp, eller for å kjøpe jernbaneutstyr fra Stålsyndikatet, osv.

Jeg gjentar at jeg ikke på noen måte ser på talla til Lansburgh som fullkomne. Men jeg må gjengi dem fordi de er mer vitenskapelige enn talla til Kautsky og Spektatør, og fordi Lansburgh viser den rette måten å nærme seg spørsmålet på. Når en drøfter hva finanskapitalen har å si for eksporten osv., må en kunne skille ut den sammenhengen som eksporten har særskilt og aleine med finansmennes knep, særskilt og aleine med kartellenes

* *Die Bank*, 1909, 2. s. 819 ff.

** *Bakhsjisj*, Drikkepengar, småbestikkelser — *Red.*

våresalg osv. Den som rett og slett sammenlikner ikke-kolonier med kolonier, en imperialisme med en annen, en halvkoloni eller koloni (Egypt) med hvilket som helst annet land, han går utenom og tåkelegger sjølve *kjerna* i spørsmålet.

Den teoretiske kritikken av imperialismen som Kautsky gir har ingenting felles med marxismen. Den tjener bare som utgangspunkt til propaganda for fred og enhet med opportunistene og sosialsjåvinistene, nettopp fordi den omgår og tilslører de svært djupe og grunnleggende motsigelsene i imperialismen. Det er motsetningene mellom monopol og frikonkurranse, som eksisterer side om side med den, mellom de enorme «operasjonene» (og den enorme profitten) til finanskapitalen og den «ærlige» handelen på det frie markedet, motsigelsen mellom kartell og truster på den ene sida og den industrien som ikke er kartellordna på den andre, osv.

Den berykta teorien om «ultraimperialismen» som Kautsky har funnet opp er like reaksjonær. Jmfør argumentene hans om dette emnet i 1915, med argumentene til Hobson fra 1902. Kautsky: «...kan ikke den nåværende imperialistiske politikken bli fortrent av en ny, ultraimperialistisk politikk, som kommer til å innføre felles utbytting av verden av en internasjonalt samla finanskapital, i stedet for den gjensidige rivaliseringa mellom de le finanskapitalene? En slik ny fase i kapitalismen er i hvert fall tenkelig. Kan en få det til? Det mangler ennå tilstrekkelige forutsetninger til at vi kan svare på dette spørsmålet.»*

Hobson: «Kristendommen er blitt spredd i noen få store føderale imperier, hvert med ei rekke usiviliserte, avhengige områder. For mange ser det ut til å være den mest forsvarlige utviklinga av de nåværende tendensene. Og det ser ut til å være ei utvikling som gir det beste håpet om varig fred på interimperialismens faste grunnlag.»

Ultraimperialisme eller superimperialisme er Kautskys navn på det som Hobson 13 år tidligere kalte interimperialisme. Bortsett fra å finne opp et nytt og fiffigere slagord, der en latinsk forstavelse blir erstatta med en an-

* *Die Neue Zeit*, 30. april 1915, s. 144

nen, har Kautsky bare gjort ett framskritt innafor «viten-skapelig» tenkning: Han utga det som Hobson faktisk framstiller som de hyklerske talemåtene til engelske prestemenn, for å være marxisme. Etter Boerkrigen var det helt naturlig for denne høyst ærbare kasten å rette hovedinnsatsen sin inn på å *trøste* den britiske middelklassen og de arbeiderne som hadde mista mange av slektningene sine på slagmarka i Sør-Afrika, og som var forplikta til å betale høyere skatter for å garantere enda høyere profitt for de britiske finansmagnatene. Og fins det noen bedre trøst enn teorien om at imperialismen ikke er så ille, og at det er like før den blir inter- (eller ultra) imperialisme som kan sikre varig fred? Uansett hva de gode hensiktene til de engelske prestemennene eller til den sentimentale Kautsky kan ha vært, så er den eneste objektive, dvs. virkelige, samfunnsmessige betydninga av «teorien» til Kautsky denne: Det er en svært reaksjonær metode for å trøste massene med håp om at en varig fred er mulig under kapitalismen. Det er en teori for å lede oppmerksomheten deres vekk fra de skarpe motsigelsene og akutte problema i nåtida, og mot oppdikta utsikter om en fantasiens «ultraimperialisme» i framtida. Det eneste som fins i den «marxistiske» teorien til Kautsky, er bedrageri overfor massene.

Det er sannelig nok å jamføre velkjente og udiskutable kjensgjerninger for å bli overbevist som at de framtidssynene som Kautsky prøver å trylle fram for de tyske arbeiderne (og arbeidere i alle land) er fullstendig uholdbare. La oss se på India, Indo-Kina og Kina. Vi veit at disse tre koloni- og halvkoloniale landa, med ei befolkning på seks til sjuhundre millioner, er offer for utbyttinga fra finanskapitalen i flere imperialistland: Storbritannia, Frankrike, Japan, USA, osv. La oss anta at disse imperialistiske landa danner allianser mot hverandre for å beskytte eller utvide besittelser, interesser og innflytelsessfærer i disse asiatiske statene. Disse alliansene blir da «interimperialistiske» eller «ultraimperialistiske» allianser. La oss anta at *alle* de imperialistiske landa slutter en avtale om allianse for ei «fredelig» deling av disse landområdene i Asia. Denne alliansen ville være en allianse av «den internasjonale» samla finanskapitalen». Det fins virkelige eksempler på

allianser av denne typen i historia til det tjuende århundret — stormaktenes holdning til Kina, for eksempel. Vi spør: Om vi antar at det kapitalistiske systemet består, og det er nettopp denne antakelsen Kautsky gjør, er det da tenkelig at slike allianser vil være noe mer enn foreløpige, at de vil avskaffe gnisninger, konflikter og kamp i alle tenkelige former?

Spørsmålet trenger bare å settes fram klart for å gjøre det umulig å gi noe annet enn et negativt svar. Det er fordi det *eneste* tenkelige grunnlaget under kapitalismen for å dele opp innflytelses-sfærer, interesser, kolonier osv., er et overslag over *styrken* til deltakerne. Det står om den allmenne økonomiske, finansielle og militære styrken. Og styrken til dem som deltar i delinga, endrer seg ikke i samme tempo. Det er umulig å få ei *jamn* utvikling for ulike foretak, truster, industrigreiner eller land under kapitalismen. For et halvt århundre siden var Tyskland et elendig, ubetydelig land, om en jamfører den kapitalistiske styrken landet hadde med den styrken England hadde samtidig. Slik var det med Japan sammenlikna med Russland også. Er det «tenkelig» at det innbyrdes styrkeforholdet mellom imperialistmaktene kommer til å stå uendra om ti eller tjue års tid? Det er helt utenkelig.

I det virkelige kapitalistiske systemet, ikke i de platte innsnevra fantasiene til engelske sokneprester eller til den tyske «marxisten» Kautsky, er det *ikke* til å unngå at «interimperialistiske» eller «ultraimperialistiske» allianser *nødvendigvis* bare en «våpenstillstand» i tida mellom krigene — uansett hvilken form alliansen kan ha, om det er en imperialistisk koalisjon mot en annen, eller det er en allmenn allianse som omfatter *alle* imperialistmaktene. Fredelige allianser rydder vei for kriger, og vokser i sin tur ut av kriger. Det ene gir vilkår for det andre og skaper vekslende former for fredelig og ikke-fredelig kamp på *et og samme* grunnlag av imperialistiske forbindelser og forhold innafor verdensøkonomien og verdenspolitikken. Men for å roe ned arbeiderne og forsone dem med sosial-sjåvinistene som har rømt over til borgerskapets side, tar kloke Kautsky og *skiller ut* ett ledd i en eneste kjede fra resten. Han skiller ut den nåværende fredelige (og ultra-imperialistiske, nei ultra-

ultraimperialistiske) alliansen mellom alle stormaktene for å «roe ned» Kina (husk at Bokser-opprøret blei slått ned)⁴⁹, fra de ikke-fredelige sammenstøtene av i morgen. Og de sammenstøtene kommer til å rydde vei for nok en «fredelig» allmenn allianse for å dele opp Tyrkia for eksempel, dagen etter det. I stedet for å vise den levende sammenhengen mellom perioder med imperialistisk fred og perioder med imperialistisk krig, serverer Kautsky arbeiderne en død abstraksjon for å forsone dem med de døde lederne deres.

Amerikaneren Hill viser i forordet i boka si *Historia om diplomatiet i den internasjonale utviklinga av Europa* (A History of the Diplomacy in the International Development of Europe) til følgende perioder i diplomatiets seineste historie: 1) perioden med revolusjon, 2) den konstitusjonelle bevegelsen, 3) den nåværende perioden med «handelsimperialisme».* En annen forfatter deler framstillinga av Storbritannias «verdenspolitikk» fra 1870 inn i fire perioder: 1) Den første Asia-perioden (den med kampen mot den russiske framrykkinga mot India i Sentral-Asia), 2) den afrikanske perioden (om lag fra 1885 til 1902), med kampen mot Frankrike om delinga av Afrika («Fashodahendinga»⁵⁰ i 1898, da bare en hårsbredd skilte Storbritannia fra Krig med Frankrike), 3) den andre Asia-perioden (alliansen med Japan mot Russland) og 4) den «europæiske» perioden som i hovedsak er anti-tysk.** «De politiske forpostfektningene foregår på finansområdet», skreiv bankier Riesser i 1905, da han viste hvordan den franske finanskapitalen som var i omløp i Italia dreiv og bana vei for en politisk allianse mellom disse to landa. Han viste hvordan en konflikt holdt på å utvikle seg mellom Tyskland og Storbritannia om Persia, mellom alle de europeiske kapitalistene over lån til Kina, osv. Se, her er den levende virkeligheten med fredelige «ultraimperialistiske» allianser i uoppløselig sammenheng med vanlige imperialistiske konflikter!

* David Jayne Hill, *Historia om diplomatiet i den internasjonale utviklinga av Europa*, bind I, s.X

** Schilder, samme verk, s. 178.

Når Kautsky tilslører de djupeste motsigelsene i imperialismen er det nødt til å bli skjønning av imperialismen. Dette setter spor i den kritikken forfatteren gir av imperialismens politiske ansikt. Imperialismen finanskapitalens og monopolenes epoke, og den fører med seg kamp for herredømme over alt, ikke for frihet. Samme hva for politisk system dette gjelder, er resultatet av disse tendensene reaksjon overalt og ei voldsom skjerping av motsetningene på dette området. Åket av den nasjonale undertrykkinga og kampen for å legge under seg nytt land blir særskilt skjerpa, det vil si at den nasjonale sjølvstendigheten blir krenka (for å legge under seg nytt land er ikke noe annet enn vold mot nasjonenes rett til sjølvråderett). Hilferding gjør rett i å nevne sambandet mellom imperialismen og den styrka nasjonale undertrykkinga. «I de landa som nylig er åpna», skriver han, skjerper den innførte kapitalismen motsetningene og oppildner den stadig voksende motstanden mot inn-trengerne fra folka som holder på å våkne til en nasjonal bevissthet. Denne motstanden kan lett utvikle seg til farlige tiltak mot den utenlandske kapitalen. De gamle samfunnsmessige forholda blir fullstendig revolusjonert, den eldgamle jordbruksisolasjonen til 'nasjonene uten historie' blir ødelagt, og de blir dratt inn i den kapitalistiske malstømmen. Kapitalismen sjøl gir gradvis de undertrykte midlene og ressursene de trenger for å frigjøre seg. Det målet som engang sto høyest for de europeiske nasjonene: danning av en enhetlig nasjonalstat som et middel for økonomisk og kulturell frihet, blir også deres mål. Denne bevegelsen for nasjonal sjølvstendighet truer den europeiske kapitalen i de mest verdifulle og lovende utbyttingsområdene. Den europeiske kapitalen kan bare opprettholde herredømmet ved å øke de militære styrkene sine hele tida.*

Vi må legge til at det ikke bare er i land som nylig er åpna, men også i de gamle landa at imperialismen fører til anneksjoner, til økt nasjonal undertrykking og dermed til økt motstand. Når Kautsky tar avstand fra at imperialismen skjerper den politiske reaksjonen, lar han det

* Finanskapitalen, s. 487.

spørsmålet som er blitt særskilt brennende hvile, nemlig at det er uråd å oppnå enhet med opportunistene i imperialismens epoke. Når han tar avstand fra at nye landområder blir underkasta, legger han fram motstanden sin i den forma som opportunistene lettest kan godta og som de finner minst støtende. Han vender seg til et tysk publikum, men likevel tåkelegger han det mest aktuelle og viktige spørsmålet, for eksempel at Tyskland har underlagt seg Alsace-Lorraine. For å sette dette «åndelige sidespranget» til Kautsky i rette lys vil vi drøfte eksemplet som følger: La oss tenke oss at en japaner fordømmer USA fordi de annekterer Filippinene. Spørsmålet er: Kommer mange til å tru at han gjør det fordi han avskyr enhver anneksjon og ikke fordi han sjøl gjerne vil annektere Filippinene? Blir vi ikke tvunget til å vedgå at «kampen» som japanerne fører mot anneksjoner bare kan betraktes som oppriktig og politisk hederlig dersom han kjemper mot at Japan skal annektere Korea og hevder at Korea står fritt til å rive seg løs fra Japan?

Den teoretiske analysen Kautsky gir av imperialismen, liksom den økonomiske og politiske kritikken av imperialismen, er gjennomsyra *på kryss og tvers* av ei holdning som ikke på noe vis lar seg forene med marxismen. Han tåkelegger og glatter over de grunnleggende motsigelsene i imperialismen, og prøver å opprettholde den smuldrende enheten med opportunismen i den europeiske arbeiderbevegelsen, koste hva det koste vil.

X. IMPERIALISMENS PLASS I HISTORIA

Vi har sett at imperialismen i si økonomiske kjerne er monopolkapitalisme. Dette bestemmer i seg sjøl den plassen imperialismen har i historia, for monopolet som vokser ut av vekstvilkåra som frikonkurransen, nettopp frikonkurransen gir, er overgangen fra det kapitalistiske systemet til ei høyere samfunnsøkonomisk ordning. Vi må særlig merke oss de fire viktigste monopoltypene, eller de viktigste utslaga av monopolkapitalismen, som er typiske for den epoken vi gjennomgår.

For det første oppsto monopolet på et svært høyt utviklingstrinn av konsentrasjonen av produksjonen. Dette viser til de monopolkapitalistiske sammenslutningene, kartellene, syndikatene og trustene. Vi har sett hvilken viktig rolle de spiller i økonomiske livet i dag. I begynnelsen av det tjuende århundret hadde monopolene skaffa seg fullstendig overherredømme i de framskredne landa. Sjøl om de første skritta mot å danne karteller blei tatt av land som nøt godt av høy vernetoll (Tyskland, USA), så avslørte Storbritannia — med sitt frihandelsystem — det samme grunnleggende trekket, men bare litt seinere. Det var at monopolet oppsto ved konsentrasjonen av produksjonen.

For det andre har monopolene framskyndt erobringa av de viktigste råstoffkildene. Det gjelder særlig innafor de grunnleggende og mest kartellordna industrigreinene i det kapitalistiske samfunnet, nemlig kull- og jernindustrien. Monopol på de viktigste råstoffkildene har økt makta til storkapitalen kolossalt, og skjerpa motsetningene mellom kartellordna og ikke-kartellordna industri.

For det tredje har monopolet sprunget ut av bankene. Bankene har utvikla seg fra å være beskjedne mellommannsforetak til å bli monopolister for finanskapital. Mellom tre og fem av de største bankene i hvert av de fremste kapitalistiske landa har skapt en «personalunion» mellom industri- og bankkapital, og har samla kontrollen over milliarder på milliarder, over størstedelen av hele lands kapital og inntekter i hendene sine. Det mest slående utslaget av dette monopolet er et finansoligarki som kaster et tett nett av avhengighetsforhold over alle økonomiske og politiske institusjoner i dagens borgerlige samfunn, uten unntak.

For det fjerde, har monopolet vokst fram av kolonipolitikken. Til de mange «gamle» motivene for kolonipolitikken har finanskapitalen føyd til kampen om råstoffkildene, om kapitaleksporten og om innflytelsesfærer, det vil si sfærer for lønnsomme avtaler, konsesjoner, monopolprofitt og så vidare, økonomisk territorium i det hele tatt. For eksempel, da koloniene til alle de europeiske statene i Afrika til sammen utgjorde bare en tiendedel av den verdensdelen (slik tilfellet var i 1876),

kunne kolonipolitikken utvikle seg ved hjelp av andre metoder enn monopolmetodene. De kunne «ta land-områder fritt», så å si. Men da ni tiendedeler av Afrika var tatt (i 1900) og hele verden var oppdelt, innvarslet det nødvendigvis æraen med monopolleie av kolonier og dermed særskilt hard strid om oppdelinga og nyoppdelinga av verden.

Det er alminnelig kjent hvor hardt monopolkapitalen har skjerpa alle motsigelsene i kapitalismen. Det rekkes med å nevne de høye levekostnadene og kartelltyranniet. Denne skjerpinga av motsigelsene utgjør den mektigste drivkrafta i den overgangsperioden i historia som begynte da verdensfinanskapitalen vant sin endelige seier.

Ei rekke framtrepende kjennetegn ved imperialismen tvinger oss til å beskrive den som snyltende eller opprøtnende kapitalisme, og disse trekka har opphav i monopoler, oligarki, kamp for herredømme i stedet for kamp for frihet og det at en handfull av de rikeste og mektigste nasjonene utbytter et økende tall små eller svake nasjoner. Som en av tendensene i imperialismen stiger det tydeligere og tydeligere fram at «renteniststaten» blir skapt. Det er en ågerstat der borgerskapet i stadig større grad lever på det kapitaleksporten kaster av seg og av å «klippe kuponger».

Det ville være feil å tru at denne forfallstendensen utelukker rask vekst i kapitalismen. Det gjør den ikke. I den imperialistiske epoken avslører visse greiner av industrien, visse lag av borgerskapet og visse land i større eller mindre grad disse tendensene — snart den ene, snart den andre. Stort sett vokser kapitalismen mye raskere enn før. Men denne veksten blir ikke bare mer og mer ujamn reint allment, ujamnheten slår også særskilt ut i forfallet innafor de lada som eier mest kapital (Storbritannia).

Når det gjelder farten i den økonomiske utviklinga i Tyskland sier Riesser, forfatteren av boka om de store tyske bankene: «Framsteget i den foregående perioden (1848—70) var ikke akkurat lite. Men i forhold til den farten som hele den tyske økonomien, og med den det tyske bankvesenet, gikk framover i denne perioden (1870—1905), gikk det ikke fortere enn postvogna i de gode gamle dager i forhold til dagens automobil... som suser så fort forbi at det ikke bare setter uskyldige fot-

gjengere som kommer i veien i fare, men også dem som sitter i bilen.» Denne finanskapitalen har vokst umåtelig raskt. Og nettopp fordi den har vokst så raskt, er finanskapitalen i sin tur ikke uvillig til å gå videre til å eie kolonier på «roligere» vis. Men koloniene må erobres fra rikere nasjoner, og ikke bare ved hjelp av fredelige metoder. I USA har den økonomiske utviklinga de siste tiåra vært enda raskere enn i Tyskland. *Nettopp av den grunn* har snyltertrekka ved den moderne amerikanske kapitalismen stått særlig tydelig fram. Om vi på den andre sida sammenlikner det republikanske amerikanske borgerskapet med det monarkistiske japanske eller tyske borgerskapet, kommer det fram at hvor utprega de politiske skillene enn er så blir de umåtelig mye mindre i imperialismens epoke. Det er ikke fordi det er allment uviktig, men fordi vi drøfter et borgerskap som viser snyltertrekk i alle disse tilfellene.

Når kapitalistene mottar høy monopolprofitt i en av flere industrigreiner, i et av flere land osv., er det økonomisk mulig for dem å bestikke visse grupper av arbeidere, og over et visst tidsrom et ganske stort mindretall blant dem. Dermed kan de vinne dem over på parti med borgerskapet i ei gitt industrigrein eller en gitt nasjon, mot alle de andre. Tilspissinga av motsetningene mellom de imperialistiske nasjonene når det gjelder oppdelinga av verden, øker denne trangen. På dette viset blir det knytta et band mellom imperialismen og opportunisten. Dette viste seg først og tydeligst i Storbritannia, fordi visse trekk i den imperialistiske utviklinga kom til syne mye tidligere der enn i andre land. Noen forfattere, for eksempel I. Martov, har en tendens til å vifte vekk denne forbindelsen mellom imperialismen og opportunisten i arbeiderbevegelsen, som er særlig iøynefallende i dag. Dette gjør de ved å ty til «offisiell optimisme» (*a la* Kautsky og Huysmans) som denne: Saka som motstanderne av kapitalismen kjemper for, ville være håpløs dersom det nettopp var progressiv kapitalisme som førte til at opportunisten øker, eller hvis det var de høytlønna arbeiderne som helte mot opportunisten, osv. Vi må ikke ha noen illusjoner om «optimisme» av denne typen. Det er en optimisme på vegne av opportunisten, det er en optimisme som tjener til å

skjule opportunisten. Sant å si gir ikke den overordentlige hastigheten og den svært frastøtende karakteren ved utviklinga av opportunisten på noe vis noen garanti for varig seier for den. Når en ondarta byll vokser fort på en frisk kropp, kan det bare føre til at den sprekker fortere og at kroppen blir befridd for byllen. De farligste av alle i dette spørsmålet er de folka som ikke vil forstå at kampen mot imperialismen er en tom og løgnaktig frase, hvis den ikke blir knytta uløselig til kampen mot opportunisten.

Av alt det som er blitt sagt i denne boka om den økonomiske kjerna i imperialismen, følger det at vi må definere imperialismen som kapitalisme i overgang, eller mer nøyaktig som dødsdømt kapitalisme. Her er det svært lærerikt å merke seg at når borgerlige økonomer skal framstille moderne kapitalisme, nytter de ofte slagord og talemåter som «sammenfiltrering», «mangel på isolasjon», osv. Bankene er foretak som «i samsvar med sine funksjoner og utviklingsretninger ikke er reine private forretningsforetak. De vokser mer og mer ut over den reint private forretningsreguleringa». Og nettopp denne Riesser, som sa det jeg nettopp har gjengitt, erklærer i fullt alvor at «spådommen» til marxistene om «sosialisering» ikke er «blitt til virkelighet»!

Hva uttrykker så denne talemåten om «sammenfiltrering»? Den uttrykker bare det mest slående trekket ved den prosessen som foregår foran oss. Den viser at iakttakeren ikke kan se skogen for bare trær. Den gulper slavisk opp det overflatiske, det tilfeldige, det kaotiske. Uttalelsen viser at han som kom med den er overvelda av råstoffmengden, og fullstendig ute av stand til å verdsette hva det betyr og hvor viktig det er. Eierrett til aksjer og forholdet mellom eiere av privateiendom «filtrer seg sammen på en tilfeldig måte». Men under denne sammenfiltreringa, sjølve grunnlaget for den, de skiftende samfunnsmessige produksjonsforholda. Når et stort foretak blir umåtelig stort, og på grunnlag av en nøye bearbeidd massestatistikk organiserer de viktigste tilførselen av råstoffa etter plan, det kan dreie seg om to tredjedeler eller tre fjerdedeler av alt som trengs til titalls millioner mennesker; når råmaterialene blir frakta på systematisk og organisert vis til det mest høvelige

produksjonsstedet, noen ganger i hundrevis eller tusenvis av mil: når et eneste sentrum styrer alle stadiene i produksjonen etter hverandre helt ned til tillaging av tallrike slag ferdige gjenstander; når disse produktene blir spredd etter en eneste plan blant ti og hundretalls av millioner med forbrukere (fordelinga av olje i USA og Tyskland gjennom den amerikanske «oljetrusten») — da er det klart at vi har for oss sosialisering av produksjonen, ikke bare «sammenfiltrering». Da er det klart at privatøkonomiske forhold og private eiendomsforhold utgjør et skall som ikke lenger passer innholdet, og det skallet er nødt til å gå i oppløsning til slutt, sjøl om en bruker kunstige midler for å hindre at det blir fjerna. Skallet kan bestå i oppløsningstilstand i ganske lang tid (dersom det i verste fall trekker ut før opportunistbyllen blir kureret), men til slutt er det nødt til å bli fjerna.

Den oppstemte beundreren av den tyske imperialismen, Schulze-Gaevernitz utbryter:

«Når den øverste ledelsen av de tyske bankene først er blitt lagt i hendene på et dusin personer, er virksomheten deres sjøl i dag viktigere for den offentlige velferden enn virksomheten til de fleste ministrene i regjeringa... («Sammenfiltreringa» av bankmenn, ministre, industriherrer og rentenister er bekvemt nok utelatt her). Hvis vi forestiller oss at de tendensene vi har lagt merke til blir utvikla fram til sitt logiske resultat, får vi dette: Nasjonens pengekapital er samla i bankene, bankene sjøl er samla i karteller, nasjonens investeringskapital fins i form av verdipapirer. Da vil spådommen til den geniale Saint-Simon være oppfylt: 'Det nåværende anarkiet i produksjonen, som svarer til den kjensgjerninga at de økonomiske forholda utvikler seg uten ensarta regulering, må vike for ei organisering av produksjonen. Produksjonen vil ikke lenger bli styrt av isolerte produsenter som er uavhengige av hverandre og uvitende om de økonomiske behova til menneskene. Produksjonen vil bli styrt av en bestemt offentlig institusjon. En sentral styringskomite som har oversikt over det store feltet for samfunnsøkonomien fra et mer opphøyd synspunkt, vil regulere samfunnsøkonomien til beste for hele samfunnet, legge produksjonsmidlene i de rette hendene, og framfor alt sørge for at det hele tida er harmoni mellom

produksjon og forbruk. Det finns allerede institusjoner som har påtatt seg ei viss organisering av det økonomiske arbeidet som en del av funksjonene sine, nemlig bankene. Vi har fortsatt langt igjen før spådommen til Saint-Simon er oppfylt, men vi er på vei mot det: marxismen, annerledes enn Marx tenkte seg, men annerledes bare i formen .»*

Virkelig ei knusende «tilbakevisning» av marxismen, som tar skrittet fra Marx' nøyaktig, vitenskaplige analyse tilbake til Saint-Simons gjetninger, et genis gjetninger, men gjetninger like fullt.

Skrevet januar-juni 1916. Gitt ut som hefte i Petersburg i april 1917.

---

* *Grunnriss av sosialøkonomien*, s. 146.

DEN PROLETARISKE REVOLUSJONENS MILITÆRPROGRAM⁵¹

Blant de hollandske, skandinaviske og sveitsiske revolusjonære sosialdemokratene som kjemper mot de sosialsjåvinistiske løgnene om «fedrelandsforsvaret» i denne imperialistiske krigen, har det vært stemmer som har heva seg til beste for å erstatte det gamle sosialdemokratiske minimumsprogrammet om en «milits» eller «folkevæpning» med et nytt krav: «avrustning». *Ungdomsinternasjonen* (der Jugend-Internationale)⁵² har satt i gang en diskusjon om denne saka og trykt en lederartikkel i nr. 3 som støtter avrustning. Vi merker oss at det dessverre også fins en innrømmelse til «avrustnings»-ideen i de seineste tesene til R. Grimm.⁵³ Det er blitt starta diskusjoner i tidsskriftene *Nytt Liv* (Neues Leben)⁵⁴ og *Varselet* (Vorbote)⁵⁵.

La oss se nærmere på standpunktene til avrustningsforkjemperne.

I

Hovedargumentet deres er at avrustningskravet er det klareste, mest bestemte, mest rettlinja uttrykket for kampen mot all militarisme og krig.

Men i dette hovedargumentet ligger hovedfeilen til avrustningsforkjemperne. Sosialister kan ikke være imot all krig uten at de slutter å være sosialister.

For det første har sosialister aldri vært imot revolusjonære kriger og kan aldri være imot dem heller. Borgerskapet i de imperialistiske «stor»maktene er blitt tvers igjennom reaksjonært, og den krigen *dette* borgerskapet fører nå, ser vi på som en reaksjonær og forbrytersk slaveeierkrig. Men hva med en krig *mot* dette

borgerskapet? Hva om de folka som er avhengige og undertrykte av dette borgerskapet, eller folka i koloniene fører krig for frigjøring? I §5 i tesene for *Internationale-gruppa** leser vi: «Nasjonale kriger er ikke lenger mulige i tida for denne utemma imperialismen.» Dette er opplagt galt.

Historia for det tjuende hundreåret, dette hundreåret med «utemma imperialisme» er fullt av kolonikriger. Men når vi europeere, som er imperialistiske undertrykkere av flertallet av verdens folk, snakker om «kolonikriger» med vanemessig foraktelig europeisk sjåvinisme, er det ofte disse undertrykte folka som fører nasjonal krig eller gjør nasjonalt opprør. Et av hovedtrekka ved imperialismen er at den øker takta i utviklinga av kapitalismen i de mest tilbakeliggende landa, og dermed utvider og styrker imperialismen kampen mot nasjonal undertrykking. Dette er ei kjensgjerning, og av den må det følge at imperialismen ofte må gi opphav til nasjonale kriger. *Junius*,⁵⁶ som forsvarer de «tesene» som er nevnt ovafor i brosjyren sin, sier at hver eneste nasjonale krig mot ei imperialistisk stormakt i den imperialistiske epoken, fører til at ei rivaliserende imperialistisk stormakt griper inn. Alle nasjonale kriger blir på det viset snudd til imperialistiske kriger. Men det argumentet er også galt. Dette *kan* skje, men det skjer ikke alltid. Mange kolonikriger mellom 1900 og 1914 fulgte ikke det mønsteret. Hvis denne krigen slutter med at alle de krigførende partene er fullstendig utmatta, ville det rett og slett være latterlig å erklære at etter denne krigen «kan det ikke bli» noen nasjonale, progressive, revolusjonære kriger «av noe slag», ført for eksempel av Kina i allianse med India, Persia, Siam** osv. mot stormaktene.

Å nekte at nasjonale kriger er mulige under imperialismen er galt i teorien, et tydelig mistak historisk sett, og det samme som europeisk sjåvinisme i praksis. Vi som tilhører nasjoner som undertrykker milliarder i Europa, Afrika, Asia, osv., skal liksom fortelle de un-

* Se note 38. — *Red.*

** Siam — i dag Thailand — *Red.*

dertrykte folka at det er «umulig» for dem å føre krig mot «våre» nasjoner!

For det andre er en borgerkrig likeså mye krig som alle andre kriger. Den som godtar klassekampen kan ikke unngå å godta borgerkrigen, som er det naturlige og under visse omstendigheter uunngåelige framhaldet, utviklinga og skjerpinga av klassekampen i ethvert klassesamfunn. Det er blitt stadfesta av alle store revolusjoner. Å gå imot borgerkrigen, eller å glømme den, er å ramle ned på en ytterliggående opportuniste og gi avkall på den sosialistiske revolusjonen.

For det tredje kan overhodet ikke seier for sosialismen i ett land avskaffe all krig med ett slag. Tvert om forutsetter en slik seier at det blir kriger. Utviklinga av kapitalismen foregår umåtelig ujamnt i ulike land. Slik må det være under vareproduksjonen. Av dette følger det ugjendrivelig at sosialismen ikke kan seire samtidig *i alle* land. Den kommer til å seire først i ett eller flere land, mens andre land fortsetter å være borgerlige eller før-borgerlige i ei tid. Dette må nødvendigvis skape ikke bare gnisninger, men et direkte forsøk fra borgerskapet i andre land på å knuse det seierrike proletariatet i den sosialistiske staten. I slike tilfeller er en krig fra vår side en rettmessig og rettferdig krig. Det vil være en krig for sosialismen, for å frigjøre andre nasjoner fra borgerskapet. Engels hadde fullstendig rett, da han slo klart fast i brevet sitt til Kautsky fra den 12. september 1882, at det var mulig for den sosialismen som *alt hadde seira*, å føre «forsvarskriger». Det han tenkte på, var at det seierrike proletariatet forsvarte seg mot borgerskapet i andre land.

Først når vi har styrta borgerskapet i hele verden, utslatta det for godt og ekspropriert det, ikke bare i ett land, blir kriger umulige. Og fra et vitenskapelig synspunkt ville det være fullstendig galt — og fullstendig urevolusjonært hvis vi unngikk eller glatta over det viktigste: Å knuse motstanden til borgerskapet. Det er den vanskeligste oppgava, den som krever hardest kamp i *overgangen* til sosialismen. De «sosiale» sokneprestene og opportunistene står alltid klare til å bygge drømmeslott om den fredelige sosialismen i framtida. Men det som skiller dem fra revolusjonære

sosialdemokrater, er nettopp at de nekter å tenke på og reflektere over den bitre klassekampen og *klassekrigene* som er nødvendige for å oppnå den vakre framtida.

Vi må ikke tillate oss å bli leda på villstrå av ord. For eksempel er ordet «fedrelandsforsvar» forhatt av mange, fordi både svorne opportunisten og kautskyaneren nytter det til å dekke til og glatte over den borgerlige løgnen om den *nåværende* røverkrigen. Dette er ei kjensgjerning. Men det følger ikke av dette at vi ikke lenger trenger å skjære gjennom til betydninga av politiske paroler. Å godta «fedrelandsforsvaret» i denne krigen, er verken mer eller mindre enn å godta den som en «rettferdig» krig, en krig for interessene til proletariatet. Verken mer eller mindre, gjentar vi, fordi invasjonene kan forekomme i alle kriger. Det ville være reine vanviddet å avvise «fedrelandsforsvaret» *for* de undertrykte nasjonene i krig *mot* de imperialistiske stormaktene, eller for det seierrike proletariatet i kampen *det* fører mot en aller annen Gallifet⁵⁷ fra en borgerlig stat.

Teoretisk ville det være fullstendig galt å gløkke at alle kriger bare er videreføring av politikken med andre midler. Denne imperialistiske krigen er videreføringa av den imperialistiske politikken til to grupper med stormakter, og denne politikken oppsto og blei fostra av forholda som helhet i den imperialistiske epoken. Men nettopp denne epoken må nødvendigvis også hjelpe fram og fostre en annen politikk, nemlig kampen mot den nasjonale undertrykkinga og den proletariske kampen mot borgerskapet. Da fører den følgelig også til at det er mulig og uunngåelig for det første med revolusjonære nasjonale oppstander og kriger, for det andre med proletariske kriger og oppstander *mot* borgerskapet, og for det tredje med en kombinasjon av begge typer revolusjonære kriger, osv.

II

Vi må legge til den følgende allmenne betraktninga.

En undertrykt klasse som ikke strever for å lære seg å bruke våpen, og å skaffe seg våpen, fortjener bare å bli behandla som slaver. Så sant vi ikke er blitt borgerlige pasifister eller opportunisten, kan vi ikke gløkke at vi

lever i et klassesamfunn, som det ikke er, eller kan være, noen annen vei ut av enn klassekampen. I alle klassesamfunn, enten de er grunnlagt på slaveri, livegenskap eller som nå, på lønnsarbeid, er undertrykkerklassen alltid væpna. Ikke bare den moderne stående hæren, men også den moderne militsen — og til og med i de mest demokratiske borgerlige republikkene, som for eksempel Sveits — representerer det væpna borgerskapet *mot* proletariatet. Det er en så sjølsagt sannhet at det neppe er nødvendig å oppholde seg ved den. Det rekkes med å peke på bruken av tropper mot streikende i alle kapitalistiske land.

Et borgerskap som er væpna mot proletariatet er en av de største, mest grunnleggende og viktigste kjensgjerningene i det moderne kapitalistiske samfunnet. Og overfor denne kjensgjerninga blir revolusjonære sosialdemokrater oppfordra til å «kreve» «avrustning». Det svarer i virkeligheten til å forkaste klassekampstandpunktet fullstendig, å gi avkall på all tanke om revolusjon. Parolen vår må være: Væpning av proletariatet for å slå borgerskapet, ta fra det eiendomsretten og avvæpne det. Dette er den eneste taktikken som er mulig for en revolusjonær klasse, en taktikk som følger logisk av, og er bestemt av, hele den *objektive utviklinga* av den kapitalistiske militarismen. Først *etter* at proletariatet har avvæpna borgerskapet, vil det være i stand til å hive alle våpna på skraphaugen, uten å forråde den verdenshistoriske oppgava si. Og proletariatet kommer utvilsomt til å gjøre dette, men *bare når dette vilkåret er oppfylt, overhodet ikke før*.

Hvis denne krigen bare skaper redsel og frykt blant de reaksjonære kristne sosialistene, blant det klynkende småborgerskapet, bare skaper avsky for all våpenbruk, blodsutgytelse, død, osv., så må vi si: Det kapitalistiske samfunnet er og har alltid vært *redsler uten ende*. Hvis denne mest reaksjonære av alle kriger nå åpner for en *slutt på redslene* for dette samfunnet, så trenger vi ikke å gi etter for mismot. Men avrustnings«kravet», eller riktigere, drømmen om avrustning, er objektivt sett ikke noe annet enn et uttrykk for fortvilelse i ei tid da borgerskapet sjøl rydder vei for den eneste rettmessige og revolusjonære krigen — borgerkrigen mot det imperialistiske borgerskapet. Dette er noe alle kan se.

En død teori, sier kanskje noen. Men vi må minne dem på to kjensgjerninger i verdenshistoria: Trustenes rolle og bruk av kvinner i industrien på den ene sida, og Pariskommunen fra 1871 og desemberopprøret fra 1905 i Russland på den andre sida.

Borgerskapet gjør det til si sak å fremme trustene, drive kvinner og barn inn i fabrikkene, utsette dem for korrupsjon og lidelse, dømme dem til en grenseløs fattigdom. Vi «krever» ikke ei slik utvikling, vi «støtter» den ikke. Vi kjemper mot den. Men *hvordan* kjemper vi? Vi forklarer at trustar og bruk av kvinner i industrien er tegn på framskritt. Vi ønsker ikke å vende tilbake til handverkssystemet, førmonopolistisk kapitalisme, hjemmearbeid for kvinnene. Framover gjennom trustene osv., og forbi dem — til sosialismen!

Med nødvendige endringer er det argumentet også brukbart på den nåværende militariseringa av befolkninga. I dag militariserer det imperialistiske borgerskapet ungdommen så vel som de voksne, i morgen militariserer det kanskje kvinnene. Innstillinga vår må være: Desto bedre! Full fart framover! Jo raskere vi beveger oss, jo nærmere kommer vi den væpna oppstanden mot kapitalismen. Hvordan kan sosialdemokrater bli redde på grunn av militariseringa av ungdommen, osv., når de husker eksemplet fra Pariskommunen? Dette er ikke en «død teori» eller en drøm. Det er ei kjensgjerning. Og det ville virkelig stå dårlig til om sosialdemokrater, trass i alle økonomiske og politiske kjensgjerninger, begynte å tvile på at den imperialistiske epoken og de imperialistiske krigene er nødt til å føre til at slike ting gjentar seg.

En viss borgerlig iakttaker av Pariskommunen skreiv til ei engelsk avis i mai 1871 og sa: «Hvis den franske nasjonen besto bare av kvinner, for et skrekkelig land det ville vært da!» Kvinner og tenåringer kjempa i Pariskommunen side om side med mennene. Det vil ikke bli noe annerledes i de slaga som kommer for å styrte borgerskapet. Proletariske kvinner vil ikke stå passivt og se på når dårlig væpna eller uvæpna arbeidere blir skutt ned av de godt utrusta styrkene til borgerskapet. De kommer til å gripe til våpen som de gjorde det i 1871. Og fra de kua nasjonene av i dag — eller riktigere, fra den nåværende arbeiderbevegelsen, som opportunistene har desorgani-

sert langt mer enn regjeringene — vil det før eller seinere, men helt sikkert, utvilsomt oppstå et internasjonalt forbund av de «skrekkelige nasjonene» til det revolusjonære proletariatet.

Hele samfunnslivet blir nå militarisert. Imperialismen er en bitter kamp mellom stormaktene for å dele og nyoppdele verden. Derfor er den nødt til å føre til ei ytterligere militarisering i alle land, til og med i nøytrale eller små land. Hvordan vil proletariske kvinner gå imot dette? Bare ved å forbanne all krig og alt militært, bare ved å kreve avrustning? Kvinnene i en undertrykt og virkelig revolusjonær klasse vil aldri godta denne skammelige rolla. De vil si til sønnene sine: «Dere er snart voksne. Dere kommer til å få et gevær. Ta det og lær militærkunsten grundig. Proletariatet trenger denne kunnskapen, ikke for å skyte brødrene dine, arbeiderne i andre land, som de gjør i denne krigen, og som sosialismens svikere sier at dere skal gjøre. Proletariatet trenger den for å kjempe mot borgerskapet i sitt eget land, for å gjøre en slutt på utbytting, fattigdom og krig. Det gjør vi ikke med fromme ønsker, men ved å slå og avvæpne borgerskapet.»

Hvis vi skal la være å drive slik propaganda, nettopp slik propaganda, i samband med denne krigen, så bør vi helst slutte å nytte fine ord om det internasjonale revolusjonære sosialdemokratiet, den sosialistiske revolusjonen og krig mot krigen.

III

Avrustningsforkjemperne går også imot «folkevæpning»-avsnittet i programmet, fordi det lett fører til innrømmelser for opportunisten, påstår de. Hovedpunktet, nemlig det forholdet avrustninga står i til klassekampen og den sosiale revolusjonen, har vi granska ovafor. Nå skal vi se på forholdet mellom avrustningskravet og opportunisten. En av hovedårsakene til at det ikke kan godtas, er nettopp at sammen med de illusjonene det sprer, så kommer det uunngåelig til å svekke og ta gnisten fra kampen vår mot opportunisten.

Denne kampen er uten tvil det største og mest påtreng-

ende spørsmålet som Internasjonalen står overfor. Kamp mot imperialismen som ikke er nært knytta til kamp mot opportunisten, er enten tomme fraser eller bedrageri. En av hovedmanglene ved Zimmerwald og Kienthal,⁵⁸ en av de viktigste grunnene til at kimene til Den tredje internasjonale kanskje kan ende med fiasko, er at spørsmålet om å kjempe mot opportunisten, ikke en gang blei reist åpent, for ikke å snakke om løst i den forstanden at behovet for å bryte med opportunistene blei kunngjort. Opportunismen har seira for ei stund i den europeiske arbeiderbevegelsen. De to hovedavskyngningene viser seg i alle de store landa: Først den svorne, kyniske og derfor mindre farlige sosialimperialismen til herrene Plekhanov, Scheidemann, Legien, Albert Thomas og Sembat, Vandervelde, Hyndman, Henderson, med flere. For det andre, den fordekke, kautskyanske opportunisten: Kautsky-Haase, og Den sosialdemokratiske arbeidergruppa⁵⁹ i Tyskland, Longuet, Presseman, Mayéras, med flere i Frankrike, Ramsay MacDonald og de andre lederne i Det uavhengige arbeiderpartiet (the Independent Labour Party) i England, Martov, Tsjkheidze med flere i Russland, Treves og de andre såkalte venstre-reformistene i Italia.

Den svorne opportunisten er åpen og direkte i mot revolusjonen og de gryende revolusjonære bevegelsene og utbrudda. Den mer direkte alliert med styresmaktene, sjøl om formene som alliansen tar kan være ulike. (Det er alt fra å ta imot ministerverv, til å delta i krigsindustrikomiteer (i Russland)⁶⁰. De fordekke opportunistene, kautskyanerne, er mye skadeligere og farligere for arbeiderbevegelsen, fordi de skjuler at de står for alliansen med styresmaktene under et dekke av velklingende, pseudo-«marxistiske» talemåter og pasifistiske paroler. Krigen mot begge disse formene for den framherskende opportunisten må føres på *alle* områder innafor den proletariske politikken: i parlamentet, i fagforeningene, gjennom streiker, i de væpna styrkene, osv. Det viktigste typiske trekket ved *begge* disse formene for den framherskende opportunisten, er at det konkrete spørsmålet om *sammenhengen mellom denne krigen og revolusjonen, og andre konkrete spørsmål som gjelder revolusjonen*, blir fortidd, gjømt bort eller behandla med tanke på politi-

forbud. Og det trass i at denne forbindelsen mellom *denne* kommende krigen og den proletariske revolusjonen blei understreka utallige ganger før krigen, både uoffisielt og offisielt, som i Baselmanifestet.* Hovedfeilen ved avrustningskravet er at det unngår alle de konkrete spørsmåla som gjelder revolusjonen. Eller står avrustningsforkjemperne for en helt ny type revolusjon, en uvæpna revolusjon?

Vi fortsetter. Vi er slett ikke imot kampen for reformer. Og vi ønsker ikke å se bort fra den triste muligheten — om det verste blir til virkelighet — at menneskeheten må gjennom en ny imperialistisk krig, dersom revolusjonen ikke blir resultatet av denne krigen, trass i de utallige utbrudda av masseuro og massemisnøye, og trass i innsatsen vår. Vi er for et reformprogram som *også* er retta mot opportunistene. De ville bare bli så altfor glade hvis vi overlot kampen for reformer helt og holdent til dem, og prøvde å unnsnippe den triste virkeligheten i en tåkete «avrustnings»-fantasi. «Avrustning» betyr ganske enkelt å stikke av fra den ubehagelige virkeligheten, og ikke kjempe mot den.

I et slikt program ville vi si noe slikt som dette: «Å godta parolen om fedrelandsforsvar i den imperialistiske krigen mellom 1914 og 1916, er å ødelegge arbeiderbevegelsen ved hjelp av ei borgerlig løgn.» Et slikt konkret svar på et konkret spørsmål ville være mer teoretisk riktig, mye nyttigere for proletariatet, og vanskeligere å tåle for opportunistene enn avrustningskravet og avvisninga av «all slags» fedrelandsforsvar. Vi kunne legge til: «Borgerskapet i alle de imperialistiske stormaktene — England, Frankrike, Tyskland, Østerrike, Russland, Italia, Japan, USA — er blitt så reaksjonært og så innstilt på verdensherredømme, at *enhver* krig ført av *borgerskapet i de landa*, er nødt til å være en reaksjonær krig. Proletariatet må ikke bare gå mot alle slike kriger, men må også håpe på at deres 'eget' borgerskap blir slått i slike kriger, og utnytte nederlaget til revolusjonær oppstand, hvis en oppstand for å hindre krigen viser seg å mislykkes.»

Når det gjelder spørsmålet om en milits, bør vi si: Vi er

* Se note 13. — *Red.*

ikke for en borgermilits, vi er bare for en proletarisk milits. Derfor, «ikke ett øre, ikke en mann», til den stående hæren, men heller ikke til borgermilitsen, sjøl i land som De forente stater, Sveits eller Norge, osv. Dette må understrekes fordi vi ser at militsen i de frieste republikanske landa (for eksempel Sveits) stadig blir mer og mer prøyssifisert*, særlig i løpet av 1907 og 1911, og utskjemt ved at den blir nytta mot streikende. Vi kan kreve folkevalgte offiserer, avskaffing av all militærjustis, like retter for fremmedarbeidere og innfødte arbeidere (et punkt som er svært viktig for de imperialistiske statene som liksom Sveits mer og mer skamløst utbytter store tall fremmedarbeidere, mens de nekter dem alle retter). Videre kan vi kreve at enhver gruppe på la oss si, hundre innbyggere i et gitt land får rett til å danne frivillige sammenslutninger for militærtrening, med frie valg av instruktører som blir betalt av staten, osv. Bare under disse vilkåra kan proletariatet få militæropplæring for *seg sjøl* og ikke for slaveeierne sine, og behovet for slik opplæring blir pressa fram med stor styrke av interessene til proletariatet. Den russiske revolusjonen viste at hver framgang for den revolusjonære bevegelsen, sjøl en delvis framgang som å erobre en viss by eller et visst industristed, eller å vinne en viss del av hæren for seg, alltid *tvinger* det seierrike proletariatet til å sette nettopp et slikt program ut i livet.

Til sist må alle begripe at opportunismen aldri kan bli slått av programmer aleine. Den kan bare bli slått i handling. Den største og skjebnesvangre feilen den bankerotte andre Internasjonale gjorde var at ord ikke stemte overens med handling, at de tok til seg vanen med hyklerisk og uhemma revolusjonært frasemakeri (se på den holdninga Kautsky og Co. har i dag til Baselmanifestet). Avrustning som en sosial ide, dvs. en ide som springer ut av og kan virke på et visst sosialt miljø — og ikke et innfall fra en eller annen tulling — springer åpenbart ut av de særskilte «rolige» forhold som unntaksvis hersker i visse små stater, som har stått på sida av krigen og blodsutgytelsen ellers i verden i ganske lang tid, og som håper

* *Prøyssifisering* — innføring av kadaverdisiplin, militærjustis i militsen og hæren. — *Red.*

de kan bli der. For å bli overbevist om det, trenger vi bare å kikke på de argumentene som er satt fram for eksempel av de norske avrustningsforkjemperne. «Vi er et lite land», sier de. «Hæren vår er liten, det fins ingen ting vi kan utrette mot stormaktene (og dermed ikke noe vi kan gjøre for å stå i mot tvungen innblanding i en imperialistisk *allianse* med den ene eller den andre stormaktsgruppa)... Vi ønsker å få være i fred ute i villmarka vår, og fortsette med den tilbakeliggende politikken vår, kreve avrustning, tvungen voldgift, varig nøytralitet, osv.» («varig» etter belgisk mønster, vel?).

Den smålige strevinga til de små statene for å holde seg unna, det småborgerlige ønsket om å holde seg så langt vekk som mulig fra de store slaga i verdenshistoria, å utnytte den relative monopolistiske stillinga si for å forbli i forstokka passivitet — dette er det *objektive* sosiale miljøet som kan sikre avrustningsideen en viss grad av suksess, og en viss grad av popularitet i noen av de små statene. Den strevinga er sjølsagt reaksjonær, og bygger utelukkende på drømmesyner. For imperialismen trekker de små statene inn i malstrømmen til verdensøkonomien og verdenspolitikken på et eller annet vis.

I Sveits foreskriver for eksempel de imperialistiske omgivelsene objektivt *to retninger* for arbeiderbevegelsen: Den opportunistiske, som i allianse med borgerskapet prøver å gjøre landet til en republikansk demokratisk monopolføderasjon som kan blomstre på profitten fra de imperialistiske, borgerlige turistene, og å gjøre denne «rolige» monopolstillinga så lønnsom som og så rolig som mulig.

De skikkelige sveitsiske sosialdemokratene strever for å nytte den relative friheten i Sveits og den «internasjonale» stillinga landet er i, til å hjelpe den nære alliansen av revolusjonære elementer i de europeiske arbeiderpartiene til å vinne seier. Sveits har takk og pris ikke «et særskilt språk», men nytter tre verdensspråk, de tre språka som blir snakka i de krigførende grannelanda.

Om tjue tusen sveitsiske partimedlemmer betalte ei ukentlig avgift på to centimes som en slags «ekstra krigsskatt», ville vi ha tjue tusen franc pr. år. Det ville være mer enn nok til å gi ut alt materiale som inneholder sannheten om den gryende oppstanden blant arbeiderne, for-

brødringa i skyttergravene, håpa deres om at våpna vil bli nytta til revolusjonær kamp mot det imperialistiske borgerskapet i deres «egne» land, osv. En periodisk trykksak på tre språk, kunne bli spreidd blant arbeidere og soldater i de krigførende landa, trass i forbudet som er satt i verk av generalstabene.

Dette er ikke noe nytt. Det blir gjort av de beste avisene, som *Vaktposten*⁶¹ (La Sentinelle), *Folkets Rett* (Volksrecht) og Bern Dagblad (Berner Tagwacht), sjøl om det dessverre foregår i alt for liten målestokk. Bare gjennom slik virksomhet kan det storarta vedtaket fra partikongressen i Aarau⁶² bli noe mer enn et storarta vedtak.

Spørsmålet som interesserer oss nå er: Er avrustningskravet i samsvar med den revolusjonære strømninga blant de sveitsiske sosialdemokratene? Det er det åpenbart ikke. Avrustning er objektivt et svært nasjonalt, et særskilt nasjonalt program for små stater. Det er slett ikke det internasjonale programmet til det internasjonale revolusjonære sosialdemokratiet.

Skrevet i september, 1916. Trykt for første gang i tidsskriftet *Jugend-Internationale*, nr. 9 og 10, i september-oktober 1917, undertegna N. Lenin.

Trykt første gang på russisk i 1929 i det andre og tredje opplaget av Samla Verk, bind XIX.

BREV FRA DET FJERNE

FØRSTE BREV: DEN FØRSTE ETAPPEN I DEN FØRSTE REVOLUSJONEN⁶³

Den første revolusjonen som er avla av den imperialistiske verdenskrigen har brutt ut. Den første revolusjonen, men slett ikke den siste.

Hvis en skal dømme etter de sparsomme opplysningene som er tilgjengelige i Sveits, er den første etappen over i denne første revolusjonen, nemlig den *russiske* revolusjonen fra 1. mars 1917. Det første steget i revolusjonen vår kommer slett ikke til å bli det siste.

Hvordan kunne et slikt «mirakel» hende? Hvordan kunne et monarki som hadde holdt seg oppe i århundrer, og som tross alt greidde å holde seg oppe gjennom de tre åra med de enorme, landsomfattende klassekampene mellom 1905 og 1907, falle sammen i løpet av bare åtte dager — som herr Miljukov rekner det til, i det skrytende telegrammet han har sendt til alle talsmenn for Russland i utlandet?

Det fins ingen mirakler i naturen eller historia, men hver brå vending i historia, og dette gjelder for alle revolusjoner, framviser en slik enorm innholdsrikdom, utfolder slike uventa og særegne kombinasjoner av former og oppstillinger av krefter, at det for en lekmann er mye som må se ut som mirakler.

For at tsarmonarkiet skulle falle sammen på noen få dager, måtte flere faktorer av verdenshistorisk betydning samordnes. Vi skal nevne de viktigste av dem.

Uten de enorme classeslaga og den revolusjonære innsatsen som det russiske proletariatet viste under de tre åra fra 1905 til 1907, kunne ikke den andre revolusjonen ha vært så rask, i den forstanden at *åpningsfasen* var over i løpet av et par dager. Den første revolusjonen (1905) pløyde djupt i jorda, reiv opp århundrelange fordommer

med røttene, vekte millioner av arbeidere og titalls millioner bønder til et politisk liv og politisk kamp. Den avdekka alle klassene (og alle de viktigste partiene) i det russiske samfunnet for hverandre, og for verden. *Alle* klassene blei avslørt i sitt sanne ansikt og med den sanne innrettinga interessene deres hadde, med styrker, handlemåte og øyeblikkelige og ugjenkallelige mål. Denne første revolusjonen og perioden med kontrarevolusjon som fulgte etter (1907—1914), avdekka sjølve kjerna i tsarmonarkiet, dreiv det til «yttergrensa», avslørte all råttenskapen og ondskapen, kynismen og korrupsjonen til tsarklikken som var dominert av uhyret Rasputin. Den avslørte hvor dyrisk Romanoff-familien var — disse pogromkremmerne som dynka Russland i blodet fra jødene, arbeiderne og de revolusjonære. Disse *godseierne*, «de øverste blant adelsmenn», som eier millioner av desjatiner* med land, sto klare til å ty til all slags brutalitet, alle slags forbrytelser, for å ødelegge og kvele innbyggerne, uansett hvor mange de var, for å bevare den «hellige eiendomsretten» for seg sjøl og *klassen sin*.

Uten revolusjonen i 1905 til 1907 og kontrarevolusjonen fra 1907 til 1914, kunne ikke den klare «målrettinga» i alle klassene i det russiske folket og til de nasjonene som bor i Russland, ha vært til. Det var denne målrettinga i forholdet mellom disse klassene innbyrdes, og forholdet til tsarmonarkiet, som kom til uttrykk de åtte dagene i februar-marsrevolusjonen i 1917. Denne åttedagers-revolusjonen blei «spilt», om vi kan nytte et billedlig uttrykk, som om den hadde gjennomgått et dusin større og mindre generalprøver. «Skuespillerne» kjente hverandre, rollene sine, plassene sine og scenen i alle detaljer, tvers igjennom, ned til hver eneste mer eller mindre viktige avskygning av politiske strømninger og handlemåter.

For den første store revolusjonen i 1905, som Gusjkov- og Miljukovklikken og tilhengerne deres stempla som en «stor oppstand», førte — etter tolv år — til den «strålende», den «ærefulle» revolusjonen i 1917. Gusjkov- og Miljukovklikken har utropt den til «ærefull», fordi den har ført dem til makta (*for øyeblikket*). Men dette krevde

* *Desjatin* — russisk flatemål, lik 1,09 hektar. — *Red.*

en stor, kraftfull og allmektig «iscenesetter», som på den ene sida var i stand til å framskynde gangen i verdenshistoria i stort omfang, og som på den andre sida var i stand til å skape verdensomspennende kriser med ei kraft som tidligere var ukjent — økonomisk, politisk, nasjonalt og internasjonalt. Bortsett fra den enestående framskyndinga av verdenshistoria, var det også nødvendig at historia foretok særskilt skarpe vendinger for at den skitne og blodflekkete vogna til Romanoff-monarkiet i ei slik vending skulle bli velta med *ett slag*.

Denne allmektige «iscenesetteren», denne kraftfulle tempøkeren, var den imperialistiske verdenskrigen.

At det er en verdenskrig, er nå heva over enhver diskusjon, for De forente stater og Kina er i dag ellerede halvveis innblanda, og kommer til å være helt innblanda i morgen.

At det er en imperialistisk krig på *begge* sider, er nå like udiskutabelt. Bare kapitalistene og etterslepet deres, sosialpatriotene og sosialsjåvinistene, eller — hvis vi nytter politiske navn som er kjent i Russland, i stedet for allmenne kritiske bestemmelser — bare Gusjkov- og Lvov-folka, Miljukov- og Sjingarjovfolka på den ene sida, og bare Gvozdjov-, Potresov-, Tsjkhenkeli-, Kerenski- og Tsjkheidzeklikken på den andre sida, kan benekte eller glatte over denne kjensgjerninga. *Både* det tyske og det engelsk-franske borgerskapet utkjemper krigen for å kunne plyndre anre land og kvele små nasjoner, for å herske over verden finansmessig, for å dele og nyoppdele koloniene og for å redde det vaklende kapitalistiske regimet ved å villedde og splitte arbeiderne i ulike land.

Den imperialistiske krigen var nødt til, og kunne objektivt sett ikke unngå, å trappe opp og tilspisse klassekampen proletariatet fører mot borgerskapet til et omfang som tidligere var ukjent. Den måtte snu om til en borgerkrig mellom de fiendtlige klassene.

Denne *omdanninga* er blitt starta av februar-mars-revolusjonen i 1917, der den første etappen har vært prega av et felles slag mot tsarismen fra to krefter: Den ene er hele borgerskaps- og godseier-Russland, med alle ubevisste tilhengere og alle bevisste ledere — nemlig de britiske og franske kapitalistene og ambassadørene. Den

andre er *Arbeiderrepresentant-sovjetet*⁶⁴ som har begynt å vinne soldater og bonderepresentanter over på si side.

Det er tre politiske leirer, tre grunnleggende politiske krefter — 1) tsarmonarkiet i spissen for de føydale gods-eierne, det gamle byråkratiet og militærkysten, 2) borgerskaps-Russland, godseier-oktobrist-⁶⁵ og kadett*-Russland, som har småborgerskapet på slep (der Kerenski og Tsjkheidze er de fremste representantene) og 3) Arbeiderrepresentantsovjetet, som kjemper for å gjøre hele proletariatet og hele massen av den fattigste delen av befolkninga til sine allierte. Disse tre *grunnleggende* politiske kreftene viste seg klart og tydelig også i de åtte dagene i den «første etappen» og også for en iakttaker så fjernt fra åstedet som undertegnede, som må nøye seg med de magre avisnotatene i den utenlandske pressa.

Men før vi tar opp dette i detalj, må jeg vende tilbake til den delen av brevet som ér via til ei sak av førsterangs betydning, nemlig den imperialistiske verdenskrigen.

Krigen lenka sammen de krigførende maktene, de krigførende kapitalistgruppene, «sjefene» for det kapitalistiske systemet, slaveeierne i det kapitalistiske systemet, med *jernlenker*. *En blodig klump* — slik er det samfunnsmessige og politiske livet på dette tidspunktet i historia.

Sosialistene som gikk over til borgerskapet da krigen brøt ut, alle disse David'ene og Scheidemannfolka i Tyskland og Plekhanovittene, Potresov-, Gvozdjovfolka og co. i Russland, skreik høyt og lenge mot «illusjonene» til de revolusjonære, mot «illusjonene» i Baselmanifestet, mot de «komiske drømmene» om å snu den imperialistiske krigen til en borgerkrig. De sang lovsanger om styrken, seigheten og tilpasningsevnen som kapitalismen angivelig viste — *de*, som hadde hjulpet kapitalistene med å «tilpasse», temme, villedde og splitte arbeiderklassen i de ulike landa!

Men «den som ler sist, ler best». Borgerskapet har ikke klart å forsinke særlig lenge den revolusjonære krisa som krigen har avla. Den krisa vokser med uimotståelig kraft i alle land. Vi kan starte med Tyskland, som lider under en «glimrende organisert hungersnød», i følge en iakt-

* Se note 5. — *Red.*

taker som nylig besøkte landet, og slutte med England og Frankrike, der *hungersnøden også truer*, men der organiseringa er langt mindre «glimrende».

Det var naturlig at den revolusjonære krise skulle bryte ut aller først i tsar-Russland, der oppløsninga var mest forferdelig og proletariatet mest revolusjonært (ikke på grunn av særlige egenskaper, men på grunn av de levende tradisjonene fra 1905). Krise blei framskynda av ei rekke umåtelig tunge nederlag for Russland og de allierte. Nederlaga skaka det gamle regjeringsmaskineriet og den gamle ordninga, og reiste harmen i *alle* klassene i befolkninga mot dem. De gjorde hæren forbitra, feide vekk en svært stor del av de gamle offiserene, som var en gjeng forstokka aristokrater og ualminnelig korrupte og byråkratiske elementer, og erstatta dem med unge, friske, i hovedsak borgerlige, ikke-adelige småborgerlige personer. De som ulte og jamra om «defaitisme»,* da de krøp for borgerskapet, eller ganske enkelt mangla rygg-rad, står nå ansikt til ansikt med sannheten om den historiske sammenhengen mellom nederlaget til det svært tilbakestående og barbariske tsaristmonarkiet og *begynnelsen* på den revolusjonære storbrannen.

Nederlaga tidlig i krigen var en negativ faktor, som framskynda oppstanden. Men *forbindelsen* mellom den engelsk-franske finanskapitalen, den engelsk-franske imperialismen og den russiske oktoberist-kadettkapitalen, var en faktor som påskynda denne krise ved at de direkte organiserte *organiserte ei sammensverging* mot Nikolai Romanoff.

Denne høyst viktige sida ved situasjonen blir av åpenbare årsaker tidd i hjel av den engelsk-franske pressa, og onskapsfullt understreka av den tyske. Vi marxister må se sannheten nøkternt i øynene og ikke tillate oss å bli forvirra, verken av løgnene, de offisielle sukkertrukne diplomati- og ministerløgnene til den ene gruppa av imperialistiske krigsherrer, eller av kaldfliringen og krokodilletårene til de finansmessige og militære rivalene i den andre krigsførende gruppa. De britiske og franske ambassadene, og agentene og «forbindelsene deres, hadde lenge gjort de mest desperate forsøk på å hindre «sepa-

---

* *Defaitisme* — retning som ikke trur på seier for saka si. — *Red.*

rate» avtaler og en separatfred mellom Nikolai II (og det siste håper vi — og vi skal gjøre det vi kan for at han blir det) og Wilhelm II. Hele hendingsforløpet i februar-mars-revolusjonen viser klart at de direkte organiserte en sammensvergelse i samspill med oktobristene og kadettene, i samspill med en del av generalene og offiserene i hæren og St. Petersburgforlegninga, Med det uuttrykkelige målet å *avsette* Nikolai Romanoff.

Vi må ikke nære illusjoner. Vi må ikke gjøre samme feil som de som nå står klare til å lovprise «enigheten» mellom arbeiderpartiet og kadettene og «støtten» til de sistnevnte fra de førstnevnte osv. — som visse O.K.*-tilhengere eller mensjeviker, som vakler mellom Gvozdjov-Potresovpolitikken og internasjonalismen, og som så alt for ofte glir ut i småborgerlig pasifisme. I samsvar med den gamle (og slett ikke marxistiske) doktrina** som de har lært utenat, prøver de nå å tilslore sammensvergelsen til de engelsk-franske imperialistene og Gusjkov- og Miljukovfolka, som retta seg mot å avsette «sjefskrigeren», Nikolai Romanoff, og innsette mer kraftfulle, friskere og dyktigere *krigere* i hans sted.

At revolusjonen lyktes så raskt og — tilsynelatende, ved første overfaltiske blick — så grunnleggende, skyldes bare den kjensgjerninga at *fullstendig ulike strøminger, fullstendig uensarta* klasseinteresser, *fullstendig motsatt* politisk og samfunnsmessig strev, har *smelta sammen* på en slående «harmonisk» måte, som et resultat av en svært særegen historisk situasjon. Det er nemlig det som er tilfelle med sammensvergelsen til de engelsk-franske imperialistene, som tvang Miljukov, Gusjkov og co. til å gripe makta *for å kunne fortsette den imperialistiske krigen*, for å kunne føre en enda mer blodtørstig og innbitt krig, for å kunne *slakte nye millioner* av russiske arbeidere og bønder for at Gusjkov-gjengen skal kunne få Konstantinopel, de franske kapitalistene Syria, de britiske kapitalistene Mesopotamia osv. Dette er den ene sida. På den andre sida fantes det en ekte proletarisk og folkelig massebevegelse av en revolusjonær type (en bevegelse av hele den fattigste delen av befolkninga i

* Se note 21. — *Red.*

**Doktrine — lat., lære, læresetning, teori. — *Red.*

byene og på landsbygda), for *brød*, for *fred* og for *virkelig frihet*.

Det ville bare være tåpelig å snakke om at det revolusjonære proletariatet i Russland «støtta» kadett-oktobristimperialismen, som har blitt lappa sammen med engelske penger, og som er like avskyelig som tsarimperialismen. De revolusjonære arbeiderne ødela, har allerede for en stor del ødelagt, og kommer til å ødelegge det grufulle tsarmonarkiet til bunns. De er verken oppstemte eller motløse av den kjensgjerninga at de på grunn av visse kortvarige og uvanlige historiske sammenfall, *blei hjulpet* av den kampen Buchmann, Gusjkov, Miljukov og co. fører for å *erstatte* en monark med *en annen monark*, også fortrinnsvis en Romanoff!

Det var slik og bare slik situasjonen utvikla seg. Slik og bare slik er det standpunktet som en politiker som ikke er redd for sannheten, kan stå på. Den som veier forholdet mellom de samfunnsmessige kreftene i revolusjonen nøkternt, som vurderer hver eneste «aktuelle situasjon», ikke bare ut fra alle de nåværende, aktuelle særegenhetene, men også ut fra mer grunnleggende motiver, nemlig det djupere interesseforholdet til proletariatet og borgerskapet både i Russland og over hele verden, må stå på dette standpunktet.

Arbeiderne i Petrograd kjempa som arbeiderne over hele Russland, sjøloppofrende mot det tsaristiske monarkiet. De kjempa for frihet, for jord til bøndene og for *fred* — mot den imperialistiske nedslaktninga. For å fortsette og trappe opp den nedslaktninga, satte den engelsk-franske imperialistkapitalen i gang hoffintriger, konspirerte med offiserene i garden, hissa opp og oppmuntra Gusjkov- og Miljukovfolka, og stabla på beina ei *fullkomment ny regjering*, som i virkeligheten *greip makta* i det øyeblikket den proletariske kampen hadde slått de første slaga mot tsarismen.

I denne nye regjeringa har Lvov og Gusjkov fra oktobristene og Det fredelige fornyelsespertiet,⁶⁶ de som hjalp bøddelen Stopylin i går, kontrollen over *virkelige viktige* verv, livsviktige verv, avgjørende verv, hæren og byråkratiet. I denne regjeringa er Miljukov og de andre kadettene mer dekorasjoner enn noe annet, de er plakater, de er der for å holde sentimentale, professorale taler.

I denne regjeringa er trudoviken⁶⁷ Kerenski en bala-laika* som de spiller på for å lure arbeiderne og bøndene. Denne regjeringa er ikke en tilfeldig samling personer.

De er representanter for den nye klassen som har fått politisk makt i Russland, nemlig klassen av de kapitalistiske godseierne og borgerskapet, som lenge har *styrt* landet vårt økonomisk. Disse folka var snare til å organisere seg politisk, ta kontrollen over de lokale styringsorganene, den offentlig utdanninga, kongresser av ulike typer, Dumaen, krigsindustrikomiteene, osv., i løpet av revolusjonen fra 1905 til 1907, kontrarevolusjonsperioden fra 1907 til 1914, og til sist — og særlig raskt — i krigsperioden fra 1914 til 1917. Denne nye klassen var allerede «nesten helt og fullt» *kommet til makta* i 1917, og derfor trengte den bare de første slaga for å felle tsarismen og bane veien for borgerskapet. Den imperialistiske krigen som krevde en utrulig kraftytelse, trappa opp utviklingsforløpet til det tilbakeliggende Russland så mye at vi har *tatt igjen* Italia, England og nesten Frankrike, «i ett slag» (*tilsynelatende* i ett slag). Vi har fått en «koalisjon», ei «nasjonal» «parlamentarisk» regjering (dvs. for å fortsette den imperialistiske nedslaktinga og for å lure folket).

Side om side med denne regjeringa, som når det gjelder denne krigen bare er et agentur for milliard-«foretaket» «England & Frankrike», har den viktigste, uoffisielle, ennå uutvikla og forholdsvis svake *arbeiderregjeringa* oppstått. Den uttrykker interessene til proletariatet og hele den fattige delen av befolkninga i byene og på landsbygda. Dette er *Arbeiderrepresentantsovjetet* i Petrograd, som søker forbindelser med soldatene og bøndene, og også med landarbeiderne — og særlig med de sistnevnte — ja, mer med dem enn med bøndene.

Dette er den *virkelige* politiske situasjonen, som vi må prøve å bestemme så objektivt og nøyaktig som mulig, for at den marxistiske taktikken kan bli bygd på det eneste solide grunnlaget som fins, nemlig på *kjensgjeringer*.

Tsarmonarkiet er blitt knust, men ikke endelig ødelagt.

* *Balalaika* — russisk strengeinstrument. — *Red.*

Den borgerlige regjeringa til oktobrist-kadettene, som ønsker å kjempe i den imperialistiske krigen til «siste slutt», og som i virkeligheten er agentur for finansfirmaet «England & Frankrike», er *forplikta til å love* folket maksimalt med den typen rettigheter og smøring som er forenlig med at den beholder makta si over folket og muligheten for å fortsette den imperialistiske nedslaktinga.

Arbeiderrepresentantsovjetet er en organisasjon av arbeidere, en kime til ei arbeiderregjering, en talsmann for interessene til hele massen av den *fattige* delen av befolkninga, dvs. ni tideler av befolkninga, som kjemper for *fred, brød og frihet*.

Konflikten mellom disse tre kreftene avgjør situasjonen som nå er oppstått, en situasjon som er *en overgang* fra den første etappen i revolusjonen til den andre.

Motsetningene mellom den første og andre krafta, er *ikke* djup, den er foreløpig, den er *utelukkende* et resultat av hvordan sakene står nå, av at hendingene i den imperialistiske krigen har tatt ei brå vending. *Hele* den nye regjeringa er monarkistisk, for en kan ganske enkelt ikke ta den muntlige republikanismen til Kerenski alvorlig. Den er ikke verdig en statsmann — og *objektivt* er den politisk taskenspill. Den nye regjeringa, som ikke har gitt tsarmonarkiet det avgjørende slaget, har allerede *begynt å hestehandle* med godseierdynastiet til Romanoff-familien. Borgerskapet av oktobrist- og kadett-typen *trenger* et monarki som kan tjene som overhode for byråkratiet og hæren for å beskytte privilegiene til kapitalen mot det arbeidende folket.

Den som sier at arbeiderne må *støtte* den nye regjeringa for å tjene kampen mot den tsaristiske reaksjonen (og dette blir framført åpent av Protresov-, Gvozdjov- og Tsjkhenkelifolka, og også av Tsjkheidze, trass i all unnfallenheten), er en forræder mot arbeiderne, en forræder mot proletariatet si sak, mot kampen for fred og frihet. For i virkeligheten er *nettopp* denne nye regjeringa *allerede* bundet på hender og føtter av den imperialistiske kapitalen, av den imperialistiske politikken med *krig* og plyndring. Den har *allerede* begynt å hestehandle med dynastiet (uten å spørre folket!), *den arbeider allerede for å gjenopprette tsarmonarkiet*, den går allerede inn for

Mikael Romanoff som kandidat til et nytt kongsemne, og den tar allerede skritt for å støtte trona, erstatte det rettsmessige (lovlige, det som regjerer i kraft av gammel lov) monarkiet med et bonapartistisk* folkeavstemningsmonarki (som regjerer i kraft av ei falsk folkeavstemning).

Nei, hvis det skal bli skikkelig kamp mot monarkiet, hvis friheten skal bli sikra i virkeligheten og ikke bare i ord, i de glatte løftene fra Miljukov og Kerenski, så må arbeiderne *ikke* støtte den nye regjeringa. Regjeringa må «støtte» arbeiderne! For den eneste *sikringa* for frihet og for at tsarismen blir fullstendig ødelagt, ligger i å *væpne proletariatet*, i å styrke, utvide og utvikle rolla til, betydninga av og makta til Arbeiderrepresentantsovjetet.

Alt annet er bare frasemakeri og løgn, sjølbedrag fra politikerne i den liberale og radikale leiren, og lumske knep.

Om dere hjelper til med, eller i det minste ikke hindrer væpninga av arbeiderne, vil friheten i Russland være uovervinnelig, monarkiet umulig å gjenopprette og republikken sikra.

Ellers vil Gusjkov- og Miljukovfolka gjenopprette monarkiet og ikke innvilge *noen*, absolutt ingen av de «frihetene» de har lova. Alle borgerlige politikere i *alle* borgerlige revolusjoner har «fora» folket med løfter og lurt arbeiderne med dem.

Revolusjonen vår er en borgerlig revolusjon, og *derfor* må arbeiderne støtte borgerskapet, sier Potresov-, Gvozdjov- og Tsjkheidzefolka, slik Plekhanov sa i går.

Revolusjonen vår er en borgerlig revolusjon, sier vi marxister, *derfor* må arbeiderne åpne øynene til folket for det bedrageriet som de borgerlige politikerne driver med. Folket må lære å ikke tru på ord, men å stole ute-lukkende på *egne krefter*, sin *egen* organisasjon, sin *egen* enhet og sine egne *våpen*.

Regjeringa til oktofristene og kadettene, til Gusjkov- og Miljukovfolka *kan ikke*, sjøl om den ærlig ønska det

---

* *Bonapartistisk* — henspiller på statskuppet til Napoleon den tredje Bonaparte, som kom til makta gjennom støtte fra småborgerskapet og filleproletariatet i Frankrike. — *Red.*

(bare unger kan tru at Gusjkov og Lvov er oppriktige), gi folket *verken fred, brød eller frihet*.

Den kan ikke gi fred fordi den er ei krigsregjering, ei regjering for å fortsette den imperialistiske nedslaktinga, ei regjering for å *plyndre*. Den er ute etter å plyndre Armenia*, Galicia** og Tyrkia, underlegge seg Konstantinopel***, gjenerobre Polen, Kurland****, Litauen, osv. Det er ei regjering som er bundet på hender og føtter av den engelsk-franske kapitalen. Den russiske kapitalen er bare ei grein av det verdensimperialistiske «foretaket» som kontrollerer *milliarder* av rubler og er kalt «England & Frankrike».

Den kan ikke gi brød fordi den er ei borgerlig regjering. I *beste fall* kan den gi folket «en glimrende organisert hungersnød», som Tyskland har gjort. Men folket vil ikke godta hungersnød. De vil lære, og det antakelig ganske fort, at det fins brød og at det kan skaffes, men bare med metoder som *ikke respekterer at kapitalen og godseiendommen er heva over kontroll*.

Den kan ikke gi frihet fordi den er ei godseier- og kapitalistregjering som *frykter* folket, og allerede er begynt å hestehandle med Romanoffdynastiet.

De taktiske problemene ved den øyeblikkelige holdninga vår til denne regjeringa, vil bli tatt opp i en annen artikkel. I den skal vi forklare det særegne i den nåværende situasjonen, som er en *overgang* fra den første etappen i revolusjonen til den andre, og hvorfor parola «oppgava i dag» på dette tidspunktet må være: *Arbeidere, dere har utretta mirakler av proletarisk heltemot, heltemotet til folket, i borgerkrigen mot tsarismen. Dere må utrette organisatoriske mirakler, organisere proletariatet og hele folket for å bane veien for egen seier i den andre etappen av revolusjonen*.

* Armenia — grenseområde mellom Tyrkia og Russland. Ligger øst for Svartehavet. — Red.

** Galicia — landområde i Karpatene, blei delt mellom Polen og Sovjet i 1945. — Red.

*** Konstantinopel — i dag Istanbul. — Red.

**** Kurland — i dag den latviske republikken i Sovjet. — Red.

Sjøl om vi *her* innskrenker oss til en analyse av klassekampen og oppstillinga av klassekreftene på dette trinnet i revolusjonen, må vi likevel stille spørsmålet: Hvem er *allierte* med proletariatet i *denne* revolusjonen?

Proletariatet har to allierte: For det første den breie massen av halvproletariatet, og delvis også småbondebefolkninga, som teller snesevis av millioner og utgjør det overveldende flertallet av befolkninga i Russland. For denne massen er fred, brød og frihet *livsnødvendig*. Det er uunngåelig at disse massene til en viss grad er under innflytelse av borgerskapet, særlig av småborgerskapet, som de likner mest på i levekåra sine, med vakling mellom borgerskapet og proletariatet. De grusomme lærdommene fra krigen, og de kommer til å bli *enda verre* desto mer aktivt krigen blir ført av Gusjkov, Lvov, Miljukov og co, er *nødt til* å skyve disse massene mot proletariatet og tvinge dem til å følge proletariatet. Vi må nå dra fordel av den relative friheten under det nye styret og av Arbeiderrepresentantsovjetet, og først av alt og først og fremst *opplyse* og *organisere* disse massene. Sovjeter for bonderepresentantene og for landarbeiderne er en av de mest brennende oppgavene våre. I samband med dette, skal vi ikke bare kjempe for at landarbeiderne skal få oppretta sitt eget, atskilte sovjet, men også for at de eiendomsløse og fattigste bøndene skal organisere seg *atskilt* fra de velstående bøndene. De særlige oppgavene og særskilte organisasjonsformene som det er brennende behov for nå på denne tida, vil bli tatt opp i det neste brevet.

For det andre er proletariatet i alle de krigførende landa en alliert med det russiske proletariatet. I dag er denne alliansen for en stor del undertrykt av krigen, og alt for ofte er det de europeiske sosialsjåvinistene som snakker i navnet til dette proletariatet — menn som har flykta over til borgerskapet liksom Plekhanov, Gvozdjov og Potresov i Russland. Men frigjøringa av proletariatet fra innflytelsen deres har gått framover hver måned av den imperialistiske krigen, og den russiske revolusjonen er *nødt til* å framskynde denne prosessen enormt.

Med disse to allierte, og ved å *utnytte det særegne* ved den nåværende overgangssituasjonen, kan og vil proletariatet gå videre og først oppnå en demokratisk republikk

og full seier for bøndene over godseierene, i stedet for det halvmonarkiet til Gusjkov-Miljukov, og så gå videre til sosialismen, som er det eneste som kan gi det krigstrøtte folket *fred, brød og frihet*.

N. Lenin.

Skrevet den 7. mars (20), 1917, trykt
i *Pravda*, nr. 14 og 15, 21. og
22. mars 1917.

NOTER PERSONREGISTER

NOTER

1. Stuttgartkongressen til Den andre internasjonale blei holdt fra 18. til 24. august 1907. Delegasjonen fra Det russiske sosialdemokratiske arbeiderpartiet besto av 37 delegater, bl.a. Lenin, Lunatsjarski, Litvinov, Plekhanov og Trotski. Kongressen var prega av erfaringene fra den russiske revolusjonen i 1905 og av de voksende motsetningene innafor den internasjonale arbeiderbevegelsen mellom den revolusjonære fløyen og den reformistiske og revisjonistiske fløyen. Hovedspørsmålet som blei behandla var standpunktet til militarismen. Til Bebels utkast til vedtak om «Militarisme og internasjonale konflikter», føyde Lenin og Rosa Luxemburg til et viktig tillegg om at arbeiderpartiene er forplikta til å utnytte den krisa som imperialistiske kriger skaper, til å reise massene for å styrte kapitalismen. Dette utkastet med tillegg blei vedtatt, og de anarkistiske synspunktene som den franske delegaten Hervé førte fram, blei beseira. I alle spørsmål seira den marxistiske fløyen over revisjonistiske og andre strømnings. Men samtidig viste kongressen den voksende styrken og innflytelsen til revisjonismen.

Københavnkongressen til Den andre internasjonale blei holdt fra 28. august til 3. september 1910. RSDAP var representert med bl.a. Lenin, Plekanov, Lunatsjarski og Kolontai. Kongressresolusjonen «Kampen mot militarismen og krigen» stadfesta Stuttgartvedtaket om «Militarisme og internasjonale konflikter», og satte opp de krava som sosialistiske parlamentsmedlemmer skulle sette fram: a) Alle konflikter mellom stater skal uten unntak bli løst i internasjonale domstoler, b) alminnelig nedrustning, c) avskaffing av det hemmelige diplomatiet, d) sjølstyre for alle nasjoner og vern mot militære angrep og undertrykking.

Baselkongressen til Den andre internasjonale blei holdt den 24. — 25. november, 1912. Det var en ekstraordinær kongress, som var innkalt i samband med Balkankrigen og den nært forestående europeiske krigen. Kongressen vedtok et opprop som streka under den imperialistiske karakteren til den verdenskrigen som nærma seg, og oppfordra sosialistene i alle land til å begynne en kraftig kamp mot krigen. Se også note 13.

s. 14

2. *Anarko-syndikalisme* — ei retning innafor syndikalismen som heller mot anarkismen. Dette viser seg særlig i teorien om «det aktive mindretallet». A.-s. overfører anarkistenes teori om den avgjørende betydninga av den enkelte handling, til det faglige området. Som syndikalismen i det hele tatt fornekte også a.-s. arbeiderklassens politiske virksomhet og anerkjenner bare den direkte økonomiske kampen (boikott, sabotasje, generalstreik). Men den går et skritt videre og forfekter anarksimen som det endelige målet. s. 15

3. *Narodnikene* — tilhengere av narodnismen, ei småborgerlig strømning innafor den russiske revolusjonære bevegelsen som oppsto på 1860-70-tallet. De gikk inn for at godseierjorda skulle gis til bøndene, og var mot autokratiet (sjølherskerdømmet). De mente at de var sosialister, men sosialismen deres var utopisk. De benekta den lov-messige utviklinga av kapitalismen i Russland, og mente at den revolusjonære hovedkrafta var bøndene og ikke proletariatet. Videre benekta de massenes rolle i den historiske utviklinga, og påsto at historia blei skapt av store personligheter, helter. N. gikk ut på landsbygda for å få støtte mot sjølherskerdømmet (derav navnet: narod = folket), men noen særlig støtte fikk de ikke.

Etterfølgerne av narodnismen, de liberale narodnikene i 1880- og 1890-åra, ga opp den revolusjonære kampen mot tsarismen og begynte å kjempe for forsoning og enighet med det tsaristiske sjølherskerdømmet. De uttrykte i virkeligheten kulakkenes interesser. s. 15

4. *Sosialrevolusjonære* — medlemmer av et småborgerlig parti som oppsto i 1901—1902, da enkelte narodnik-grupper og -sirkler slo seg sammen (Den sosialrevolusjonære union, De sosialrevolusjonæres parti og andre).

De sosialrevolusjonære skilte ikke mellom proletariatet og småeierne, de glatta over klasseforskjellene blant bøndene og benekta den ledende rolla proletariatet spiller i revolusjonen. Synspunktene deres var ei blanding av narodnik-ideer og revisjonisme. For å bruke et uttrykk fra Lenin, så forsøkte de «å flikke på revnene i narodnik-ideene med biter fra moderne opportunistisk 'kritikk' av marxismen». (Lenin, «Sosialismen og bøndene» (1905) i *Samla verk*, eng. utg. 1965, bind 9, s.310).

Bolsjevikpartiet avslørte forsøka fra de sosialrevolusjonære på å gjøemme seg bak ei sosialistisk maske og førte en standhaftig kamp mot dem for å få innflytelse blant bøndene. Bolsjevikene viste at den terroristiske taktikken deres var skadelig for arbeiderbevegelsen. Likevel inngikk bolsjevikene, under visse forhold, forbigående avtaler med dem, i kampen mot tsarismen. Da den første russiske revolusjonen kom i 1905-07, brøt høyrefløyen med de sosialrevolusjonære og danna det legale Folkesosialistpartiet som sto nær kadettene (se note 5) når det gjaldt de politiske synspunktene. Venstrefløyen danna det halv-

anarkistiske maximilistforbundet. I perioden med Stolypin-reaksjonen, forfalt det sosialrevolusjonære partiet ideologisk og organisatorisk, og under den første verdenskrigen blei de fleste av medlemmene sosialsjåvinister.

Etter februarrevolusjonen i 1917 var de sosialrevolusjonære sammen med mensjevikene og kadettene hovedstammen i den kontrarevolusjonære borger- og godseierregjeringa, der lederne var sosialrevolusjonære (Kerenski, Avksentjev, Tsjernov). Seint i november i 1917 danna venstrefløyen i partiet Det uavhengige venstresosialrevolusjonære partiet. I et forsøk på å beholde innflytelsen sin blant bøndene, anerkjente de venstresosialrevolusjonære formelt sovjetmakta og gikk inn i en overenskomst med bolsjevikene, men gikk snart over til å kjempe mot dem.

Under den utenlandske intervensjonen og borgerkrigen deltok de sosialrevolusjonære i kontrarevolusjonær undergravingsvirksomhet, de ga aktiv støtte til intervensjonistene og hvitegardistgeneralene, de deltok i kontrarevolusjonære sammensvergelses og organiserte terroristiske aksjoner mot lederne i sovjetregjeringa og det kommunistiske partiet. Etter borgerkrigen fortsatte de sosialrevolusjonære de fiendtlige handlingene sine mot Sovjestaten, både innenlands og blant hvite-emigrantene.

s. 15

5. *Kadettene* — medlemmer av Det konstitusjonelt-demokratiske partiet. Det var det viktigste borgerlige partiet i Russland og var talerør for det liberale monarkistiske borgerskapet. Det blei stifta i oktober 1905. De framstilte seg som demokrater og kalte seg «partiet for folkets frihet». Slik prøvde de å vinne oppslutning fra bøndene. Målet deres var å bevare tsarismen i form av et konstitusjonelt demokrati. Seinere blei *k.* det imperialistiske borgerskapets parti. Under den første verdenskrigen var *k.* aktive støttespillere for utenrikspolitikken til tsar-regjeringa, som gikk ut på å annektere områder. Da den borgerlig-demokratiske revolusjonen kom i februar 1917, prøvde de å redde monarkiet. *K.* hadde en ledende stilling i den borgerlige provisoriske regjeringa og førte en anti-folkelig, kontrarevolusjonær politikk som blei godtatt av de britiske, franske og amerikanske imperialistene. Etter at den sosialistiske Oktoberrevolusjonen hadde seira, organiserte *k.* kontrarevolusjonære sammensvergelses og oppstander mot Sovjetrepublikken.

s. 19

6. *Rådet for den samla adelen* — en kontrarevolusjonær organisasjon av jordeiere, som blei oppretta i mai 1906. Rådet hadde en betydelig innflytelse på politikken i den tsaristiske regjeringa. Lenin kalte det «Rådet for de samla føydalistene».

s. 20

7. *Desembristene* — russiske revolusjonære adelsmenn som i desember 1825 gjorde opprør mot autokratiet og systemet med livegenskap. s. 20

8. *Rasnotsjintsi* — betyr 'den jamne middelstand'. Intellektuelle i Russland i det 19. århundret som stamma fra småborgerskapet i byene, det lavere presteskapet, handelsfolk og bønder, til forskjell fra de som kom fra adelen. *R.* hørte hjemme i det liberale og demokratiske borgerskapet, men tilhørte ikke lenger noen stand, verken geistligheten, embetsstanden, borgerstanden eller bondestanden. s. 20

9. Et sitat fra romanen til Tsjernitsjevski, *Prologen*.

10. Tilhengerne av Lasalle blei kalt «kongelige prøyssiske sosialister» av Marx, fordi de underkasta seg den borgerlige «legaliteten» (i dette tilfellet anti-sosialistlovene til Bismarck).

11. *Sotsial-Demokrat* — ei illegal avis som blei utgitt av Sentralkomiteen i RSDAP fra februar 1908 til januar 1917. Alt i alt kom det ut femtiåtte nummer. Avisen trykte om lag åtti artikler og notiser av Lenin. s. 22

Sotsial-Demokrat hadde stor betydning under reaksjonsåra (1907—10), og det etterfølgende revolusjonære oppsvinget, da bolsjevikene kjempa mot likvidatorer, trotskister og otzovister, for å bevare det illegale marxistiske partiet, for å styrke enheten i det og tilknytninga til massene.

Under den første verdenskrigen spilte *Sotsial-Demokrat*, som var hovedorganet til bolsjevikene, ei usedvanlig stor rolle når det gjaldt å propagandere parolene om krig, fred og revolusjon. s. 24

12. Lenin skreiv artikkelen på tysk, og den blei trykt i januar 1916 i det første nummeret av det teoretiske organet til Zimmerwaldvenstre (se note 27), tidsskriftet *Varselet* (Verbote).

På slutten av 1915 hadde Lenin skrevet en artikkel på russisk med samme tittel. Den blei trykt i tidsskriftet *Den proletariske revolusjonen* (Proletarskaja Revolutsia), nr. 5 1924, der teksten ikke er helt den samme som i *Varselet*. Se Lenin, *Samla verk*, eng. utg. 1974, bind 21, s. 438-453. s. 29

13. *Baselmanifestet* om krigsspørsmålet blei vedtatt av den ekstraordinære internasjonale sosialistkongressen i Basel i Sveits 24.—25. november 1912 (se note 1). Her blei kampen mot den truende faren for en imperialistisk verdenskrig diskutert, og diskusjonen blei skjerpa på grunn av den første Balkan-krigen. Det var 555 utsendinger på kongressen, sentralkomiteen i RSDAP sendte 6 delegater. Det blei holdt en stor anti-krigsdemonstrasjon den første dagen.

25. november blei manifestet enstemmig vedtatt. Det advarte folkene mot den truende krigsfaren, og slo fast de røveriske måla til imperialistene, og oppfordra alle arbeiderne i verden til å kjempe standhaftig mot krigsfaren, «å stille den internasjonale solidariteten til ar-

beiderklassen opp mot styrken til den kapitalistiske imperialismen». I tilfelle imperialistkrigen skulle bryte ut, oppfordra manifestet arbeiderne til å dra nytte av den økonomiske og politiske krisa for å framskynde den sosialistiske revolusjonen.

Kautsky, Vandervelde og de andre lederne i Den andre internasjonale stemte for manifestet, men straks krigen brøt ut, gikk de tilbake på det, og støtta sine «egne» imperialistiske regjeringer. s. 29

14. *Bernsteinianismen* — ei anti-marxistisk strømning i det internasjonale sosialdemokratiet som oppsto i Tyskland på slutten av det nittende århundret og fikk navn etter den tyske sosialdemokraten Eduard Bernstein. Bernstein satte seg fore å revidere den revolusjonære læra til Marx i den borgerlige liberalismens ånd.

I Russland fantes det tilhengere av Bernstein hos de «legale marxistene», økonomistene, bundistene og mensjevikene. s. 34

15. *Sosialistisk månedsblad* (Sozialistische Monatshefte) — hovedorganet til opportunistene i det tyske sosialdemokratiet og et organ for den internasjonale opportunisten. Under den første verdenskrigen sto S.M. på et sosialsjåvinistisk standpunkt. Det kom ut i Berlin fra 1897—1933.

16. *Fabianere* — medlemmer av Det fabianske selskap (The Fabian Society), en britisk reformistisk og opportunistisk organisasjon grunnlagt i 1884. Medlemmene var fortrinnsvis borgerlige intellektuelle — vitenskapsmenn, forfattere, politikere (som f.eks. S. og B. Webb, Bernhard Shaw, R. MacDonald og andre). F. benekta nødvendigheten av proletarisk klassekamp og den sosialistiske revolusjonen, og påsto at overgangen fra kapitalismen til sosialismen bare var mulig gjennom små reformer og ei gradvis omdanning av samfunnet. I 1900 gikk Det fabianske selskap inn i det britiske arbeiderpartiet. Lenin har beskrevet f. i artikkelen «Britisk pasifisme og britisk avsmak for teori» (1915). (Se Lenin, *Samla verk*, eng. utg. 1974, bind 21, s. 260—265.) s. 34

17. *Arbeiderpartiet* (Labour Party) blei stifta i 1900 som ei sammenmelting av fagforeninger, sosialistiske organisasjoner og grupper som arbeidet for å velge arbeiderrepresentanter inn i parlamentet. I 1906 tok det navnet «Arbeiderpartiet». Fagforeningsmedlemmer blir automatisk medlem av partiet, så sant de betaler kontingenten. Det blir leda av en eksekutivkomite som sammen med Rådet for fagforeningene og Eksekutivkomiteen for Det kooperative partiet utgjør det såkalte Nasjonale arbeiderrådet. Det kooperative partiet og ILP (se note 18) er korporative medlemmer av Arbeiderpartiet.

Sjøl om det opprinnelig var et parti for arbeidsfolk (det blei snart fylt av et stort antall småborgerlige elementer), er Arbeiderpartiet opportunistisk både når det gjelder ideologien og taktikken. Siden partiet

blei stifta, har lederne ført en klassesamarbeidspolitik med borgerskapet. Under den første verdenskrigen sto lederne på et sosialsjåvinistisk standpunkt. De ulike arbeiderregjeringene (1924, 1929, 1945 og 1950) har utført politikken til den britiske imperialismen. Misnøye med politikken til lederne har ført til at britiske arbeidsfolk har danna en venstrefløy i partiet som går mot den offisielle politikken.s. 34

18. *ILP, The Independent Labour Party (Det uavhengige arbeiderpartiet)* blei danna i 1893. Det blei leda av James Keir Hardie, J. Ramsay MacDonald og andre. Det hevda at det var politisk uavhengig av de borgerlige partiene, men i virkeligheten var det «uavhengig av sosialismen, men avhengig av liberalismen», som Lenin sa i 1919. (Se Lenin, «Oppgavene til Den tredje internasjonale. Ramsay MacDonald på Den tredje Internasjonale» i *Samla verk*, eng. utg. 1965, bind 29, s. 494—512.)

I begynnelsen av den imperialistiske verdenskrigen 1914-18, 13. august 1914, sendte *ILP* ut et manifest mot krigen. Men fra 1915 tok lederne i partiet et sosialsjåvinistisk standpunkt, under dekke av pasifistiske fraser.

Da Den tredje internasjonale blei oppretta i 1919, vedtok *ILP*-lederne å trekke seg ut av Den andre internasjonale, etter press fra de vanlige medlemmene som hadde gått til venstre. I 1921 slutta *ILP* seg til den såkalte To-og-en-half-internasjonale.

To-og-en-half-internasjonale eller Wiener-internasjonale blei starta i Wien i 1921 av partier som hadde brutt med Den andre internasjonale eller var motstandere av å gjenopplive den, men som ikke ville slutte seg til Den tredje internasjonale. De godtaok ikke parolen om proletarietets diktatur, stilte seg fiendtlig til utviklinga i Russland og fordømte bolsjevikenes kamp mot mensjevikenes og de sosialrevusjonære. I 1923 gikk To-og-en-half-internasjonale opp i Den andre internationale.s. 34

19. *BSP, The British Socialist Party (Det britiske sosialistpartiet)* blei danna i Manchester i 1911, som en følge av at det sosialdemokratiske partiet og andre sosialistiske grupper gikk sammen. *BSP* dreiv agitasjon i marxismens ånd. Det var «ikke opportunistisk, det var virkelig uavhengig av de liberale» (se Lenin, «Avdekking av de britiske opportunistene» (1913) i *Samla verk*, eng. utg. 1964, bind 19, s. 273). Men det lille antallet medlemmer og de svake banda til massene ga *BSP* et litt sektærisk preg. Under den første verdenskrigen utvikla det seg en bitter kamp innafor *BSP* mellom internasjonalistene (William Gallcher, Albert Inkpin, John Maclean, Theodore Rothstein og andre) og sosialsjåvinistene, som blei leda av Hyndman. Innafor den internasjonalistiske retninga var det noen holdningsløse elementer som tok et sentristisk standpunkt i ei rekke saker. I februar 1916 grunnla ei gruppe *BSP*-ledere avisa *The Call*, som spilte ei viktig rolle i å forene inter-

nasjonalistene. Årsmøtet i *BSP* som blei holdt i Salford i april 1916, fordømte det sosialsjävinistiske standpunktet til Hyndmann og tilhengerne hans. Etter møtet forlot disse partiet.

BSP hilste den store sosialistiske Oktoberrevolusjonen med glede, og medlemmene i partiet spilte ei viktig rolle i «Hendene vekk fra Russland»-bevegelsen. I 1919 vedtok det overveldende flertallet av avdelingene i partiet (98 mot 4) å slutte seg til Den kommunistiske internasjonale. *BSP* danna sammen med Den kommunistiske enhetsgruppa kjerna i Storbritannias kommunistiske parti. På den første (enhets)-kongressen, som blei holdt i 1920, gikk det store flertallet av lokalorganisasjonene i *BSP* inn i kommunistpartiet. (Se kapitlet «'Venstre'-kommunismen i Storbritannia» i «'Venstre'-kommunismen — en barnesjukdom» (1920) i *Lenin, Utvalgte verker, bind 11*, Forlaget Oktober 1976, s. 156—167.) s. 34

20. *Nasja Zarja* (Vårt daggry) — ei legal månedsavis som de mensjevikiske likvidatorene ga ut i St. Petersburg fra januar 1910 til september 1914. Da den første verdenskrigen brøt ut, inntok avisa et sosialsjävinistisk standpunkt. s. 34

21. *Organisasjonskomiteen* (OK) — det ledende mensjeviksentreret i *augustblokken* som Trotski organiserte i 1912, en blokk av alle de anti-bolsjevikiske gruppene og strömningene mot Lenin og mot det bolsjevikiske partiet. (Se avsnittet «Bolsjevikenes kamp mot trotskismen. Den partifiendtlige augustblokken» i *SUKP(b)s historie*, Forlaget Oktober 1974, s. 143—145.) s. 34

22. *Sjiroki-sosialistene* — «de breie sosialistene», ei opportunistisk retning innafor det bulgarske sosialdemokratiske partiet. s. 34

23. *Prøyssiske årbøker* — et konservativt månedstidsskrift for de kapitalistiske grunneierne som blei gitt ut i Berlin fra 1858 til 1935. s. 36

24. Friedrich Engels, «Kritikk av det sosialdemokratiske programutkastet 1891», trykt i *Ny Tid*, årg. XX, 1901, bind 2, nr. 1. s. 36

25. Se Lenin, «Konferansen til RSDAP-gruppene i utlandet» (1915) i *Samla verk*, eng. utg. 1974, bind 21, s. 158—164. s. 40

26. *Zimmerwald-venstre* — i begynnelsen av september 1915 holdt internasjonale sosialistene sin første konferanse i Zimmerwald.

Lenin kalte denne konferansen det «første skrittet» i utviklinga av den internasjonale bevegelsen mot den imperialistiske verdenskrigen. Lenin fikk danna *Zimmerwald-venstre* på denne konferansen. Men i Z.-v var det bare bolsjevikpartiet med Lenin i spissen som inntok ei helt

ut konsekvent holdning mot krigen. Z.-v. utga tidsskriftet «Vorbote» («Varselet»), der det blei offentliggjort artikler av Lenin. s. 40

27. *Arbeiderlederen* (Labour Leader) — et uketidsskrift grunnlagt i 1891. Fra 1893 var det organ for ILP, se note 18. Fra 1922 blei det kalt *The New Leader*, og fra 1946 *The Socialist Leader*. s. 41

28. *Anti-sosialistloven* — Bismarck innførte den i Tyskland i 1878. Den bestemte at det var forbud mot alle sosialdemokratiske organisasjoner, masseorganisasjoner for arbeidere og arbeiderpressa, at sosialistisk litteratur skulle inndras og at sosialdemokratene skulle forfølges. Loven blei oppheva i 1890 etter press fra arbeiderklassens massebevegelse. s. 41

29. *Bern Dagblad* (Berner Tagwacht), organ for det sosialdemokratiske partiet i Sveits, kom ut i Bern fra 1893. Fra 1909—18 blei det redigert av R. Grimm. Da den første verdenskrigen brøt ut, trykte det artikler av Liebknecht, Mehring og andre internasjonister, men fra 1917 ga det åpen støtte til sosialsjåvinistene. s. 41

30. *Imperialismen, det høyeste stadiet i kapitalismen* blei skrevet i første halvdel av 1916. Mens Lenin var i Bern i 1915, begynte han å studere forskjellige verker om imperialismen som var utgitt i mange land. Han starta arbeidet med denne boka i januar 1916, og i slutten av måneden flytta han til Zürich hvor han fortsatte arbeidet på biblioteket der. Fra hundrevis av bøker, tidsskrifter, aviser og statistiske oversikter utgitt på forskjellige språk lagde han tallrike utdrag, oppsummeringer, notater og tabeller som til sammen utgjorde mer enn 40 trykkark. Dette materialet blei gitt ut som en egen brosjyre i 1939 med tittelen «*Notater om imperialismen*».

19. juni (2. juli) 1916 sendte Lenin det fullførte manuskriptet sitt om imperialismen til *Parus* forlag. Mensjevikelementer blant ledelsen for det strøk deler i boka som skarpt kritiserte opportunist-teoriene til Kautsky og de russiske mensjevikene (Martov & Co.). Lenins uttrykk *pererastanije* (kapitalismen vokser over i kapitalistisk imperialisme) blei forandra til *prevrashchenije* (forvandling), *reaktsionny kharakter* (den reaksjonære karakteren til teorien om ultraimperialismen) blei forandra til *otstalj kharakter* (tilbakeliggende karakter), osv.

Etter at Lenin var tilbake i Russland igjen, skreiv han et forord til boka, som endelig blei utgitt i september 1917.

Om betydninga av boka *Imperialismen, det høyeste stadiet i kapitalismen*, se *SUKP(b)s historie*, Forlaget Oktober 1974, s. 175—181. s. 45

31. Dette forordet blei først offentliggjort med tittelen «Imperialisme

og kapitalisme» i *Den kommunistiske internasjonalen*, nr.18, oktober 1921. s. 47

32. *Sosialpasifisme* — sosialisme i ord og småborgerlig pasifisme i handling. Sosialpasifistene gir uttrykk for alle slags «internasjonalistiske» følelser, de protesterer mot erobringer osv. Men i praksis fortsetter de å støtte sine respektive imperialistiske borgerskap. Forskjellen mellom sosialpasifistene og sosialsjåvinistene «er uten betydning. Den er som forskjellen mellom to kapitalister, den ene med beske, den andre med vakre ord på leppene.» (Se Lenin, *Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky*, (1918). Forlaget Oktober 1975, s.95.) s. 47

33. *Brest-Litovsk-freden*, blei undertegna av Sovjet-Russland og maktene i firemaktsforbundet (Tyskland, Østerrike-Ungarn, Bulgaria og Tyrkia) den 3.mars 1918 i Brest-Litovsk og godkjent den 15.mars av den 4. (ekstraordinære) allrussiske sovjetkongressen. Fredsvilkåra var svært harde for Sovjet-Russland. I følge fredstraktaten blei nesten alle de baltiske statene, Polen og deler av Hvite-Russland satt under tysk og østerriksk-ungarsk kontroll. Ukraina blei skilt fra Sovjet-Russland og blei en stat som var avhengig av Tyskland. Tyrkia fikk kontrollen over byene Kars, Batum og Ardagan. I august 1918 påtvang Tyskland Sovjet-Russland en tilleggsavtale og en finansiell overenskomst som inneholdt nye og svære krav.

Undertegninga av Brest-Litovsk-freden var knytta sammen med en standhaftig kamp mot Trotski og anti-partigruppa av «venstre»-kommunister. Det var bare på grunn av den store innsatsen fra Lenins side at fredstraktaten med Tyskland blei undertegna. Freden i Brest-Litovsk var et storarta eksempel på klokskapen og smidigheten i taktikken og dyktigheten til Lenin når det gjaldt å utarbeide den eneste politikken som var riktig; en uhyre vanskelig situasjon.

Fredstraktaten var et fornuftig politisk kompromiss. Det ga Sovjetstaten et pusterom, en mulighet til å avvikle den gamle, forfalne hæren og skape den nye, røde hæren, utvikle sosialistisk gjenoppbygging og samle styrke til kampen mot kontrarevolusjonen hjemme og militærintervensjonen fra andre land. Undertegninga av Brest-Litovsk-freden fremma kampen for fred blant de breie massene i alle de krigende nasjonene. Den 13.november 1918, etter novemberrevolusjonen i Tyskland som styrta det monarkistiske regimet, annullerte Den allrussiske sentrale eksekutivkomiteen røverfreden fra Brest-Litovsk. s. 49

34. *Versaillesfreden*, som var avslutninga på den første imperialistiske verdenskrigen 1914 til 1918, blei undertegna den 28.juni 1919 av USA, Storbritannia, Frankrike, Italia, Japan og de landa som var alliert med dem på den ene sida, og av Tyskland på den andre.

Versaillesfreden hadde som mål å befeste nyoppdelinga av verden til fordel for seierherrene, samt å skape et system av forbindelser mellom

landa som var retta inn på å knuse Sovjet-Russland og på å kvele den revolusjonære bevegelsen i hele verden. s. 49

35. «*Wilsonisme*» — etter den amerikanske presidenten Thomas Woodrow Wilson. I januar 1918 la han fram sine berømte 14 punkter. Hvis det blei slutta fred og hvis Tyskland fikk ei borgerlig-demokratisk forfatning, lovte han: å gjennomføre sjølråderett for nasjonene, å avskaffe det hemmelige diplomatiet, å sørge for at havene var frie, å få igjennom handelsfrihet, nedrustning og rettferdig regulering av erstatningsspørsmålet og å opprette et Folkeforbund. Under sjølve fredsforhandlingene måtte han gi opp disse punktene, og han undertegna *Versaillesfreden* som direkte var i strid med dem. Se note 34. s. 49

36. *Tysklands uavhengige sosialdemokratiske parti* — et sentrist-parti som blei stifta i april 1917. Størstedelen av partiet besto av det kautskyanske arbeidersamfunnet. De uavhengige gikk inn for «enhet» med de åpne sosialsjåvinistene, de rettferdiggjorde og forsvarte dem og krevde at klassekampen blei avvist.

På partiets kongress i Halle i oktober 1920 fant det sted en splittelse. I desember gikk en stor del av partiet inn i Tysklands kommunistiske parti. Høyreelementene danna et eget parti og beholdt det gamle navnet. Dette partiet eksisterte til 1922. s. 51

37. *Mensjevikene* — de som støtta den småborgerlige, opportunistiske strømninga innfor Russlands sosialdemokratiske arbeiderparti (RSDAP) og var redskapet for borgerlig innflytelse blant arbeiderne. Navnet, som betyr «medlemmer av mindretallet», skriver seg fra Den andre kongressen til RSDAP i 1903, fra valga til de sentrale organene i partiet som blei holdt på slutten av kongressen. Mensjevikene var i mindretall, mens de revolusjonære sosialdemokratene leda av Lenin, utgjorde flertallet (ordet «bolsjevik» betyr «medlemmer av flertallet»). Under revolusjonen 1905—07 var mensjevikene imot at proletariatet skulle ta ledelsen i revolusjonen, de var imot alliansen mellom arbeiderklassen og bøndene, de gikk inn for en overenskomst med et liberale borgerskapet og var for at det skulle ha ledelsen i revolusjonen. I reaksjonsåra (1907—10) som fulgte etter at revolusjonen var slått ned, forkynte mensjevikene likvidasjonisme, dvs. de ville avskaffe det revolusjonære partiet til proletariatet som arbeidet illegalt.

Under den første imperialistiske verdenskrigen fulgte mensjevikene den samme linja som de opportunistiske lederne i Den andre internasjonale, som sentristene Kautsky og Co. Deres politikk var å ta avstand fra revolusjonen og innstille klassekampen under krigen for ikke å hindre «deres» regjering i å delta i den imperialistiske krigen.

Den borgerlig-demokratiske februarrevolusjonen i 1917 førte til at det blei oppretta ei dobbeltmakt i Russland — borgerskapets diktatur gjennom den provisoriske regjeringa, og proletariatets og bøndenes

diktatur gjennom sovjetene. Mensjevikene og de sosialrevolusjonære (se note 4) gikk inn i den provisoriske regjeringa, støtta den imperialistiske politikken den førte og kjempa mot den proletariske revolusjonen som var i ferd med å vokse seg sterk. Innafor sovjetene førte mensjevikene den samme politikken med å støtte den provisoriske regjeringa og skille massene fra den revolusjonære bevegelsen.

Etter Oktoberrevolusjonen blei mensjevikene et åpent kontrarevolusjonært parti som organiserte og deltok i sammensvergelses og oppstander som tok sikte på å styrte sovjetmakta. s. 52

38. *Spartakistene* — medlemmer av Spartakusforbundet, en revolusjonær organisasjon av tyske venstresosialdemokrater som blei danna tidlig i den første verdenskrigen under ledelse av Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring, Clara Zetkin og andre. Den var også kjent som *Internationale-gruppa*. S. dreiv revolusjonær propaganda blant massene mot den tyske imperialistiske krigen og avslørte røverpolitikken til den tyske imperialismen og forræderiet til de sosialdemokratiske lederne. Men de klarte ikke å fri seg fra de halv-mensjevikiske feilslutningene i teoretiske og politiske hovedspørsmål. De propaganderte en halv-mensjevikisk teori om imperialismen, avviste den marxistiske tolkninga av prinsipp om sjølråderett for nasjonene (dvs. opp til og inkludert løsrivelse og danning av sjølstendige stater), benekta at nasjonale frigjøringskriger var mulige i den imperialistiske epoken, undervurderte rolla til det revolusjonære partiet og gjorde knefall for spontaniteten i arbeiderbevegelsen. (Se *SUKP(b)s historie*, Forlaget Oktober 1974, s.172— 181.)

Lenin kritiserer feila til det tyske venstre i «Junius-brosjyra» (1916) og «En karikatur av marxismen og 'imperialistisk økonomisme'» (1916) (se *Samla verk*, eng. utg. 1974, bind 22, s.305—319 og bind 23, s.28—76), og Stalin gjør det samme i «Noen spørsmål om historia til bolsjevismen» (1913) (se *Verker*, eng. utg. 1955, bind 13, s.86—104).

I 1917 slutta spartakistene seg til det sentristiske Tysklands uavhengige sosialdemokratiske parti (se note 36), men de var fortsatt organisatorisk sjølstendige. Etter revolusjonen i Tyskland i november 1918, brøt de med de uavhengige, og fra 30.desember samme år til 1.januar 1919 grunnla de tysklands kommunistiske parti. s. 52

39. *Chemnitzkongressen* — kongress i Det tyske sosialdemokratiske partiet i september 1912. Under behandlinga av spørsmålet om imperialismen blei resolusjonen som Lenin viser til vedtatt. I den sies det at veksten i den kapitalistiske produksjonen fører til at kapitalistene må jakte på nye markeder. Derfor fører de en ustyrlig røver- og erobringsspolitikk, som medfører en voldsom vekst i opprustninga. På grunn av denne politikken oppstår det konflikter mellom de imperialistiske statene, som fører til verdenskrig. Alle de borgerlige partiene har slått helt inn på imperialismens vei. Derfor er det sosial-

demokratiets oppgave å føre kamp mot de imperialistiske og sjåvinistiske tendensene og utvikle proletariatets internasjonale solidaritet.

s. 54

40. I denne utgava er Lenins noter og henvisninger satt som fotnoter nederst på sida i den løpende teksten.

s. 54

41. Disse skandalene skjedde da svært mange aksjeselskaper blei oppretta tidlig i 1870-åra. Opprettelsen av disse selskapene blei fulgt av all slags svindel fra de borgerlige forretningsmennene som tjente svært mye penger, og av vill spekulasjon i fast eiendom og verdipapirer.

s. 80

42. *Frankfurt avis* (Frankfurter Zeitung) — ei tysk borgerlig avis som har kommet ut i Frankfurt am Main siden 1856.

s. 81

43. Lenin mente *G.V.Plekhanov* (se forøvrig navneregistret).

s. 90

44. *Produgol* — en forkortelse for Det russiske selskap for mineraloljehandelen i Donbassenget, grunnlagt i 1906. *Prodamet* — Selskapet for markedsføring av russiske metallurgiske produkter, grunnlagt i 1901.

s. 94

45. *Den franske Panama-skandalen* — I 1892—93 blei det avslørt utrulige misligheter og korrupsjon blant politikere, tjenestemenn og pressefolk i Frankrike som var bestukket av Det franske Panamakanalselskapet.

46. *Den fransk-tyske krigen 1870—71* — Krigen endte med en overveldende tysk seier, og førte på den ene sida til at Tyskland blei samla — det blei oppretta et tysk keiserrike under ledelse av Prøyssen, og på den andre sida til at Frankrike og Prøyssen i felleskap knuste den proletariske oppstanden i Paris, Pariskommunen.

s. 99

47. *Den siste mohikaner* er tittelen på ei bok av James Fenimore Cooper (1789—1851), en amerikansk forfatter som skreiv omtrent 50 bøker. Ei stor gruppe av bøkene har handling fra koloniseringstida i USA og Canada, de er villmarks- og nybyggerromaner. Uncas, den siste gjenlevende fra mohikanerstammen, er blitt stående som symbol på ei livsform eller et system tida er gått fra.

s. 191

48. *Herr Spektator* — mensjeviken S.M.Nakhimson.

s. 154

49. *Bokseropprøret* eller *I Ho T'uan-opprøret* — et folkelig anti-imperialistisk opprør i 1889—1901, organisert av foreninga I Ho Ch'üan (Knyttnever for rettferdig harmoni) — som seinere blei kjent som I Ho T'uan (Forbundet for rettferdig harmoni). Opprøret starta i nordøst-Kina og spredte seg over hele landet. Det blei brutalt knust av en straffeekspedisjon fra de imperialistiske maktene Tyskland, Japan,

Storbritannia, USA og Russland, under ledelse av den tyske generalen Waldersee. Kina blei tvunget til å skrive under (den endelige) Peking-protokollen, som gjorde landet til en halvkoloni under fremmede imperialister.

s. 162

50. *Fashoda-hendinga* — Fashoda, nå Kodok, er en by i Sudan ved øvre Nil. For å utvide «interessesfæra si» forsøkte Frankrike å få kontroll over øvre Nil og okkuperte F. i juli 1898. Men i september samme år rykka også britene inn i byen. Faren for krig mellom Frankrike og Storbritannia var overhengende, men Frankrike veik tilbake for en kamp mot den overlegne flåten til Storbritannia og blei tvunget til å avstå F. Ved en overenskomst i mars 1899 ga Frankrike Storbritannia frie hender i den øvre Nildalen mot til gjengjeld å få det vestlige Sudan anerkjent som «si interessesfære».

s. 162

51. *Den proletariske revolusjonens militærprogram* blei skrevet på tysk i september 1916 og var ment for offentliggjøring i den skandinaviske venstresosialdemokratiske pressa. Men den blei ikke trykt der, for under den imperialistiske verdenskrigen 1914—1918 var venstresosialdemokratene mot vedtaket om «den væpna nasjonen» i parti-programmet og satte fram den feilåktige parolen om «avrustning».

I desember 1916 redigerte Lenin artikkelen sin om og fikk den trykt i *Sbornik Sotsial-Demokrata* nr. 2, under tittelen «'Avrustnings'-parolen» (se Lenin, *Samla verk*, eng. utg. 1964, bind 23, s. 94—104).

I april 1917, rett før han reiste til Russland, ga Lenin den opprinnelige tyske teksten til redaksjonen i *Jugend-Internationale*. Artikkelen blei trykt i bladet i nr. 9 og 10, 1917.

Jugend-Internationale, organ for Den internasjonale liga av sosialistiske ungdomsorganisasjoner som var tilslutta Zimmerwald-venstre (se note 26), blei grunnlagt i Zürich i september 1915 og slutta å komme ut i mai 1918. For ei vurdering av *Jugend-Internationale*, se Lenin, «Ungdomsinternasjonalen» (1916) i *Samla verk*, eng. utg. 1964, bind 23, s. 163—166.

s. 171

52. Lenin viser her til artikkelen «Milits eller avrustning?» i det sveitsiske sosialdemokratiske tidsskriftet *Nytt liv* (Neues Leben), nr. 10—11, oktober—november, og nr. 12, desember 1915. Den var skrevet av den nederlandske venstresosialdemokraten Henriette Roland-Holst.

53. Dette viser til *Teser om krigsspørsmålet*, som blei skrevet av Robert Grimm, en av lederne for det sveitsiske sosialdemokratiske partiet, sommeren 1916, til den ekstraordinære kongressen partiet planla skulle bli holdt i februar 1917 for å bestemme partiets holdning til krigen.

s. 171

54. *Nytt liv* (Neues Leben) — et månedstidsskrift som Det sveitsiske

sosialdemokratiske partiet ga ut i Bern fra januar 1915 til desember 1917. Det representerer synet til Zimmerwald-høyre og tok tidlig i 1917 et sosialsjåvinistisk standpunkt.

55. *Varselet* (Verbote) — et teoretisk tidsskrift som blei utgitt av Zimmerwald-venstre (se note 26). Det kom ut to nummer på tysk i Bern i 1916. De ansvarlige redaktørene var Henriette Roland-Holst-van de Schalck og Antonie Pannekoek. Lenin deltok aktivt i grunnlegginga av tidsskriftet og med å få oversatt det første nummeret til fransk for å øke spredninga av tidsskriftet. Det foregikk en diskusjon innafor Zimmerwald-venstre og i tidsskriftet om sjølråderett for nasjonene og avrustningsparolen.

s. 171

56. *Junius* — pseudonym for Rosa Luxembourg, se personregistret.

s. 172

57. *Gallifat* — en av de mest blodtørstige generalene til det franske borgerskapet da det undertrykte Pariskommunen i 1871.

s. 174

58. *Zimmerwald- og Kienthalkonferansene* — to internasjonale sosialistkonferanser som blei holdt i Sveits, den første fra 5.—8.september 1915, og den andre fra 24.—30.april 1916. Se også note 26.

Z.- og K.-konferansene bidro til å styrke den ideologiske enheten på marxismen-leninismens grunn mellom venstrekreftene i de vest-europeiske sosialdemokratiene. Disse kreftene spilte seinere ei aktiv rolle for å danne kommunistpartier i landa sine og for å opprette Den tredje kommunistiske internasjonale.

s. 178

59. *Det sosialdemokratiske arbeidersamfunnet* (Arbeitsgemeinschaft) — en organisasjon av tyske sentrister, danna i mars 1916 av riksdagsmedlemmer som hadde brutt med den sosialdemokratiske riksdagsgruppa. Lederne der var Hugo Haase, Georg Ledebour og Wilhelm Dittmann. Arbeidersamfunnet utga *Flygeblad* (Lose Blätter), og fram til april 1916 hadde det herredømmet over redaksjonen i *Framover* (Vorwärts) (sentralorganet til de tyske sosialdemokratene). Da Arbeidersamfunnet blei kasta ut av redaksjonen, begynte det å gi ut sin egen trykksak, *Kunngjøringer* (Mitteilungsblätter) i Berlin. Det blei ryggraden i Tysklands uavhengige sosialdemokratiske parti (se note 36), som blei stifta i april 1917. Det nye partiet forsvarte svorne sosialsjåvinister, og gikk inn for å bevare enheten med dem.

s. 178

60. *Krigsindustrikomiteene* blei oppretta i Russland i mai 1915 av det imperialistiske borgerskapet for å hjelpe tsarregjeringa med krigsproduksjonen. Den sentrale krigsindustrikomiteen blei leda av en av de største kapitalistene i Russland, nemlig Gusjkov, som var leder for oktofristene (se note 65), samt av industriherren Konovalov, bankieren og sukkerkongen Teresjtsjenko og andre storkapitalister.

I et forsøk på å få arbeiderne under sin innflytelse og ale opp sjåvinistiske kjensler mellom dem, bestemte borgerskapet seg for å organisere «arbeidergrupper» i *k*. Det var til fordel for borgerskapet å ha arbeiderrepresentanter i disse komiteene, som kunne mane arbeidermassene til å øke produktiviteten av arbeidet i krigsindustrien. Mensjektivene tok aktivt del i denne psevdopatriotiske planen til borgerskapet. Bolsjektivene gikk inn for boikott av *k.*, og med støtte fra det overveldende flertallet av arbeiderne, greide de å sikre denne boikotten. (Se *SUKP(b)s historie*, Forlaget Oktober 1974, s. 179—180.) *s. 178*

61. *Vaktposten* (la Sentinelle) — organ for den sosialdemokratiske organisasjonen i Neuchatel-kantonet, dvs. den fransk-talende delen av Sveits. Det blei utgitt i La Chaux-de-Fonds fra 1890 til 1906, og tok fatt igjen i 1910. Det fulgte ei internasjonalistisk linje under den første verdenskrigen, og i novembernummeret fra 1914 (nr. 265) trykte det en forkorta versjon av oppropet fra sentralkomiteen i RSDAP om «Krigen og det russiske sosialdemokratiet» (se den første artikkelen i denne boka).

Folkets Rett (Volksrecht) — sosialdemokratisk dagsavis, grunnlagt i Zürich 1898. Ernst Nobs redigerte den under den første verdenskrigen. Den trykte artikler fra Zimmerwald-venstre, bl.a. Lenins artikler «Tolv korte teser om fedrelandsforsvaret som H. Greulich står for» og «Knepa til de republikanske journalistene», se Lenin, *Samla verk*, eng. utg. 1974, bind 23, s.254—259 og s.362—364). I dag er *Folkets Rett* ei borgerlig avis. *s. 182*

Bern Dagblad — se note 29.

62. *Aaraukongressen* til det sveitsiske sosialdemokratiske partiet blei holdt 20.—21. november 1915. Den viktigste saka var holdninga partiet hadde til den internasjonalistiske Zimmerwaldgruppa, og den kampen som hadde utvikla seg mellom de følgende tre retningene: 1) anti-Zimmerwaldistene, 2) tilhengerne av Zimmerwald-høyre og 3) tilhengerne av Zimmerwald-venstre. R. Grimm satte fram et forslag om at partiet skulle slutte seg til Zimmerwald-høyre, mens venstrekreftene i et tillegg oppfordra til revolusjonær massekamp mot krigen, og erklærte at bare en seierrik proletarisk revolusjon kunne gjøre slutt på den imperialistiske krigen. Dette blei Grimm og co. tvunget til å godta av taktiske grunner, og det blei vedtatt med 248 mot 141 stemmer. Se også note 26. *s. 182*

63. Redaktørene av *Pravda* kutta ut om lag en femtedel av dette første brevet. De utelot først og fremst Lenins karakteristikk av de mensjiviske og sosialrevolusjonære lederne der han avslørte at de var forsonlige overfor borgerskapet og lakeier for det, og at de forsøkte å skjule for folket at representanter for den britiske og franske regjeringa hjalp kadettene og oktobristene med å avsette Nikolai II. De utelot også

Lenins avsløring av de monakistiske og imperialistiske tendensene i den provisoriske regjeringa som var fast bestemt på å fortsette den røveriske krigen. — Dette er tatt inn igjen i denne utgava. s. 183

64. *Arbeiderrepresentantsovjetet i Petrograd* vokste fram i de første dagene av februarrevolusjonen. Valg til sovjetet blei holdt spontant på enkelte fabrikker, og etter noen få dager spredte dette seg til alle fabrikker i byen. 27. februar, før sovjetet hadde samla seg til sitt første møte, utropte de mensjevikiske likvidatorene K.A.Gvozdjov og B.O.Bogdanov og dumamedlemmene Tsjkheidze, Skobelev og andre seg til en foreløpig eksekutivkomite for sovjetet, i et forsøk på å få det helt under sin kontroll. Om kvelden samme dag holdt sovjetet sitt første møte. Det danna et styre som besto av Tsjkheidze, Kerenski og Skobelev. Sammen med A.G.Shlyapnikov, N.N.Sukhanov og J.M.Steklov utgjorde de eksekutivkomiteen. Det blei tatt tiltak for å få med representanter fra sentralkomiteene og Petrograd-komiteene i de sosialistiske partiene. De sosialrevolusjonære gikk først imot at sovjetet blei organisert, men seinere sendte de sine representanter.

Sovjetet kunngjorde at det var organ for arbeiderne og soldatene, og fram til den første kongressen for sovjetet (i juni 1917) var det i virkeligheten et all-russisk senter. 1. mars blei eksekutivkomiteen utvida til også å omfatte soldatdelegater, blant dem F.F.Linde, A.I.Paderin og A.D.Sadovski.

28. februar sendte sovjetene ut Programerklæring til befolkninga i Petrograd og Russland. Det oppfordra folket til å samle seg rundt sovjetet og ta over styringa av lokale saker. 3. mars satte sovjetet ned flere kommisjoner — om matspørsmål, militærsaker, offentlig orden og pressa. Presse-kommisjonen utpekte den første redaksjonen i *Izvestia*.

De sosialdemokratiske medlemmene i alle de fire statsdumaene, fem representanter fra soldat-kommisjonen, to representanter fra det sentrale handelsforbundsbyrået og representanter fra distriktssovjetene, *Izvestia*-redaksjonen og andre organisasjoner, deltok på møtene i eksekutivkomiteen og hadde en rådgivende funksjon.

Sjøl om ledelsen for sovjetet var i hendene på tvilsomme elementer, tvang presset fra de militante arbeiderne og soldatene det til å ta ei rekke revolusjonære tiltak, som å arrestere tsar-embetsmenn og løslate politiske fanger.

1. mars sendte sovjetet ut «Ordre nr. 1 til Petrograd-forlegninga». Den spilte ei svært viktig rolle når det gjaldt å revolusjonere hæren. Fra nå av skulle de politiske aksjonene til alle militære enheter utelukkende bli leda av sovjet, alle skulle bli stilt til disposisjon for soldatkomiteene i kompaniene og bataljonene og være under deres kontroll. De ordrene som blei utstedt av den provisoriske komiteen i Dumaen skulle bare bli fulgt om de ikke sto i strid med ordrene fra sovjetet, osv.

Men i det avgjørende øyeblikket, natta til 2. mars, ga de tvilsomme

lederne i eksekutivkomiteen frivillig makta til borgerskapet: de ga sin tilslutning til den provisoriske regjeringa som besto av representanter for borgerskapet og godseierne. Dette var ikke kjent i utlandet fordi avisene til venstre for kadettene ikke slapp ut av landet. Lenin fikk først vite om dette da han kom tilbake til Russland. s. 186

65. *Oktobristene* — medlemmer av Forbundet av De sytten oktobermennene, et kontrarevolusjonært parti som blei danna etter kunngjøringa av oppropet fra tsaren den 17. oktober 1905. Det representerte og opprettholdt interessene til storborgerskapet og de godseierne som dreiv eiendommene sine etter kapitalistiske prinsipper. Lederne var industriherren Gusjkov og godseieren Rodzjanko. *O.* støtta fullt og helt innenriks- og utenrikspolitikken til tsaren. Under den første verdenskrigen slutta de seg til «Framskrittsblokka», en skinnopposisjon som krevde ei ansvarlig regjering, med andre ord ei regjering som ville få tillit fra borgerskapet og godseierne. *O.* blei det regjerende partiet etter februarrevolusjonen, og gjorde alt de kunne for å hindre den sosialistiske revolusjonen. Etter Oktoberrevolusjonen blei partiet ei av drivkreftene i kampen mot sovjetmakta. s. 186

66. *Det fredelige fornyelsespartiet* var en konstitusjonell-monarkistisk organisasjon av storborgere og godseiere. Det fikk fast form i 1906 etter at den første Dumaen var oppløst. Det samla «venstre»-oktobristene og «høyre»-kadettene. Liksom oktobristene søkte det å verne og fremme interessene til industri- og handelsborgerskapet og de kapitalistiske godseierne. I den tredje Dumaen slutta partiet seg til det såkalte demokratiske reformpartiet for å danne Framskrittsblokka. s. 189

67. *Trudovikene* var medlemmer av Trudovikgruppa i statsdumaene. Den blei danna i april 1906 av småborgerlige demokrater — bønder og intellektuelle med narodnik-legning. Gruppa vingla mellom kadettene og de revolusjonære sosialdemokratene, og i den første verdenskrigen inntok de fleste medlemmene ei sosialsjåvinistisk holdning.

T. var talsmenn for de rike bøndene — kulakkene, og etter februarrevolusjonen støtta de aktivt den provisoriske regjeringa. En av representantene deres, Zarudni, blei justisminister etter julihendingene og leda politiaksjoner mot bolsjevikene. Etter Oktoberrevolusjonen slutta *t.* seg til de kontrarevolusjonære kreftene. s. 190

PERSONREGISTER

AGAHD, E.: Tysk småborgerlig økonom, ansatt i den russisk-kinesiske banken.
s. 92, 100, 153

AGUINALDO, Emilio (f. 1869): Filippinsk politiker. Leda det filippinske folkeopprøret mot det spanske herredømmet i 1896—97. I 1899 blei han president for den nydanna republikken på Filippinene. USA overtok rolla til Spania på Filippinene, og A. leda folkeopprøret mot de amerikanske inntrengerne og blei tatt til fange. Opprøret blei brutalt slått ned.
s. 153

ARMSTRONG: Representant for det engelske krigsindustrifirmaet Armstrong, Withworth & Co.
s. 107

AXELROD, Pavel Borisovitsj (1850—1928): Russisk sosialdemokrat. Tok del i grunnlegginga av Gruppa for frigjøring av arbeidet, den første marxistiske gruppa i Russland. Slutta seg til *Iskra*-mindretallet på den andre kongressen til RSDAP i 1903. Etterpå blei han en av lederne for mensjevikene. Han var leder for likvidatorene under reaksjonsåra 1907—10, dvs. de mensjevikene som sto for linja med å likvidere, tilintetgjøre proletariatets revolusjonære illegale parti. Under den første verdenskrigen var han sentrist.
s. 33, 38 ff, 150

BAKUNIN, Mikhail (1814—1876): Russisk anarkist. Tok aktivt del i revolusjonen i 1848—49 i Tyskland. B. forkasta all deltakelse i den politiske dagskampen som opportunisme. I økonomiske spørsmål var han forvirra. Han kalte seg kollektivist og var tilhenger av kollektiv eiendom av jord og grunn, gruver og bedrifter. Disse synsmåtene knytta han sammen med småborgerlige, utopiske krav om at «klassene måtte bli likestilt politisk, økonomisk og sosialt». Dette skulle begynne med å avskaffe arveretten, en idé B. hadde lånt fra Saint-Simon. B. forsto ikke arbeiderklassens ledende rolle i revolusjonen. Han mente Marx overdrev proletariatets betydning. Han forsto ikke statens rolle og forkasta enhver stat, også proletariatets diktatur.

B. kjempa mot Marx i Den første internasjonale, og brukte alle midler uten skrupler for å få kontroll over ledelsen i den. På Haag-kongressen i 1872 blei *B.* og Guillaume, lederne for anarkismen, ekskludert fra Den første internasjonale på grunn av sin nedbrytningsvirksomhet. Marx og Engels kritiserte skarpt teorien og eventyretaktikken til bakunistene. s. 39

BAUER, Otto (1882—1938): Ledende østerriksk sosialdemokrat og en av lederne for Den andre internasjonale. En av ideologene bak opportunisten og opphavsmannen til teorien om «kulturell og nasjonal sjølstendighet». Utenriksminister i Den østerrikske republikken (1918). Motstander av den revolusjonære bevegelsen. s. 50

BEER, Max (1864—1943): Tysk sosialdemokratisk historiker. s. 119

BERNSTEIN, Eduard (1850—1932): Lederen for den ytterliggående opportunistiske fløyen i det tyske sosialdemokratiet og i Den andre internasjonale. Ideolog for reformismen og revisjonismen. s. 51

BERARD, Victor (1864—1931): Fransk borgerlig økonom og publisist. s. 153

BISMARCK, Otto (1815—1898): Fyrste, monarkist, prøyssisk statsmann. Leder for Prøyssen under samlinga av Tyskland. Tysk rikskansler fra 1871 til 1890. *B.* innførte anti-sosialistloven i 1878. Den bestemte at det var forbud mot alle sosialdemokratiske organisasjoner, masseorganisasjoner for arbeidere og arbeiderpressa, at sosialistisk litteratur skulle inndras og at sosialdemokratene skulle forfølges. Loven blei oppheva i 1890 etter press fra arbeiderklassens massebevegelse. s. 12, 22

BISSOLATI, Leonida (1857—1920): En av grunnleggerne av det italienske sosialistpartiet, leder for høyrefløyen. Blei sosialsjåvinist under den første verdenskrigen. s. 34

BOBRINSKI, Vladimir Aleksjevitsj (f. 1868): Russisk reaksjonær politiker, monarkist, storgodseier og sukkerprodusent. Tilhenger av ei voldelig russifisering av de nasjonale områdene i Russland. s. 21, 22

BRANTING, Hjalmar Karl (1860—1925): Reformistisk leder for det svenske sosialdemokratiske partiet. En av lederne i Den andre internasjonale. s. 34

BRIAND, Aristide (1862—1939): Fransk statsmann og diplomat, flere ganger statsminister og utenriksminister, hadde også andre ministerposter. I 1910 brukte *B.* væpna makt mot generalstreiken til jernbanearbeiderne. s. 38

BUKHARIN, Nikolai Ivanovitsj (1888—1938): Medlem av Russlands sosialdemokratiske arbeiderparti (RSDAP) fra 1906. Under den første verdenskrigen sto *B.* mot Lenin i spørsmålet om imperialismen, staten og den nasjonale sjølråderetten. I 1917 mente han at det var umulig at den sosialistiske revolusjonen kunne seire i Russland. Etter den sosialistiske oktoberrevolusjonen gikk *B.* mange ganger mot generallinja til partiet. I 1918 leda han anti-partigruppa til «venstre»-kommunistene. I 1920—21 støtta han Trotski i diskusjonene om fagforeningene, og fra 1928 var han en av lederne for høyreavviket i partiet. I 1937 blei han ekskludert fra partiet for aksjonene sine som var retta mot partiet. s. 84

BURTSJEV, Vladimir Lvovitsj (1862—1936): Nært knytta til *Narodnaja Volja* i den revolusjonære bevegelsen på 1888-tallet. Sympatiserte med de sosialrevolusjonære inntil den første russiske revolusjonen, 1905—07. Etter at revolusjonen hadde lidd nederlag, støtta han kadettene (se note 5). Utprega sjåvinist under den første verdenskrigen. s. 19

CALWER, Richard (1868—27): Tysk økonom, talsmann for reformismen og revisjonismen i det tyske sosialdemokratiet. s. 136

CHAMBERLAIN, Joseph (1836—1914): Britisk statsmann. En av teoretikerne og lederne for den britiske imperialistiske kolonipolitikken. Koloniminister fra 1895 til 1903. s. 119, 120

CUNOW, Heinrich (1862—1936): Tysk høyresosialdemokrat, historiker og sosiolog. Først marxist, så revisjonist og forvrenger av marxismen. s. 134

DAVID, Eduard (1863—1930): En av lederne for høyrefløyen i det tyske sosialdemokratiet, revisjonist. Var sosialsjåvinist under den første verdenskrigen. s. 35, 38ff, 120, 186

DENIKIN, Anton Ivanovitsj (1872—1947): General i den russiske tsarhæren. I 1919 oppretta *D.* borgerskapets og godseierne diktatur i Sør-Russland og Ukraina, støtta av de britiske, amerikanske og franske imperialistene. Sommeren og høsten 1919 starta han en offensiv mot Moskva, men blei slått av Den røde hær tidlig i 1920. s. 52

DESCHANEL, Paul (1856—1922): Fransk moderat republikansk politiker og publisist. Medlem av Deputerkammeret fra 1889 til 1890. s. 107

DISRAELI, Benjamin: Jarl av Beaconsfield (1804—1881): Britisk reaksjonær statsmann og forfatter, leder i det konservative partiet. Han var flere ganger minister, og statsminister 1874—1880. s. 119

DOLGORUKOV, Pavel Dmitrivitsj (1866—1930): Russisk storgodseier, en av grunnleggerne av det borgerlige kadettpartiet. Se note 5. s. 20

DRIAULT, Edouard: Fransk borgerlig historiker. s. 128

EDWARD VII (1841—1910): Engelsk konge, 1901—10. s. 100

ESCHWEGE, Ludwig: Tysk økonom, medarbeider i det økonomiske tidsskriftet til A. Lansburgh, *Die Bank*, der han i 1912—1913 publiserte flere studier av finanskapitalen. s. 68, 91, 98, 100, 153

GIFFEN, Robert (1837—1910): Britisk økonom og statistiker, medarbeider i flere statistiske publikasjoner. Formann i Det statistiske selskap. s. 142

GOMPERS, Samuel (1850—1924): En av lederne for den amerikanske fagbevegelsen. Fiende av sosialismen. Var president for Den amerikanske arbeiderføderasjonen (The American Federation of Labour (AFL)) fra 1882 til 1924. s. 51

GREULICH, Herman (1842—1925): En av grunnleggerne av det sveitsiske sosialdemokratiske partiet og leder for høyrefløyen der. Var sosialsjåvinist under den første verdenskrigen, og gikk imot at venstrefløyen i det sveitsiske sosialdemokratiske partiet skulle tilslutte seg Den kommunistiske internasjonale. s. 34

GRIMM, Robert (1881—1958): Sosialdemokratisk leder i Sveits. Var sentrist under den første verdenskrigen. Leder for kongressen i Zimmerwald og Kienthal. Formann i Den internasjonale sosialistiske kommisjonen. s. 171

GUESDE, Jules (1845—1922): En av grunnleggerne av og lederne for Frankrikes sosialistparti (Parti socialiste de France) og Den andre internasjonale. Før den første verdenskrigen ledet han den revolusjonære venstrefløyen i partiet. Blei seinere sosialsjåvinist. Da krigen brøt ut, gikk han inn i den franske borgerlige regjeringa. s. 20, 32, 33

GUSJKOV, Aleksander Ivanovitsj (1862—1936): Talsmann for handels- og industriborgerskapet i Russland, leder for Oktobristpartiet (se note 65) og monarkist. Formann i den sentrale krigsindustrikomiteen under den første verdenskrigen. s. 184ff

GVOZDJOV, Kusma Antonovitsj (f. 1883): Mensjevik, sosialsjåvinist under den første verdenskrigen, medlem av den provisoriske koalisjonsregjeringa. s. 185ff

GWINNER, Arthur von (1856—1931): Tysk finansmann, direktør i Deutsche Bank. s. 112

HAVEMEYER, John Craig (1833—1922): Amerikansk industrimann, eide et stort sukkerselskap og andre foretak. s. 95

HEINIG, Kurt (1886—1956): Tysk sosialdemokrat, økonom og skribent. s. 92, 111

HEYMANN, Hans Gideon: Tysk borgerlig økonom. s. 57, 58, 89

HILDEBRAND, Gerhard: Tysk sosialdemokrat, økonom og publisist. Blei ekskludert fra det sosialdemokratiske partiet på grunn av opportunisme i 1912. s. 146

HILFERDING, Rudolf (1877—1914): En av de opportunistiske ledene og teoretikerne i det tyske sosialdemokratiet og Den andre internasjonale. s. 51, 54, 56, 87, 94f, 104, 126, 154f, 163

HILL, David (1850—1932): Amerikansk historiker og diplomat. s. 162

HOBSON, John Atkinson (1858—1940): Britisk borgerlig økonom, reformist og pasifist. s. 45, 51, 54, 104, 133, 142, 144ff, 151ff, 159

HUYSMANS, Camille (1871—1968): Belgisk politiker, medlem av sentralstyret i det belgiske sosialistpartiet, sekretær i Det internasjonale byrået i Den andre internasjonale fra 1904 til 1919, der han sto på et sentristisk standpunkt. Han var flere ganger medlem av regjeringa i Belgia. s. 167

HÜBNER, Otto (1818—1877): Tysk statistiker og økonom. Ga ut statistiske og geografiske årbøker.

HYNDMAN, Henry Mayers (1842—1921): En av grunnleggerne av Det britiske sosialistiske parti (the British Socialist Party). Leder for høyrefløyen og opportunist. I 1916 blei H. ekskludert fra partiet på grunn av propaganda for den imperialistiske krigen. H. inntok ei fiendtlig holdning til Oktoberrevolusjonen, og støtta intervensjonen i Sovjet-Russland. s. 35, 39, 178

KAUTSKY, Karl (1854—1938): En av lederne og teoretikerne i det tyske sosialdemokratiet og Den andre internasjonale. I begynnelsen marxist, men seinere renegat og teoretiker for en avert av opportunismen, nemlig sentrismen (kautskyanismen). Se Lenin, «Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky» (1918), Forlaget Oktober, 1975 og «Imperialismen, det høyeste stadiet i kapitalismen» (1916),

Forlaget Oktober, 1976.s. 29, 31ff, 36ff, 46, 51, 54, 67, 116, 131ff, 173, 178ff

KERENSKI, Aleksander Fjodorovitsj (1881—1970): Sosialrevolusjonær. Leda den borgerlige provisoriske regjeringa i Russland fra juli 1917. Førte en anti-folkelig politikk ved å fortsette den imperialistiske krigen, la storborgerskapet og godseierne ha makta og undertrykke revolusjonen. Etter den sosialistiske Oktoberrevolusjonen levde han i utlandet. s. 185f, 190

KESTNER, Fritz: Tysk borgerlig økonom. s. 62,65ff

KOLB, Wilhelm (1870—1918): Tysk sosialdemokrat og revisjonist. s. 39f

KOLTSJAK, Aleksander Vasiljevitsj (1873—1920): Tsarjstisk admiral. Oppkasta seg til enehersker av Russland i 1920, og leda kontrarevolusjonen i Sibir, støtta av USA, Storbritannia og Frankrike. Troppene til K. dro fram mot Sovjet-Russland fra øst, gjennom Sibir og Ural, og blei slått av Den røde hær tidlig i 1920. s. 52

KRESTOVNIKOV, Grigori Aleksandrovič (f. 1885): Russisk industrimagnat og børsfyrste. En av lederne for oktofristene, se note 65. s. 20

KRITSJEVSKI, Boris Naumovitsj (1866—1919): Russisk sosialdemokrat, skribent og leder for økonomistene. På slutten av 1890-tallet var han en av lederne for Unionen av russiske sosialdemokrater i utlandet. I 1899 blei han sjefsredaktør for tidsskriftet *Rabotsjeje Djelo*, der han sto fram med de bernsteinianske oppfatningene sine. Han trakk seg ut av den sosialdemokratiske bevegelsen rett etter den andre kongressen til RSDAP i 1903. s. 39

KROPOTKIN, Peter (1842—1921): Kom fra det høyeste russiske aristokratiet. Under et opphold i utlandet slutta han seg til bakunistene (se Bakunin, M.). Han skreiv ei rekke bøker som gjorde ham verdensberømt, mest kjent er «En anarkists erindringer» (1885). Han regnes som grunnlegger av og teoretiker for den såkalte anarko-kommunistiske retninga. K. var elev av Proudhon og Bakunin, bøkene hans er teoretisk overflatiske, og han gjør seg skyldig i de samme sjølmotsigelsene som dem. Ut fra sin opprinnelige aristokratiske individualisme hata han enhver statsmakt, og han forkynnte romantisk at folket har umiddelbare evner til økonomisk og politisk sjølstyre. Under den første verdenskrigen var K. sjåvinist. Etter den sosialistiske Oktoberrevolusjonen støtta K. sovjetene og proletariatets diktatur. s. 19

KRUPP: Tysk slekt av kjente industrimagnater som sto (og står) i spissen for et av de største krigsindustriforetaka i verden. s. 158

KUTLER, Nikolai Nikolajevitsj (1859—1924): Russisk statsmann, medlem av den andre og den tredje riksdumaen. Leder for kadettene, se note 5. s. 20

LANSBURGH, Alfred (f. 1842): Tysk borgerlig økonom. Utga *Die Bank*, et økonomisk tidsskrift, der han publiserte flere egne studier av finanskapitalen. s. 70, 77, 99, 153, 156ff

LEGIEN, Karl (1861—1920): Leder for den opportunistiske fløyen i den tyske fagforeningsbevegelsen. Under den første verdenskrigen inn tok han et sosialsjåvinistisk standpunkt. s. 35, 36, 38, 39, 41

LEVY, Hermann (f. 1891): Tysk borgerlig økonom, skreiv bl.a. om finanskapitalen. s. 58, 59

LIEBKNECHT, Karl (1871—1919): Framtredende leder for den tyske og den internasjonale arbeiderbevegelsen. *L.* var en av de få som stilte seg klart imot det tyske sosialdemokratiske partiets sosialsjåvinistiske politikk ved krigsutbruddet i 1914. Han var en av de ledende tyske internasjonallister og stemte mot krigsbevilgningene i riksdagen, og blei ekskludert fra den sosialdemokratiske riksdagsgruppa. Han var en av lederne i Spartakusforbundet som krevde avvæpning av de kontrarevolusjonære troppene, væpning av proletariatet, statsmakta til arbeiderne og soldatråda og samarbeid med Sovjet-Russland. I januar 1919 brøt Spartakusforbundet med det sosialdemokratiske partiet og oppretta Tysklands kommunistiske parti. 15. januar 1919 blei *L.* myrda av kontrarevolusjonære. s. 37, 40, 205, 208

LIEFMANN, Robert (1874—1941): Tysk borgerlig økonom, professor. Skreiv flere økonomiske og samfunnsmessige verker. s. 61, 62, 68, 69, 72, 87ff, 97, 115

LLOYD GEORGE, David (1863—1945): Britisk politiker, leder for det liberale partiet, statsminister 1916—1922. Han var en av organisatorene av intervensjonen mot Sovjet-Russland og av blokaden av sovjetstaten. s. 36, 38, 104

LONGUET, Jean (1876—1938): En av de reformistiske lederne for Det franske sosialistiske parti og Den andre internasjonale. Sosialsjåvinist under den første verdenskrigen. (1914—18). s. 178

LUXEMBURG, Rosa (1871—1919): Forgrunnsskikkelse i den polske og tyske arbeiderbevegelsen. En av lederne for venstrefløyen i Den an-

dre internasjonale. Omkring 1910 begynte det å oppstå motsetninger innafor venstrefløyen i det tyske sosialdemokratiske partiet. *L.* angrep bl.a. Kautsky, som tidligere hadde stått som den teoretiske lederen for denne fløyen. *L.* propaganderte for at massene skulle mobiliseres mot imperialismen og krigsfaren. Den gamle venstreretninga i partiet delte seg i sentrister med bl.a. Kautsky og Hilferding på den ene sida, og i en revolusjonær fløy på den andre, leda av bl.a. *L.*, Liebknecht og Clara Zetkin. Den første verdenskrigen utdypa disse motsetningene. *L.* tok straks et klart standpunkt både mot de åpne sjåvinistene og mot sentristene med Kautsky i spissen. *L.* var en av de ledende tyske internasjonallistene og en av lederne i Spartakusforbundet. Det krevde avvæpning av de kontrarevolusjonære troppene, væpning av proletariatet, statsmakta til arbeiderne og soldatråda og samarbeid med Sovjet-Russland. I januar 1919 brøt Spartakusforbundet med det sosialdemokratiske partiet og oppretta Tysklands kommunistiske parti. 15. januar 1919 blei *L.* myrda av kontrarevolusjonære.

L. var en stor revolusjonær, men hun avvek fra marxismen bl.a. i det nasjonale spørsmålet og i spørsmålet om partiorganisasjonen, og blei kritisert av Lenin.

s. 198, 205, 208

LYSIS, (Létailleur, Eugene): Fransk borgerlig journalist, skreiv flere artikler om finansielle og politiske spørsmål.

s. 95, 96

LVOV, (Mosjinski, Josef Nikolajevitsj) (1875—1954): Russisk sosialdemokrat. Sentrist på den andre kongressen til RSDAP i 1903, slutta seg til mensjevikene etter kongressen.

s. 184, 189

MACDONALD, James Ramsay (1866—1937): Britisk politiker, en av grunnleggerne av og lederne for arbeiderpartiet. Sentrist under den første verdenskrigen (1914—18). Statsminister i ei rekke arbeiderpartiregjerings.

s. 50, 178

MARTOV, L. (Tsederbaum, Juli Osipovitsj) (1873—1923): Mensjevikeleder. Leda det opportunistiske mindretallet på den andre kongressen til RSDAP (1903). Inntok et sentristisk standpunkt under den første verdenskrigen (1914—18). Etter Oktoberrevolusjonen en fiende av sovjetregjeringa. I 1920 emigrerte han til Tyskland.

s. 150, 167, 178

MARTYNOV, A. (Pieker, Aleksander Samojlovitsj) (1865—1935): Økonomistisk teoretiker og leder. Kjempa aktivt mot Lenins *Iskra*. Blei seinere en av teoretikerne for mensjevismen. Han var likvidator under reaksjonsåra 1907—1910.

s. 39

MASLOV, Pjotr Pavlovitsj (1867—1946): Russisk sosialdemokrat. Slutta seg til mensjevikene etter den andre kongressen til RSDAP i 1903. Skreiv flere arbeider om bondespørsmålet, der han reviderte

hovedtesene i den marxistiske økonomiske teorien. Sosialsjåvinist under første verdenskrig. s. 15, 19, 120, 150

MAYÉRAS, Bartholomy (f. 1879): Fransk sosialist. Var sentrist under den første verdenskrigen. s. 178

MEHRING, Franz (1846—1919): Forgrunnsskikkelse i den tyske arbeiderbevegelsen, en av lederne og teoretikerne for venstrefløyen i det tyske sosialdemokratiet, historiker, publisist og kritiker. Danna sammen med Liebknecht og Luxemburg og andre Tysklands kommunistiske parti i januar 1919. s. 205, 208

MENSJIKOV, Mikhail Osipovitsj (1859—1919): Reaksjonær russisk publisist, framstående medarbeider i avisa *Novoje Vremja*. Kjempa aktivt mot sovjetmakta etter den sosialistiske Oktoberrevolusjonen. s. 19

MILJUKOV, Pavel Nikolajevitsj (1859—1943): En av lederne for kadettpartiet, se note 5. Etter februarrevolusjonen i 1917 blei han utenriksminister i den borgerlige provisoriske regjeringa. Var tilhenger av å fortsette den imperialistiske krigen. Deltok aktivt i det kontrarevolusjonære Kornilov-opprøret i august 1917. Etter Oktoberrevolusjonen deltok han i flere av intervensjonene mot sovjetstaten. s. 38, 183ff, 188, 192

MILLERAND, Alexandre Etienne (1859—1943): Fransk politiker. Slutta seg til sosialistene på 1890-tallet, men sveik sosialismen og gikk inn i ei borgerlig regjering i 1899. s. 32, 51

MORGAN, John Pierpont (1867—1943): Amerikansk milliardær, sjef for en av de største bankierforetaka i USA. s. 81, 114

NEYMARCK, Alfred: Fransk borgerlig økonom og statistiker. s. 101, 104, 153

NIKOLAI II (Romanoff) (1868—1918): Den siste russiske tsaren (1894—1917). s. s. 12, 184ff, 191

NOBEL: svensk slekt som eide naftaselskapet Brødrene Nobel i Baku i Russland. s. 111

NOSKE, Gustav (1848—1946): Tysk høyresosialdemokrat, forræder og slakter av arbeiderklassen. Organiserte mordene på Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg i januar 1919, lederne for og grunnleggerne av Tysklands kommunistiske parti. s. 152

PLEKHANOV, Georgi Valentinovitsj (1856—1918): Framtredende leder for den russiske og internasjonale arbeiderbevegelsen. Den første propagandisten for marxismen i Russland, og grunnleggeren av «Gruppa for frigjøring av arbeidet», den første russiske marxistiske organisasjonen (1883). Etter den andre kongressen til RSDAP (1903) inntok P. ei forsonende holdning til opportunisten og slutta set til mensjevikene. Under den første russiske revolusjonen i 1905—07 hadde han alvorlige uoverensstemmelser med bolsjevikene i de grunnleggende spørsmåla om taktikken. I reaksjonsåra 1907—1910 sto han fram mot den machistiske revisjonen av marxismen, dvs. mot tilhengerne av den østerrikske fysikeren og filosofen Ernst *Mach* (1838—1916), som proklamerte *empiriokritisismen* som den marxistiske virkelighetsoppfatninga. (Lenin gikk til skarpt angrep på empiriokritisismen i «Materialisme og empiriokritisme» (1908).) P. gikk også imot likvidatorene (de mensjevikene som ville likvidere, tilintetgjøre proletarietets revolusjonære illegale parti), og han leda den mensjevikiske gruppa som var for partiet. Under den første verdenskrig inntok han et sosialsjåvinistisk standpunkt, og etter den borgerlig-demokratiske revolusjonen i februar 1917 vendte P. tilbake til Russland, der han støtta den borgerlige provisoriske regjeringa. Han var fiendtlig innstilt til den sosialistiske Oktoberrevolusjonen. s. 15, 19, 22, 33, 35, 40, 120, 178

POINCARÉ, Raymond (1860—1934): Fransk borgerlig politiker og statsmann, krigshisser. Var flere ganger minister og kansellipresident, og president fra 1913 til 1920. s. 12

POTRESOV (Starover), Aleksander Nikolajevitsj (1869—1934): Mensjevikleder. Sto i spissen for likvidatorene under reaksjonsåra 1907—1910 og var sosialsjåvinist under den første verdenskrigen. s. 120, 150, 185ff

PRESSEMANE, Adrien (1879—1929): Fransk sosialist, sentrist under den første verdenskrigen. s. 178

PROUDHON, Pierre Joseph (1809—1865): Franskmann. En av grunnleggerne av anarkismen. Hans mest kjente verk er «Hva er eiendom?» (1840), der han kom til den berømte slutninga: eiendom er tjuveri. Under revolusjonen i 1848 dreiv P. en omfattende agitasjon for «retten til arbeid», som han mente skulle bli virkeliggjort gjennom å opprette en særskilt bank. De økonomiske, filosofiske og politiske oppfatningene hans ga først og fremst uttrykk for det breie franske småborgerskapets reaksjon mot gjennombruddet for kapitalismen. Marx og Engels kritiserte teoriene hans skarpt, og særlig var kritikken mot de økonomiske avhandlingene hans knusende. Se bl.a. Marx, *Filosofiens elendighet* (1847), Marx, *Om Proudhon, brev til J.B. Schweitzer* (1865) og Engels, *Om boligspørsmålet* (1872—73).

Tilhengerne av *P.* fortsatte som en egen politisk strømning i lang tid etter hans død. Den seinere anarko-syndikalismen har ei svært nær tilknytning til *P.*'s ideer, se note 2. s. 26

PURISJKEVITSJ, Vladimir Mitrofanovitsj (1870—1920): Russisk storgodseier, monarkist og reaksjonær. *P.* grunnla de såkalte Svarte hundre, pogromgrupper for kamp mot den revolusjonære bevegelsen 1905—1907. s. 21f

RADITSJEV, Aleksander Nikolajevitsj (1749—1802): Framstående russisk forfatter og opplysningsmann. s. 20

RASPUTIN, Grigori Jefimovitsj (1872—1916): Favoritten til Nikolai II og keiserinne Aleksandra Fjodorovna. Han var opprinnelig bonde-sønn og skaffa seg innpass ved hoffet fordi han var såkalt «synsk». Han fikk stor innflytelse på statsstyret. Rasputin-epoken viser klart den moralske korrupsjonen blant den herskende klikken i tsar-Russland. s.184

RENAUDEL, Pierre (1871—1935): En av de opportunistiske lederne for Det franske sosialistiske parti. s. 36

RHODES, Cecil (1853—1902): Britisk politiker. Stilte seg i spissen for imperialismen og kolonialismen. Organiserte koloniseringa av et stort område i Sør-Afrika, og tok initiativet til Boerkrigen (1899—1902). s.119, 120, 126

RIESSER, Jakob (1853—1932): Tysk økonom og bankmann. s. 61, 74, 80, 83, 104, 108, 111, 114, 162, 166ff

ROCKEFELLER, John Davidson (1839—1937): Grunnla det amerikanske Rockefellerdynastiet, oljekonge. s. 111f

RODITSJEV, Fjodor Ivanovitsj (f. 1856): Storgodseier og Zemstvo-politiker. Jurist og medlem av sentralkomiteen i Kadettpartiet (se note 5). Blei valgt inn i samtlige Riksdumaer. s. 20

ROTHSCHILD: et finansmagnatdynasti i Vest-Europa. s. 111

RUBANOVITSJ, Ilja Adolfovitsj (1860—1920): En av lederne for det småborgerlige sosialrevolusjonære partiet i Russland. Var sosialsjåvinist under den første verdenskrigen. s. 19

SAINT-SIMON, Henri Claude (1760—1825): Framtredende fransk utopisk sosialist. I arbeidene sine forsøkte han å få en vitenskapelig forståelse av samfunnet i overgangen fra føydalismen til kapitalismen, og

oppdaga at den franske revolusjonen var en klassekamp mellom adel, borgerskap og *eiendomsløse*. Han mente at de arbeidende måtte styre samfunnet. Men som «arbeidere» oppfatta han ikke bare lønnsarbeiderne, men også fabrikantene, kjøpmennene og bankierene. Han retta propagandaen sin i første rekke til industrikapitalistklassen. Engels sier: «Hos Saint-Simon oppdager vi et genialt vidsyn, nesten alle tanker som ikke er strengt økonomiske hos de seinere sosialister ligger i kimeform hos han.» (Friedrich Engels, «Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap» (1877), første kapittel.) s. 169f

SCHEIDEMANN, Phillip (1865—1939): En av lederne for den ytterliggående hyrefløyen i det tyske sosialdemokratiet. Leder for den tyske borgerlige regjeringa fra februar til juni 1919. Undertrykte arbeiderbevegelsen brutalt. s. 52, 178, 186

SCHILDER, Siegmund (død 1932): Tysk økonom. s. 105, 107, 124, 127

SCHULZE-GAEVERNITZ, Gerhardt (1864—1943): Tysk borgerlig økonom, professor ved universitetet i Freiburg. I bøkene sine forsøkte han å bevise muligheten av samfunnsmessig fred i det kapitalistiske samfunnet. s. 71, 80f, 87f, 90, 126, 142ff, 169

SEMBAT, Marcel (1862—1922): En av de reformistiske lederne for det franske sosialistpartiet. Sosialsjåvinist under den første verdenskrigen. Deltok i ei borgerlig fransk regjering. s. 36, 178

SIEMENS: Tysk slekt og finansdynasti i elektrisitetsindustrien. s. 109

SMIRNOV, J. (Gurevitsj, Emanuill Lvovitsj) (f. 1865): Russisk sosialdemokrat og mensjevik. Var likvidator i reaksjonsåra 1907—10, dvs. han sto for linja med å likvidere, tilintetgjøre proletarietets revolusjonære illegale parti. Var sosialsjåvinist under den første verdenskrigen. s. 15, 19

SOMBART, Werner (1863—1941): Tysk sosialøkonom og økonomisk historiker, professor ved Berlin universitet og forfatter av flere store verker om utviklinga av kapitalismen og sosialismen. I ungdommen regna S. seg som sosialist, men seinere utvikla han seg i reaksjonær retning, og omarbeidde bøkene sine i samsvar med det. Boka hans om sosialismen blei omarbeidd til et smedeskraft mot marxismen, og verket hans om den moderne kapitalismen til et forsvar for sorkapitalismen.

SORGE, Friedrich Adolf (1828—1906): Tysk sosialist, forgrunnsskikkelsen i den internasjonale arbeiderbevegelsen og den sosialistiske bevegelsen. Var medarbeider og venn av Marx og Engels, deltok i revo-

lusjonen 1848—49 i Tyskland. Emigrerte til USA etter at revolusjonen hadde lidd nederlag, der han deltok aktivt i arbeiderbevegelsen. s. 37

SPEKTATOR (Nakhimson, Mirov Isaakovitsj) (f. 1880): Russisk økonom og publisist. Var sentrist under den første verdenskrigen. s. 154, 158

STEAD, William Thomas (1849—1912): Engelsk journalist, *Times* korrespondent i Russland i 1905. s. 120

STOLYPIN, Pjotr Arkadjevitsj (1862—1911): Tsaristisk statsmann, storgodseier. Regjeringssjef og innenriksminister 1906—11. Navnet hans er forbundet med reaksjonsåra 1907—10. Han gjennomførte en jordreform som favoriserte storgodseierne og ruinerte fattigbøndene. s. 189

SUPAN, Alexander (1847—1920): Tysk geograf. s. 117f

SÜDEKUM, Albert (1871—1944): En av de opportunistiske lederne for det tyske sosialdemokratiet, revisjonist. Ytterliggående sosialsjåvinist under den første verdenskrigen. s. 39, 120

THOMAS, Albert (1878—1932): Fransk politiker, sosialreformist. En av lederne i parlamentsgruppa til sosialistpartiet fra 1910, sosialsjåvinist under den første verdenskrigen. Gikk inn i ei borgerlig regjering. s. 50, 178

TREVES, Claudio (1868—1933): Medlem av det italienske sosialistpartiet, teoretiker for den italienske reformismen. Sentrist under den første verdenskrigen. s. 178

TROELSTRA, Pieter (1860—1930): En av grunnleggerne av det nederlandske sosialdemokratiske arbeiderpartiet, og lederen for det. Formann i parlamentsgruppa til partiet, opportunist, sjåvinist under den første verdenskrigen. s. 34

TSJERNISJEVSKI, Nikolai Gavrilovitsj (1828—1889): Framstående russisk revolusjonær demokrat, utopisk sosialist. Forfatter og litteraturkritiker, leder for den revolusjonære demokratiske bevegelsen i Russland på 1860-tallet. Som filosof var han materialist. Han ble arrestert i 1862 og dømt til straffarbeid i 7 år og forvisning til Sibir på livstid. Han vendte tilbake etter forvisninga i 1883. s. 20, 63

TSJKEIDZE, Nikolai Semjonovitsj (1864—1926): Mensjevikleder. Sentrist under den første verdenskrigen. Etter februar-marsrevolusjonen i 1917 støtta T. aktivt den borgerlige provisoriske regjeringa. Et-

ter den sosialistiske Oktoberrevolusjonen blei han formann i den grunnlovsgivende forsamlinga i Georgia. Da sovjetmakta blei oppretta i Georgia (1921), blei T. hvite-emigrant. s. 150, 178, 186, 191

TSJKHENKELI, Akaki Ivanovitsj (f. 1874): Sosialdemokrat fra Georgia, mensjektiv. s. 150, 178, 186, 191

VANDERVELDE, Emilie (1866—1938): En av de opportunistiske lederne for Det belgiske arbeiderpartiet og Den andre internasjonale. Gikk i begynnelsen av den første verdenskrigen inn i ei borgerlig regjering. s. 39

WALDECK-ROUSSEAU, René (1846—1904): Fransk advokat og politiker, innenriksminister fra 1881—1885. Han var en liberal borgerlig politiker. s. 32

WEBB, Beatrice (1858—1943) og *Sidney* (1859—1957): Grunnleggerne av det reformistiske fabianske selskapet (Fabian Society) i Storbritannia. Skreiv bøker om historia til den britiske arbeiderbevegelsen. Var sosialsjåvinister under den første verdenskrigen. Hadde stor sympati for Sovjetunionen etter den sosialistiske Oktoberrevolusjonen. s. 35, 38

WILHELM II (Hohenzollern) (1859—1941): Prøyssisk konge og tysk keiser (1888—1918). s. 10, 38, 99, 188

WURM: Tysk sosialdemokrat, kautskyaner og sentrist. s. 37

ZETKIN, Klara (1857—1933): Forgrunnsskikkelse i den tyske og den internasjonale arbeiderbevegelsen. Som framtreddende medlem av det sosialdemokratiske partiet, kjempa hun mot høyreretningene innafor partiet. Hun utførte et betydelig arbeid for å utvikle en sosialistisk kvinnepolitikk. Fra 1892 var hun redaktør av kvinneavisa «Gleichheit» («Likehet»). I forbindelse med Den andre internasjonals kongress i Stuttgart, organiserte hun i 1907 den første internasjonale kvinnekongressen. Hun blei valgt til sekretær i det nydanna internasjonale kvinne-sekretariatet.

Z. var en av de ledende tyske internasjonalistene. Under den første verdenskrigen var hun medlem av Spartakusforbundet. Det krevde avvæpning av de kontrarevolusjonære troppene, væpning av proletariatet, statsmakta til arbeiderne og soldatråda og samarbeid med Sovjet-Russland. I januar 1919 brøt Spartakusforbundet med det sosialdemokratiske partiet og oppretta Tysklands kommunistiske parti. Z. blei valgt til medlem i sentralkomiteen.

På Kominterns tredje kongress i 1921 blei Z. valgt til medlem av Internasjonals sentraleksekutivkomité og til leder for kvinnearbeidet.

s. 208

ET HOVEDVERK I MARXISMEN

I dette bindet finner du Lenins bok *Imperialismen, det høyeste stadiet i kapitalismen*. Lenin skreiv den i 1916. Da raste den første verdenskrigen i all sin gru, samtidig som opportunistene i arbeiderbevegelsen svikta alle prinsipper og gikk over på sida til borgerskapet som hadde utløst krigen.

Imperialismen er skrevet som et kampskrift mot dette sviket. Det er et av de store hovedverka i marxismen. Alle som vil forstå kapitalismen i vår tidsalder, imperialismen, klassekampen og utviklinga av verdenssituasjonen i vår tid må studere denne boka om og om igjen.

VIKTIGE ARTIKLER FRA 1914 - 17

I dette bindet finner du også en rekke andre viktige artikler av Lenin. De gir svar på spørsmål om rettferdig og urettferdig krig, om det nasjonale spørsmålet, om opportunistenes rolle i arbeiderbevegelsen og andre saker som er av avgjørende betydning for klassekampen i dag.

LENINUTVALG I 12 BIND

Denne boka er et bind i Lenin-serien *Urvalgte verker i 12 bind*, en standard-utgave av Lenins viktigste verker som Forlaget Oktober holder på å gi ut. Vi oppfordrer deg til å skaffe deg alle binda ettersom de kommer ut, og studere dem ett for ett.

ISBN 82-7094-124-7

Pris kr 34,50